

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
TİCARET VE TURİZM EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

YIL : 2004

Sayı : 1

İÇİNDEKİLER

Turizmin Sosyal Etkileri ve Yerli Halkın Turiste Bakışı Ahmet TAYFUN-Arzu KILIÇLAR 1-17	Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri ve Algılamaları Açısından Karşılaştırılması (1998.1999 ve 2003-2004 Öğretim Yılları) Kurban ÜNLÜÖNEN 108-130
Macera Turizminin Kapsamı ve Macera Turizminde Kaza Riski Bilgehan GÜLCAN 18-38	Ekonomik Yansımalarıyla Türk Turizminin Seksen Yılı Kurban ÜNLÜÖNEN Arzu KILIÇLAR 131-156
Otel İşgörenlerinin İş Doyumlarının Önemi ve Akçakoca'da Yerleşik Yıldızlı Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Uygulama C.Gazi UÇKUN Elbeyi PELİT - Oktay EMİR 39-59	Türkiye'nin İhracatının Mekansal Yayılımının Analizi: Lorenz Eğrisi Yaklaşımı Murat KARAÖZ Bekir GÖVDERE 157-169
Finans Sektöründe Faaliyet Gösteren Kamu ve Özel Kesim İşletme Yöneticilerinin Önderlik Davranışlarını Ölçmeye Yönelik Bir Alan Çalışması Cemalettin AKTEPE-Akyay UYGUR 60-83	Öğrenci Başarılarının Sınıflandırılmasında Lojistik Regresyon Analizi ve Sinir Ağları Yaklaşımı Nuray GÜNERİ Ayşen APAYDIN 170-188
Kültürel Bir Miras Olan Örtülü Bilginin Sosyolojik ve Stratejik Analizi ve Bunun Uluslararası Pazarlara Yansıtılma Stratejileri Hulusi DOĞAN 84-96	Türkiye Cumhuriyetinin Seksen Yılında Ulaştırma, 1923— 2003 R. Pars ŞAHBAZ 189-208
Bilgi Teknolojileri Örtülü Bilgi İçin Bir Fırsat mı, Tehdit mi?: Bilgi Teknolojilerinin Örtülü Bilgi Bağlamı Kullanım Stratejileri Hulusi DOĞAN 97-107	

TURİZMİN SOSYAL ETKİLERİ VE YERLİ HALKIN TURİSTE BAKIŞI

Ahmet TAYFUN*
Arzu KILIÇLAR**

ÖZET

Turizmle ilgili yapılan çalışmaların büyük bir bölümü sektörün ekonomik etkilerini incelemeye yöneliktir. Oysa turizmin ekonomik etkilerinin yanı sıra sosyal etkilerinin de dikkatle incelenmesi ve sonuçların turizm politikası belirlenirken göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İşte bu çalışmada dış kaynaklı turizmin yerli halk tarafından nasıl algılandığı ve yerli halkın turiste bakış açısı belirlenmeye çalışılmıştır.

Turistik (Alanya) ve turistik olmayan (Gazipaşa) iki bölgede standart bir soru kağıdı kullanılarak yapılan görüşmelerden (Alanya'da 383, Gazipaşa'da ise 371 kişi ile görüşülmüştür) elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre turistik bölge ile turistik olmayan bölgede yaşayan yerli halkın turizme bakış açılarında bazı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerli halk, turist, sosyal etkileri

SOCIAL IMPLICATIONS OF TOURISM AND HOST COMMUNITY'S PERCEPTION OF TOURISM

ABSTRACT

The most of studies on tourism have focused to analyze economic impacts of the sector. However, social implications and effects of tourism, in addition to its economic effects, should be carefully analyzed and results should be taken into consideration when determining tourism policies. In this study we have attempted to determine the host communities' perception toward international tourism, and their attitudes and point of views toward those tourist groups.

In two regions, touristic (Alanya) and nontouristic (Gazipaşa), a standardized interview forms has been conducted (383 in Alanya, 371 in Gazipaşa, observance has been recorded) and these input data statistically analyzed and interpreted.

The findings of the study have revealed that there are some differences between touristic and nontouristic host communities' in perception and point of view of tourism.

---

* G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Yrd.Doç.Dr.

** G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Araş.Gör.

Keywords:Host community, tourist, social implications

Giriş

Literatür yirminci yüzyılın ikinci yarısında turizmin hızla genişleyen iki önemli yönünün sosyal ve kültürel perspektif olduğunu vurgulamaktadır. Birincisi turistik bölge veya ülkede sosyal yapının değişmesine yol açmasıdır. Bu etkilerden bazıları gelir, eğitim, iş imkanları, hizmet kalitesi, yerel girişimlerin gelişmesine yol açabilecek olması, sosyal ve ailesel değerlerin değişimi, yeni ekonomik güçlerin oluşması, kültürel yapının turistlerin ihtiyaçlarına göre adapte edilmesi olabilir. İkincisi ise turizmin, tüketicilerin ürünün üretildiği yere seyahat ederek tükettikleri tek ihracat şekli olmasından kaynaklanmaktadır (Crick 1989:310). Genişleyen uluslararası turizm, farklı sosyal ve kültürel yapıların artan bir şekilde ilişkiye girmelerine yol açmaktadır. Artan bu ilişki bazı tehditleri ortadan kaldırmakta, geleneksel sosyal ve kültürel yapıları birbirine yakınlaştırmakta , barış için yeni fırsatlar ortaya koymakta, farklı toplumların ve milletlerin yakınlaşmasına yardımcı olmaktadır. Turizmin sosyal etkisi hem turistleri hem de yerli halkı etkisi altına almaktadır (Brunt and Courtney 1999:494-495).

Diğer taraftan turizmin sosyal etkileri uzun dönemde sosyal değerler, inançlar ve kültürel uygulamalarda kademeli değişmelere yol açar. Hangi sosyo-kültürel niteliklerin ne derece etkileneceği, turist sayısı, turizmin bölgedeki gelişme düzeyi gibi faktörlere bağlıdır (Brunt and Courtney 1999:496-497).

Turizmin gelişmesine bağlı olarak yerli halkın tutumlarında meydana gelen değişiklikler turizm endüstrisindeki yöneticiler, politikaya yön verenler ve akademisyenler için artan bir ilgi alanı olmaktadır. Yöneticiler, turizmin gelişmeye müsait olduğu yerlerde yerli halkın turistleri tehdit etmeleri ile ilgilenmektedirler. Politikacılar, halkın sosyal yapısı için bölgelerinde turizmin maliyet ve faydaları gibi ekonomik yönüyle ilgilenmektedirler. Akademisyenler ise, yerli halkın tutumlarını anlamak ve bir çerçeve oluşturabilmek için değişik disiplinlerle ilişkilendirmektedirler (Hernandez ve diğ. 1996:755).

Turizmin yerli halkın üzerindeki gerçek ve algılanan sosyal etkilerini anlamak ve yerli halkın turizme karşı tutumlarına etki eden faktörleri ortaya koyabilmek için son zamanlarda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Turizmin yerli halk üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak turizm politikasına ve genel politikaya yön verenlerin işini kolaylaştırır. Ancak yapılan sosyal etki araştırmalarında net bir sonuç elde etmek çok zordur (Choy 1991:326). Turizmin ekonomik olmayan sosyal, kültürel ve çevresel etkileri hem pozitif hem de negatif olabilmektedir (Bull 1991:163). Genel olarak turizm, destinasyonlardaki sosyal ve çevresel sistemleri aksatır. Ekonomik olmayan etkiler genelde negatif olma eğilimindedir (Lindberg ve Johnson 1997:91).

Turizme yön verenlerin bakış açısına göre, turizmin sosyal ve kültürel etkileri; planlama süreci, çevre etkilerini değerlendirme prosedürü ve ayrıca faydaların optimize edilmesinde ve problemlerin minimize edilmesinde düşünülme zorundadır. Önemli bir genel planlama politikası ile yerli halkın turizmi anlaması sağlanabilirse ve yerli halk turizme katılabilirse pozitif etkiler güçlenecek ve negatif etkiler minimize edilebilecektir. Turizmde başarılı bir gelişme için, yerli halkın turizmi algılaması ve tutumu iyi planlanmalıdır (Brunt and Courtney 1999:494). Turizmin gelişmesi, sürdürülebilir olması ve başarılı bir uygulama için yerli halkın desteklemesi esastır. Turizm endüstrisinde istenilen başarıya ulaşabilmek için yerli halkın turizme karşı tutumlarını nasıl geliştirdiklerini anlamak gerekir (Jurowski ve diğ.1997:3).

Turizmin ekonomik potansiyelinden dolayı önceki yıllarda yapılan çalışmalarda geleneksel olarak bölgenin veya ülkenin üzerindeki ekonomik ve sosyal etkileri üzerinde durulmuştur. Ancak son yıllarda Avrupa ve A.B.D.'de yapılan çalışmalar yerli halkın turizmi nasıl algıladığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yöndeki araştırmaların sonucuna göre turizmin gelişmesi için yerli halkın destek vermesi hayati önem arz etmektedir (Snaith and Haley 1994:826).

Turizmin sosyal kültürel ve ekonomik etkilerini anlamak için yapılacak ideal bir araştırmada bölgenin hem önceki hem de sonraki durumuna bakmak gerekir. Bu tip çalışmalara literatürde çok nadir rastlanır. Çünkü turizm alanları önceden tam olarak tahmin edilememektedir. Bu yüzden turizmin ne kadar geliştiğini ve bölgeyi nasıl etkilediğini anlamak oldukça zor neredeyse imkansızdır (Hernandez ve diğ. 1996:756).

Butler (1980) turizmin gelişmesi ile yerli halkın turistlere karşı tutumları arasında ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Bölgede sayıları artmaya başlayan ziyaretçilere karşı yerli halk ilk etapta karşı konulamaz bir şekilde olumlu tavır sergilemektedirler (ziyaretçilerden uzun dönemde fayda bekledikleri için). Daha sonra bu olumlu tavır yerini yavaş yavaş olumsuzluğa terk etmektedir.

Usal (1990), Aydın (turizm en düşük), Manisa il merkezi (turizm başlangıç aşamasında), Çeşme (iç turizm açısından gelişmiş) ve Kuşadası ilçe merkezlerinde (dış turizm ağırlıklı olarak gelişmekte) turizme karşı oluşmuş benzer tutum öğelerini ve turizm etkileşimine bağlı olarak gelişen duygu, düşünce ve davranış farklılaşmasını saptamak amacıyla araştırma yapmıştır. Diğer bir deyişle turizm ile ilişkilerinin yoğunlaşmasına bağlı olarak toplulukların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmelerinin de hızlanacağı varsayımı sınanmıştır. Ege bölgesinin turizme genel yaklaşımı çerçevesinde, esas soruların önemli bir bölümüne verilen cevaplarda anlamlı farklar bulunamamıştır.

Yerli halkın turizme karşı olan tutumlarını anlamak için yapılan çalışmaların çoğu turizmin gelişim aşamasından sonradır. Onun için turizmin yerli halk üzerine etkilerini tam olarak ölçebilmek mümkün olmamıştır. Bu yüzden farklı bölgelerde yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar alınabilmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bir yerleşim merkezinde turist olarak nitelendirilen kişiler, o merkezi geçici bir süre için turistik amaçlarla ziyaret eden kişilerdir. Bu merkezdeki yerli halkın kendi aralarındaki ilişkiler ile turist olarak nitelendirdikleri insanlarla olan ilişkileri farklıdır. Her şeyden önce turiste bakış ve onun davranışlarını algılama ile yerli halkın birbirine bakış ve algılamaları birbirinden farklıdır.

Turist o bölge için farklı inanç, kültür, tutum, alışkanlık ve davranışlara sahip bir yabancıdır. Yerli halk ile o bölgeye gelen yabancı turistler arasında belli bir düzeyde etkileşim kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşimin boyut ve yansımaları özellikle yerli halk açısından gözlemlenebilen ve ölçülebilen bir takım sonuçlar verebilir.

Bu çalışmada hareket noktası turist-yerli halk etkileşimini anlamak ve farklı inanç, kültür ve yaşam tarzına sahip turistlerin yerli halk tarafından nasıl algılandığını ortaya koyabilmektir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Antalya ilinin Alanya ve Gazipaşa ilçelerinde oturan 18 yaş ve üstü kişilerdir. Araştırmanın evreni Alanya ilçesinden 83.920 kişi ve Gazipaşa ilçesinden 9.972 kişi olmak üzere toplam 93.892 kişidir (DİE).

Evren olarak bu iki yerleşim yerinin seçilmesinde aynı coğrafi bölgede yer almaları, aynı sosyal ve kültürel yapıya sahip olmaları ve ayrıca Güney Antalya Turizm Projesi içinde yer alan Alanya'nın çok yoğun bir şekilde turizmin etkisi altında olması, buna karşın Gazipaşa'nın bu projeye dahil edilmemesi ve turizm açısından geri kalmış olmasıdır.

Alanya, Alanya Kalesi, Ayayogi Kilisesi, Aşkaba Sultan Mescidi ve Türbesi, Adamatacağı ve Kızıl Kule, Selçuklu Tersanesi, Mahmutlar Harabesi, Sydra Harabeleri, Iotape Liman Şehri, Sinek Kalesi, Alara Han, Sarapsa Kervansarayı, Damlataş, Hasbahçe, Dim, Kadiini, Korsanlar, Aşıklar, ve Fosforlu Mağarası, Alanya Arkeoloji Müzesi, Atatürk Evi ve Müzesi gibi değerlerle öne çıkmaktadır (Alanya Turizm Envanteri 1999).

Gazipaşa ise, Antiocheia ad Cragum Kent, Adanda-Lamus antik kenti, Nephelis antik kenti, Antik Selimus kenti, Iotape antik kenti, uzunluğu 12,5 km'yi bulan plajlar, Gazipaşa Atatürk Parkı, Karadağ Orman Milli Parkı ve Ilıca Köyündeki kaplıcalara sahiptir (Antalya Turizm Envanteri 1996). Her iki

bölgenin sahip olduğu turistik işletmelerin dağılımı karşılaştırmalı olarak Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Alanya ve Gazipaşa'da Bulunan Turistik İşletmelerin Sayısı

Tesisin türü	Alanya	Gazipaşa
5 yıldızlı otel	6	-
4 yıldızlı otel	27	-
3 yıldızlı otel	105	-
2 yıldızlı otel	45	-
1 yıldızlı otel	12	-
Tatil köyü	4	-
Belediye belgeli apart otel/pansiyon	508	5
Seyahat acentesi	116	-
Restoran	27	7
Disko, bar ve kafe	13	3(kafe-bar)

Kaynak: Turizm Bakanlığı Konaklama İstatistikleri Bültenlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Örneklemin sayısı ise, formül yardımıyla (Arıkan 1995:142-143) $E=0.05$ hata payı içerisinde ve %95 güvenilirlikle tespit edilmiştir. P konusunda hiç bir ön bilgi olmadığı için 0.5 alınmıştır.

$$P=0.5$$

$$q=1-P=0.5$$

$$D = (E/t)^2 = (0.05/1.96)=0.00065$$

$$n = N pq / (N-1)D + pq$$

Alanya için;

$$n = 83.920 \times 0.25 / 83.919 \times 0.00065 + 0.25$$

$$n \cong 383 \text{ kişi}$$

Gazipaşa için;

$$n = 9.973 \times 0.25 / 9.972 \times 0.00065 + 0.25$$

$$n \cong 371 \text{ kişi hesaplanmıştır.}$$

Veriler ve Toplanması

Araştırmada kullanılan veriler hazırlanan anket formunu cevaplamada istekli davranan kişilerden elde edilmiştir. Anket uygulaması yapılırken her iki bölgede de farklı sosyo-ekonomik düzeyleri yansıtan semtlerin seçiminde gerekli özen gösterilmiştir. Araştırmada daha önceden bu konu ile ilgili eğitilen anketörler kullanılmıştır. Anket uygulaması esnasında anketörler sürekli olarak kontrol edilerek meydana gelebilecek muhtemel olumsuzluklar bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın bu aşamasında ise, elde edilen veriler analize tabi tutulmak üzere bilgisayara yüklenerek veri tabanı oluşturulmuştur. Verilerin bilgisayara yüklenmesinin ardından, çalışmanın amacına uygun olarak analiz aşamasına gelinmiştir. Veri tabanının oluşturulmasında ve analiz aşamasında tüm istatistiksel işlemler SPSS paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular yoruma tabi tutulmuştur.

Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Araştırma içerisinde kullanılan istatistiksel yöntemleri başlıca iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta, elde edilen bulgular frekans ve yüzde dağılımları yardımıyla tablolandırılmıştır. İkinci grupta ise, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında bir fark olup olmadığı χ^2 analizi test tekniği kullanılarak araştırılmıştır. Aralarında ilişki bulunan değişkenlere ölçme düzeylerine uygun olarak Cramer ilişkisi katsayısı uygulanmıştır (Öngel 1980:124-130).

Araştırma Bulguları ve Yorumlar

Örneklemin Genel Özellikleri

Örneklemin genel özellikleri Tablo. 2, 3, 4, 5, 6, 7 de frekans ve yüzde olarak verilmiştir.

Araştırmaya katılan 754 kişinin 383'ü Alanya, 371'i ise Gazipaşa'da yaşamaktadır. Alanya'da araştırmaya katılanların %58,5 i erkek %41,5 i kadındır. Gazipaşa'da ise erkeklerin oranı %55 iken kadınların oranı %45 dir (Tablo 2).

Tablo 2 Araştırmaya Katılanların Bölgeleri İtibariyle Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanların Cinsiyeti		Toplam
	Erkek	Kadın	
Alanya	224	159	383
	58,5%	41,5%	100,0%
Gazipaşa	204	167	371
	55,0%	45,0%	100,0%
Toplam	428	326	754
	56,8%	43,2%	100,0%

Araştırmaya katılanların büyük oranda (%41,2) lise ve dengi okullardan mezun oldukları gözlenmektedir. Fakülte ve yüksekokul mezunlarının oranı

%22,5 iken, bunu 518,7 lik oranla ilkokul mezunları izlemektedir. Okur-yazar olmayanların oranı ise yalnızca %1,9'dur (Tablo 3).

Tablo 3. Araştırmaya Katılanların Bölgeleri İtibariyle Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumu					Toplam
	Okur Yazar Değil	İlkokul	Ortaokul	Lise ve Dengi	Yüksekokul/ Fakülte	
Alanya	2 ,5%	47 12,5%	64 17,0%	170 45,2%	93 24,7%	376 100,0%
Gazipaşa	12 3,3%	92 25,1%	53 14,5%	135 36,9%	74 20,2%	366 100,0%
Toplam	14 1,9%	139 18,7%	117 15,8%	305 41,1%	167 22,5%	742 100,0%

Araştırmaya katılanların %50,2 sini 18-30 yaş arası gençler oluşturmaktadır. 31-40 yaş arası grup örneklemin %29,3 ünü teşkil etmektedir. 60 yaş ve üstünün oranı ise yalnızca 1,2 dir (Tablo 4)

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Bölgeleri İtibariyle Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanların Yaşı					Toplam
	18-30	31-40	41-50	51-60	60 üstü	
Alanya	187 49,0%	131 34,3%	55 14,4%	7 1,8%	2 ,5%	382 100,0%
Gazipaşa	190 51,5%	89 24,1%	63 17,1%	20 5,4%	7 1,9%	369 100,0%
Toplam	377 50,2%	220 29,3%	118 15,7%	27 3,6%	9 1,2%	751 100,0%

Araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre dağılımı Tablo 5'de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların %52,7 si evli, %44,1'i bekar, %1,6'sı boşanmış ve %1,6 sı ise dul olduklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 5.Araştırmaya Katılanların Bölgeleri İtibariyle Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumu				Toplam
	Evli	Bekar	Boşanmış	Dul	
Alanya	194	176	7	5	382
	50,8%	46,1%	1,8%	1,3%	100,0%
Gazipaşa	201	155	5	7	368
	54,6%	42,1%	1,4%	1,9%	100,0%
Toplam	395	331	12	12	750
	52,7%	44,1%	1,6%	1,6%	100,0%

Araştırmaya katılanlar buldukları ilçede oturma süreleri açısından incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir. İkamet süresi açısından Alanya ve Gazipaşa arasında bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Alanya'da 10 yıldan az süredir ikamet edenlerin oranı %48,7 iken, bu oran Gazipaşa'da %22,72'dir. Aynı şekilde 21-30 yıl arası ikamet edenlerin oranı Alanya'da %11,8 iken Gazipaşa'da 20,8'e yükselmektedir.

Tablo 6 Araştırmaya Katılanların Bölgeleri İtibariyle Oturma Sürelerine Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanların Buldukları İlçede Oturma Süreleri					Toplam	
	10 Yıldan Az		21-30 Yıl	31-40 Yıl	40 Yıldan Fazla		
	Az	11-20 Yıl			Fazla		
Alanya	185	108	45	27	15	380	
	48,7%	28,4%	11,8%	7,1%	3,9%	100,0%	
Gazipaşa	84	110	77	51	48	370	
	22,7%	29,7%	20,8%	13,8%	13,0%	100,0%	
Toplam	269	218	122	78	63	750	
	35,9%	29,1%	16,3%	10,4%	8,4%	100,0%	

Araştırmaya katılanların oturdukları evin niteliği de iki ilçede farklılıklar göstermektedir. Alanya'da ikamet edenlerin %75,4 ü apartman dairelerinde Gazipaşa'dakilerin ise %66,2 si müstakil evlerde yaşamaktadırlar.

Tablo 7 Araştırmaya Katılanların Bölgeleri İtibariyle Oturdukları Evin Niteliğine Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanların Oturdukları Evin Niteliği				Toplam
	Müstakil Ev	Villa Tipi Ev	Apartman Dairesi	Diğer	
Alanya	73	15	288	6	382
	19,1%	3,9%	75,4%	1,6%	100,0%
Gazipaşa	243	11	98	15	367
	66,2%	3,0%	26,7%	4,1%	100,0%
Toplam	316	26	386	21	749
	42,2%	3,5%	51,5%	2,8%	100,0%

Turistlerin geldikleri bölgede sosyal faaliyet imkanlarını artırdığını düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 8’de verilmiştir. Turistler sosyal faaliyet imkanlarını artırdığını Alanya’da oturanların; %41’i birinci öncelikli, %16,2’si ikinci öncelikli ve %42,8’i üçüncü öncelikli olarak Gazipaşa’da oturanların ise; %59’1’i birinci öncelikli, %18,8’i ikinci öncelikli ve %22,1’i de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu bulgular ışığında turistik bölgede yaşayan yerli halkın turistlerin sosyal faaliyet imkanlarını artırdığını birinci öncelikli olarak görmediğini bunun tam tersi olarak turistik olmayan bölgede yaşayan yerli halkın turizmle birlikte sosyal faaliyet imkanlarının artacağını birinci öncelikli olarak düşündükleri söylenebilir.

Tablo 8 Yerli Halkın, Turistlerin Bölgeyi Sosyal Faaliyet İmkanlarını Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Gördüklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılanlar, Turistlerin Bölgeyi Sosyal Faaliyet İmkanlarını Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelik Olarak Değerlendirdikleri			Toplam
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	
Alanya	71	28	74	173
	41,0%	16,2%	42,8%	100,0%
Gazipaşa	88	28	33	149
	59,1%	18,8%	22,1%	100,0%
Toplam	159	56	107	322
	49,4%	17,4%	33,2%	100,0%

Ki-Kare = 15,827
Cramer’s v = 0,222

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,000

Turistlerin geldikleri bölgede alt yapı standartlarının yükselmesine yol açacağını düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo. 9’da verilmiştir. Turistlerin alt yapı standartlarının yükselmesine yol açtığını Alanya’da oturanların; %36,3’ü birinci öncelikli, %26,9’u ikinci öncelikli ve %36,8’i üçüncü öncelikli Gazipaşa’da oturanların ise; %21,2’si birinci öncelikli, %41,8’i ikinci öncelikli ve %37’si de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında turistik bölgede yaşayan yerli halkın turistlerin gelmesi ile birlikte alt yapı standartlarının yükseldiğini birinci öncelikli olarak gördüklerini; turistik olmayan bölgede yaşayan yerli halkın turizmle birlikte alt yapı standartlarının yükseleceğini ikinci öncelikli olarak düşündükleri görülmektedir.

Tablo 9 Yerli Halkın, Turistlerin Bölgeyi Alt Yapı Standartlarını Yükseltmesi Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Gördüklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Bölgeyi Diğer Bölgelere Göre Alt Yapı Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	62 36,3%	46 26,9%	63 36,8%	171 100,0%
Gazipaşa	31 21,2%	61 41,8%	54 37,0%	146 100,0%
Toplam	93 29,3%	107 33,8%	117 36,9%	317 100,0%

Ki-Kare = 11,227
Cramer’s v = 0,188

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,004

Turistlerin geldikleri bölgede daha fazla yatırım yapılmasına yol açacağını düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 10’da verilmiştir. Turistlerin daha fazla yatırım yapılmasına yol açtığını Alanya’da oturanların; %35,9’u birinci öncelikli, %44’ü ikinci öncelikli ve %20,1’i üçüncü öncelikli Gazipaşa’da oturanların ise; %34,8’i birinci öncelikli, %38,5’i ikinci öncelikli ve %26,7’si de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmedikleri ve bu konuyu birinci öncelikli olarak değil ikinci öncelikli olarak değerlendirdikleri söylenebilir.

Tablo 10 Yerli Halkın, Turistleri Bölgeye Daha Fazla Yatırım Yapılması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Gördüklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgeye Daha Fazla Yatırım ve Harcama Yapılması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	98 35,9%	120 44,0%	55 20,1%	273 100,0%
Gazipaşa	95 34,8%	105 38,5%	73 26,7%	273 100,0%
Toplam	193 35,3%	225 41,2%	128 23,4%	546 100,0%

Ki-Kare = 3,578

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,167

Turistlerin geldikleri bölgede daha fazla iş imkanı sağladığını düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 11’de verilmiştir. Turistlerin daha fazla iş imkanı sağladığını Alanya’da oturanların; %44,8’i birinci öncelikli, %34,6’sı ikinci öncelikli ve %20,6’sı üçüncü öncelikli Gazipaşa’da oturanların ise; %48,6’sı birinci öncelikli, %29,5’i ikinci öncelikli ve %21,9’u da üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmedikleri ve bu konuyu birinci öncelikli olarak değerlendirdikleri söylenebilir.

Tablo 11 Yerli Halkın, Turistleri Daha Fazla İş İmkkanı Sağlaması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Gördüklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların Turistlerin Turistik Bölgeye Daha Fazla İş İmkkanı Sağlaması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	128 44,8%	99 34,6%	59 20,6%	286 100,0%
Gazipaşa	122 48,6%	74 29,5%	55 21,9%	251 100,0%
Toplam	250 46,6%	173 32,2%	114 21,2%	537 100,0%

Ki-Kare = 1,623

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,444

Turistlerin geldikleri bölgede halkın görgüsünü artırdığını düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 12’de verilmiştir. Turistlerin halkın görgüsünü daha

fazla artıracığını Alanya’da oturanların; %26,4’ü birinci öncelikli, %17,6’sı ikinci öncelikli ve %56’sı üçüncü öncelikli olarak Gazipaşa’da oturanların ise; %25,5’i birinci öncelikli, %18,9’u ikinci öncelikli ve %55,7’si de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu bulgular ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmedikleri ve bu konuyu birinci öncelikli olarak değerlendirmedikleri söylenebilir. Araştırmaya katılanların yarısından fazlasının bu konuyu üçüncü öncelikli olarak gördükleri söylenebilir.

Tablo 12 Yerli Halkın, Turistleri Halkın Görgüsünü Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Gördüklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgedeki Halkın Görgüsünü Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelik Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	24	16	51	91
	26,4%	17,6%	56,0%	100,0%
Gazipaşa	27	20	59	106
	25,5%	18,9%	55,7%	100,0%
Toplam	51	36	110	197
	25,9%	18,3%	55,8%	100,0%

Ki-Kare = 0,061

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,970

Turistlerin geldikleri bölgede ithal malı kullanımını artırdığını düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 13’de verilmiştir. Turistlerin ithal malı kullanımını daha fazla artıracığını Alanya’da oturanların; %44,9’u birinci öncelikli, %19,3’ü ikinci öncelikli ve %35,8’i üçüncü öncelikli Gazipaşa’da oturanların ise; %54,3’ü birinci öncelikli, %23,4’ü ikinci öncelikli ve %22,3’ü de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşündüklerini ve öncelik sıralamalarının farklı olduğunu söylenebilir.

Tablo 13 Yerli Halkın, Turistlerin İthal Malı Kullanımını Artırmasını Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdiklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgede İthal Malı Kullanımını Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelik Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	84 44,9%	36 19,3%	67 35,8%	187 100,0%
Gazipaşa	95 54,3%	41 23,4%	39 22,3%	175 100,0%
Toplam	179 49,4%	77 21,3%	106 29,3%	362 100,0%

Ki-Kare = 8,008

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,018

Cramer's v = 0,149

Turistlerin geldikleri bölgede trafik sıkışıklığı, gürültü ve çevre kirliliğine sebep olduğunu düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 14'de verilmiştir. Turistlerin trafik sıkışıklığı, gürültü ve çevre kirliliğini daha fazla artıracığını Alanya'da oturanların; %22'si birinci öncelikli, %37,8'i ikinci öncelikli ve %40,2'si üçüncü öncelikli Gazipaşa'da oturanların ise; %27,4'ü birinci öncelikli, %40,7'si ikinci öncelikli ve %31,9'u de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmediklerini ancak Alanya'da yaşayanların konuyu üçüncü öncelikli olarak Gazipaşa'da yaşayanların ise ikinci öncelikli olarak değerlendirdikleri söylenebilir.

Tablo 14 Yerli Halkın, Turistlerin Trafik Sıkışıklığı, Gürültü ve Çevre Kirliliğine Sebep Olduğunu Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdiklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgeyi Trafik Sıkışıklığı, Gürültü ve Çevre Kirliliğine Sebep Olması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	28	48	51	127
	22,0%	37,8%	40,2%	100,0%
Gazipaşa	31	46	36	113
	27,4%	40,7%	31,9%	100,0%
Toplam	59	94	87	240
	24,6%	39,2%	36,3%	100,0%

Ki-Kare = 1,971

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,373

Turistlerin geldikleri bölgede mal ve hizmet fiyatlarının artmasına sebep olduğunu düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 15’de verilmiştir. Turistlerin mal ve hizmetlerin fiyatını daha fazla artıracaklarını Alanya’da oturanların; %55,2’si birinci öncelikli, %33,6’sı ikinci öncelikli ve %11,2’si üçüncü öncelikli Gazipaşa’da oturanların ise; %47,1’i birinci öncelikli, %37,3’ü ikinci öncelikli ve %15,6’sı de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmediklerini ve öncelik sıralamalarının da benzer olduğunu söylenebilir.

Tablo 15 Yerli Halkın, Turistlerin Mal ve Hizmetlerin Fiyatının Artmasına Sebep Olduğunu Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdiklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgeyi Mal ve Hizmet Fiyatlarını Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	158	96	32	286
	55,2%	33,6%	11,2%	100,0%
Gazipaşa	124	98	41	263
	47,1%	37,3%	15,6%	100,0%
Toplam	282	194	73	549
	51,4%	35,3%	13,3%	100,0%

Ki-Kare = 4,273

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,118

Turistlerin geldikleri bölgede gelenek ve göreneklerin bozulmasına sebep olduğunu düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 16’da verilmiştir. Turistlerin gelenek ve göreneklerin bozulmasını hızlandırdığını Alanya’da oturanların; %37,6’sı birinci öncelikli, %36,3’ü ikinci öncelikli ve %26,1’i üçüncü öncelikli Gazipaşa’da oturanların ise; %38,4’ü birinci öncelikli, %29,9’u ikinci öncelikli ve %31,7’si de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmediklerini ve bu konuyu birinci öncelikli olarak değerlendirdiklerini söylenebilir.

Tablo 16 Yerli Halkın, Turistlerin Gelenek ve Göreneklerin Bozulmasına Sebep Olduğunu Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdiklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgede Geleneklerin ve Kültürün Bozulmasını Artırması Açısından Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	88 37,6%	85 36,3%	61 26,1%	234 100,0%
Gazipaşa	86 38,4%	67 29,9%	71 31,7%	224 100,0%
Toplam	174 38,0%	152 33,2%	132 28,8%	458 100,0%

Ki-Kare = 2,695

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,260

Turistlerin geldikleri bölgede parkların, sahillerin ve piknik yerlerinin çok fazla kalabalıklaşmasına sebep olduğunu düşünenlerin öncelikli sıralaması Tablo 17’de verilmiştir. Turistlerin parkların, sahillerin ve piknik yerlerinin kalabalıklaşmasını artırdığını Alanya’da oturanların; %14,7’si birinci öncelikli, %25,5’i ikinci öncelikli ve %59,8’i üçüncü öncelikli olarak Gazipaşa’da oturanların ise; %20,3’ü birinci öncelikli, %24,2’si ikinci öncelikli ve %55,5’i de üçüncü öncelikli olarak düşünmektedirler. Bu veriler ışığında her iki bölgede yaşayan yerli halkın farklı düşünmediklerini ve bu konuyu üçüncü öncelikli olarak değerlendirdiklerini söylenebilir.

Tablo 17 Yerli Halkın, Turistlerin Parkların, Sahillerin ve Piknik Yerlerinin Kalabalıklaşmasına Sebep Olduğunu Kaçınıcı Öncelikli Olarak Değerlendirdiklerinin Turistik Bölge İle Turistik Olmayan Bölgeye Göre Dağılımı

Araştırmaya Katılanların, Turistlerin Turistik Bölgede Parkları, Sahilleri ve Piknik Yerlerini Kalabalıklaşması Açısından Kaçınıcı Öncelik Olarak Değerlendirdikleri				
	Birinci Öncelik	İkinci Öncelik	Üçüncü Öncelik	Toplam
Alanya	15 14,7%	26 25,5%	61 59,8%	102 100,0%
Gazipaşa	26 20,3%	31 24,2%	71 55,5%	128 100,0%
Toplam	41 17,8%	57 24,8%	132 57,4%	230 100,0%

Ki-Kare = 1,224

Serbestlik Derecesi = 2

P = 0,542

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dış kaynaklı turizmin turistik bölgede yaşayan yerli halkın turizm ve turistlere bakış açıları ve etkileşim boyutları açısından ele alarak ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada turistik (Alanya) ve turistik olmayan (Gazipaşa) iki bölge ele alınarak bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle turizme daha önceden açılmış ve turizme açılması düşünülen bölgeler için merkezi ve yerel yönetimleri bilgilendirmek ve alınabilecek tedbirler konusunda yardımcı olabilmek çalışmanın diğer amaçlarından biridir. Bu noktadan hareketle öncelikli araştırma sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Alanya ve Gazipaşa'da yaşayanların turizme ve turistlere bakış açılarında bazı farklılıklar görülmüştür. Yerli halkın, turistlerin geldikleri bölgedeki sosyal faaliyet imkanlarını artırması, alt yapı standartlarını yükseltmesi ve ithal malı kullanım oranını artırmasını öncelik bakımından değerlendirmelerinde ikamet edilen yerin önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Buna karşın yerli halkın bölgeye daha fazla yatırım yapılması, daha fazla iş imkanı sağlaması, halkın görgüsünü artırması, trafik sıkışıklığı, gürültü-çevre kirliliğine sebep olması, mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması, gelenek ve göreneklerin bozulması, park ve sahillerin kalabalıklaşması konularında önceliklerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın sonuçlarından elde edilen bulgular turizm politikasına yön veren ve turizmle ilgilenen yerel ve genel yöneticilere-politikacılara yerli halkın turizmi algılayışı hakkında bilgi verebilecektir. Bu tür konularda farklı

bölgelerde kurumsal destekli olarak yapılacak daha detaylı çalışmalar turizm politikalarının oluşturulmasında önemli ip uçları sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Alanya Kaymakamlığı (1999) **Alanya Turizm Envanteri**, Alanya Kaymakamlığı, Alanya.
- Antalya Valiliği (1996) **Antalya Turizm Envanteri**, Antalya Valiliği, Antalya.
- Arıkan, Rauf (1995) **Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma**, Tutibay Ltd. Şti., Ankara.
- Brunt, P.; Courtney, P. (1999) Host Perceptions Of Sociocultural Impacts”, **Annals Of Tourism Research**, XXVI,3:493-515.
- Bull; A. (1991) **The Economics Of Travel And Tourism**, Longman Cheshire, Melbourne
- Butler, R. ,W. (1980) “The Concept Of A Tourist Area Cycle Of Evolution: Implication For The Management Of Resources”, **Canadian Geographer**, XXIV: 5-12.
- Choy, D.J.L. (1991) “Tourism Planning: The Case For Market Failure”, **Tourism Management**, XI:313-330.
- Crick, M. (1989) “Representations Of International Tourism In The Social Sciences”, **Annual Review Of Anthropology**, XVIII:307-344.
- DİE www.die.gov.tr
- Hernandez, S. A.; Cohen, J.; Garcia, H.L. (1996) “Residents’ Attitudes Toward An Instant Resort Enclave”, **Annals Of Tourism Research**, XXIII,4:755-779.
- Jurowski, C.; Uysal, M.; Williams, D.R. (1997) “A Theoretical Analysis Of Host Community Resident Reactions To Tourism”, **Journal Of Travel Research**, XXXVI,2:3-11.
- Lindberg, Kreg; Johnson, R.L. (1997) “The Economic Values Of Tourism’s Social Impacts”, **Annals Of Tourism Research**, XXIV,1:90-116.
- Öngel, Erkan (1980) **Araştırmacılar İçin Kimi İstatistiksel Teknikler**, Yüksek Teknik Öğretmen Okulu, Ankara.
- Snaith, T.; Haley, A.J. (1994) “Tourism’s Impact On Host Lifestyle Realities”, **Tourism The State Of The Art**, Ed. A.V. Stean; C.L. Jenkins; R.C. Wood, John Wiley & Sons Inc. England, s. 826-834
- T.C. Turizm Bakanlığı (1991-1998) Konaklama İstatistikler Bülteni

Usal, Alparslan (1990) “Turizmin Sosyo-kültürel Etkileri Ve Ege Bölgesi Örneği” **1.Ulusal Turizm Kongresi (Bildiriler)**, D.E.Ü. Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu ve Kuşadası Belediyesi.

MACERA TURİZMİNİN KAPSAMI VE MACERA TURİZMİNDE KAZA RİSKİ

Bilgehan GÜLCAN*

ÖZET

Macera turizmi, turizm endüstrisinde hızla gelişen sektörlerinden biridir. Macera turizmi geleneksel olarak açık hava/macera rekreasyonları merkezinde ele alınmış ve bu bakış açısıyla tanımlanmıştır. Bu nedenle, macera turizminin temel elemanları da *risk ve spesifik beceriler* olarak genel bir kabul görmüştür.

Çalışma, literatür taramasıyla gerçekleştirilmiştir. Sınırlı durumdaki macera turizmi literatürüne katkı yapabilecek bu çalışmada, macera turizminin temel elemanlarını tartışarak kapsamını belirlemek, macera turizm faaliyetlerindeki risk kaynaklarını ortaya koymak ve yaşanan kazaları analiz etmek amaçlanmıştır.

Çalışmada, macera turizminin temel elemanları olan risk ve spesifik beceri kavramlarına, *görgü ve bilgi arayışı* kavramlarının da eklenebileceği, böylece macera turizmi faaliyetlerinin daha geniş bir alanda ele alınabileceği ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara göre, macera turizminde kaza riskinin önemli bir sorun olduğu, ancak buna rağmen yeterli derecede incelenmediği de ortaya çıkmaktadır. Araştırmada ortaya konulan sonuçlar, macera turizmi katılımcılarının ve bu alanda faaliyetler düzenleyen işletmelerin bilinçlenmesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: macera, macera rekreasyonu, macera turizmi, risk, kazalar.

SCOPE of ADVENTURE TOURISM and ACCIDENT RISK IN ADVENTURE TOURISM

ABSTRACT

Adventure tourism is one of the fast growing sectors in tourism industry. Adventure tourism has traditionally been approached from outdoor/adventure recreation aspect and defined from this view point. For this reason, core elements of adventure tourism has been aproved as risk and spesific skills.

The study undertaken by literature review. In this study which can be contributed to the limited literature of adventure tourism it is aimed to identify the scope of adventure tourism with discussing it's core elements, to analyze the accidents and sources of the risk in adventure tourism activities.

It is draw a conclusion that in addition risk and spesific skills, *knowledge and insight seeking* can also be accepted as core elements of adventure tourism. Thus, adventure tourism can be accept as it has broader area. In this study, it is identified that studies on adventure tourism is insufficiently although accident risk is important problem in adventure tourism. The results can be benefit for both participants and organizers of adventure tourism activities with supplied conscious.

Keywords: adventure, adventure recreation, adventure tourism, risk, accidents.

---

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, (Araş.Gör.Dr.)

1. GİRİŞ:

Günümüzde de geçerli olan kitle turizmi, özellikle 1950'ler ve 1960'lardaki hakim olan turizm anlayışıdır. Bu dönemlerde en iyi seçenek olarak kabul edilen kitle turizminin, bir takım tahrip edici etkileri olduğu ise 1970'lerde tartışılmaya başlanmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise, daha kabul edilebilir seçenekleri içeren alternatif arayışlar ön plana çıkmış ve alternatif turizm kavramı, turizm literatüründe yer almaya başlamıştır (Weaver, 2001).

Türkiye'de ise turizm hamlesinin başlangıcı, 1980'li yıllar olarak kabul edilmektedir. Belki de bu geç başlangıç nedeniyle Türkiye, deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı kitle turizmine fazlasıyla odaklanarak, büyük potansiyeline rağmen alternatif turizm türleri üzerinde harekete geçmede gecikmiştir. Kitle turizmine alternatif olarak ortaya çıkan turizm türlerine odaklanmadaki gecikme nedeniyle, önemli potansiyele sahip olmasına rağmen, macera turizmi gibi spesifik alternatif turizm türleri Türkiye'de gerek akademisyenler ve gerekse uygulamacılar arasında yeni yeni ele alınmaktadır.

Günümüzde spesifik bir seyahat ve turizm türü olan macera, ilk dönemlerde dinler, savaşlar ve ticaret gibi nedenlerle yapılan zorunlu seyahatler ile yada değişik kültürleri öğrenme veya sömürgecilik amacıyla yabancı coğrafyalara yapılan keşif amaçlı seyahatlerle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle macera, kaşiflerin kıtalar arası seyahatlerindeki gibi, hedefe ulaşma yolundaki bir araç olmaktan öteye geçememiştir (Walle, 1997). Zamanla maceranın kendisi araç olmaktan ziyade bir amaç haline gelmiş, özel bir ilgi alanı yada bir tutku olarak ele alınmaya başlanmıştır. Günümüzde macera tutkunları, bu tutkuları uğruna turizm endüstrisinin oldukça hızlı gelişen sektörlerinden birinin doğmasına neden olmuş ve macera olgusu, sağlık, din, iş, spor, dinlenme gibi seyahat etmenin temel başlıklarından biri haline gelmiştir.

Macera rekreasyonu ile macera turizmi arasında yakın ve tamamlayıcı bir ilişki bulunmaktadır. Macera rekreasyonu, "sonuçların kesin olmadığı ve bu sonuçların katılımcılarca etkilendiği, genellikle doğal bir çevrede gerçekleştirilen, algılanan veya gerçekleşen tehlike elemanlarını kapsayan rekreasyonel faaliyetlerdir" (Ewert ve Hollenhorst 1995:21). Macera turizmi ise, "turistik deneyimin katılımcısı, hazırlanması ve yönetiminin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkan; risk elemanlarını içeren, çoğunlukla ticari olarak ele alınan ve katılımcının her zamanki ikametinden uzak bir doğal bir çevrede gerçekleşen, geniş bir faaliyet alanına sahip açık hava turizm faaliyetleridir" (Hall ve Weiler,1992:143). Tanımlardan görüldüğü gibi macera turizmi, genellikle açık hava/macera rekreasyonları merkezinde ele alınmaktadır (Christiansen, 1990; Johnston, 1992; Hall ve Weiler, 1992; Sung ve diğ., 1997; Gülcan, 2003). Bunun sonucu olarak, macera rekreasyonlarının temel kavramlarından olan *risk ve spesifik beceri* kavramları, macera turizminin de

temel elemanları olarak kabul edilmektedir. Bu genel kabulle birlikte, macera turizminin temel kavramları arasına *bilgi ve görgü arayışı* kavramlarının da eklenmesi gerektiği tartışılmakta (Walle, 1997), böylece macera turizminin alanı daha da genişlemektedir.

Macera turizminin temel kavramları olarak risk ve spesifik beceri kavramlarının öne çıkması, macera turizminde katılımcı güvenliğinin incelenmesini gerektirmektedir. Ancak, gerek macera turizminin kavramsal yapısı ile kapsamı ve gerekse katılımcı güvenliği konularında, macera turizmi literatüründe önemli bir eksiklik göze çarpmaktadır.

2. MACERANIN BİR TURİZM ÜRÜNÜ HALİNE GELİŞİ

Türkçe'ye Arapça'dan giren macera kelimesi, Türkçe sözlükte “baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt, avantür”; benzer şekilde serüven ise “bir kimsenin başından geçen veya içine atılmış olduğu heyecanlı olay” (www.tdk.gov.tr) şeklinde yer almaktadır. Kelime İngilizce Oxford sözlüğünde ise “bir tehlike veya zarar olasılığı; risk, tehlikeye atılma; şansa bağlı bir girişim” (Brown, 1993:31) olarak karşılık bulmaktadır. Görüldüğü gibi macera kelimesi özellikle İngilizce'de, risk ile belirsizliğin bir yan anlamını kazanmıştır. Bu ifadeyi destekler biçimde, macera “anahtar bilginin kayıp, belirsiz veya bilinemez olduğu için, sonucun kesin olmadığı ortamlarda gerçekleştirilen bir deneyim” (Haddock ve Wisheard, 1993:8) olarak tanımlanmaktadır.

Macera olgusu, tarihi bir perspektif içinde, keşifler ve araştırmalarla belirgin bir biçimde ilişkilidir. Ancak söz konusu araştırmaların odak noktası yüzyıllar içinde değişim göstermiştir. “Çıkış noktası olarak macera, yabancı olanın araştırılıp keşfedilmesi, yeni topraklar ve servet kazanmak amacıyla uzak bölgelere gidilmesi ve sonuçta bilimsel ilerleme amacıyla yapılan araştırmalarla ilişkilidir” (Weber, 2001:363). Buna göre macera kavramı, çıkış noktası olarak, daha çok sömürgecilik döneminin izlerini taşımakta ve maceranın, hedefe ulaşma yolunda bir araç olarak algılandığı anlaşılmaktadır. “Zaman içinde macera, bilimsel bilgi elde etmek için toprak ve servet gibi gerekli yan ürünlerin elde edildiği araştırmalardan ziyade, daha çok bireyin kendi kişisel istekleri ile ilgili nedenlerle ilişkili hale gelmiştir. Böylece macera, bir araştırmaya araç olmaktan çok, doğrudan kendisinde son bulan bir olgu olmaya başlamıştır” (Ewert, 1989:26).

Maceranın, hedefe ulaşma yolunda bir araç olmaktan çıkıp, kendisi bir hedef durumuna gelince, macera özel bir ilgi alanı ve bir turistik ürün haline gelmiştir. Macera olgusu çerçevesinde gerçekleşen seyahatler, ilgili ürün bileşenlerinin hazırlanması, bu ürünle ilgili alt ve üst yapının planlanması,

ürünün tutundurma, dağıtım faaliyetleri ile güvenlik uygulamaları gibi bir çok etkinlik, macera turizmi olarak anılan bir sektörün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

3.MACERA TURİZMİNİN KAPSAMI ve TEMEL KAVRAMLARI

Macera turizmi, “kişilerin kendi fiziksel ve duygusal potansiyellerini sergileyebilecekleri bir çevredeki faaliyetler sonucu, uç bir deneyime ön ayak olan, özgür olarak seçilmiş rekreasyonel bir faaliyet” tir (Haddock ve Wisheard 1993:8). Diğer bir tanıma göre, “macera turizmi, bir açık hava ortamında gerçekleştirilen, macera ve heyecan kombinasyonunu içine alarak ticari biçimde işleyen faaliyetlerdir” (Bentley, Page, Laird, 2001:32). Konu hakkında en sık referans gösterilen tanıma göre macera turizmi, “turistik deneyimin katılımcısı, hazırlanması ve yönetiminin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkan; risk elemanlarını içeren, çoğunlukla ticari olarak ele alınan ve katılımcının her zamanki ikametinden uzak bir doğal bir çevrede gerçekleşen, geniş bir faaliyet alanına sahip açık hava turizm faaliyetleridir” (Hall ve Weiler, 1992:143).

3.1. Macera Turizminin Macera Rekreasyonlarıyla İlişkisi ve Risk

Macera rekreasyonu “sonuçların kesin olmadığı ve bu sonuçların katılımcılarca etkilendiği, genellikle doğal bir çevrede gerçekleştirilen, algılanan veya gerçekleşen tehlike elemanlarını kapsayan rekreasyonel faaliyetlerdir” (Ewert ve Hollenhorst 1995:21). Macera rekreasyonu ile macera turizminin tanımları karşılaştırıldığında, macera turizminin genellikle açık hava/macera rekreasyonları merkezinde ele alındığı ve macera turizmi ile açık hava/macera rekreasyonları arasında tamamlayıcı bir ilişkinin bulunduğu görülebilir (Gülcan, 2003). Macera turizmi ile ilgili çalışmalarda da açık hava/macera rekreasyonlarının, macera turizmi için tamamlayıcı özelliği vurgulanmaktadır (Christiansen, 1990; Johnston, 1992; Hall ve Weiler, 1992; Sung ve diğ., 1997),.

Macera rekreasyon çeşitlerini kapsayan başlıklara bakıldığında (Tablo 1), bu başlıkların risk ve tehlike elemanları ile kesin olmayan sonuçları içerdiği görülmektedir. “Kesin olmayan sonuç kavramı, kumar oyunlarının doğasındaki şans ihtimali gibi düşünülmemelidir. Macera rekreasyonlarındaki sonucun belirsizliği, katılımcının becerisinden ve yaptığı hareketlerden dolayı etkilenebilir. Faaliyetlerin gerçekleşmesi esnasındaki kötü hava ve taş düşmesi gibi şansa bağlı olaylar, katılımcının kararıyla ilişkilendirilebilir” (Ewert ve Hollenhorst 1995:22). Böylece açık hava/macera rekreasyonları için temel elemanlar olarak *spesifik beceri ve risk* kavramları öne çıkmaktadır.

Tablo 1. Macera Rekreasyon Çeşitleri*

Sırt Çantalı Seyahatler	Eskimo Kanoculuğu	Takımlı Hedef Bulma
Balon Seyahatleri	Dağcılık	Yelkencilik
Bisikletli seyahat	Hedef Bulma	Hedikli Yürüyüş
Sualtı/Dalış	Rafting	Paraşütlü Atlayış
Yelken Kanat	İple İniş	Mağaracılık
Patika Yürüyüşleri	Kaya Tırmanışı	Doğa Yürüyüşü

Kaynak: Ewert, 1987:5; Hall ve Weiler, 1992:44.

Açık hava/macera rekreasyonları ile macera turizmi arasındaki tamamlayıcı ilişki nedeniyle, macera turizmi kapsamındaki deneyimler de, spesifik beceri ve risk elemanlarının karşılıklı etkileşimiyle nitelendirilmektedir. Böylece, spesifik beceri ve risk, macera turizmi için de temel kavramlar olarak kabul görmektedir.

3.2. Macera Turizminin Yeni Kavramları ve Genişleyen Kapsamı

Macera turizminin mevcut kavramsal yapısı, maceranın kavramının riskle ilgili olan spesifik macera rekreasyon faaliyetlerini ön planda tutmakta, buna rağmen bilgi ve görgü arttırmayla ilgili olan faaliyetleri ihmal etmektedir.

Macera kavramının çıkış noktası eski dönemlerdeki yeni coğrafyaları keşif hareketleri ile ilgili ise, macera turizminin temel kavramlarını sadece risk ve spesifik becerilerle sınırlamak hatalı olabilir. Örneğin, Marko Polo ve Evliya Çelebi gibi gezginlerin, eski tarihlerde yaptıkları macera içerikli gezilerin amacı, merak duygularını gidermek ve yeni bilgiler elde etmektir. Bu cepheden bakıldığında, aslında macera turizmindeki temel kavramların riskten ziyade, *bilgi ve görgü arayışı* olduğu da söylenmektedir. Bu bakış açısıyla, risk merkezinden ele alınan macera turizminin yeniden tanımlanması da gerekmektedir (Walle, 1997). Ayrıca, macera bağlamında bilgi ve görgü arayışının temel kavramlar olarak eklenmesi, başlangıçta İngilizce sözlük karşılığı verilen macera kelimesinin aslında tarihsel manasına da oldukça zıt bir yeniliktir.

Temel kavramlara yapılabilecek bu eklemelerle, risk ve spesifik beceri kavramlarının etrafında toplanan geleneksel macera rekreasyonlarına ilave

* Macera rekreasyon çeşitlerinin tanımları için bakınız Ek 1.

olarak, bilgi ve görgü arama kavramlarına dayalı bazı açık hava rekreasyon faaliyetleri de macera turizminin sınırları içinde yer alabilmektedir. Macera turizminin temel elemanları olarak risk, spesifik beceri, bilgi ve görgü artırma kavramlarının benimsenerek, geniş bir alanda değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu durumda katılımcıların bilgi ve görgü aramaları nedeniyle ne gerçek ne de algılanan risklerin hemen hiç birini göstermeyen bir çok ekoturizm faaliyeti de (örneğin kuş gözlemciliği) macera turizmi olarak sayılabilecektir. Bundan ayrı olarak macera turizminin temel elemanlarından olan risk ve spesifik beceri kavramları bağlamında, bazı açık hava rekreasyonlarının (ekoturizm içindeki safari turları gibi), bazı macera turizm türlerinden (doğa yürüyüşü gibi) daha riskli olması da bir tezat oluşturmaktadır. Macera turizminin kapsamının, gerek yapılan kavramsal tartışmaların sonucunda şekillenecek yeni duruma göre ve gerekse her geçen gün ortaya çıkan yeni türlerin eklenmesiyle daha da genişleyeceği yüksek bir ihtimaldir. Böylece Tablo 2’de yer alan ve geleneksel macera rekreasyonlarına odaklı macera turizminin kapsamı daha da genişleyecektir.

Tablo 2. Macera Turizmi Faaliyetleri

Kara İle İlgili	Su İle İlgili	Hava İle İlgili
Kros kayak	Yer Altı Rafting	Balon Seyahati
Yamaç Aşağı Kayak	Mağaracılık	Yelken Kanat
Helikopterli Kayak	Gemiyle seyahat	Planörcülük
Kayakla Yürüyüş	Tüplü ve Tüpsüz Dalış	Helikopterli Esnek Atlayış
Kapsamlı Doğa Yürüyüşü	Jet Motosiklet	Paraşütçülük
Araçlı Safari	Jet Botçuluğu	Yamaç Paraşütü
Makaralı İp İnişi	Tekne Paraşütü	Helikopter gezileri
Esnek İp Atlayışı	Yüzey Rafting	
Dağ Bisikletçiliği	Nehir ve Deniz Kanoculuğu- Eskimo Kanoculuğu	
Rehberli Buzul Yürüyüşü	Kanoculuk	
Atla Gezinti	Nehir Sörfü/Nehir Kızağı	
Kara Avcılığı	Su Kayağı	
Dağcılık	Rüzgar Sörfü	
Sabit İpli İniş	Balık Tutma	
Kaya Tırmanışı		

Kaynak: Bentley, Page, Laird, 2001:33

Bilgi ve görgü edinme kavramlarının macera turizminin temel elemanları arasında sayılabilmesi, risk ve spesifik becerinin bu turizm türünün temel kavramları olduğu yönündeki paradigmayı değiştirmekte ve macera turizminin kapsamını, bilgi edinme amaçlı ve nispeten düşük riskli açık hava faaliyetlerini kapsayacak yönde genişletmektedir. Ancak diğer taraftan, açık hava/macera rekreasyonları ile macera turizmi arasındaki tamamlayıcı ilişkinin varlığı da geçerlidir. Bu nedenle, macera turizminde faaliyetlerin doğası gereği, farklı derecelerdeki yaralanma ve ölüme neden olan kaza riski bu turizm türünün en önemli konularından biri durumundadır.

4. MACERA TURİZMİNDE KAZA RİSKİ

Macera turizminde temel bir eleman olarak öne çıkan kaza riski, diğer turizm türlerinde de değişen derecelerde bulunmaktadır. Turistlerin konakladıkları çevrede, ziyaret ettikleri cazibe noktalarında, kullandıkları ulaştırma araçlarında, sürdürdükleri faaliyetlerde kendileri ve himayeleri altındaki kişiler için kaza riski her zaman mevcuttur (Philip ve Hodgkinson, 1994). Aslında, kaza riski sadece turizm faaliyetlerinde değil, günlük hayatın her aşamasında değişen derecelerde bulunmaktadır. Ancak, turistlerin gittikleri bölgelerde çeşitli kazalar sonucu yaralanma veya ölümlere maruz kalma oranlarının, sürekli ikamet ettikleri yerlere göre daha fazla olduğu ifade edilmektedir (Hargarten ve diğ., 1991). Bu ifade, sürekli ikamet edilen yerler dışındaki doğal çevrede gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamı nedeniyle, macera turizmi için ayrıca önemlidir.

Turistlerin geçirdikleri kazaların, bir ülkedeki turizm endüstrisinin imajı üzerinde (Wilks ve diğ., 1996) ve potansiyel turistler tarafından yapılan destinasyon seçiminde önemli bir etkiye sahip olabileceği (World Tourism Organization, 1996; Bovet, 1994) bilinmektedir. Ekonomileri özellikle turizme bağlı topluluklarda turistik kazalar, uzun dönemli sosyal ve ekonomik etkilere sahip olabilmektedir (Bentley, Meyer ve diğ.2001; Clift ve Page, 1996). Bu gibi bir etkiye, olumsuz olayların sıkça gerçekleştiği başlıca turizm türlerinden biri olan macera turizminin oldukça açık olduğu unutulmamalıdır.

Turistlerin karşı karşıya kaldıkları kazaların olumsuz etkileri olmasına ve macera turizminin kazalara elverişli bir yapısının olmasına rağmen, macera turizmindeki kazalar konusunda yeterince çalışma yapılmamaktadır. Konu üzerinde yapılan çalışmaların yeterli olmaması, gerek kaza riski kaynaklarının belirlenmesi ve faaliyetlerin risk derecelendirmesi, gerekse buna bağlı olarak kazaları azaltabilecek önlemler konusunda da bir karışıklığa neden olmaktadır.

4.1. Turistlerin Geçirdiği Kazara Yönelik Araştırmalar ve Macera Turizmi

Turistlerin sakat kalmaları veya ölümlerine sebep olan yaralanmalarla ilgili uluslararası araştırmaların özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yayınlanmakta olduğu görülmektedir (Hartung ve diğ., 1990; Guptill ve diğ., 1991; Hargarten ve diğ., 1991; Paixao ve diğ., 1991; Nichol ve diğ., 1996; Page ve Meyer, 1996, 1997; Wilks, 1999; Bentley, Meyer ve diğ., 2001; Bentley, Page, Laird, 2001).

Ancak, yapılan araştırmalara rağmen, kazalar ve turist güvenliği konusundaki literatürün hala oldukça sınırlı olduğu da ifade edilmektedir (Clift ve Page, 1996; Bentley, Meyer ve diğ., 2001; Bentley, Page, Laird, 2001). Yapılan çalışmalarda turistlerin maruz kaldıkları kazalar ve güvenlik konusu, çeşitli cephelerden ele alınmaktadır. Yapılan araştırmalar, alışık olunmayan yol, deniz, dağ, vahşi hayat ve yapı çevreleri başlığında (Johnston, 1989; Guptill ve diğ., 1991; Philipp ve Hodgkinson, 1994; Wilks ve Atherton, 1994; Wilks ve Watson, 1998); turistlerin araç kullanma gibi kaza riski bulunan faaliyetlere harcadıkları zamanın giderek artması başlığında (Wilks ve diğ., 1999); tatilciler arasındaki azalan çekingenlik ve riski hafife alan rahat tutumlar başlığında (Cossar ve diğ., 1990; Philipp ve Hodgkinson, 1994; Ryan ve diğ., 1996); ve trafiğin ters akışı gibi alışık olunmayan kural ve faaliyetlerle karşılaşmak (Guptill ve diğ., 1991; Page ve Meyer, 1996; Wilks ve diğ., 1999), deniz turizmi (Wilks ve Atherton, 1994) ve **macera turizmi** (Page ve Meyer, 1996, 1997; Bentley ve diğ., 2000) başlıklarında incelenmiştir.

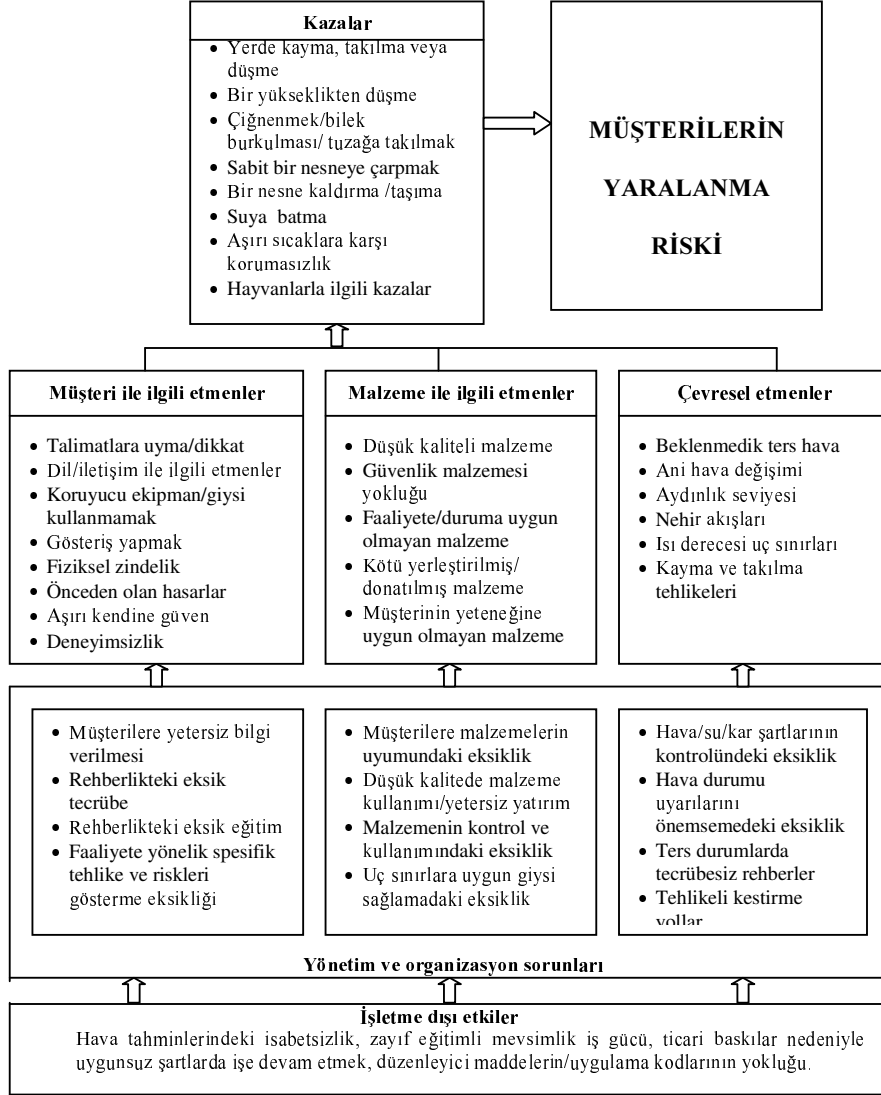
Konu ile ilgili çalışmaların başlığına bakıldığında, turistlerin geçirdiği kazalar konusunda spesifik olarak macera turizmi başlığının incelenmesine nispeten daha az önem verilmekte olduğu görülmektedir.

4.2. Macera Turizmindeki Risk Etmenleri ve Kazaların Analizi

Temel elemanlar arasına yeni kavramlar eklenebilse de, risk, macera turizminin doğası gereği her zaman temel bir eleman olacaktır. Macera turizminde kaza risklerinin kaynağı üç başlıkta toplanabilir:

- Müşteri ile ilgili etmenler,
- Kullanılan malzeme ile ilgili etmenler,
- Çevresel etmenlerdir.

Bu başlıklar altında yer alan risk etmenlerinin ortaya çıkarak kazaların yaşanması, faaliyetleri düzenleyen işletmelerdeki yönetim ve organizasyon eksiklikleriyle veya işletme dışı etkilerle gerçekleşmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Macera Turizminde Risk Etmenleri

Kaynak: Bentley, Page ve diğ., 2001:335 ve Bentley, Page, Laird, 2001:44.

İşletme yada seyahat acentası kanalıyla herhangi bir macera turizm faaliyetine katılan bir müşterinin, işletmenin müşterilerine tehlike ve riskleri göstermesine rağmen, kendine aşırı güven duyarak faaliyetteki risk sınırlarını zorlaması yada malzemeyi yanlış kullanması olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bundan başka işletmenin ve müşterilerin uygun ve kurallı davranışlar sergilemesine rağmen beklenmedik bir hava değişimiyle de karşılaşılabilir. Bu gibi durumlar işletmeyi bir derece sorumluluk altında tutar. İşletme etkisinin asıl ortaya çıktığı konular, eğitilmiş ve tecrübeli rehberler kullanımı, müşterilerin faaliyet kapsamındaki risk ve tehlikelere karşı bilgilendirilmesi, müşterilerin kullandıkları malzemelerin kendileriyle bire bir uyumlu olması, kaliteli malzemeye yatırım ve bu malzemelerin kontrolü periyodik olarak işletme tarafından yapılması, hava durum raporlarının düzenli olarak alınması ve bu rapor sonuçlarını önemsemesi gibi başlıklardır.

Bunlardan başka, macera turizmindeki güvenlik sorununa yönelik düzenleyici yasal veya etik kuralların bulunmaması, ticari endişeler nedeniyle şartlar uygun olmasa dahi işletmelerin faaliyeti sürdürme ısrarları, mevsimlik işgücü kullanımı nedeniyle personelin eğitim düzeyinin düşüklüğü ve meteorolojik teknolojinin zayıflığı nedeniyle hava şartlarının öngörüsündeki isabetsizlikler de işletme dışı etkilere ait faktörler olarak sayılabilir.

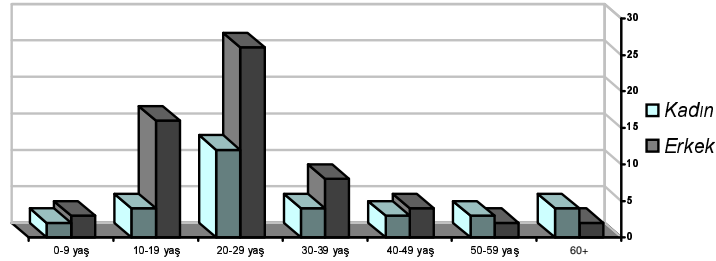
Turistlerin genel olarak geçirdikleri kazalar sonucu yaralanmaları, olayın geçtiği yere göre önemli değişiklikler göstermektedir. Turistlerin yaralanma yerlerinin incelendiği bir araştırmada (Bentley, Meyer ve diğ. 2001), rekreasyon ve spor yerlerindeki yaralanmaların, araştırmaya konu olan diğer başlıklardaki yer alan yaralanma olaylarıyla karşılaştırıldığında, en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu başlığı yakın biçimde takip eden ve trafik kazalarının içinde yer aldığı, karayollarındaki yaralanmalar ikinci sıradadır. Rekreasyon ve spor, macera turizmi ile doğrudan ilişkili olduğuna göre, bu tablodan ortaya çıkan sonuç dikkat çekicidir.

Tablo 3. Olay Yerine Göre Dış Kaynaklı Turistlerin Yaralanma Dağılımı

Olay yeri	n	%
Ev	419	7.1
Çiftlik	87	1.5
Endüstriyel yerler ve ek binaları	41	0.7
Rekreasyon ve spor yerleri	887	15.1
Cadde veya karayolu	792	13.5
Kamu binaları	258	4.4
Diğer belirlenmiş yerler	594	10.1
Diğer belirlenmemiş yerler	2785	47.5
Toplam	5863	100

Kaynak: Bentley, Page ve diğ., 2001:330.

Turistlerin geçirdikleri kazalar sonucu yaralanmalarında yaş ve cinsiyetin da önemli değişkenler oldukları görülmektedir. Spor ve rekreasyonla ilgili kazaların özellikle 20-29 ve ikinci olarak 10-19 yaş grubunda gerçekleştiği, yaralanma oranlarının 30 ve sonraki yaş grubunda önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Buradan 10-29 yaşlar arası kişilerin riske karşı daha rahat tutumlar takındıkları söylenebilir. Cinsiyete göre yapılan ayırmada ise, yaralanmaların sadece 50 yaş üstü gruplar için bayanlarda yüksek, diğer tüm yaş gruplarında ise erkeklerde yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2.).

Şekil 2. Spor ve Rekreasyonla İlgili Yaralanmalar(%)

Kaynak: Bentley, Page ve diğ., 2001:331.

Macera turizmindeki kaza riski ile ilgili yapılan diğer bir araştırmada (Bentley ve diğ. 2000), farklı macera faaliyetlerindeki kaza risklerinin derecelendirilmesi yapılmıştır. Araştırmada, en yüksek ‘gerçek’ hasar riskine sahip faaliyetlerin, ‘algılanan riskin’ düşük düzeyli faaliyetlerle ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonucu yansıtacak biçimde, en yüksek müşteri yaralanma oranlarının, tahminlerin aksine bisiklet turları, dörtlü motor (quad biking), ata binme ve mağaracılıkta olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer bir araştırmada (Bentley, Meyer ve diğ. 2001) olay grupları sınıflandırılmış ve en çok yaralanma olaylarının sırasıyla, düşmeler, deniz taşıtları, çarpılma/birine veya bir objeye çarpma, pedallı araçlar, hayvanlar ve trafik dışı motorlu araçlarla ilgili yaralanmalar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada da, katılımcıların düşük riskli olarak algıladıkları macera turizmi faaliyetlerindeki yaralanma oranları, hiç de küçümsenmeyecek düzeydedir. Örneğin, algılanan riskin düşük olduğu ata binme, kayak ve bisiklet başlıkları

altındaki faaliyetlerde dikkat çekici oranlarda yaralanmaların olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Yabancı Turist Yaralanmalarında Rekreatif ve Macera Turizminin Rolü 1982-1996

Olay grubu	n	%	Rekreatif/macera turizmi faaliyetleri*	n	%	% (tüm vakalar)
Trafikte motorlu araç	1604	27.4				
Trafik dışı motorlu araç	59	1.0	<i>Dörtlü motor (Quad biking)</i>	18	30.5	0.3
Pedallı araçlar	165	2.8	<i>Normal yol bisikleti</i>	95	57.6	0.2
			<i>Dağ bisikleti</i>	13	7.9	
			<i>Diğer/sınıflandırılmamış</i>	57	34.5	
Hayvanlarla ilgili	174	3.0	<i>At (aşağı düşme)</i>	153	87.9	2.6
			<i>At (tekmeleme)</i>	18	10.3	0.3
			<i>Boğa (rodeo)</i>	3	1.8	0.05
Deniz taşıtlarıyla ilgili	320	5.5	<i>Yüzey raftı</i>	46	14.5	0.8
			<i>Jet botu</i>	21	6.6	0.4
			<i>Eskimo kanosu(kayak)/kano</i>	3	1.0	0.05
			<i>Dalış</i>	3	1.0	0.05
			<i>Yolcu/balık avı botu</i>	115	36.0	
			<i>Tespit edilmemiş bot/gemi</i>	132	41.6	
Havayla ilgili	100	1.7	<i>Parapenting/gliding</i>	27	27.0	0.5
			<i>Yüksekten paraşütlü atlayış</i>	23	23.0	0.4
			<i>Motorsuz kanat/unpowered</i>	5	5.0	0.08
			<i>Delta kanat-asılı olarak</i>	4	4.0	0.06
			<i>Yolcu/çalışanla ilgili</i>	4	4.0	
			<i>Tespit edilmemiş hava aracı</i>	24	24.0	
			<i>Helikopter</i>	13	13.0	
Yüksekten düşme/aynı seviyede düşme	2027	34.6	<i>Kayak/snowboard</i>	344	17.0	5.9
			<i>Dağcılık/çalılık yürüyüşü (tramping)</i>	260	12.9	4.4
			<i>Özel pist hız kızı (luge)</i>	24	1.1	0.4
			<i>İpten makaralı kayma-flying fox</i>	18	1.0	0.3
			<i>Parapenting</i>	9	0.4	0.2
			<i>Yüzey rafting</i>	5	0.2	0.08
			<i>Oyun alanı faaliyeti</i>	40	2.0	
			<i>Yüzme havuzu/kaplıca</i>	27	1.3	
Çarpılma/birine veya objeye çapma	325	5.5	<i>Kayak/snowboard</i>	20	6.2	0.3
			<i>Dağcılık/çalılık yürüyüşü (tramping)</i>	10	3.1	0.2
			<i>Rugby/diğer sporlar</i>	108	33.2	
Diğer (rekreatif olmayan olaylar)	1089	18.6				
TOPLAM	5863	100	Toplam hesaplanan macera turizmi	1027		17.5

*Rekreatif/macera turizm faaliyetleri italik olarak gösterilmiştir.

Kaynak: Bentley ve diğ., 2001:376.

Yakın tarihte yapılan bir başka araştırmada da (Bentley ve diğ. 2001), macera turizmindeki müşterilerin yaralanma sıklıkları ortaya konmuştur. Buna göre, en yüksek ortalama bisiklet turlarında bulunmuştur. Diğer, yüksek ortalamadaki macera turizm alanları, mağaracılık, balıkçılık, dörtlü motor (quad biking), ata binme ve yüzey raftingini kapsamaktadır. Ortalamaları en düşük müşteri yaralanma oranları ise balon seyahati, eko turlar, rehberli yürüyüşler, manzara uçuşları, eskimo kanoculuğu (kayaking), jet botçuluğu ve arazi taşıtlarını kapsamaktadır (Tablo 5). Bu araştırma da, önceki araştırmaları destekler biçimde, genel olarak algılanan risklerin düşük olduğu faaliyetlerdeki yaralanma oranları yüksek çıkmaktadır.

Tablo 5. Macera Turizminde Müşterilerin Yaralanma Tekrar Oranları

Faaliyet	Sıfır yaralanma	Düşük yaralanma grubu <100 M.K.S.B*	Orta yaralanma grubu 100-499 M.K.S.B.	Yüksek yaralanma grubu 500+ M.K.S.B	M.K.S.B	
	%	%	%	%	Ortalama	S.Sap.
Tüm arazi taşıtları	40	20	20	0	25	43
Macera eğitimi	25	75	0	0	33	45
Balonla uçuş	100	0	0	0	0	
Yer altı raftingi	33	0	0	67	483	425
Esnek atlayış (Bungy jumping)	20	40	40	0	117	127
Mağaracılık	0	0	0	100	6636	8293
Bisiklet turu	0	0	40	60	7401	10,273
Dalış	25	50	25	0	125	144
Eko tur	89	11	0	0	5	17
Balıkçılık	0	0	50	50	3164	4096
Rehberli yürüyüş	80	13	7	0	20	48
Ata binme	30	30	20	20	718	1344
Jet botu	60	20	20	0	33	74
Eskimo kanoculuğu (kayaking)	83	13	4	0	14	62
Marine encounter	43	43	14	0	48	84
Dağ rekreasyonu	36	27	18	18	216	330
Dörtlü motor (Quad biking)	0	0	0	100	3096	3112
Doğa manzaralı uçuşlar	89	11	0	0	7	2
Yüksekten paraşütlü atlayış/ tekne paraşütü	100	0	0	0	0	
Rüzgar sörfü	80	0	20	0	50	112
Yüzey raftingi	30	0	40	30	537	1131
Toplam kaza grupları (%)	55	18	14	13		

*M.K.S.B, milyon katılım saat başına yaralanmalar

Kaynak: Bentley ve diğ., 2001:42.

SONUÇ

Turizmde özellikle 1980'li yıllarda deniz, kum, güneş içerikli geleneksel kitle turizm anlayışına yönelik eleştirilerle değişmeye başladığı ve alternatif turizmin her geçen gün biraz daha önem kazandığı görülmektedir. Alternatif turizm genel başlığı altında yer alan macera turizmi, ilgili literatürdeki sınırlılığa rağmen hızla gelişen bir turizm türü ve/veya sektörüdür.

Macera turizmi genellikle açık hava/macera rekreasyonları merkezinde incelenmekte ve bu cepheden de tanımlanmaktadır. Macera turizmi ile açık hava/macera rekreasyonları arasındaki tamamlayıcı ilişki nedeniyle, aslında açık hava/macera rekreasyonlarının temel kavramları olan *spesifik beceri* ve özellikle *risk*, macera turizminin de temel kavramı kabul edilmektedir. Ancak macera turizminin kavramsallaştırılması konusundaki bir çalışmada (Walle 1997), macera kavramının çıkışı bağlamından hareketle, temel kavramlar arasında *bilgi* ve *görgü edinmenin* de dahil edilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu yeni açılım, macera turizminin faaliyet alanını daha da genişletmekte ve ekoturizm gibi doğal ortamlarda gerçekleştirilen bazı faaliyetlerin de macera turizmi başlığı altında değerlendirilmesini gerektirmektedir. Macera turizminin kapsamının genişlemesine neden olacak bu yaklaşıma rağmen, risk hala macera turizminin en önemli elemanlarından biri durumundadır. Bu durum, macera turizmi içindeki riskin kaynaklarının bilinmesi ve yaşan kazaların analizini yapılmasını önemli hale getirmektedir.

Turistlerin karşı karşıya kaldıkları kazaların olumsuz etkileri olması ve temel kavramlarından biri risk olan macera turizminin kazalara elverişli bir yapısının olmasına rağmen, macera turizmindeki kazalar konusunda yeterince çalışma yapılmamaktadır.

Macera turizmi faaliyetlerindeki kaza riski kaynakları veya risk etmenleri çeşitli başlıklar altında gruplandırılmaktadır. Bunlar, genel olarak müşteriden, kullanılan malzemeden ve çevre şartlarından kaynaklanan etmenlerdir. Ayrıca bu üç etmen, faaliyeti düzenleyen acenta veya tur operatörü ile ilgili yönetim ve organizasyon sorunları ile işletme dışı etkiler başlıkları içinde de ayrıca değerlendirilmektedir.

Turistlerin genel olarak geçirdikleri kazalar sonucu yaralanmaları, olayın geçtiği yere göre önemli değişiklikler göstermektedir. Turistlerin yaralanma yerlerine göre, rekreasyon ve spor yerlerindeki yaralanmaların, diğer başlıklardaki yer alan yaralanma olaylarıyla karşılaştırıldığında, en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu başlığı yakın biçimde takip eden ve trafik kazalarının içinde yer aldığı, karayollarındaki yaralanmalar ikinci sıradadır. Macera turizmindeki kazalar için cinsiyet faktörünün önemli bir değişken olduğu da görülmektedir. Spor ve rekreasyonla ilgili kazaların özellikle 20-29 ve ikinci

olarak 10-19 yaş grubunda gerçekleştiği, yaralanma oranlarının 30 ve sonraki yaş grubunda önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Cinsiyete göre yapılan ayrımda ise, yaralanmaların sadece 50 yaş üstü gruplar için bayanlarda yüksek, diğer tüm yaş gruplarında ise erkeklerde yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Macera turizminde yaşanan kazaların analizi yapıldığında, genellikle en yüksek ‘gerçek’ hasar riskine sahip olabilen faaliyetlerin, ‘algılanan risklerin’ düşük düzeyli olduğu macera faaliyetleriyle ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, macera turizmi faaliyetlerinde gerçekleşen yaralanmalar içinde en çok tekrar eden faaliyetlerin de, algılanan risklerin düşük olduğu faaliyetler olduğu ortaya çıkmaktadır.

ÖNERİLER

Turizm ve spor bilimlerindeki araştırmacıların, macera turizmi konusuna daha fazla eğilerek, Türkiye’deki macera turizmine yönelik disiplinler arası saha çalışmaları yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’deki macera turizmine yönelik güvenlik yönetimi ise, araştırmacılar tarafından ayrıca incelenmelidir. Böyle bir güvenlik politikanın oluşabilmesinde ise, spesifik macera turizm faaliyetlerindeki risk seviyelerinin ayrı ayrı ortaya konması önemli olacaktır.

Macera turizmi ile macera rekreasyonları kapsamındaki yaralanma ve ölüm olaylarına ilişkin düzenli istatistiklerin oluşturulabileceği bir veritabanı sisteminin kurulması çok faydalı olabilecektir. Bu konuda Yeni Zelanda’daki gibi, turistlerin yaralanmaları ve ölümleriyle sonuçlanan kazalara ait, acentalar, tur operatörleri, hastaneler ve diğer kamu ve özel kurum verilerinin tek bir merkezde toplandığı bir model uygun bir örnek olabilir. Böylece araştırmacıların şiddetle ihtiyaç duyduğu ikincil kaynakların toplandığı bir veri bankası da kurulabilecektir.

EK 1. Macera Rekreasyon Çeşitleri

Sırt Çantalı Seyahat (backpacking): Formal bir tanımı olmamakla beraber, sırt çantalı seyahat, doğal bir alanda gerçekleştirilen ve birden fazla günü kapsayacak şekilde bir bölgeden diğer bir bölgeye yürüyerek/bisiklet kullanarak çadır, uyku tulumu ve yiyecek vb. gibi açık hava ortamlarında hayatta kalmayı sağlayacak her şeyi taşıyarak gerçekleştirilen kendi kendine yetebilme sanatıdır (www.backpackersclub.co.uk).

Uzun mesafeli sırt çantalı seyahatlere patika yürüyüşleri iyi bir örnek olabilir. Uçak, otobüs veya tren gibi kitle taşıma araçlarıyla seyahat edilen ve kalınacak yer olarak hostel gibi tesislerin kullanıldığı geziler genellikle sırt çantalı seyahatler olarak sayılmamaktadır. Genellikle yürüyerek, bisikletle, kanoyla veya hatta kayak yaparak gerçekleştirilenler sırt çantalı seyahatler olarak kabul edilmektedir.

Balon seyahati (ballooning): İçine doldurulan ısıtılmış hava sayesinde yükselip hareket edebilen balonlarla yapılan hava gezileri.

Bisikletle seyahat (bicycling): Kilo vermek gibi vücudu çalıştırarak fiziksel bir efor harcamak amacı dışında, bir noktaya ulaşmak veya rekreasyon amaçlı olarak bisikletin kullanılmasıdır (<http://www.dictionarybarn.com/bicycling>).

Sualtı/Dalış (scuba diving) : Oksijen tüpü kullanarak yada kullanmaksın, su altı dünyasında rekreatif amaçlı faaliyette bulunmaktır.

Yelken Kanat (hanggliding): Panörcülüğe çok benzeyen, ancak çok daha hafifletilmiş metal aksama sahip, dokuma kanatları olan, pilotun kanat iskeletlerine bağlı bir çerçeveden tutunarak elleriyle kanat iskeletine tutulu halde vücut ağırlığını üçgen bir iskelete vererek kontrolünü sağladığı hava aracıyla yapılan müsabakalı bir spor ve rekreasyonel bir faaliyettir (www.wordiq.com/definition/hang_gliding).

Patika Yürüyüşleri (hiking): Patikar yürüyüşleri, manzarayı seyretmek ve keşfetmek gibi belirli bir amaçla gerçekleştirilen bir yürüyüş çeşididir. Genellikle nispeten bozulmamış vahşi yaşam ortamlarındaki patikalar kullanılarak gerçekleştirilir. Eğer bu tarzdaki bir yürüyüş, patikalar kullanılmadan yapılıyorsa, çalılık yürüyüşleri (bush walking veya bushbashing) olarak isimlendirilir. Eğer patika yürüyüşleri geceleri de kapsıyorsa sırt çantalı seyahat (backpacking veya tramping) terimi kullanılır. (www.wordiq.com/definition/Hiking).

Eskimo kanoculuğu (kayaking): Kayak adı verilen güvertesiz, hafif, dar ve kullanıcının oturur şekildeyken sadece bedeninin dışarıda kalan kısmının görülebileceği şekilde üstü kapalı, iki uçlu kısa küreğin kullanıldığı, bir tür kono ile gerçekleştirilen macera rekreasyon faaliyetidir. Kanoda ise tek uçlu kürek kullanılır, diz üstü oturulur ve kanonun bir güvertesi vardır. (www.freesearch.co.uk/dictionary/kayaking ve www.lakegeorgekayak.com/info_kayak_page).

Dağcılık (mountaining): Dağcılık, dağlık alanlarda güvenle hareket etme, tehlikelerden sakınma yada bunların üstesinden gelme ve yüksek noktalara zorlukla ulaşma sanatıdır. Dağcılığın buz cephesi ve kaya cephesi olmak üzere başlıca iki cepheden ibaret olduğu söylenebilir. Kaya cephesi, seçilen hattı takip etmek için bedensel ve teknik beceri ile akıllıca bir geçiş hattı belirlenmesinden (rota bulmak) oluşur. Buz cephesinde, rota seçimi, çok değişen hava koşulları altındaki karın davranışlarını tam anlamıyla anlamının bir sonucudur. Bu da çoğunlukla tecrübeye ve biraz da bedensel yeteneklere bağlıdır (www.free-definition.com/Mountaineering). Şemsiye bir terim olan dağcılık, tırmanış faaliyetlerini ve yamaç yukarı yürüyüşleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ancak genel kaniya göre dağcılık, çok fazla sayıda ve çeşitli türdeki dağcılık araç gereçlerini kullanarak, çeşitli yükseklikteki dağlarda yapılan çıkışlarla ilişkilendirilmektedir. Aslında bu ikinci cümlede tanımlanan faaliyet, ayrıca alpinizm olarak da bilinir.

Hedef bulma (orienteering): Pusula ve harita kullanılarak yön bulma ile ilişkili bir spordur. Geleneksel şekli uzun kros koşulardır (cross-country running). Koşarken satranç oynama olarak özetlenebilecek bu macera rekreasyonu, genellikle doğal ortamlarda gerçekleştirilen ve önceden görevliler tarafından bir alanın çeşitli noktalarına (kontrol noktaları) gizlenmiş hedef bayraklarının katılımcıların eline verilen bir harita yardımıyla mümkün olduğunca çabuk bulunmasına dayanır. Günümüzde parklar, kampüsler gibi şehir içi mekanlarda, şehir dışı mekanlarda, hatta tekerlekli sandalye ile yapılan bir çok türü vardır. (www.free-definition.com/Orienteering).

Rafting: Genel olarak yer altı raftingi (black water rafting) ve yüzey raftingi (white water rafting) olarak ikiye ayrılabilir olan bu macera rekreasyonu, düzensiz akışa sahip su akıntıları üzerinde raft adı verilen botla akıntı yönünde hareket edilerek yapılan rekreasyonel faaliyettir. Bu faaliyette, nehirler zorluk derecelerine ayrılarak bir sınıflama yapılması genel kabul görmüştür. Buna göre Sınıf I-Kolay (hızlı hareket eden küçük dalgalı sular), Sınıf II-Acemi (geniş, berrak oluklar sayesinde ırmağın ileri hızlı akan yerleri), Sınıf III-Orta (becerili manevralar gerektiren sert girdaplar), Sınıf IV-İleri (kontrolsüz suya karşı koyacak kusursuz botlar gerektiren şiddetli fakat tahmin edilebilir girdaplar), Sınıf V-Uzman (kürekleri yukarı çıkarmayı gerektirecek uzun, engelli, şiddetli girdaplar-ortalama tehlike), Sınıf VI- Sürdürülemez.

İple iniş (rapelling): Yüksek bir noktadan, tepe noktası sabitlenmiş bir ipten, dağcılık teknikleri kullanılarak yapılan inişlerdir.

Kaya tırmanışı (climbing): Bazen dağcılığın bir türü olarak da sayılabilen bu rekreasyon, sarp kaya duvarları üzerinde çeşitli zorluk dereceleri olan düzenli veya düzensiz, yatay veya dikey rotalar izlenerek, genellikle malzemeli veya çok seyrek olarak malzeme kullanılmadan gerçekleştirilen tırmanışlardır. Kullanılan malzeme sadece emniyet sağlamak için ise doğal tırmanış, yükselmeyi sağlayan malzeme ve teknikler (cumar vb.) kullanılırsa yapay tırmanış olarak adlandırılır. Kaya tırmanışında rotalar zorluk derecelerine göre harf yada rakam sistemi kullanılarak sınıflandırılmıştır. Bundan başka tırmanıştaki güvenlik faktörüne bağlı olarak solo ve teknik tırmanış olarak da ayrılmaktadır (<http://www.free-definition.com/Rock-climbing.html>).

Takımlı hedef bulma (rogaining): Takımlı hedef bulma, kişilerin takım halinde koşarak uzun mesfeli kırsal alanlarda yön bulmasına dayanan bir spordur. Amaç, açıkça belirtilen bir süre içinde, belli bir alanda yerleştirilmiş kontrol noktalarını (hedefleri) bularak puan toplamaktır. Kontrol noktaları herhangi bir sıra izlenerek bulunabilir (www.mapsport.co.nz/rog/roginfo.html). Takım üyeleri iki ile beş arasında olabilir, harita ve pusula yardımıyla kontrol noktalarına ulaşılabilir, genellikle müsabakanın yapıldığı alanın bir yerinde ana kamp olur ve burada sıcak yemek ve uyku ihtiyaçları giderilebilir, müsabaka sadece gündüz değil geceyi de kapsayabilir. Takımlı hedef bulma yarışmaları 12 saat veya daha fazla saat olarak tanımlanmasına rağmen, klasik takımlı yön bulma 24 saatli bir olaydır (wa.rogaine.asn.au/rogaine.html)

Yelkencilik (sailing): Yelkencilik, rüzgar sayesinde güç alabilen bir yelkenli gemi veya daha küçük bir botla suda yolculuk etmeye yönelik uğraştır. Rüzgarın gücü, bir yada daha fazla yelken kullanarak devinim yaratmak için kullanılır. Yelkencilik günümüzde yarışma ve gezi (cruising) olmak üzere ikiye ayrılabilir (<http://www.free-definition.com/Sailing.html>)

Hedikli yürüyüş (snowshoeing): Kar üstünde gerçekleştirilen ve kara batmamak için ayaklara takılan hediklerle doğal ortamlarda gerçekleştirilen yürüyüşlerdir. Bu hedikler sayesinde kişinin ağırlığı geniş bir alan yayılarak, kara batma önlenmektedir. Modern kar hedikleri, plastik tutturucularla donatılarak pratik olarak giyilip çıkarılabilmektedir (<http://www.free-definition.com/Snowshoe.html>)

Paraşütlü atlayış (sky diving): Bir hava aracıyla yüksek irtifaya yükseldikten sonra, bu notadan sırttaki paraşütle önce serbestçe atlanıp, belli bir zaman süre sora paraşütü açmayla gerçekleştirilen atlayışlardır. Bu macera rekreasyonu ilk seferinde son derece heyecanlıdır ve ustalık, binlerce atlayışı gerektirebilen ayrıntılı becerileri gerektirmektedir. Bu dalda dört temel beceri alanı bulunur: temel güvenlik, serbest düşüş manevraları, paraşüt operasyonu ve karaya iniş (<http://www.free-definition.com/Sky-diving.html>)

Mağaracılık (spelunking): Mağaralarda gerçekleştirilen ve yürüyüş ile tırmanış tekniklerinin kullanıldığı bir macera rekreasyonudur. (www.freesearch.co.uk/dictionary/spelunking)

KAYNAKÇA

Bentley, T.; Page, S. ve Laird, I. (2000), "Safety in New Zeland Adventure Tourism Industry: The Client Injury Experiences of Adventure Tourism Operators", *Journal of Travel Medicine*, v:7, 239-246.

Bentley, T.; Page, S.; Meyer, D.; Chalmers, D. ve Laird, I., (2001), "How Safe is Adventure Tourism in New Zeland? An Exploratory Analysis", *Applied Ergonomics*, v:32, s:31-48.

Bentley, T.; Page, S. ve Laird, I., (2001), "Accidents in The New Zeland Adventure Tourism Industry", *Safety Science*, v:38, s:31-48.

Bentley, T.; Meyer, D.; Page, S. ve Chalmers, D. (2001), "Recreational Tourism Injures Among Visitors to New Zeland: An Exploratory Analysis Using Hospital Discharge Data", *Tourism Management*, v:22, s:373-381.

Bovet, S. (1994), "Safety Concerns World Travel Market: B-M Survey Shows", *Public Relations Review*, v:50, s:8.

Brown, L. (1993), **The New Shorter Oxford English Dictionary** (ed), v:1, Oxford, Clarendon Press.

Christiansen, R. (1990), "Adventure Tourism", **Adventure Education** içinde, Miles, J. Priest, S. (ed), s:433-441, State Collage PA:Venture.

Clift, S. ve Page, S. (1996), **Health and the International Tourism**, Routhledge, London.

Cossar, J.; Reid, D.; Fallon, R.; Bell, E.; Riding, M.; Follett, E.; Dow, B.; Mitchell, S. ve Grist, N. (1990), "Cumulative Review of Studies on Travellers, Their Experiences of Illness and the Implications of These Findings", *Journal of Infection*, 21, s:27-42.

Ewert, A. (1987), "Recreation in the Outdoor Setting: A Focus on Adventure-based Recreational Experiences", *Leisure Information Quarterly*, 14, s:5-7.

Ewert, A. (1989), **Outdoor Adventure Pursuits: Foundations, Models and Theories**, Columbus OH:Publishing Horizons.

Ewert, A. ve Hollenhorst, S. (1995), "Adventure Recreation and Its Implication for Wildernes", *International Journal of Wilderness*, v:3, no:2, s:21-26

Guptill, K.; Hargarten, W. ve Baker, T. (1991), "American Travel Deaths in Mexico: Causes and Prevention Strategies", *West Journal of Medicine*, v:154, s:169-171.

Gülcan, B. (2003), "Macera Turizmi ve Turist Güvenliği", Gazi Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı, GÜDAK- Gazi Üniversitesi Doğa Sporları ve Arama Kurtarma Merkezi, I.Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu, 21-22 Mayıs, s:237-244

Haddock, C. ve Wisheard, P. (1993), "Managing Risk in Outdoor Activities", New Zeland Mountain Safety Council.

Hall, M. ve Weiler, B. (1992), **Special Interest Tourism**, London:Belhaven.

Hargarten, W.; Baker, M. ve Guptill, K. (1991), "Overseas Fatalities of United States Citizen Travellers: An Analysis of Deaths Related to International Travel", *Annals of Emergency Medicine*, v:20 (6), s:622-626.

Hartung, G.; Gobert, D.; Taniguchi, R.; Okamoto, G.(1990), "Epidemiology of Ocean Sports-Related Injuries in Hawaii:Akahele O Ke Kai", *Hawaii Medical Journal*, v:49, s:52-56.

Johnston, M. (1992), "Facing the Challenges in Mountains of New Zeland", **Special Interest Tourism** içinde, Hall, M.; Weiler, B. (ed), s:159-169, London:Belhaven.

Johnston, M. (1989), "Accidents in Mountain Recreation: The Experiences of International and Domestic Visitors in New Zeland", *GeoJournal*, v:19, s:323-328.

Nichol, J.; Wilks, J. ve Wood, M. (1996), "Tourist as Impatients in Queensland Regional Hoaspitals", *Australian Health Review*, v:19, s:55-72.

Page, S. ve Meyer, D. (1996), "Tourist Accidents: an Exploratory Analysis", *Annals of Tourism Research*, v:23, s:666-690.

Page, S. ve Meyer, D. (1997), "Injuries and Accidents among the International Tourists in Australia", S.Clift ve P. Grabowsky (ed), **Health and Tourism**, s:61-80, London:Cassell.

Paixao, M.; Dewar, R.; Cossar, J. ve Reid, D. (1991), "What Do Scots Die of When Abroad?", *Scottish Medical Journal*, v:34, s:114-116.

Philipp, R. ve Hodgkinson, G. (1994), "The Management of Health and Safety Hazard in Tourist Resort", *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, v:7, s:207-219.

Ryan, C.; Robertson, E. ve Page, S. (1996), "New Zealand Students: Risk Behaviours While on Holiday", *Tourism Management*, v:17, s:64-69.

Sung, H.; Morrison, A. ve O'Leary, T. (1997), "Definition of Adventure Travel: Conceptual Framework of Empirical Application from The Providers' Perspective", *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, v:1(2), s:47-67.

Walle, A. (1997), "Pursuing Risk or Insight Marketing Adventures," *Annals of Tourism Research*, v:24, (2), s:265-282.

Weaver, D. (2001), "Ecotourism as Mass Tourism: Contradiction or Reality?", *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, April, s:104-112.

Weber, K. (2001), "Outdoor Adventure Tourism- A Review of Research Approach", *Annals of Tourism Research*, v:28 (2), s:360-377.

Wilks, J. (1999), "International Tourists, Motor Vehicles and Road Safety: A Review of The Literature Leading Up to The Sydney 2000 Olympics", *Journal of Travel Medicine*, v:6, s:115-121.

Wilks, J. ve Atherton, T. (1994), "Health And Safety in Marine Tourism: a Social, Medical and Legal Appraisal", *Journal of Tourism Studies*, v:5, s:2-16.

Wilks, J.; Pendergast, D. ve Service, M. (1996), "Newspaper Reporting of Tourist Health and Safety Issues", *Australian Leisure*, 7, 45-48.

Wilks, J. ve Watson, B. (1998) "Road Safety And International Visitors in Australia: Looking Beyond The Tip of The Iceberg", *Travel Medicine International*, v:16, s:194-198.

Wilks, J.; Watson, B. ve Faulks, I. (1999), "International Tourist And Road Safety in Australia: Developing The National Research and Management Programme", *Tourism Management*, v:20, s:645-654.

World Tourism Organisation (1996), *Tourist Safety*, Madrid: World Tourism Organisation.

www.tdk.gov.tr/tdksozluk 02.12.2003.

www.backpackersclub.co.uk 06.05. 2004

www.dictionarybarn.com/bicycling 13.06.2004

www.wordiq.com/definition/hang_gliding 06.05. 2004

www.wordiq.com/definition/Hiking 13.06.2004

www.freesearch.co.uk/dictionary/kayaking 20.05.2004

www.lakegeorgekayak.com/info_kayak_page 06.05. 2004

www.free-definition.com/Mountaineering 06.05. 2004

www.free-definition.com/Orienteering 20.05.2004

www.free-definition.com/Rock-climbing.html 13.06.2004

www.mapsport.co.nz/rog/roginfo.html 20.05.2004

www.free-definition.com/Sailing.html 20.05.2004

www.free-definition.com/Snowshoe.html 06.05. 2004

www.free-definition.com/Sky-diving.html 13.06.2004

www.freesearch.co.uk/dictionary/spelunking 13.06.2004

OTEL İŞGÖRENLERİNİN İŞ DOYUMLARININ ÖNEMİ VE AKÇAKOCA'DA YERLEŞİK YILDIZLI OTEL İŞLETMELERİ İŞGÖRENLERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

C.Gazi UÇKUN ***

Elbeyi PELİT *

Oktay EMİR ****

ÖZET

Ülke ekonomilerinde giderek daha çok önem kazanan ve başlı başına bir sektör olma özelliği gösteren otel işletmelerinde çalışanların, işletmeyle bütünleşmesi ve işinde doyum (tatmin) sağlaması için hangi koşulların olması gerektiğinin araştırılması ve mevcut ortamın değerlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin, iş doyum etkenlerinden olan gelişme ve yükselme olanakları, fiziki olanaklar, çalışma ve sosyal olanaklar, yönetim biçimi, ücret ve iş arkadaşları boyutları itibarı ile iş doyum durumlarının belirlenmesi amacına dayanan ve bir uygulamaya da yer verilen bu araştırmadan çıkan sonuçlar, işgörenlerin belirtilen bu boyutların hiç birinde tam anlamıyla doyuma ulaşamadığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İş doyumunu, otel işletmeleri, otel işletmeleri işgörenleri.

THE IMPORTANCE OF JOB SATISFACTION OF EMPLOYEES IN HOTEL AND A PRACTICE ON THE EMPLOYEES OF STAR HOTELS LOCATED IN AKÇAKOCA

ABSTRACT

As the importance of the hotel business gradually increases and comes out as a separate sector in economics. It is important to search and evolvate the conditions which will provide job satisfaction and adoption with their companies. The results of this study aims to determine the job satisfaction levels of employees in hotel businesses relating with some of the job satisfaction factors as development and career opportunities, physical conditions (possibilities), working and social possibilities, management style, wages and friendship. With this ampirical study, it has revealed that employees haven't sufficiently been satisfied relating with these factors mentioned above.

Key Words: Job satisfaction, hotel businesses, employees of hotel businesses.

GİRİŞ

İnsanın içinde yaşadığı çevrelerden biriside iş çevresidir. İş, yalnızca gerekli bir kazanç aracı değil, aynı zamanda sosyal bir uğraştır. Bazıları için bir yükselme, mükemmelleşme dolayısı ile mutluluk vasıtası olmakla beraber, aynı zamanda, bir çok kinlerin ve bilhassa bir çok anlaşmazlıkların kaynağıdır. Fakat iş alanından ibaret olan bu yaşam alanı, eski zamanlarda kısmen basit idiyse de zamanımızda son derece kompleks bir hale gelmiştir. Hızla gelişen teknoloji insan ihtiyaçlarında da süratli bir şekilde değişimi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu değişime ayak uydurmak uğraşı içerisinde olan işletmelerin başarısı ise, kendi işgörenlerinin etkinlik ve verimlilik düzeyleriyle doğru orantılıdır. Çünkü bu işletmeler

*** Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü (Yrd.Doç.Dr.)

* Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Bölümü (Araş.Gör.)

**** Kocatepe Üniversitesi, Afyon Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otelcilik Programı (Öğr.Gör.)

oluşturdukları organizasyon biçimleri ve uygulamalarıyla verimliliklerini artırabiliyor ya da azaltabiliyorlar. Bu noktada başarı da; teknolojiyi ve değişen insan ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak verimliliklerini olumlu yönde artırabilen işletmelerin olmaktadır. Bu işletmeler günümüzün modern işletme anlayışında yatan şartları tamamlamışlardır. Bu şartlar içerisinde organizasyon biçiminin payı kaçınılmazdır. Oluşturulan bir organizasyonda görevleri üstlenecek kişiler o işletmedeki işgörenlerdir ki, onlara da gereken şartları hazırlamak ve beklentilerine göre personel politikaları geliştirmek, başarıya giden yolda vazgeçilemeyecek bir başlangıçtır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de, iş ve çalışma hayatı insanların çoğunun hayatının önemli bir kısmını oluşturmakta ve çalışma karşılığı alınan ücret de yiyecek, barınma, ulaşım ve benzeri giderlerin sağlanmasında kullanılmaktadır. Dolayısı ile, iş ve çalışma hayatındaki değişiklikler ve gelişmeler, çalışma koşulları ve işyeri iletişimi toplumun önemli bir kısmını etkilemektedir. Bu yüzden çalışma hayatı ile ilgili araştırmalar toplum ve sosyal hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Her işletmenin programında bulunan, ayrıca yapılan yatırımı veya iş kapsamını ilgilendiren değişiklikte etkileyen en önemli üç elamandan biri de çalışma hayatının koşullarıdır(Tavmergen,2000: 80).

İnsan gücüne kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyulan turizm sektöründe, işletmelerin en yüksek seviyede verimlilik elde edebilmelerinin temelinde personelinin çalışma biçimi (organizasyon, çalışma koşulları, fiziksel-sosyal olanaklar vb.) ve koşulları yatmaktadır. Şöyle ki; personelini tatmin edemeyecek düzeyde olan bir işletmenin uzun vadede maksimum verimliliğe ulaşması beklenemez. Hizmetin sunulduğu kişiyi memnun etmek amacı ile işletme tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin kalitesi, işgörenlerin kendi işletmeleri tarafından beklentilerinin karşılanması ile doğru orantılıdır. Yani bu durum, ilgili hizmeti yerine getiren işgörenlerin tüm hareketlerine olumlu ya da olumsuz olarak yansır. Söz konusu bu yansımanın biçimi (olumlu yada olumsuz) ise, asıl hedef olan misafiri direkt olarak ilgilendirir. Onların ilgili işletme için kafalarında oluşturacakları imajda (olumlu ya da olumsuz) yerlerini alır.

Günümüzde iş yapısının değişimi, teknolojik yenilikler, karmaşık organizasyon yapısı ve ekip çalışması için artan gereksinim, iş yaşamında pek çok değişikliğe yol açmıştır. Bu değişikliğe karşılık işletmenin yaşamını sürdürebilmesi, değişikliklere uyum sağlayabilmesi ve başarılı olabilmesi için çalışma hayatlarını gözden geçirmeleri gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, ülke ekonomilerinde giderek daha çok önem kazanan turizm işletme türlerinden olan otel işletmeleri çalışanlarının, işlerinde doyum sağlayıp/sağlamadıklarına yönelik 3 otel işletmesinde çalışan 56 işgören üzerinde bir anket uygulamasına da yer verilen bu çalışma; bu

konuyla ilgilenmek isteyen ilgili işletme yöneticilerine, işleri planlamada ve personel politikalarını geliştirmede olumlu bir katkı sağlayacaktır.

1. İŞ DOYUMU–ÖNEMİ VE İŞ DOYUMUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İşletme türü ne olursa olsun tüm örgütlerde çalışanların davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olan iş doyumu (tatmini); çalışanların işlerinin çeşitli yönlerine karşı beslemiş oldukları tutumların toplamıdır(Eren,1998: 178). Buna göre iş doyumu; bir çalışanın, genel olarak işine bakışı, (Robbins,1989: 130) işiyle ilgili rasyonel ve duygusal reaksiyonları, (Greenberg ve Baron,1995: 169) veya işiyle ilgili olarak yaptığı değerlendirmelerin bir sonucudur(Scandura ve Lankau,1997: 379). Diğer bir tanımlamayla iş doyumu; çalışanın işinden dolayı kendini iyi hissetme derecesini ve işinin kişi açısından ne derece anlamlı ve doyurucu olduğunu belirten bir kavramdır(Shamir ve Salomon,1985:455).

İnsana yapılan yatırım, insanlara daha huzurlu bir ortamda çalışmalarını sağlayacak, fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerin giderilmesi konusunda yoğunlaşmaktadır(Balcı,2000: 45). Bireye egemen olan gereksinimler doyurulmadıkça iş doyumundan söz edilemeyeceğini belirten Kaynak(1990), çalışanların iş doyumları arttıkça, performans ve işe bağlılıklarının artacağını, böylelikle insanların örgütle bütünleşerek daha etkin, daha üretken, aynı zamanda çalışma mutluluğuna ulaşan bir birey olma duygusuna sahip olabileceklerinin üzerinde durmuştur. İş doyumu konusunda, yönetimin beklediği, her birey için tam anlamda kusursuz bir doyum gerçekleştirilmesi gibi bir saplantı değildir. Açıktır ki iş, bireysel gereksinimler ve sosyal çevrenin belli bir seviyedeki bileşimi, her bireyin bu bileşim içinde yeterli doyumu elde edeceği anlamını taşımaz. Ancak ortamın çoğunluğunun doyumu sağlamaya dönük bir bakış açısı ile oluşturulmaya çalışılması da, organizasyonel sağlık açısından yönetimin ödün veremeyeceği bir konu olmalıdır(Kaynak,1990: 114). Nitekim, çağdaş yönetim anlayışında, örgütü başarılı yada başarısız yapan koşulların, insan ve beklentilerine verilen önemle bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır(Serbest,2000: 35).

Günümüzde çalışanların beklentilerinin ne olduğunu öğrenmeye yönelik olarak yapılan çalışmaların başında yer alan iş doyumu konusu ile ilgili araştırmalar, gerek işletme yöneticilerinin gerekse akademisyenlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu ilginin nedenleri arasında işgörenden yüksek verim elde edebilme uğraşının yattığını belirten Pfeffer, gerek popüler, gerekse akademik yayınları inceleyip, çeşitli endüstri kollarından da bir çok kişi ile yaptığı görüşmeler sonucunda, "Rekabette Üstünlüğün Sırrı: İnsan" adlı eserinde, çalışanların gerek etkili bir şekilde yönetilmesi gerekse aşağıda belirtilecek uygulamalara doğru bir şekilde işlerlik kazandırılarak işlerinden doyum elde edebileceği 16 uygulama ortaya

koymuştur(Pfeffer,1994: 25). Bu uygulamalar: İş güvencesi, işe almada seçicilik, yüksek ücret, teşvik primi, elemanların kuruma ortaklığı, bilgi paylaşımı, katılım ve yetkilendirme, ekipler ve işlerin yeniden tasarlanması, eğitim ve beceri geliştirimi, çapraz kullanım ve çapraz eğitim, simgesel eşitlik, ücretlerin yakınlaştırılması, şirket içindeki yükselme, uzun vadeli bakış açısı, uygulamaların ölçülmesi ve bütünleştirme felsefesidir

Özellikle iş doyumsuzluğu kavramının, işe devamsızlık ve işgören devir hızını artırması gibi işletmeler için oldukça maliyetli sorunlara yol açması, işletmeleri iş doyumuyla ilgili çalışmalara yönelten sebepler arasındadır(Mobley,1982; Porter vd.,1974). Şekil 1’de de görüleceği üzere işletme çalışanlarının iş doyum düzeylerinin istedikleri biçimde olmaması, onları işe ve işletmeye karşı bazı tepkisel davranışlarda bulunmaya sevk edebilmektedir(Rusbult ve Lowery,1985: 83).

AKTİF			
YIKICI	Örgütten Ayrılma	Ses Çıkarma	YAPICI
	Yok Sayma	Sadakat Gösterme	
PASİF			

Şekil- 1: Çalışanların İş Doyumsuzluğuna (Tatminsizliğine) Tepkileri.
Kaynak: Rusbult ve Lowery,1985: 83.

İş doyumunu etkileyen faktörlerden en önemlileri, işin kendisi ile ilgili olanlarıdır. İşin yapısal özellikleri, işin kişiye sağladığı başarı ve tanınma fırsatları, maddi ve manevi ödüller ve ücret iş doyumunu etkileyen önemli faktörlerdendir(Cherrington,1994: 287).

Locke göre iş doyumunu sağlayan en önemli faktörler; eşit ödüller ve destekleyici çalışma koşulları, çalışanın bireysel yeteneklerinin işe yansıtılmasına müsaade edilmesi, ücret, fiziksel çalışma koşulları, destekleyici ve dost canlısı tutumları olan iş arkadaşları ve üstlerin davranış gibi faktörlerdir(Locke,1976: 1321). Yine işletmenin özellikleri de iş doyumunu üzerinde etkili olmaktadır. İşletmedeki yönetsel ve teknolojik gelişmelerin varlığı, örgüt yapısının ilerlemeye olanak tanınması ve çalışanların arasındaki etkileşimin olumlu olması, çalışanın iş doyumunu üzerinde önemli ölçüde katkıda bulunur(Ducharme ve Martin,2000: 223).

Yüksel ve diğerlerinin (1998), iş gücünün artması halinde iş doyumunu ve örgütsel bağlılığın azalacağını belirttikleri, "iş gerilimi ve örgütsel bağlılık üzerine etkisinin ölçülmesi" adlı araştırmalarında; iş gücünün ile iş doyumunun ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu ortaya koymuşlardır(Yüksel vd.,1998: 43).

İş doyumunu, özellikle işgörenlerin verimlilik ve başarısını kişisel olarak sunduğu, insanları mutlu ve tatmin etmeye dayalı olduğu işlerde daha da önemlidir. Buna en güzel örnek olarak, direkt insanlarla ilişkinin yoğun olduğu, hizmet sektöründe yer alan turizm işletmelerini verebiliriz. Çünkü, insan gücüne kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyulan turizm işletmelerinde, işletmelerin en yüksek seviyede verimlilik elde edebilmelerinin temelinde, personelin çalışma biçiminin, onların ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi ve beklentilerinin karşılanma derecelerinin yüksek olması yatmaktadır. Sektörde işlerin çoğunluğu hizmete yönelik olduğu için, çalışanları güdüleyebilmek, ancak işlerinde tatmin ve mutlu olmalarını sağlayacak bir ortam sağlanması ile mümkün olmaktadır.

İş doyumunun; çalışanların performansını, işgören devir hızını, örgütün büyüme hızını, verimliliğini ve nihai olarak da karlılığını etkileyen önemli bir öge olduğunu belirten Ehtiyar(1996), iş doyumunu; çalışanların işleri ve iş yerleri ile ilgili çeşitli tutumsal boyutları içeren genel bir kavram olarak tanımlamıştır(Ehtiyar,1996: 109). İş doyumunu; çalışanların işlerinden duydukları hoşnutluk veya hoşnutsuzluk olarak tanımlayan Tütüncü ve Çiçek (2000) ise, işe karşı olan pozitif tutumu iş doyumuna eşdeğer tutmuşlar ve iş doyumunun, işin özellikleri ile işgörenlerin isteklerinin birbirine uyduğu zaman gerçekleşebileceği üzerinde durmuşlardır(Tütüncü ve Çiçek, 2000: 125).

İş doyumunu ile ilgili olarak geliştirilen en önemli kuramlardan biri, Frederick Herzberg'e aittir. 1969 yılında ortaya koyulan bu kurama göre iş doyumunun iki ayrı boyutu bulunmaktadır. Bu iki farklı boyut bireylerin doyumunu sağlayan güdüleyici (motivator) faktörler ile doyumsuzluğa yol açan koruyucu faktörleridir. Herzberg'e göre koruyucu faktörler iş doyumunu sağlamamakla birlikte iş doyumsuzluğunu önlemektedir. Güdüleyici faktörler iş doyumunu doğrudan etkilemese de, dolaylı olarak etkilemektedir(İncir,1990: 10).

İş doyumunu ölçümünde genel olarak tutum ölçekleri kullanılmaktadır. Bu alanda kabul görmüş en önemli ölçeklerden birisi Likert Tutum Ölçeğidir. Likert Tutum ölçeğinde yer alan sorular beşli ölçeğe göre yanıtlanmaktadır. Yine iş doyumunu ölçmeye yönelik araştırmacılar tarafından yapılan iş doyumunu araştırmaları sonucu, iş tanımlama endeksi, "Minnesota Doyum Anketi", "Porter Gereksinin ve Doyum Anketi", "Yüz Çizelgesi" gibi bir takım modeller de, iş doyumunun ölçülmesinde kullanılmaktadır(Tütüncü ve Çiçek,200: 125). Fakat, iş doyumunun ölçülmesine yönelik olarak geliştirilen bir çok modele rağmen, iş doyumunu tam anlamı ile ölçen kesin bir yöntem, teknik veya model bulunmamaktadır. İşletmeler içinde buldukları, sanayi,

hizmet veya başka bir alana veya çevreye göre gerekli araştırmaları yapıp, bilim çevrelerinden de destek alarak, kendilerince iş doyum ölçekleri geliştirerek işgörenlerine, belirli aralıklarla uygulayıp, personel politikalarını biçimlendirmede, buna göre adım atabilirler.

İş doyumunu ile ilgili araştırma yapan kişiler, araştırmalarında üzerinde birleştikleri; çalışanların iş doyumuna etki eden etkenlerin, “tam anlamı ile budur” diye bir fikir öne sürülmesinin yanlış olacağıdır. Şöyle ki, örgütsel ortamda insanların yaptıkları işten doyum ya da doyumсузluk elde etmeleri bir çok etkene bağılıdır ve örgütteki insan gücünün etkili kullanılıp kullanılmadığının bir göstergesi olabilir. Bu etkenler içerisinde özellikle araştırmacıların da üzerinde durduğı ve en çok dikkati çeken etkenler olarak, fiziki olanaklar, yönetim biçimi, çalışma ve sosyal olanaklar, gelişme ve yükselme olanakları, ücret ve iş arkadaşları ile ilgili şartların durumudur. Fakat, işletmenin hizmet verdiği alanla ilgili olarak bu etkenler çoğalabilmektedir. Nitekim, Paknadel(1995); iş doyumunun duygusal, bilişsel ve davranışsal özelliklerin bir karışımı olduğunu ve bir çok nedenden kaynaklanacağını belirterek iş doyumuna etki eden unsurların kişi ve şartlara göre değışeceğı üzerinde durmuştur.

Bunun yanında, bireylerin işlerinden aldıkları doyum (tatmin), geniş ölçüde, iş ve onunla ilgili her şeyin ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini karşılama derecesine bağılı olduğu da unutulmamalıdır(Tütüncü,2000: 169-171). Söz konusu bu iş doyum etkenleri, çalışanların işleri ile kişisel özelliklerini ve beklentilerini direkt yansıtır. Çünkü insan canlı, dinamik, etkilenen ve etkilenebilen bir varlıktır. Bu nedenle çalışan insandan bir makine gibi sürekli aynı performansı göstermesi beklenemez. Nasıl ki örgütler, içinde yer aldıkları sosyo-ekonomik yapıdan soyutlanamıyorlarsa örgüt çalışanları da örgütsel yapıda kendilerine sunulan ortamın fiziki yapısından ve psiko-sosyal ikliminden soyutlanamazlar(Halis,2000: 65). Bu bakımdan bir görevi, istenen miktar, kalite ve sürede gerçekleştirebilmek için performans yeteneğinin yanı sıra, çalışan insanın çalıştığı ortamdaki fiziksel, sosyal, yönetsel vb. koşullar da çok önemlidir(Öncer,2000: 36).

Özkaya (1999), “İş Doyumu+Motivasyon=Kalite ve Verimlilik” adlı, kamu sektöründe çalışan personelin nasıl bir çalışma ortamında çalışmak istediklerini ve iş doyum düzeylerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmasında, iş doyumuna etki eden faktörler arasında ücretin önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Söz konusu araştırmada; personel, önemli birinci gereksinim olarak yeterli ve adil bir ücret sisteminin, çalıştıkları kurumda mevcut olmadığını bildirerek, bu durumun işlerine karşı tutumlarında olumsuz bir etki yaptığını

belirtmişlerdir(Özkaya,1999: 286). Bu sonuç; ücretin, işgörenlerin işinde doyum sağlaması için en büyük etkenlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Başkaları ile olan ilişkileri yönetmede bireyin grup halinde çalışma becerisi, başkaları ile çalışma konusunda elde ettiği sağlıklı ilişkiler kurabilme ve geliştirebilme yeteneğine bağlı olarak kendini gösterir. İşbirliği ve iş paylaşımı ortak amaçlar için başkaları ile birlikte çalışmayı gerektirir. Grubun yetenekleri, kollektif amaçlara ulaşma çabaları sırasında grup sinerjisi yaratılmasında açığa çıkar(Goleman,2000: 21). Zaten modern işletme anlayışında savunulan ekip çalışması anlayışı işgöreni çalıştığı yerdeki diğer işgörenlerle bir iletişim biçimi kurmaya zorlamaktadır. Bu iletişim biçiminin arkadaş canlısı ve samimi olması o işgörenin moral düzeyini ve dolayısı ile verimini artırarak işinden zevk almasını sağlamakta büyük görev üstlenir.

İşletme türü ve kapasitesine göre uygulanan yönetim biçimleri farklılık gösterse de, günümüzde yönetimin ana ögesi insan üzerinde yoğunlaşmaktadır(Budak,1998: 60). Bu husus, hizmet sektöründe daha da öne çıkmaktadır. Bunun için iş doyum düzeylerinin belirlenmesinde, yalnız genel iş doyumuna bakmak değil, aynı zamanda kimin doyum sağladığına da bakmak, yönetici için önemli olmalıdır(Karlı,1998:60).

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin, iş doyum etkenlerinden olan gelişme ve yükselme olanakları, fiziki olanaklar, çalışma ve sosyal olanaklar, yönetim biçimi, ücret ve iş arkadaşları yönünden iş doyum durumlarının belirlenmesidir. Ayrıca bu araştırma ile, bu konu ile ilgili yapılacak araştırmalara ve ilgili işletme yöneticilerine işleri planlamada ve personel politikalarını geliştirmede olumlu bir katkı sağlanması hedeflenmiştir.

3. YÖNTEM

Araştırmanın amacını gerçekleştirmek için, iş doyumuna ilişkin literatür taraması yapılmış ve mevcut durumu ortaya koymak amacı ile, araştırmacılar tarafından oluşturulan anket, işgörelere yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır.

Oluşturulan Anketin İçeriği: Anket hazırlanırken; Paknadel'in(1995), geliştirdiği ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi ile Orta Doğu Teknik Üniversitesindeki Öğretim elamanlarının iş doyumunu ölçmeye yönelik hazırlamış olduğu, iş doyumuna ilişkin belirlediği etkenlerden otel işletmelerinde çalışan işgörelere uygun olanlar, İncir'in(1990), hazırladığı ve "Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Çalışan İşgörelere İş Doyumlarına Yönelik Bir Araştırma", Ehtiyar'ın(1996), hazırladığı "Antalya Yöresindeki Otel işletmelerinde Çalışan İşgörelere İş Tatminlerini

Ölçmeye Yönelik Olan Araştırma”ları özellikle incelenmiştir. Yine ulaşılan literatürde ortak kabul gören iş doyumuna etki eden fiziki olanaklar, gelişme ve yükselme olanakları, çalışma ve sosyal olanaklar, yönetim biçimi, ücret ve iş arkadaşları boyutlarındaki iş doyum etkenlerini içeren yargılar (değişkenler) ankete yansıtılmıştır. (Bknz, Ek: Anket formu).

Anketteki sorular amaçları açısından seçmeli ve derecelendirmeli olarak gruplandırılmış, işgörenlerin cinsiyet, yaş grubu, eğitim durumu, çalıştığı departman, kıdem gibi değişkenlerini belirleyen seçmeli sorular anketin birinci, işgörenlerin iş doyumunu etkilediği düşünülen beş iş doyum etkenine ilişkin katılım derecelerini ölçen derecelendirmeli yargılar anketin ikinci bölümünü oluşturmuştur. Seçmeli sorularda işgörenlerin soru seçeneklerinden birini seçmeleri, derecelendirmeli yargılarda, yargının her seçeneğinde verilen görüşe katılma derecelerini “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Geliştirilen anketin derecelendirmeli sorulardan oluşan ikinci bölümü işgörenlerin iş doyumunu etkileyebileceği düşünülen iş yaşantıları ile ilgili beş iş doyum etkeni ve bu etkenlere ilişkin 39 yargıdan oluşmuştur. Tablo-1’de söz konusu bu 39 yargının beş iş doyum etkenine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo-1: Derecelendirmeli Soruların Belirlenen İş Doyum Etkenlerine Göre Dağılımı

İŞ DOYUMU ETKENLERİ	YARGI SAYISI
Fiziki olanaklar	8
Gelişme ve yükselme olanakları	8
Ücret ve iş arkadaşları	7
Yönetim biçimi	9
Çalışma ve sosyal olanaklar	7

3.1. Evren Ve Örneklem

Araştırma evrenini, Akçakoca’da faaliyet gösteren Turizm İşletme Belgeli Otel İşletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı tarihler itibari ile Akçakoca’da üç turizm işletme belgeli otel işletmesi faaliyet göstermekte olup, bu otellerin biri dört, biri üç, biri de bir yıldızlıdır. Söz konusu otellerde araştırmanın yapıldığı tarihler itibari ile toplam 94 işgören çalışmaktadır. Araştırmada örneklem seçilme yoluna gidilmemiş olup (ulaşılabilirliğin olanaklı olması nedeniyle) evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmanın evrenini oluşturan otel işletmelerindeki işgören, dağıtılan ve geri dönen anket sayıları ile anketlerin geri dönüş oranları Tablo-2’de verilmiştir.

Akçakoca’nın özellikle iç turizm hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı yörelerimizden biri olması ve yıllık ortalama 30 binin üzerinde turist ağırlaması,(Akçakoca Kültür ve Turizm İlçe Müdürlüğü, 2003) bu araştırmanın bu bölgede gerçekleştirilmesinde etkili

olan faktörlerdendir. Böylelikle söz konusu bu turistlerin ağırlıklı olarak kaldıkları otel işletmelerinde sunulan hizmetlerin, daha kaliteli olması açısından, hizmeti sunan işgörenlerin iş doyum düzeylerinin belirlenmesi, ilgili işletme yöneticilerine hizmette kalitenin artırılmasında öncü rolü oynayan işgörelere, gerekli hangi koşulların sağlanması hususunda fikir verecektir.

Tablo-2: Dağıtılan ve Dönel Anket Sayısı ve Oranları

Oteller	İşgörel Sayısı	Dağıtılan Anket Sayısı	Dönel Anket Sayısı	Dönüş Oranı: (%)
Akçakoca Otel (****)	47	47	23	49
Diapolis Otel (***)	42	42	30	71,4
Araboğlu Otel (*)	5	5	3	60
TOPLAM	94	94	56	59.6

3.2. Analiz

Ankette toplanan veriler bilgisayar ortamında SPSS 10.00 for Windows paket programına aktarılmış, her bir değişkenin yüzde-frekans ve aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. İşgörelerin derecelendirmeli yargılara verdikleri katılım derecelerinin ortalamaları; her bir katılım derecelerinin puanlanması - (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kararsızım, (4) katılmıyorum, (5) kesinlikle katılmıyorum) - sureti ile hesaplanmıştır. Otuz dokuz sorudan oluşan ve işgörelere uygulanan anketteki sorular araştırmacı tarafından belirlenen 5 iş doyum etkenine bağlı olarak oluşturulmuştur. İşgörelerin, araştırma kapsamına alınan söz konusu bu beş iş doyum (gelişme ve yükselme olanakları, fiziki olanaklar, çalışma ve sosyal olanaklar, yönetim biçimi, ücret ve iş arkadaşları) etkenine göre, iş doyum düzeylerine ilişkin görüşlerinin, yüzde-frekans ve aritmetik ortalamaları tablo halinde verilerek yorumlanmıştır.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. İşgörelerin Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular

İşgörelerin kişisel özelliklerine göre (cinsiyet, eğitim durumu, yaş grubu, çalıştığı departman, kıdem) dağılımları tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo-3: İşgörelerin Kişisel Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Kişisel Özellikler		F	%	Kişisel Özellikler		F	%
Cinsiyet	Bay	42	75	Departman	Önbüro	13	23,2
	Bayan	75	25		Housekeeping	7	12,5
Yaş Grubu	16-20	9	16,1		Servis	17	30,4
	21 - 25	28	50		Mutfak	9	16,1
	26 - 30	13	23,2		Muhasee	8	14,3
	31-55	-	-		Teknik Servis	2	3,6
Eğitim Durumu	İlköğretim	24	42,9	Kıdem	2 yıl ve/veya+	36	64,3
	A.Trz. O.Lis.	2	3,6		3-5 yıl	13	23,2
	Diğer liseler	15	26,8		6-8 yıl	6	10,7
	Ön Lisans	6	10,7		9-11 yıl	-	-
	Lisans	9	16,1		12 yılve/veya+	1	1,8
	Lisansüstü	-	-				

Tablo-3'e bakıldığında, araştırma kapsamına alınan otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin, büyük bir çoğunluğunu(%75) erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Bayanların oranı ise, erkeklerin sadece 1/3 kadardır. Diğer bir ifade ile çalışanların sadece %25'i bayandır.

Tablo-3'de işgörenlerin %16,1'inin 16-20 yaşları arasında, %50'sinin 21-25 yaşları arasında, %23,2'sinin 26-30 yaşları arasında, %10,7'sinin 36ve yukarı yaşlar arasında olduğu anlaşılmaktadır. İşgörenlerin, yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, büyük bir bölümünün(%83,9) 21 yaşın üstündeki yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yoğunluk, özellikle 21-25 yaşları arasında (%50) toplanmış durumdadır.

Araştırmaya katılan işgörenlerin %42,9'u ilköğretim, %3,6'sı Turizm ve Otelcilik Lisesi; %26,8'i Diğer Liseler, %10,7'si Önlisans, %16,1'i nin Lisans eğitimi almış olduklarını görülmektedir. Bu sonuçlar, oldukça düşündürücü olmalıdır. Oysaki, alanında eğitim almış, kalifiye, işin özelliklerine uygun çalışan istihdamının, başarının temel koşullarından biri olduğu, bu alana yönelik tüm uzman kişilerin üzerinde durdukları konulardandır. Maalesef yukarıdaki tabloda görülüyor ki, hizmeti yerine getiren işgörenlerin almış oldukları eğitim türü fazlası ile alt seviyededir.

İşgörenlerin; %23,2'si Önbüro, %12,5'i Housekeeping, %30,4 Servis, %16,1 Mutfak, %14,3 Muhasebe, %3,6'sının da Teknik Servis departmanında çalıştıkları Tablo 3'ten anlaşılmaktadır. Yukarıdaki tabloda önemli ölçüde dikkat çeken diğer bir husus da, direkt olarak misafirle irtibat halinde olan departmanların (Önbüro ve Servis Departmanı) daha çok işgörene sahip olmalarıdır. Bu da, bu departmanların iş hacimlerinin diğer departmanlara oranla daha fazla olmasından kaynaklanabilmekle birlikte, söz konusu bu departman çalışanları, müşteri tatmininde konumları itibari ile kilit öneme sahiptirler. Özellikle önbüro departmanı müşteri tatmininde vazgeçilmez öneme sahiptir. Çünkü otele gelen bir misafir üzerinde, ilk izlenim o kadar önemlidir ki, misafir o andan itibaren önbüroda kendisine sunulan hizmetin niteliğine (karşılama, davranış, hitabet vb.) göre, otel hakkında olumlu yada olumsuz şeyler düşünebilmektedir.

Yine Tablo-3'deki çalışmaya dahil edilen otel işletmeleri işgörenlerinin, çalışma sürelerine (kıdemlerine) göre dağılımlarına bakıldığında; %64,3'lük bir kısmı 2 yıldan az, %23,2'si 3-5 yıl arası, %10,7'si 6-8yıl arası %1,8'ide 12 yıl ve-veya daha fazla bir süredir incelenen otel işletmelerinde çalışmaktadırlar.

4.2. İş Doyum Etkenlerine Göre İşgörenlerin İş Doyum Durumlarına İlişkin Bulgular

Tablo-4: İş doyum Etkenlerine Göre İşgörenlerin İş Doyum Durumlarının Yüzde-Frekans Dağılımları ve Aritmetik Ortalamaları

İş Doyum Etkenleri	Yargı Sayısı	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam		Aritmetik Ortalama
		F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
Gelişme ve Yükselme Olanakları	8	29	6,5	49	10,9	62	13,8	210	46,9	98	21,9	448	100	3,7
Fiziki Olanaklar	8	33	7,4	64	14,2	63	14,1	219	48,9	69	15,4	448	100	3,5
Çalışma ve Sosyal Olanaklar	7	42	10,7	81	20,7	71	18,4	149	38	49	12,2	392	100	3,2
Yönetim Biçimi	9	42	8,3	96	19	88	17,5	208	41,3	70	13,9	504	100	3,3
Ücret ve İş Arkadaşları	7	85	21,7	65	16,8	34	8,9	135	34,4	73	18,6	392	100	3,1
Genel Ortalama :													3,4	

Tablo-4’de, araştırma kapsamına alınan iş doyum etkenlerine (boyutlarına) göre, işgörenlerin iş doyum düzeyleri ile ilgili yargılara ilişkin görüşlerinin, yüzde-frekans dağılımları ve aritmetik ortalamaları verilmiştir.

Tabloda verilen iş doyum etkenlerine göre, işgörenlerin iş doyum düzeylerine bakıldığında; işletmedeki gelişme ve yükselme olanaklarının yeterliliğine yönelik yargılara, işgörenlerin %6,5’i “kesinlikle katılmıyorum”, %10,9’u “katılmıyorum”, %46,9’u “katılıyorum”, %21,9’u da kesinlikle katılıyorum cevabını verirken, işgörenlerin %13,8’i söz konusu olanakların yeterliliği ile ilgili yargılarda “kararsız” kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan, işgörenlerin çoğunluğunun(%68,8), işletmedeki gelişme ve yükselme olanaklarını yeterli bulduğu gözükse de, %31,2’sinin (bu orana %13,8’lik “kararsızım” görüşü de dahildir) bu olanaklara ilişkin görüşlerinin olumsuz olması, bu boyuta ilişkin hesaplanan aritmetik ortalamanın 3,7 olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu da; işgören görüşlerinin, katılma dereceleri içerisinde "kararsızım" ile "katılıyorum" arasında yoğunlaştığının göstergesidir. Buna göre, incelenen otel işletmelerindeki işgörenlerin, gelişme ve yükselme olanaklarının beklenti düzeyindeki gibi olmadığı söylenebilir.

İşletmede sağlanan fiziki olanakların yeterliliği ile ilgili yargılara, işgörenlerin %7,4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, %14,2’si “katılmıyorum” cevabı vererek olumsuz görüş belirtirlerken; % 48,9’u “katılıyorum” ve %15,4’ü de “kesinlikle katılıyorum” cevabı vererek olumlu görüş belirtmişlerdir. İşgörenlerin %14,1’i ise söz konusu olanakların yeterliliği ile ilgili

görüşlerinde kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Fiziki olanaklar ile ilgili işgörenlerin iş doyum düzeylerine ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması ise 3,5 olarak hesaplanmıştır. Bu da yine "kararsızım" ve/veya "katılıyorum" seçeneği arasında yoğunlaşmaktadır. Bir işletmede çalışan kişi için çalıştığı yerin fiziki şartları o kişi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Bu yerleşim şekliyle başlayarak, kullanılan malzemeye kadar olan boyutu kapsamaktadır. Unutulmamalıdır ki; işgöreni motive edici etkenlerden biri de işgörene ergonomik koşullara uygun olarak sağlanacak fiziki koşullardır.

Üçüncü iş doyum etkeni olarak ele alınan çalışma şartları ve sosyal olanakları ile ilgili yargılara, işgörenlerin %10,7'si "kesinlikle katılmıyorum", %20,7'si "katılmıyorum", cevaplarını vererek, bu olanakları yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca işgörenlerin %18,4'lük bir kısmı da "kararsızım" cevabı vermişlerdir. Söz konusu bu boyuta ilişkin işgören görüşlerinin aritmetik ortalaması da 3,2 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, çalışma şartları ve sosyal olanaklar bakımından da, işgörenlerin istedikleri doyumunu sağlayamadıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo-4'de belirtilen işgörenlerin iş doyum durumları ile ilgili diğer bir etken olan yönetim biçimi boyutundaki doyum düzeylerine ilişkin görüşleri incelenecek olunursa; işgörenlerin %8,3'lük bir kısmı "kesinlikle katılmıyorum", %19'luk bir kısmı "katılmıyorum", %17,5'lik bir kısmı da "kararsızım" cevabı vermişlerdir. İşletmede uygulanan yönetim biçiminden memnuniyetleriyle (doyum sağlayıp sağlamadıkları) ilgili söz konusu bu boyuta ilişkin işgören görüşlerinin ortalaması ise 3,3 olarak hesaplanmış olup, bu boyutta da işgörenlerin işletmelerinde uygulanan yönetim biçiminden tam olarak memnun olmadığı söylenebilir. Bu konu ile ilgili olarak yöneticiler çalışanlarının görüşlerini de alarak oluşturacakları personel politikalarını onların beklentilerine göre hayata geçirebilirler. Hatta zaman zaman işgörenlerin doyum durumları ile ilgili olarak bizzat kendilerinin geliştirdiği veya uzman kişilere hazırlattıkları anketlerle, onların beklentilerini öğrenme yoluna gidebilirler. Bilinmelidir ki eğer etkili olarak dizayn edilmiş ve yönetilmiş ise; iş doyum ölçüğü veya araştırması yöneticiye iş birimleri ve işgörenlerin beklentileri hakkında sağlıklı bilgi sunabilir(Karlı,1998: 61).

Uygulanan ankette, ücret ve iş arkadaşları boyutundaki doyum düzeylerine ilişkin verilen yargılara, işgörenlerin %21,7'si "kesinlikle katılmıyorum", %16,8'i "katılmıyorum", %8,9'u da "kararsızım" cevabını vermişlerdir. Yani işgörenlerin 'ücret ve iş arkadaşları' boyutunda yaklaşık %50'lik bir kısmı tam olarak doyuma ulaşmamışlardır. Nitekim bu sonuçlar

bu boyuta ilişkin aritmetik ortalamaya da yansımış ve aritmetik ortalama 3,1 olarak hesaplanmıştır.

Tablo-4’de verilen ve 39 yargıyı içeren 5 iş doyum etkeninin yeterlilik durumuna göre işgören görüşlerinin, "katılım" derecelerine ilişkin hesaplanan aritmetik ortalamaların geneline bakıldığında, cevaplar "karasızım" ile "katılıyorum" arasında yoğunlaşmaktadır. Bu da işgörenlerin, genel olarak bu etkenlerin (boyutların) hiç birinde tam anlamıyla doyuma ulaşmadığı şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan çıkan sonuçlar literatürün incelenmesinden sağlanan bilgilerle birleştirilip değerlendirildiğinde, insan kaynağına ilişkin sorunları ve çözüm önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

İşgörenlerin; işletmelerinde gelişme ve yükselme olanakları, fiziki olanaklar, çalışma ve sosyal olanaklar, ücret ve iş arkadaşları, yönetim biçimine ilişkin iş doyum düzeyleriyle ilgili algılamalarının istedikleri seviyede olmaması, onların bu boyutlar itibari ile yeterince doyuma ulaşmadığının bir göstergesidir. Bu durum onların çalışma heyecanını kırabilir. Yapılması gereken, işgörene yaptığı işe kendi bireysel yeteneklerini katma olanağı sunarak onların örgüt içerisinde gelişmeye açık hale getirmek olmalıdır. İş ve bu işi yerine getiren işgörenle ilgili gerekli fiziksel olanaklar sağlayarak onun kullanımına sunmak işgörenden daha yüksek seviyede verim alınmasına katkı sağlayacaktır.

İşletmelerdeki işgörelere, baskıcı ve katı bir disiplin anlayışı esas alınarak yaptırılan bir iş, hizmet kalitesini yükseltmek veya misafirin ihtiyaçlarına daha yakın olmaya çalışmak yerine işgöreni, patronları memnun etmeye çalışma durumuna götürür ki, bu da işin gerçek amacından sapmasına neden olur. Bu konu ile ilgili olarak yapılması gerekenleri Baltaş şu şekilde belirtmektedir(Baltaş,1997: 10).

- Yöneticiler çalışanlarının yeteneklerine güvenmelidirler.
- Çalışanlar, işlerinde daha aktif rol alabilmeleri için cesaretlendirilmelidirler.
- Çalışanlara, işleri yapış biçimlerini geliştirme konusunda sorumluluk verilmelidir.
- Çalışanlara, kendilerinden kıdemli birine sormadan daha önemli kararları alabilme imkanı verilmelidir.

Turizm sektöründeki işlerin tamamına yakın bir kısmının insan emeğine dayanması, çalışanların beklentilerinin karşılanması hususunu ön plana çıkarmakta ve yukarıda verilen uygulamalara işlerlik kazandırmanın önemini daha da artırmaktadır.

Yapılan araştırmada, ortaya çıkan en büyük problemlerin başında ücret faktörü gelmektedir. Çalışanların daha iyi performans göstermelerinde en önemli faktör olan ücretin, ülkemizin ekonomik koşulları dikkate alınarak, hayat pahalılığı karşısında yeterli olması sağlanmalıdır. Bununla birlikte ücret politikaları çalışanların anlayabileceği bir açıklıkta olmalı, değişen ekonomik koşullara göre düzenlenmelidir. Bu durumla ilgili olarak işletmelerin özenle üzerinde durmaları gereken husus; yapılan işe göre adil ücret sisteminin geliştirilmesidir. Böylelikle maksimum verim artacak, ve işgörenin aklına "nasıl olsa aynı ücreti alacağım" gibi bir düşünce gelmeyeceğinden işine daha çok motive olacaktır. Yine özellikle özel günlerde (yılbaşı, bayram vb.) imkanlar dahilinde verilecek ikramiye veya hediyeler işgörenin kuruma bağlılığını artıracaktır.

Turizm sektöründe işlerin çoğunluğu hizmete yönelik olduğu için, çalışanları güdüleyebilmek, ancak işlerinde tatmin ve mutlu olmaları ile sağlanabilir. Çünkü iş doyumu, çalışanların performanslarını, işgören devir hızını, örgütün hızını, örgütün verimliliğini etkileyen önemli bir öğedir. Çalışanların temel gereksinimleri giderilmediği ve aynı kaldığı sürece, iş gören devir hızı artacak, dolayısıyla verimlilik düşecektir(Ehtiyar,1996: 121). Sektörde verimliliğin ve kalitenin artırılabilmesi, kalitenin iyileştirilmesi, sonuçta işgörenin iş yerinde tatmin olmasına ve işyerindeki bağımlılığa dayanmaktadır.

Araştırmaya dahil edilen otel işletmeleri işgörenlerinin büyük çoğunluğun (%42,9) ilköğretim seviyesinde bir eğitime sahip oldukları gözlenmiştir. Bu durum, verilen hizmetin kalitesini, özellikle hizmetin sunumu sırasında başta olmak üzere, her yönüyle düşürmektedir. Her ne kadar bu durum işletme sahibinin personel alım politikasıyla ilgili ise de, zaman içerisinde meydana gelen/gelecek ekonomik sıkıntılardan dolayı işletmeler, personel giderlerini kısmak ya da düşürmek için düşük ücret vereceği kalifiye olmayan işgören istihdam etme yoluna gidebilmektedir. Eğer yasa yoluyla bu duruma bir son verilirse, ister istemez hem bu sektörde çalışmak isteyen işgören gerekli olan eğitimi almak durumunda kalacak, hem de işletmelere yasal olmayan bir şeyi (aldıkları işgörenin gerekli eğitimi aldığını gösterir belge sahibi olmaması) uygulamaya karşı caydırıcı bir uygulama olacaktır. Bu nedenle, konuyla ilgili olarak sektörde faaliyette bulunan işletmeler işgören seçiminde, bir kalifikasyon standardına göre hareket etmelidirler.

Nitekim, Turizm Bakanlığı organizasyonu ile 12-14 Nisan 2002 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen II. Turizm Şurası'nda (Turizm Bakanlığı, 2002a) ve 11-13 Aralık 2002 tarihleri arasında Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü organizasyonu ile yine Ankara'da düzenlenen Turizm Eğitimi Konferans-Workshop'ta (Turizm Bakanlığı, 2002b) bu konuyla ilgili olarak; "özellikle Turizm Bakanlığı merkez teşkilatı ve turizm ile ilgili kamu kuruluşlarında olmak üzere sektörde faaliyet gösteren işletmelerde turizm eğitimi almış personelin istihdamına öncelik verilmesi ve bunun teşvik edilmesi" hususunda bir karar alınsa da, bunun uygulamada işlerliğe geçirilmesi için yasal güvence altına alınması gerekmektedir.

Araştırmada inceleme yapılan otel işletmeleri işgörenleri ile ilgili göze çarpan bulgulardan biri de, işgörenlerin büyük çoğunluğunun iki yıl ve aşşağısında bu otellerde çalıştığıdır. Bu sonuç incelenen otel işletmelerinde iş devir hızının yüksek olduğu sonucuna varılmasına neden olabilir. Bu konuya ilişkin yapılan araştırmalar genelde işgören devrinin yoğun olarak görüldüğü işletmelerin başarısız olduğu yönündedir. Çünkü personelin bir işe ısınması ve o işi tam anlamıyla öğrendikten sonra çeşitli vesileler ile işten ayrılması işletme için yeni bir işgörenin alınmasını gerektirir ki, bu da işletme için giderleri artırıcı bir etkidir. Bu durumu yok etmek için, işgörenin tatmin seviyesini artırarak ondan maksimum verimi elde etme yoluna gidilmelidir.

Yine bulgular bölümünde ortaya konduğu üzere, araştırma yapılan otel işletmelerinde çalışan personelin büyük bir çoğunluğunu (%75) erkekler oluşturmaktadır. Turizm sektöründe 24 saat hizmet vermek esas alındığında, bu durum bayanların ağırlıklı olarak tercih edilmemesinin bir nedeni olabilir. Bu durum, geç saatlere kadar çalışma koşullarında gerek fiziki güç itibarı ile gerekse kadının aile içerisindeki sorumluluk yükü ile ilgili olabilir. Fakat günümüz çalışma hayatı artık bu türden bahaneleri kaldırmayacak kadar bilgi ve beceriye göre işgören seçimine önem vermelidir. Aynı zamanda da çalışma şartlarını cinsiyete veya herhangi bir demografik özelliğe göre değil de, bir insandan maksimum olarak nasıl verim alınabileceği hususu dikkate alınarak onların beklentileri ölçüsünde bu durum gözden geçirilmelidir.

Araştırma yapılan otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin, hiçbir boyutta yüksek seviyede iş doyumuna sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Bu sonuç, işgörenlerin işletmelerine olan bağımlılıklarını azaltarak daha iyi imkanlar sunan işletmelere geçme olasılığını artıracaktır. Çalışma hayatından zevk almayan personelden, daha verimli çalışmalar beklenemez. Gelişme bilincini ülkemizdeki işletmelerde yerleştirmek istiyorsak bunun ilk çıkış noktası gelişme sürecinde görev alacak kişilerin beklentilerinin saptanmasıdır. Önemli noktalar belirlendikten sonra başarının gerçekleşmemesi mümkün değildir.

Bütün bu değerlendirmelerin hayata geçirilmesinin temel Őartı ölçümdür. Galile'nin yüzyıllar önce söylediği gibi: "Sayılabilir olanı say, ölçülebilir olanı ölç, sayılamayanı sayılabilir hale getir, ölçülemeyeni ölçülebilir hale getir"(Baltaş,2000: 12). Bu araştırmada, saptandığı Şekilde, iřęörenlerin iş doyumunu oluşturan faktörler, iş doyum durumları ve işletmeye bağlılıkları arasında bir ilişki nedeni ile otel işletmeleri yöneticilerinin düzenli zaman aralıkları ile, uzmanlarca geliştirilen anketlerden de yararlanarak personelinin iş doyum durumunu gözden geçirerek, onların işlerinin çeşitli yönleri üzerindeki düşünceleri belirlenmeli ve gerekli iyileştirici önlemler alınmalıdır.

Bu konuda yapılan her türlü araştırma değerlendirilmelidir. Bu alışma otel işletmelerinde çalışan personelin iş doyum durumunun çok küçük bir göstergesidir. Ancak önemli olan bu göstergelerin ilgili birimler tarafından dikkate alınmasıdır. Emek-yoğun bir sektör olan turizm sektörünün değişik işletme türlerinde ve değişik zaman dilimlerinde bu konuyla ilgili çalışmaların yapılarak sonuçların karşılaştırılması, gerek sektörde faaliyette bulunan işletme yöneticilerine, işleri planlamada ve personel politikalarını geliştirmede, gerekse bu konuyla ilgili literatüre olumlu katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçakoca Kültür ve Turizm İlçe Müdürlüğü. (2003), "2002 Akçakoca Turizm İstatistikleri", Akçakoca.
- BALCI, Ali. (2000), **Örgütsel Gelişme**, Pegama Yayıncılık, 2. Basım, Ankara.
- BALTAŞ, Acar. (1997), "Yetkilendirme", **Beko Haber Dergisi**, Sayı:5 Beko Tic. A.Ő. İstanbul.
- BALTAŞ, Acar. (2000), "Yönetimin Yeni Stratejik Partneri: İnsan Kaynakları", **Beko Haber Dergisi** , Sayı: 24 Beko Tic. A.Ő. İstanbul.
- BUDAK, Gönül. (1998), **Yenilikçi Yönetim Yaratıcı Birey**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- CHERRINGTON, D. J. (1994), **Organizational Behavior: The Management of Individual and Organizational Performance**, 2.Edition, Boston.
- DUCHARME, L.J., Martin J.K. (2000), **Unrewarding Work, Coworker Support, and Job Satisfaction**, Work&Occupations, Boston.
- EHTİYAR, Rüya. (1996), "Otel İşletmelerinde alışan Personelin İş Tatmini Ve Antalya Yöresinde Yapılan Bir Araştırma", **Verimlilik Dergisi**, Sayı: 4, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- EREN, Erol. (1998), **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, 5. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- GOLEMAN, Daniel. (2000), **Duygusal Zeka**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- GREENBERG, J. ve BARON R.A. (1995), **Behavior in Organizations: Understanding and Managing The Human Side of Work**, 5.Ed., Prentice-Hall.
- HALİS, Muhsin. (2000), "İş Yaşamı Kalitesi Açısından alışma Ortamında İnsan-İrenk Etkileşimi", **Verimlilik Dergisi**, Sayı: 2, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- İNCİR, Gülten(1990), **alışanların İş Doyumu Üzerine Bir İnceleme**, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları; Yayın No: 401, Ankara.

- KARSLI, Mehmet Durdu. (1998), **Yönetmel Etkillilik**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Yayın No:6, Bolu.
- KAYNAK, Tuğray. (1990), **Organizasyonel Davranış**, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yayın No:223, İstanbul.
- LOCKE, E.A. (1976), **The Nature An Consequences of Job Stafication**, Handbook of Industrial and Organizational Psychology, Chicago.
- MOBLEY W.H. (1982), **Employee Turnover: Causes, Consequences and Control**, Reading; MA: Addison-Wesley.
- ÖNCER, Mustafa. (2000). "İşyeri Ortamında Çalışanların Performansını Etkileyen Fiziksel Çevre Koşulları", **Verimlilik Dergisi**, Sayı:3, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, s.36.
- ÖZKAYA, Meltem Onay. (1999), "İş Doymu+Motivasyon=Kalite ve Mükemmellik", Kamu Yönetiminde Kalite 2. Ulusal Kongresi, **Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü**, Yayın No:296, Ankara.
- PAKNADEL, A. Canan. (1995), **AİBÜ ve ODTÜ'nün Çeşitli Fakültelerindeki Öğretim Elamanlarının İş Doymu**, AİBÜ Eğitim Fakültesi. Bolu.
- PFEFFER, Jeffrey. (1994), **Rekabette Üstünlüğün Sırrı: İnsan**, Çeviren: Sinem Gül, Sabah Kitapları, İstanbul.
- PORTER, L.W. vd. (1974), "Organizational Commitment, Job Satisfaction and Turnover Among Psychiatric, Technicians", **Journal of Applied Psychology**, 59 (10), ss.603-609.
- ROBBİNS, S.R. (1989), **Organizational Behavior: Concepts, Controversies and Applications**, 4.Ed., Prentice-Hall.
- RUSBULT, C. ve LOWERY, D. (1985), "When Bureaucrats Get The Blues", **Journal of Applied Social Psychology**, 15 (1), s.83.
- SCANDURA, T.A. ve LANKAU, M.J. (1997), "Relationship of Gender, Family Responsibility and Flexible Work Hours to Organizational Commitment and Job Satisfaction", **Journal of Organizational Behavior**, 18, s.377-391.
- SERBEST, Fatma. (2000), "İş Yaşamı Niteliği", **Verimlilik Dergisi**, Sayı:2, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- SHAMIR, B. ve SALOMON, I. (1985), "Work at Home and The Quality of Working Life", **Academy of Management Review**, 10 (3), s.455.
- TAVMERGEN, İge Pınar. (2000), "İş Gücü Ağırlıklı, Turizm Sektöründe ve Genel Olarak Çalışma Hayatının Kalitesinin İyileştirilmesi", **Standard Ekonomik ve Teknik Dergi**, Türk Standardları Enstitüsü, Mart 2000, Sayı: 459, Ankara.
- TURİZM BAKANLIĞI. (2002a), II. Turizm Şurası Alt Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri ve II. Turizm Şurası Kararları, T.C. Turizm Bakanlığı, 12-14 Nisan, Ankara.s
- TURİZM BAKANLIĞI. (2002b) Turizm Eğitimi Konferans – Workshop, T.C. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, 11-13 Aralık, Ankara.
- TÜTÜNCÜ, Özkan. (2000), "Kar Amacı Gütmeyen Yiyecek-İçecek İşletmelerinde İş Doymunun Analizi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2 (3), ss.169-171.
- TÜTÜNCÜ, Özkan ve ÇİÇEK, Olgun. (2000), "İş Doymunun Ölçülmesi: İzmir İl Sınırları İçinde Faaliyet Gösteren Seyahat Acenteleri Üzerinde Bir İnceleme", **Anatolia Turizm Araştırmaları Dertgisi**, (Eylül-Aralık), s.125.
- YÜKSEL, İhsan, KURT, Mustafa ve ÖNDER. Hüseyin. (1998), "İş Gerilimi ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisinin Ölçülmesi", **Verimlilik Dergisi**, Sayı:2, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.

EK: İşgörenlere Uygulanan İş Doyum Anket Formu

<p>YÖNERGE:</p> <p>Aşağıda "İş Tatmin (Doyum) Düzeyinizi" belirlemeye yönelik bazı sorular verilmiştir. Lütfen size en uygun gelen Katılım Derecenizi soruların karşısındaki ilgili seçeneğe "X" işareti koyarak belirtiniz.</p>	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. İşletmemizde görevim, yeteneklerimin (bilgi ve becerilerimin) gelişmesine olanak sağlıyor.					
2. İşletmemizde üstlendiğim görevleri en iyi şekilde yapabileceğim konusunda kendime güveniyorum.					
3. İşletmemizde, görevimi yaparken yeteneklerimi (bilgi ve becerilerimi) kullanabiliyorum.					
4. Mesleğime toplum tarafından değer verildiğine inanıyorum.					
5. Mesleğime işletmemizde değer verildiğine inanıyorum.					
6. İşletmemizde aynı bölümde çalıştığım iş arkadaşlarımdan bana değer verdiğine inanıyorum.					
7. İşletmemizde diğer bölümlerde çalışan görevlilerin bana değer verdiğine inanıyorum.					
8. İşletmemizde gelecekte mesleğimde yükselbileceğime inanıyorum.					
9. İşletmemizde çalışma alanımda (odamda) ısınma ile ilgili bir problem yaşamıyorum.					
10. İşletmemizde çalışma alanımda (odamda) aydınlatma ile ilgili bir problem yaşamıyorum.					
11. İşletmemizde çalışma alanımda (odamda) havalandırma ile ilgili bir problem yaşamıyorum.					
12. İşletmemizde görevimi yerine getirirken kullandığım araç, gereç ve ekipman (donanım) yeterlidir.					
13. Çalışma alanımdaki (odamdaki) araç- gereçlerin (donanımın) yerleşim şeklini beğeniyorum.					
14. Çalışma alanımdaki (odamdaki) donanımın yerleşim şekli görevimi yerine getirirken bana bir engel teşkil etmiyor.					
15. Çalıştığım mekan (oda) alan olarak yeterli büyüklüktedir.					
16. İşletmemizde çalışma alanımın (odamın) işletme içinde bulunduğu yerden memnunum.					
17. Günlük çalışma saatim dolduğunda hemen işten ayrılma imkanına sahibim.					
18. İşletmemize geliş-gidiş (ulaşım) imkanları yeterlidir.					
19. İşletmemizde lokal, yemekhane gibi beslenme olanakları yeterlidir.					
20. İşletmemizde barınma (lojman imkanları) yeterlidir.					
21. İşletmemizde dinlenme olanakları yeterlidir.					
22. İşletmemizde sosyal güvence imkanları yeterlidir. (sigorta gibi)					
23. İşletmemizde güvenlik imkanları yeterlidir.					
24. İşletmemizde beni ilgilendiren kararlara katılma olanağım var.					
25. İşletmemizde günlük işlerimin düzenlenmesinde yöneticilerim benim fikrimi alır.					
26. Görevlendirildiğim bir işte kendi kendimin amiri olma fırsatına sahibim.					
27. İşletmemizdeki yöneticilerimle iş dışında bir arkadaş gibi konuşma olanağım var.					
28. İşletmemizde görevimle ilgili karşılaştığım sorunların giderilmesinde yöneticiler ellerinden geleni yaparlar.					
29. İşletmemizdeki yöneticilerin bana değer verdiğine inanıyorum.					
30. İşletmemizde başardığım bir işten dolayı yöneticim tarafından takdir edilirim.					
31. İşletmemizde görevimle ilgili bilgilendirme ve duyurular açık ve net olarak zamanında yapılır.					
32. İşletmemizdeki yöneticiler çalışanlar arasında ayırım yapmaz ve herkese adil davranır.					
33. Mesai dışı çalışma durumunda gerekli ek ücreti alma imkanına sahibim.					
34. Yaptığım iş ve sorumluluklarıma göre aldığım ücreti yeterli buluyorum.					
35. İşletmemizde aldığım ücretten memnunum.					
36. İşletmemizdeki iş arkadaşlarımızla iş dışında da birbirimizi ziyaret ederiz.					
37. Çalışma anında karşılaştığım bir güçlük durumunda rahatlıkla çalışma arkadaşlarımdan yardım isteme imkanına sahibim.					
38. İşletmemizdeki iş arkadaşlarımla iyi ilişkilerim var.s					
39. İşletmemizdeki yöneticilerimle iyi ilişkilerim var.					

FINANS SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN KAMU VE ÖZEL KESİM İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN ÖNDERLİK DAVRANIŞLARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ALAN ÇALIŞMASI

Cemalettin Aktepe*

Akyay Uygur**

ÖZET

Yapılan bu çalışma, Ankara ilindeki kamu finans kuruluşlarıyla özel sektöre ait finans işletmelerinin yöneticilerinin önderlik davranışlarını ortaya koymak suretiyle, mevcut farklılıkların belirlenmesini içermektedir. Her iki kesimin yöneticilerinin on önderlik davranış kalıbına bağlı olarak gösterdikleri eğilim ölçülmüştür. Özel finans kuruluşlarının yöneticilerinin, bu on önderlik davranış kalıbına göre daha çağdaş yönetim teknikleri gösterdikleri ifade edilebilir. Bürokrasinin ağır bir şekilde hüküm sürdüğü kamu işletmelerinde ise daha esnek ve yerleşik bir düzenin kurulamadığı görülmüştür. Bu durumun kamu finans kuruluşlarındaki yöneticilerin önderlik davranışlarına da yansımaları ifade edebiliriz. Bununla beraber bazı önderlik kalıplarında iki grup arasında benzerlikler görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Yönetim, Finans Kuruluşları, Önderlik

A SURVEY FOR TESTING LEADERSHIP BEHAVIOURS OF MANAGERS IN STATE FINANCE COOPERATIONS AND PRIVATE FINANCE COOPERATIONS

ABSTRACT

This study covers the identification of available differences between the state financial cooperations and private finance companies in Ankara by displaying leadership behaviours of their directors. The tendency is assessed according to ten leadership behavioral patterns of directors of both sector. It can be expressed that more contemporary understanding of management is shown by the directors in the private sector according to there ten leadership behavioral patterns. However in state companies where heavy bureaucracy is in progress, it is seen that a permanent order could not have been settled. So that we can realise the same leadership behaviours on the managers operating in public finance cooperation. Beside to this, same similarities about leadership behaviours between two groups can also be seen.

Key Words : Management , Financial Cooperations, Leadership

---

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Araştırma Görevlisi

** Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Araştırma Görevlisi

GİRİŞ

Günümüz örgütlerinde kaçınılmaz şekilde varolan uzmanlaşma, beraberinde eşgüdümlemeyi de zorunlu hale getirmiştir. Örgütlerin her geçen gün büyümeleri , piyasalardaki rekabetin artması , verimliliğin ön planda tutulması önder davranışlarının da kalıbını farklılaştırmaktadır.

Önder davranışlarına geçmeden önce önder ve yönetici arasındaki ayırımı yer vermek gerekir. Yönetici geleneksel bir davranışla hedef ve amaçlara ulaşmak için planlama ve bütçeleme yapar, insanları örgütler ve sorunların çözümünü kontrol ederken önder, uzun vadeli amaçlar için stratejiler belirler, iletişimi sağlar ve çalışanları bu konuda motive eder (Nur , 1998 : 20). Örgütlerde farklı önderlik davranış kalıplarıyla ilgili olarak ve özellikle bu davranış kalıplarının işgörenler üzerinde yarattığı etkileri ölçmeye yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla her bir önderlik kalıbını açıklamaya yönelik olarak farklı önderlik tanımlamaları literatüre girmiştir.

Önderlik bazen bir kişilik özelliği, bazen belli bir makamın niteliği bazen de bir davranış türü olarak kullanılmıştır (Can , 1997 : 190). Bundan kaynaklanarak oluşturulan her bir kuram kendi açısından bir açıklama getirmiştir. Likert'in çalışmalarından başlayarak davranışsal kuramlar ve tüm durumsal önderlik kuramları hatta önderliği ikame edici yeni kuramlar dahi önderliğin bir farklı yanını öne çıkararak tanımlayabilir. Tanımlamalar nasıl olursa olsun temel de değişmeyen unsurlar, önderliğin belirli ortamlarda işgörenleri belirli amaçlara ulaşmak için birleştirmesi, harekete geçirmesi, yönetmesidir. Önder, grup dayanışmasını kurar, astların kararlara katılmalarını sağlayarak onları güdüler (Ergun , 1982 : 8).

Weber, yasal ve rasyonel otoriteyi kullanmada en önemli etkenin bilgi olduğunu savunmaktadır (Büyükçolak , 1997 : 65).

Önderin doğuştan gelen bazı özellikler sayesinde her yerde ve her zaman önder olarak algılanabileceğini ifade eden “ *belirli özelliklere sahip olma kuramı* “ daha sonra yerini “*davranışsal kuramlar*” a bırakmıştır. Bu kuramların temelinde önderliğin zaman içinde öğrenilebileceği ve tecrübeyle de elde edilebileceğini savunan bir görüş vardır. Başarıya yönelik olma, gözlem yeteneği,zeka, karar verebilme, kendine güven ve öncü olabilme gibi altı önemli etmenin önderi belirlediği üzerinde durulmuştur.

Durumsal kuramlar ise astın ihtiyaçları ile yapılacak işin özellikleri gibi faktörlerin yanı sıra önderlik olayın olduğu koşullara göre farklı önderlik tiplerinin var olabileceğini belirtmektedir.

Anlayış davranışı gösteren bir önder, grup üyelerinin mutluluk ve refahına özen gösterecektir. Astların başarılarını övecek , onlara eşit uzaklıkta olacak ve ekip çalışmasını teşvik edecektir (Moorhead ve Griffin , 1995 :304). Bu tür önderlik işgörelere güven

vereceği gibi iyi olarak isimlendirilebilecek ilişkilere de olanak sağlar. Özellikle kalifiye eleman grubunun bulunduğu ortamlarda bir önder davranış kalıbına ihtiyaç olmadığı, her bireyin kendini yeteri kadar işe motive ederek çalıştığı, bu ortamlarda ancak iş lideri olabileceği belirtilmektedir. Burada öndere düşen görev “ *danışmanlık* “ olarak isimlendirilebilir (Riegel, Slocum ve Woodman, 1998 :310).

Karizmatik önderlik daha çok ulaşılmaya çalışılan unsurlara odaklı çalışan bir önder tipi sergiler. İzleyenleri bu yönde motive eder. Geleneksellikten uzak, geleceğin örgütüne göre dönüşümü sağlamaya çalışan bir tavır sergiler.Statükodan uzak, enerjiktir ve en önemlisi vizyonunu stratejik bir araç olarak kullanır (De Vries, 1998 :8). Ancak ileri boyutta oluşabilecek bir karizmatik önderlik tipi, bir süre sonra gücün farklı yönlere kaymasına neden olabilir. Böylece önderin hata yapma payı artabilir (Sankowsky, 1995:70).

Kontrol hakkı liderden çıkarak grup üyesine geçtiğinde ise , karar alma tarzı otoriter olmaktan uzak, birlikte karar alma haline gelmektedir (Dubrin 1995: 2). Ancak gözden kaçırılmaması gereken en önemli nokta, her örgütte farklı yapıda ve beklentide işgörenlerin olabileceğini kabul ederek yönetim stratejisini belirlemektir.

Dolayısıyla önderlik farklı kalıpları da geliştirerek sosyal etkileme sürecinin sonunda meydana gelen gücü işaret etmektedir (Gordon ,1998: 95).

Finans sektörü, özelliği itibariyle yüksek eğitim düzeyi gerektiren , çalışanların asgari üniversite mezunu olduğu bir yapıyı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu tür örgütlerde klasik anlamda bir önderlik davranışı beklemek çok gerçekçi olmayacaktır. Ancak yine de gelişen olağanüstü şartlar her kurumda bazı davranış kalıbı sahiplerini ön plana çıkarabilmektedir. Bu kalıp içinde öne çıkan unsurlar ise önderin diğerlerini etkileme becerisi, gücü farklılaştırma yeteneği , ikna etme, amaçlara ulaşmadaki etki olarak ele alınmaktadır (Bass 1990: 19). Tüm bu yeteneklerin hangi durumlarda daha faydalı olabileceğine karar verebilmek en büyük beceri olarak algılanmalıdır. Başarılı yöneticiler durumsal gereklilikler ve kısıtlar karşısında hangi önderlik davranışını göstereceğini araştıran yöneticilerdir (Yukl 1994: 444).

Kamu sektöründeki finans kuruluşlarının yöneticilerinin mevcut yönetmeliklere , özel sektör finans kuruluşları yöneticilerine göre daha bağımlı olduğu kabulüyle başlayan bu çalışmamızda, aynı sektörde faaliyet gösteren kamu ve özel işletmelerin önderlik davranışlarındaki farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yöneticilerin çağdaş anlamda sorumluluk ve formel görevlerinin niteliği dolayısıyla önderlik bilgi, beceri veya yeteneklerine sahip olmaları gerekmektedir.

Bu anlamda, organizasyon yapılarının basıklaşması (flat), güçlendirme uygulamaları (empowerment), takım bazında organizasyon (team based organization), kazanılmış otorite (earned authority) gibi uygulamalar, pozisyona (mevki) dayanan formel otoriteyi kullanan yönetici yerine önder kavramını ön plana getirmektedir.

Araştırmanın amacı, kamu ve özel sektörde görev yapan orta ve üst düzey yöneticilerin önderlik davranışlarını ölçmektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar değerlendirmeye alınmış ve çıkan sonuçlar sistematik ve ölçümsel yöntemlere göre yorumlanmıştır.

Böylece kamu ve özel sektör finans yöneticilerinin önderlik davranışların da farklılığının ortaya konması , farklı düşüncelerin de önünü açabilecektir.Bu noktadan hareketle, orta ve üst yöneticilerin, astların beklenti ve ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladıkları, bu anket çalışması yoluyla irdelenmeye çalışılmış ve kamu ve özel sektör yöneticilerin bu alandaki yeterlilikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLARI

Yapılan çalışmadaki anket, Turgay ERGUN ‘ un “Türk Kamu Yönetiminde “Önderlik Davranışı “ adlı çalışmadan alınmıştır.

Ankette cevabı istenen ifade veya sorulara yönelik olarak 5 farklı cevap kullanılmıştır.

Bunlar ; *A: Daima* , *B: Genellikle* , *C: Sırası geldikçe* , *D: Nadiren* , *E: Asla* olarak isimlendirilmiştir.

Çalışmanın evreninin birinci kısmı, Ankara ilindeki kamu niteliği olan Ziraat Bankası, Vakıfbank ve Halk Bankası'nın bölge müdürlükleri ve Ankara da ki belli başlı büyük şubelerindeki orta ve üst düzey yöneticileri olarak belirlenmiştir. Bahsedilen yöneticilerle yüzyüze görüşerek anket sorularının cevaplanması istenmiştir.

İkinci kısım ise finans sektöründe faaliyet gösteren özel sektör kuruluşlarından seçilmiştir. Bu seçim yapılırken herhangi bir seçim yöntemi uygulanmamış , rastgele bir seçim yapılmıştır. Buna göre Ankara'da da faaliyet gösteren yedi firmaya ait şubelere çalışma uygulanmıştır. Bunlar Eczacıbaşı Yatırım A.Ş., Deniz Yatırım Menkul Kıymetler A.Ş., Garanti Bankası A.Ş., Oyak Yatırım A.Ş., MNG Bank, Oyakbank A.Ş. ,K Yatırım A.Ş.'deki orta ve üst düzey yöneticilerdir.

%95 güven sınırında , %5 yanılma payında olmak üzere örnek büyüklüğü 120 olarak tespit edilmiştir. Yöneticiler için beklenen durum, yöneticilerin aynı zamanda önderlik niteliklerine de sahip olmaları önderlerin yaptıkları işleri yapmalarındır. Bu

anlamda, araştırma kapsamına alınan orta ve üst düzey yöneticilerin önderlik niteliklerine ne ölçüde sahip oldukları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu nitelikler, izleyenlerin sayısı, gerçekleştirmek istedikleri amaçların niteliği, içinde buldukları koşullarla uyumlu olmak durumundadır.

Bu çalışma kapsamında, gerek kamu sektör bankalarına, gerekse özel finans sektör kuruluşlarına 60'ar olmak üzere toplam 120 adet anket formu dağıtılmıştır. Yapılan anket çalışmalarının, büyük bir çoğunluğu yüz yüze yapılmış olmakla birlikte, özellikle özel sektör kuruluşlarındaki çalışma ortamının getirmiş olduğu zaman kısıntısından dolayı anketler deneklere bırakılmış , daha sonra toplanmıştır.

Anket çalışması kapsamına aldığımız kamu ve özel finans kuruluşlarından toplam 86 adet anket formu cevaplanmış ve değerlemeye alınmıştır. Bunlardan 45 tanesi kamu finans sektörüne ait olmakla birlikte, özel finans kuruluşlarından gelen cevap sayısı 41 adettir.

Anket çalışmasında sorulan 60 soru, aslında belli başlı 10 önderlik davranışını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bundan dolayı çalışmanın araştırma bölümünde, bulduğumuz dikkat çekici bulgular, 10 önderlik davranışı gözönüne alınarak yeniden değerlemeye tabi tutulmuştur.

Önder davranışlarını temsil etme açısından değerlemeye aldığımız bu altmış soruda ortaya çıkan bulgular, anket çalışmamızda ele aldığımız 2 ayrı sektör yöneticilerinin önderlik davranışlarının neler olduğu dışında, bu davranışların ortaya çıkmasında hangi önderlik boyutlarının etkili olduğunu da ortaya çıkarmaya yöneliktir. Önderin kişisel ve kişiler arası ilişkilerde nasıl davrandığı, sorumluluk ve otorite düzeyleri gibi unsurlar dikkate alınan diğer faktörler olmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Bir yöneticinin önderlik niteliklerine istenilen ölçüde sahip olması örgütsel amaçları gerçekleştirmek için gereklidir. Bu niteliklerin bir yönetici de bulunması izleyenlerin gerek bireysel amaçlarını gerçekleştirmeleri gerekse bu amaçların makro düzeyde örgütsel amaçlarla uyum sağlaması yönünde önemli bir etkide bulunacaktır. Bu doğrultuda yapılan çalışmada temel hipotez aşağıda ifade edildiği gibidir.

H1: Kamu sektörü finans kuruluşları yöneticileri, özel sektör finans kuruluşları yöneticilerine göre etkili bir önderlik tarzı gösterememektedirler.

Alt hipotezler ise ;

H1a : Kamu sektörü yöneticileri, *izleyenlerin örgütsel kararlara katılımı* konusunda , özel sektör yöneticilerine göre daha katılımcı davranmamaktadırlar.

H1b : Kamu sektörü yöneticileri takım çalışmasına daha uyumlu bir önderlik gösterememektedirler.

H1c : Kamu sektörü yöneticileri, izleyenlerin güçlendirilmesi konusunda özel sektör yöneticilerine göre daha esnek davranmamaktadırlar.

H1d : Kamu sektörü yöneticileri iletişim ve yapıcı diyalog hususunda özel sektör yöneticilerine göre daha açık değillerdir.

Kamu sektörü yöneticilerinin aşırı ölçüde mevzuata bağlı oluşları, faaliyetlerini insani ilişkileri etkileyecek şekilde yönlendirilmeleri, kendi yargı ve düşüncelerine ağırlık vermesi, esnek olmamaları çerçevesinde etkin önderlik açısından gerek bilgi, beceri ve yeteneğe sahip olmadıkları hususundaki yargıların aydınlığa kavuşması , çalışmanın temel amacına yöneliktir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Kamu finans sektörü yöneticileri, görevlerinde ortalama 4-5 yıldır çalışmakta iken bu oran, özel sektörde 2,8 yıla düşmektedir. Özel sektör yöneticilerin iş değişimlerinin devir hızının daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bürokrasinin çok daha yoğun yaşandığını düşündüğümüz kamu sektöründe yöneticiler, kurum veya kuruluşlarında daha uzun yıllar farklı görevleri de sürdürdüğü tespit edilmiştir.

İzleyenler açısından da durum farklı değildir. Kamu bankalarında izleyenlerin birlikte çalışma süresi 3 yıldan fazla iken, özel finans kuruluşlarındaki izleyenlerin birlikte çalışma süresi 1,7 yıldır. Yöneticilerdeki devir hızı özel sektör çalışanlarını da kapsamaktadır.

Kamu Finans Kesimi İçin;

Yapılan çalışmaya orta ve üst düzey yönetici olmak üzere 45 yönetici katılmıştır. Bu 45 yöneticinin departmanlarının dağılımı şöyledir:

G.Müdür	4	Mevduat	8
Kambiyo	4	Pazarlama	7
Muhasebe	6	Seksiyon	5
Repo	5	Finansman	6

Çalışmaya katılan orta ve üst düzey yöneticilerin % 55 inin yaşı 40-45 yaş aralığında çıkmaktadır. Yöneticilerin 26'sı erkek 19'u bayandır.

Yapılan anket çalışmasında, yöneticilerin %47'si astlarından yapmış olduğu çalışmalar hakkında "*daima*" bilgi vermesini istemektedir. Ayrıca yine %28'i de bu bilgi verme ve iletişim sağlanma olgusunun "*genellikle*" yapılmasını uygun görmekteyler.

Yöneticilerin %46'sı emrinde çalışanların yapmış oldukları işleyiş, faaliyet ve etkinlikleri “daima” ödüllendirdiklerini ve bu yolla dışsal güdülemeyi sağladıklarını ifade etmektedirler. Geri kalan yöneticilerin %27'lik kısmı da bu şekilde ki bir etkinliği “sırası geldikçe” uygulamaktadır.

Yöneticilerin %55'i yaptıkları işleri “daima” sıraya koymakta ve planlamaktadırlar. Bununla birlikte %18'i ise “sırası geldikçe” cevabını vermektedir.

Yöneticilerin %40'ı “daima” yeni fikir ve kararların uygulanabilirliğini örgüt bünyesinde araştırmakta ve gerekli olan desteğin ne ölçüde sağlandığını araştırmaktadır.

Yöneticilerin %62'si astlarıyla yere ve zamana göre sırası geldikçe informel ilişkiler doğrultusunda yaklaşımlarda bulduklarını açıklamaktadırlar.

Yöneticilerin %60'ı astlarıyla “genellikle” takım çalışması yaparak, astların kararlara etkin katılımlarını sağlamaktadırlar. %29'u ise buna “sırası geldikçe” açıklamasını yapmaktadır.

Astların çalışma tempolarını yine kendilerinin düzenlediği ve bu duruma göre müsaade ettiğini açıklayan yöneticilerin oranı %60'dır. Yine bu duruma “genellikle” karışmadığını söyleyen yöneticilerin oranı da %26'dır.

Astlara belirli bir karar alma inisiyatifi tanınırken, yine de bu kararlar üzerinde “güçlülükle” bilgi sahibi olmayı isteyen yöneticilerin oranı %55'dir. Yöneticilerin %26'sı ise, “sırası geldikçe” bu faaliyetler üzerinde haberdar olmayı istemektedirler.

Yöneticilerin %62'si, astların örgüt kural, beklenti ve hedeflerine uyum göstermelerini ve bu doğrultuda faaliyet göstermelerini “genellikle” beklemektedirler.

Yöneticilerin %53'ü “genellikle” astlarının gerek örgüt içinde gerekse örgüt dışında mutlu ve huzurlu olmaları için onlarla ilgilendiklerini ve sorunlarının çözümü için uğraştıklarını açıklamaktadırlar. Yöneticilerin %35'i de bu sorunlarla “daima” ilgilendiklerini açıklamaktadırlar.

Yöneticilerin %44'ü “sırası geldikçe” astların buldukları görevleri değiştirdiklerini açıklamaktadırlar. Buna karşılık %20'si ise, görev değişikliklerini “*nadiren*” astlara danışmadan yaptıklarını belirtmektedirler.

Yöneticilerin %44'ü “sırası geldikçe” astlarını ödüllendirdiklerini açıklamışlardır.

Yöneticilerin %68'i işlerin yapılma usullerinde değişme ve esnekliklere “sırası geldikçe” izin verdiklerini belirtmişlerdir.

Yöneticilerin %44'ü astlarına “genellikle” adlarıyla hitap ettiklerini açıklamışlardır.

Yöneticilerin %46'sı “sırası geldikçe” astlarına danışmadan ve onların fikirlerini almadan iş gördüklerini açıklamışlardır.

Yöneticilerin %61'i “genellikle” astların kendileriyle rahat bir iletişim kurmalarına izin verdiklerini belirtmektedirler.

Yöneticilerin %62'si astların kişisel sorunlarıyla da ilgilendiğini ve bu duruma “sırası geldikçe” yer verdiğini açıklamaktadır.

Yöneticilerin %42'si hata yapan astlarını “sırası geldikçe” rahatsız ettiklerini ve uyardıklarını açıklamaktadırlar. Buna karşılık %22'si ise, astların yapmış olduğu yanlış ya da rahatsızlık verici davranışlar karşısında onları “asla” rahatsız etmediklerini belirtmişlerdir.

Yöneticilerin %48'i örgüt içinde yer verilecek yenilik ve değişikliklere “genellikle” destek verdiklerini ve bu konuda istekli olduklarını açıklamaktadırlar. Yine %37'si de bu konuya “daima” destek verdiğini ortaya koymaktadır.

Yöneticilerin %56'sı, “genellikle” astların performans değerlemelerinde standart bir yöntem ortaya koyduklarını belirtmektedirler.

Yöneticilerin %68'i “genellikle” astların örgüt içi karar ve etkinliklere katılmalarını ve söz sahibi olmalarını sağladıklarını açıklamışlardır.

Yöneticilerin %73'ü “genellikle” örgüt bünyesinde geliştirilecek yeni fikirlerin kabul edilmesinde aceleci davranmamakta ve bu konuda gerekli alt yapıyı incelemektedirler.

Yöneticilerin %44'ü astlarının örgütle kaynaşması ve bu doğrultuda örgüt amaçları ile astlarının amaçlarının uyumlaştırılmasını “oldukça yüksek” düzeyde sağlamaktadır.

Yöneticilerin %46'sı çalışan herkesin örgütle bütünleşmesini ve takım ruhu davranışı sergilemesini “oldukça yüksek” düzeyde sağlamaktadır.

Yöneticilerin %54'ü astlarıyla örgüt içi iletişim ve diyalogu “oldukça yüksek” düzeyde gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler.

Özel Sektör Finans Kesimi İçin ;

Yapılan çalışmaya orta ve üst düzey yönetici olmak üzere 41 yönetici katılmıştır. Bu 41 yöneticinin departmanlarının dağılımı şöyledir.

Banka yöneticileri	18
Menkul kıymetler	15
Leasing ve Factoring	6
Sigorta	2

Çalışmanın yapıldığı şirketlerde, bir yönetici başına 7,2 ast düşmektedir. Yöneticilerin %61'i erkek, % 39 ' u bayandır.

Bayan yöneticilerin yaş ortalaması genel ortalamadan biraz daha düşüktür (32.1). Aynı şekilde bayan yöneticilerin bulunduğu şirketlerinde ortalama 2 yıl çalıştıkları karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan anket çalışmasında özellikle dikkat çeken bulguları şöyle sıralayabiliriz.

Anketimize katılan yöneticilerin %56'sı yapılan işle ilgili yenilikleri "genellikle" uygulama isteğinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Şirket yöneticilerinin %78'i "daima" kurallara uyulması gerektiğini öngörmüşlerdir.

Yöneticilerin daha önce tartışılan konuları "sırası geldikçe" tekrar gündeme alma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Bu oran %51'dir.

Yöneticilerin %63'ü astların şirket dışında da mutlu olmaları ile ilgilenme eğilimindedir.

Yöneticilerin %58'i astların birbirleriyle haberleşmelerini kolaylaştıracak olanakları sağlama konusunda "genellikle" cevabını verdikleri görülmüştür.

Anketimize katılan yöneticiler, astların "sırası geldikçe" kendilerine yol göstermesini anlayışla karşılamaktadır. Bu oran ise %56'dır.

Yöneticilerin %66'sı yapılan işlerden kimin sorumlu olduğunu "daima" bilmektedir. Şirket yöneticilerinin %34'ü astlara danışmadan iş gördüğünü ifade etmişlerdir.

Yöneticilerin %85'i astların kendileri ile konuşurken, rahat olmaları için çaba gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Yöneticilerin %95'i örgütlerinde değişim ve yenilik yapmaya karşı olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Örgüte yardımcı olacak dışardan insanlarla temas kurma konusunda, yöneticilerin verdiği cevap "genellikle" oranı %84'dür.

Anketimize katılan yöneticilerin %91'i astların yaptığı işin miktarından ziyade işin kalitesi ile ilgilendikleri görülmüştür.

Hata yapan astı, bunu hatırlatarak rahatsız etme yolunu sadece 1 yönetici seçmiştir.

Örgüt içinde, astların arasında olan çatışmalardan yöneticilerin %84'ünün haberdar olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Yöneticiler, astların görevlerini, onlara danışmadan asla değiştirmediklerini söyleyebiliriz. Yöneticilerin %88'i önce asta haber vermek açısından danıştığını belirtmektedir.

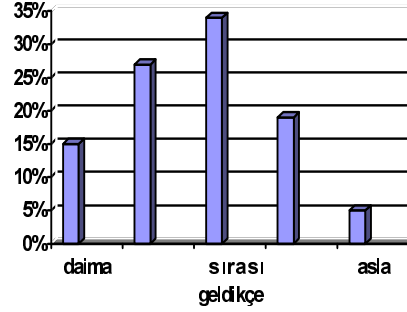
Yöneticilerin %59'u kendi bilgisi dışında, iş yöntemlerinin değişmesine tepki gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

Yöneticilerin %51'i "genellikle" önceden belirlenmiş standartlara göre iş yapılmasını istemektedir.

Yöneticilerin %77'si astlara adlarıyla hitap etmeyi tercih etmektedirler.

Bu bağlamda daha önce açıklandığı üzere 10 önderlik davranış boyutunu şöyle sıralayabiliriz.

1.Hükmetme: Astların işlerinde veya karar alma sürecinde, bir öneride bulunması veya fikir sunması aşamasında, önderin kısıtlamasını ifade etmektedir. İzleyenin faaliyetini yasaklamak, karar vermesini ve düşüncelerini ifade etmesini engellemek olarak değerlendirilebilir.

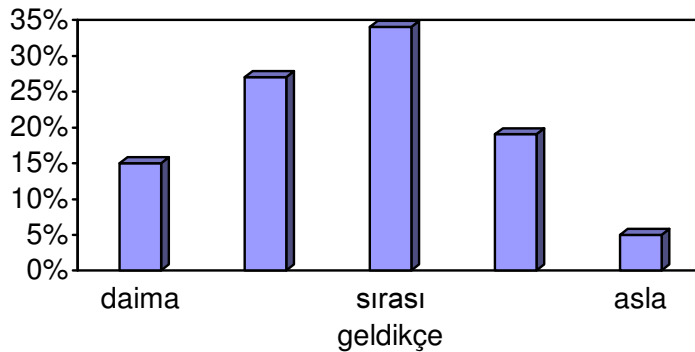

Grafik-1. Hükmetme Davranış Boyutunun Kamu ve Özel Sektör Yöneticileri İçin Yoğunluk Dağılımı

Kamu ve özel sektör yöneticilerinin %37'si "hükmetme" faktörüyle ilgili ifadelerle "genellikle" cevabını verdikleri görülmektedir. Bununla beraber, "sırası geldikçe" seçeneğine de %35 ağırlık verildiği görülmüştür.

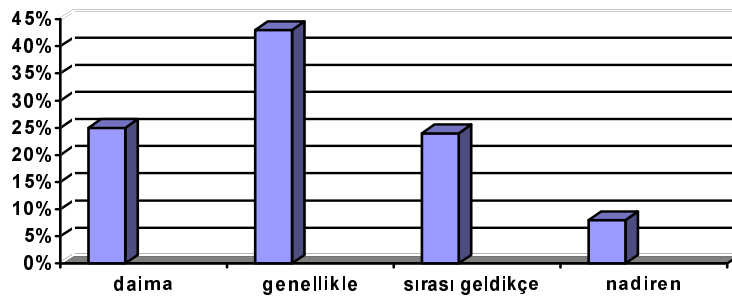
Gerek kamu, gerek özel sektör yöneticilerinin "hükmetme" faktörüne olan yaklaşımlarının aynı yoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir.

2.Yapıyı Harekete Geçirme: Yöneticinin yeni düşünce ve ifadeleri sunması, yeni uygulamalar gerçekleştirmesi, veya da yöneticinin bunlara karşı direnç gösteren bir tavır almasının ifadesidir.

Grafik-2. Yapıyı Harekete Geçirme Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Yapıyı harekete geçirme davranış boyutunda, yönetici ve astlar arasındaki ilişki, örgüt amaçlarının başarılması için, işin planlanması, örgütlenmesi ve yönlendirilmesi açısından değerlendirilir. Kamu sektörü yöneticilerinin verdiği cevaplardan, yapıyı harekete geçirici davranışları gösterme eğilimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. “Genellikle” cevabı %37 ile en büyük payı alırken, bu sorulara verilen cevaplar arasında “asla” seçeneğinin oranı sadece %1’dir.

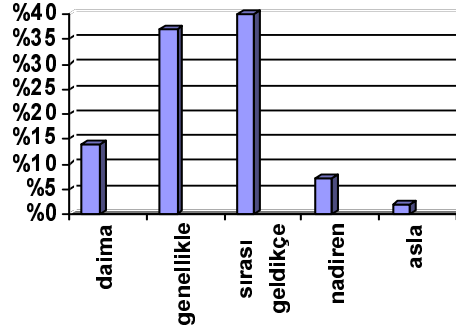

Grafik-3. Yapıyı Harekete Geçirme Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel finans kuruluşlarının verdiği cevaplarda “genellikle” cevabı, ağırlıklı olarak karşımıza çıkmaktadır (% 43). Buna göre yöneticinin, modele göre anlayış boyutundan daha ziyade “yapıyı harekete geçirme” davranışına ağırlık verdiği görülebilir. Özel finans yöneticilerinin verdiği cevaplarda “asla” seçeneği işaretlenmemiştir.

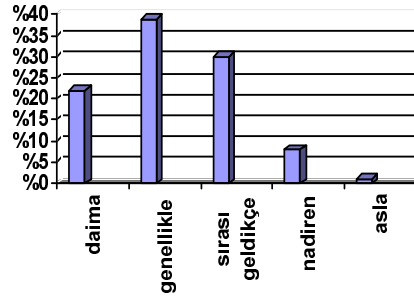
İki sektör yöneticilerinin “yapıyı harekete geçirme” faktörüne olan yoğunlukları temelde aynı olmakla birlikte, özel sektör yöneticilerinin eğilimlerinin biraz daha yoğunlukta olduğu görülmektedir.

3. Üyelik Korunması: Yönetici ve astların arasındaki ilişkinin yakınlığı ve sıklığı üyelik boyutunu ifade etmektedir. Bu ilişki, yöneticinin grupla yaklaşmasına, kendisi ve astlar arasında karşılıklı değişimin olmasına imkan verecektir. Böyle bir örgütte, amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli görülen otorite ve denetim sisteminin de iyi kurulması gerekir. Otorite davranış tarzının aşırı olması halinde, astların örgüte bağlılığı zayıflayacaktır.

Grafik-4. Üyeliğin Korunması Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Kamu yöneticilerinin üyeliğin korunması faktörüne bakış açıları genelde yapıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Yöneticilerin %40'ı bu faktörü ölçen sorulara “sırası geldikçe” demiştir.

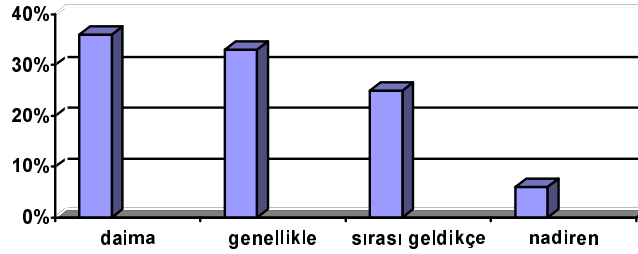

Grafik-5. Üyeliğin Korunması Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör kuruluşlarına baktığımızda, üyeliğin korunması açısından duyarlı bir tarz görülmektedir. Özellikle astlarla yapılan toplantılarda, resmi ilişki boyutunun bazen göz ardı edildiği görülmektedir.

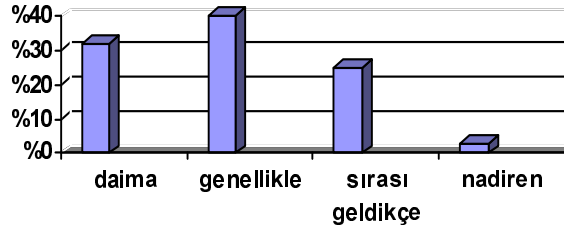
Üyeliğin korunması davranış boyutuna, kamu sektör yöneticilerinin eğiliminin olduğu görülmektedir. Bu durum gerek astlar, gerekse makro anlamda örgütün amaç birliğini sağlaması açısından oldukça yararlıdır. Ancak özel sektör yöneticilerinin bu açıdan daha informal ilişkilere dönük bir tutum içinde olduğu görülmektedir.

4.Temsil: Temsil faktörü yöneticinin astları dışardan gelen tenkit ve eleştirilere karşı korumasını, grubun çıkarlarını gözetmesini ve örgütü dışardan temsil etmesini ifade etmektedir. Yönetici bu durumda, (özellikle kamu kurumlarında) politik ve yönetim açısından iki farklı davranış tarzı gösterecektir. Hiyerarşik açıdan terfiler oldukça politik açıdan da temsil alanı artacaktır. Yönetici, çeşitli kurum ve kuruluşlarda, derneklerde, farklı çıkar gruplarında görülmeli ve işbirliği yapabilmelidir. Böylece dış çevre – örgüt ilişkisinde bağlayıcı bir unsur olabilir.

Grafik-6. Temsil Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Kamu sektörü için temsil faktörünün ağırlıkla tercih edildiğini görmekteyiz. “Daima” seçeneğinin oranı %36 olarak karşımıza çıkarken, “genellikle” seçeneği de %34’le ifade edilmiştir. Kamu sektörü yöneticileri “asla” seçeneğini işaretlememişlerdir.

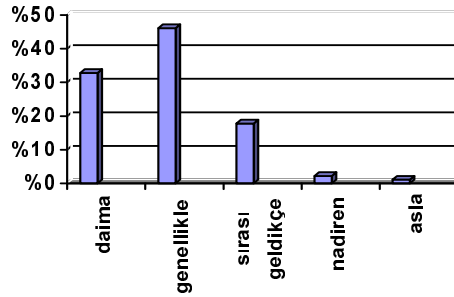
Grafik-7. Temsil Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör yöneticileri için, temsil duyarlılığının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. “Genellikle” cevabı en yoğun cevap olarak karşımıza çıkarken yüzdesi %40’dır. Özel sektör yöneticileri “asla” seçeneğini işaretlememişlerdir.

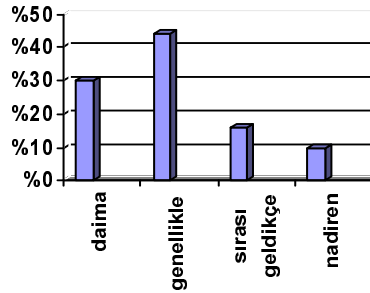
Temsil faktörü için, kamu sektör yöneticileri, her zaman örgütlerini temsil etme istek ve çabasında olmakla birlikte, özel sektör yöneticilerinin bu faktöre olan ilgisinin daha düşük bir seviyede olduğu ifade edilmiştir.

5.Amaçların Bütünleştirilmesi : Yöneticinin, örgüt amaçlarını vurgulaması, astın kişisel amaçlarını, örgüt amaçlarına adapte etmesini kolaylaştırması, bu açıdan grubun uyumunun sağlanması öngörülmüştür. Bunu yaparken rahat bir grup atmosferi oluşturmak da elzemdir.

Grafik-8. Amaçların Bütünleştirilmesi Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Kamu sektör yöneticileri için, amaçların bütünleştirilmesi faktörünün ağırlığı “genellikle” seçeneğinde %46 olarak toplanmıştır.

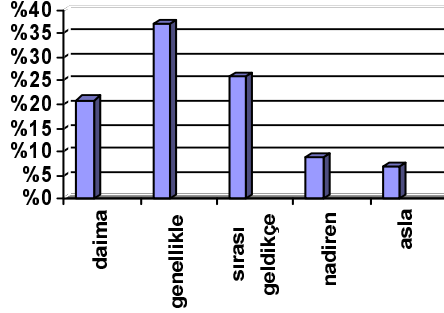

Grafik-9. Amaçların Bütünleştirilmesi Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör kuruluşlarındaki yöneticiler ekip çalışmasına ve bu çalışmanın istikrarına özen göstermekle beraber, grubun uyumuna da ağırlık vermişlerdir. Özel sektör

yöneticileri “genellikle” seçeneğini % 43 oranında işaretlemişlerdir. Özel sektör yöneticileri “asla” seçeneğini işaretlememişlerdir.

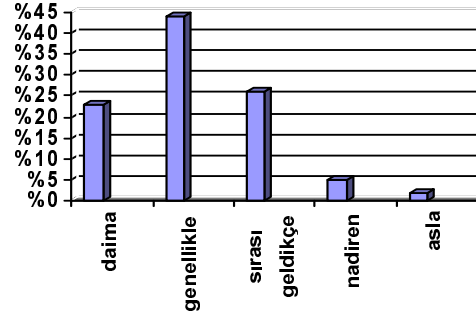
6.Örgütleme: Yöneticinin kendi işini tanımlaması, ilgili unsurları belirlemesinin yanı sıra, izleyenlerinde işlerini tanımlaması ve aralarındaki koordinasyonun sağlanmasına yönelik davranışları ifade eder.

Grafik-10. Örgütleme Davranış Boyutunun Kamu ve Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

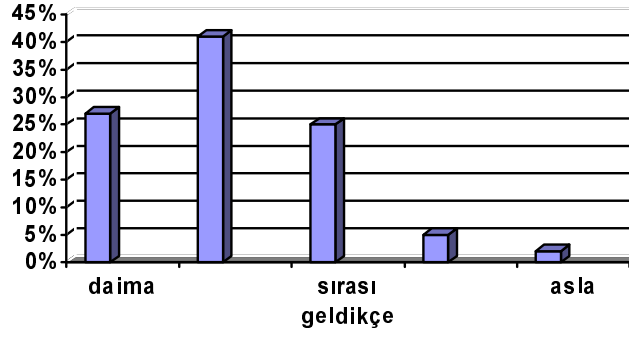
Kamu sektörü yöneticileri ve özel sektör yöneticileri için, “genellikle” cevabı verenlerin oranı %37’dir. Buna karşılık bu faktöre “asla” cevabı veren yöneticilerin oranı ise %7 olarak görülmektedir.

7.İletişim: Örgütlerin içinde astlar arasında olduğu kadar, astlar ile yönetici arasında bilgi akışının sağlanması gerekir. İletişim ağı olarak görebileceğimiz örgütlerde, hiyerarşik açıdan formal bir emir – komuta zincirini görebiliriz. İletişimden bahsedilen unsurlar emirler, yönergeler, bilgiler gibi resmi faktörleri kapsar.

Grafik-11. İletişim Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Kamu sektörü yöneticileri için, üzerinde durulan cevap “genellikle” olmuştur. Bu cevap % 44 oranında kullanılmıştır.

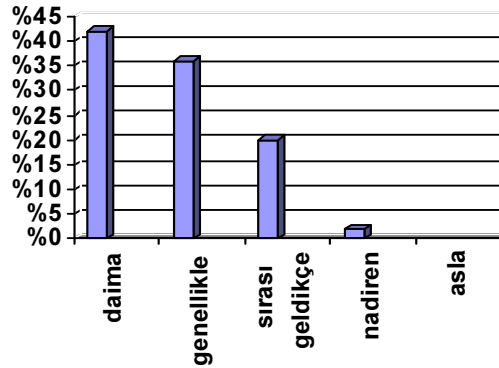

Grafik-12. İletişim Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör yöneticileri için durum kamu sektörü ile paralellik göstermiştir. Yöneticiler, bilgi akışı konusunda “genellikle” cevabını %41’le kullanmışlardır.

Yukarıdan aşağıya doğru bir akışın ifadesi olan iletişim faktöründe, emir, yönerge ve diğer kuralların sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesine yönelik çabanın gerek kamu, gerekse özel sektör yöneticileri için aynı anlamlılık düzeyinde oldukları görülmektedir.

8. Aşağıdan Yukarıya İletişim: Çağdaş yönetim yapıları içinde yöneticinin de önderlik yeteneğini örgüte yayabilmesi, kararların tüm birimlere sağlıklı ve yapıcı bir biçimde ulaştırılmasıyla olabilmektedir. Bununla birlikte astların da alınan kararlarda söz sahibi olması ve kararlara katılmaları, bu kişilerin örgütü sahiplenmelerini ve yaptıkları işten haz duyarak kendilerine güvenmelerini sağlayacaktır. Bundan dolayı aşağıdan yukarıya iletişim aslında çift yönlü karakter taşımaktadır. Astların bilgilendirilme ve katılım gereksinimi sağlanırken, yöneticinin de bu kararları tüm örgütü kapsayıcı ve amaç birliğini sağlayıcı nitelikte gerçekleştirmesi mümkün olmaktadır.

Grafik-13. Aşağıdan Yukarıya İletişim Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

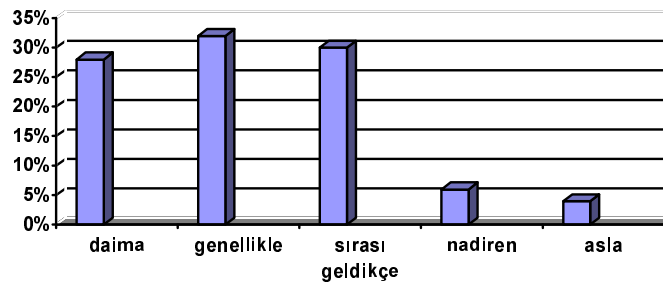
Kamu bankacılığı yöneticilerinin %42'si, aşağıda yukarıya iletişimin "daima" sağlandığını açıklamaktadır.

Grafik-14. Aşağıdan Yukarıya İletişim Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör yöneticilerine bakıldığında, aşağıdan yukarıya doğru iletişime % 41 oranında “daima” cevabı verilerek büyük bir oranda tanındığı görülmektedir. Aynı şekilde yöneticilerin %41’i “genellikle” seçeneğini ağırlıklı olarak işaretlemişlerdir.

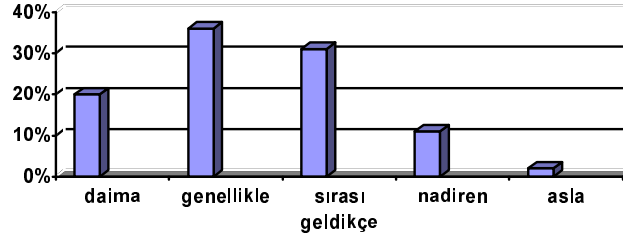
Buna göre; gerek kamu gerekse özel sektör yöneticileri bu tür bir iletişim tarzında “daima” seçeneğini kullanmışlardır. Aşağıdan yukarıya iletişim tarzını kullanmak istemeyen yönetici oranı çok düşük düzeydedir. Elde edilen sonuçlar birbiriyle paralellik göstermektedir.

9.Tanım: Yöneticinin grup üyelerinin davranışlarını onaylaması ya da onaylamayacağını belirleyen davranışlar içinde olmasını ifade eder. Yönetici, grup üyelerinin hangi durumlarda ne tip davranışlar içine gireceğini ve buna uygun olarak belirli bir yapıyı oluşturmak durumundadır. Böylece yönetici izleyenlerin beklenti, istek ve ihtiyaçlarını karşılama durumunda gereksiz yere zaman ve enerji harcayacaktır.

Grafik-15. Tanıma Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Kamu yöneticilerinin %32'si, tanıma faktörünün “genellikle” yerine getirildiğini açıklarken, %30'u da bunu “sırası geldikçe” yaptığını belirtmiştir.

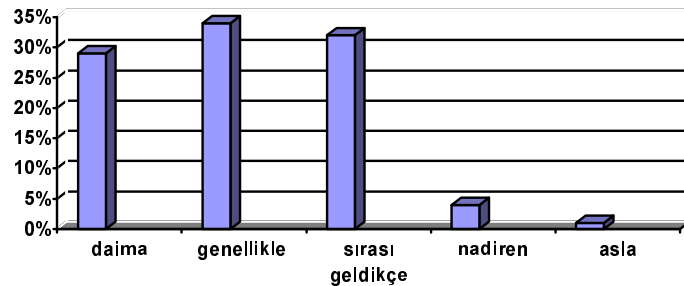

Grafik-16. Tanıma Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör yöneticilerinin %36'sı tanıma faktörü için “genellikle” seçeneğini işaretlemiştir.

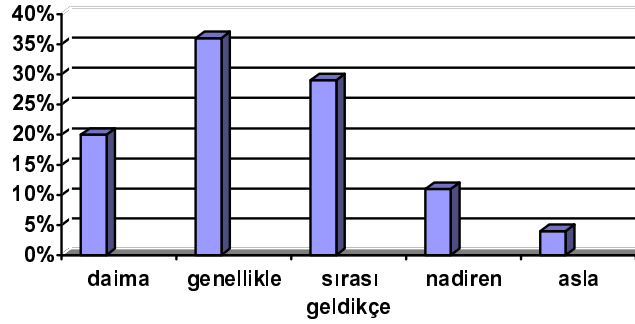
Buna göre kamu ve özel sektör yöneticileri tanıma faktörüne “genellikle” yer vermek istediklerini vurgulamışlar ve bu yönde bir açıklama yapmışlardır.

10.Üretim: Yöneticinin, astların çabalarını ve başarı düzeylerini belirlemesi, bu yönde teşvik etmesi, astların çalışma tempolarını ayarlaması ve bu konuda niteliğe önem vermesi bu faktörü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yöneticinin özellikle teşvik unsurlarına önem vererek, buna yoğun olarak yer vermesi, astların daha fazla gayret ve enerji harcamalarına ve bu doğrultuda yöneticiyi benimsemelerine neden olacaktır.

Grafik-17. Üretim Davranış Boyutunun Kamu Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Bu doğrultuda kamu yöneticilerinin, %34'ü bu çabalara “genellikle” yer verdiklerini, %32'si de “sırası geldikçe” bu tür düzenleyicilere imkan tanımakta olduklarını belirtmişlerdir. Bunun karşılığında yöneticilerin %1'i de “asla” bu faktöre yer vermediklerini ortaya koymaktadırlar.

Grafik-18. Üretim Davranış Boyutunun Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Dağılımı

Özel sektör yöneticilerinin %36'sı bu faktörü “genellikle” yer vermek istediklerini açıklarken, %29'u da “sırası geldikçe” bunu uygulamaya geçirmek istediklerini vurgulamışlardır.

Buna göre; gerek kamu gerekse özel sektör yöneticileri “üretim” faktörüne “genellikle” yer verdiklerini vurgulamışlardır. Ancak çok az bir oranda yönetici, “asla” üretim faktörüne yer vermek gerektiğini hissetmediklerini açıklamışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Anket çalışmasında değerlemeye alınan kamu ve özel sektör banka ve finans kuruluşları yöneticilerinin önderlik davranışlarında bir paralellik olduğu dikkat çeken ilk unsurdur. Buna rağmen ortaya bazı farklı unsurların çıktığı görülmektedir.

Çalışmada ele alınarak cevabı araştırılan hipotezler için ;

H1a hipotezinde araştırılan örgütsel kararlara katılım düzeyi, iki sektör arasında hipotezde belirtildiği gibi farklılık göstermemektedir. Bu yüzden bu hipotez kabul edilmiştir.

H1b ve H1c hipotezleri de yapılan çalışma da kabul edilmiştir.

H1d hipotezinde kamu ve özel kesim için farklı bir durum olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu yüzden bu hipotez kabul edilmiştir.

Temel hipotezimiz olan etkili önderlik konusunda özel sektörün, kamu sektörüne göre daha etkili olduğu hususu , yapılan bu çalışmaya göre reddedilmiştir.

Kamu ve özel sektör yöneticilerinin, yapıcı diyalog ve açık iletişimi, izleyenlerin faaliyetlerinde etkinliklerinin ve verimliliklerinin artırdığını düşünmek kaydıyla, her iki sektörün bu açıdan paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu özellik, takım ruhu oluşması ve bu tür davranışların içinde olması açısından örgütte, makro düzeyde bir önem taşımaktadır.

Kamu ve özel sektör yöneticilerinin büyük bir kısmı, yapılan işler hakkında veya işlerin devamı hakkında yeni bilgilerin kendilerine iletilmesine büyük önem vermektedir. Bu özellik, örgüt faaliyetlerinin önderin istekleri doğrultusunda ve örgütün amaçları doğrultusunda yürütülmesi için olumlu bir özelliktir.

Kamu kesiminde personel değerlemesi, sadece yöneticinin kişisel düşüncesi ile oluşmaktadır. Özel sektör finans kuruluşlarında daha önce hazırlanmış “performans ölçütleri”, yönetici tarafından, kişisel düşünceler daha az dikkate alınarak uygulanmaktadır. Şirketlerin genel müdürlüklerince oluşturulan bu standart ölçümler, her yıl yapılarak, izleyenlerin performansı takip altına alınmış olmaktadır. Bu açıdan ödüllendirme noktasında, izleyenlerin ve yöneticilerin beklentileri arasında bir paralellik daha rahat oluşmaktadır. Bu paralellik doğal olarak izleyenlerin motivasyonunu da yakından etkileyecektir.

Örgüt faaliyetlerinin devamında uygulanan teknoloji veya iş yöntemlerinde yenilik, özel sektör yöneticilerinde daha iyi karşılanmaktadır. Özellikle mevzuata ve yönetmelikler çerçevesinde çalışan kamu sektörü yöneticilerinin, yapılan işlerle ilgili daha tutucu olmaları da kanunen beklenmektedir. Bununla beraber, belirli bir çerçevede iş yapılması, her iki kesim yöneticileri tarafından onaylanmaktadır. Örgüt yöneticilerinin belirli bir plan çerçevesinde hareket etmeleri, örgüt politika ve misyonuna inanıp, benimsemelerine neden olacaktır.

Gerek kamu, gerekse özel sektör yöneticileri, izleyenlerin örgüt içi ve dışı sorunlarıyla ilgilendiklerini, takım çalışmasına ve ruhuna önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Kamu yöneticilerin %55'i astlarla karar alma aşamasında inisiyatif tanıdıklarını belirtmiştir. Bu durum, uyumlu ve etkin bir çalışma ortamının sağlanmasına neden olacaktır. Bu açıdan astlara odaklanmış bir durum ortaya çıkaracak ve yönetici de alınan karara uyum gösterecektir. Bu uyum ve yetki devretme, özel şirketlerde %57 ile kamu sektörüne büyük yakınlık göstermiştir.

Kamu yöneticileri, özel sektör yöneticilerine göre, yapılan işin miktarı ile daha ilgilidirler. Kamu bankalarının yöneticilerinin %48'i iş miktarlarıyla ilgili iken, özel finans

kuruluşlarının %68'i çıkarılan iş miktarından ziyade, işin niteliğiyle ilgilenmektedirler. Bu açıdan kamu yöneticilerinin daha üretime yönelik olduğu düşünülmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, incelenmeye çalışılan on ayrı önderlik davranışının, kamu ve özel sektöre bağlı banka ve finans kuruluşlarındaki yöneticiler açısından büyük benzerlik taşıdığını görebiliriz. Bu açıdan, çalışmanın başından gösterilen özel ve kamu sektöründe, takım çalışması uyumu, iletişim, yapıcı dialog, bilgi akışı gibi faktörlerin farklılık göstermesi gerektiği hipotezi reddedilmiştir.

Bu doğrultuda, gerek kamu, gerekse özel sektör yöneticilerinin yukarıda verilen on faktör açısından bu benzerliğin temel nedeni, kamu yöneticilerinin değişen ve gelişen koşul ve şartlara göre çağdaş bir yönetici profili çizme eğilimi yatmaktadır. Buna göre, kamu sektör yöneticilerinin bilgi birikimleri, tecrübe düzeyleri, örgüt içi uyumları ve ast-üst ilişkileri konusunda gerekli bilgi, yetenek ve tecrübe açısından üst düzey bir yeterliliğe sahip olması beklenilmeyen şaşırtıcı bir sonuç olmuştur. Buna göre;

Kamu sektör yöneticileri, ortaya koydukları kendilerini yenileme ve değişen şartlara uyum sağlama profilini devam ettirme ve kendilerini sürekli yenileme çabası içine girmelidirler. Özellikle kamu sektör yöneticilerinin bilgi, tecrübe, örgüt içi uyum ve astlarıyla uyum sağlama konusunda gösterdikleri performansı sürekli daha da geliştirerek ortaya koymaları ast-üst amaç birliğinin sağlanması içinde gereklidir. Özellikle karar alma aşamasında astlara sağladıkları inisiyatif örgüt içi birlik ruhunun oluşması noktasında yararlıdır. Bununla birlikte kamu sektör yöneticileri, teknolojik ve iş yöntemlerinde oluşan yeniliklerin ve gelişmelerin örgüt içinde kullanılması konusunda teşvik edici olmalı ve bu konuda gerek maddi gerekse eğitim çabaları açısından katkıda bulunmalıdır.

Özel sektör yöneticilerinin örgütlerinde mevcut olan teknoloji ve iş yapma usul ve süreçlerine daha çok destek sağlamaları beklenir. Çünkü kamuya göre belirli mevzuat ve sınırlamalarla karşılaşılması ve bunlarla uğraşılması daha azdır. Bu konuda özellikle üzerlerine düşen görev, mevcut teknolojik koşullarla yetinilmemesi ve gerek örgüt içine gerekse sektördeki diğer örgütlere teknolojinin transferi ve öğretilmesi konusunda yeterli çabanın ortaya konulmasına yönelik olmalıdır. Özel sektör yöneticilerinin işin niteliğiyle daha çok ilgilendikleri görülmüştür. Buna ilaveten işin miktarına da aynı önemin verilmesi üretim konusunda daha üst düzeye çıkılmasını sağlayacaktır. Ayrıca özel sektör yöneticileri astlara inisiyatif sağlama konusunda gösterdikleri teşvik edici ve destekleyici tutumlarını devam ettirmelidirler.

KAYNAKÇA

- BASS, M. Bernard. (1990), Handbook of Leadership : Theory, Research and Managerial Applications , The Free Press , New York.
- BÜYÜKÇOLAK, K. (1997) , *Organizasyonların Yapısı ve Liderlik*, Teknoloji , Temmuz- Ağustos.
- CAN, Halil. (1997), Organizasyon ve Yönetim, Siyasal Kitapevi , Ankara.
- DE VRIES , Martin. (1998) , *The Transformational Abilities of Virgin's Richard Branson and ABB's Percy Barnevik* , Organizational Dynamics. Winter.
- DUBRIN, Andrew. (1995) , Leadership : Research Findings, Practice and Skills, Houghton Mifflin Company, Boston.
- ERGUN , Turgay. (1982) , *Türk Kamu Yönetiminde Önderlik Davranışları*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü , Ankara.
- GORDON, Judith R. (1996), Organizational Behavior : A Diagnostic Approach, Prentice Hall, New Jersey.
- MOORHEAD, Gregory & GRIFFIN, Ricky. (1995) , Organizational Behaviour, Houghton Mifflin Co. , Boston.
- NUR , Y. A. (1998), *Charisma and Managerial Leadership : The Gift That Never Was*, Business Horizons July-August.
- RIEGEL, Hell, & SLOCUM, John, & WOODMAN, Richard. (1998), Organizational Behaviours , S. Western Collage Publishing , Cincinnati.
- SANKOWSKY , David . (1995), *The Charismatic Leader as Narcissist : Understanding The Abuse of Power* , Organizational Dynamics. Winter.
- YUKL, Gary . (1994), Leadership in Organization ,Prentice Hall, New Jersey.

KÜLTÜREL BİR MİRAS OLAN ÖRTÜLÜ BİLGİNİN SOSYOLOJİK VE STRATEJİK ANALİZİ VE BUNUN ULUSLARARASI PAZARLARA YANSITILMA STRATEJİLERİ

Hulusi DOĞAN*

ÖZET

Bu makale kültürel bir miras olarak örtülü bilginin sosyolojik ve stratejik bir analiziyle birlikte, örtülü bilgi özelliklerini ve kaynaklarını ele almaktadır. Makale örtülü bilginin uluslararası rekabet avantajına dönüşümüne olanak sağlayacak belli başlı stratejileri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örtülü Bilgi, Kültürel Miras, Rekabet Avantajı.

SOCIOLOGICAL AND STRATEGICAL ANALYSIS OF A CULTURAL INHERITANCE: TACIT KNOWLEDGE AND STRATEGIES FOR USING IT IN INTERNATIONAL MARKETS

ABSTRACT

This paper reports on a sociological and strategical analysis of tacit knowledge, a cultural inheritance, with its general characteristics and foundations. The objective of this paper is to demonstrate outstanding strategies for using tacit knowledge in creating international competitive advantage.

Key Words: Tacit Knowledge, Cultural Inheritance, Competitive Advantage.

Giriş

Şiddetlenen rekabet ve değişen pazar koşulları altında kalıcı başarılar yakalamak her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır. Yeni rakiplerin ve taklit

---

• Gazi Üniversitesi SHMYO (Öğr. Gör. Dr)

ürünlerin hızla boy gösterdiği günümüz pazarlarında, rekabet avantajı yaratabilme adına bireye ya da örgüte özgü bilgi ve beceriler dizisine sahip olabilmek bugün çok daha büyük bir anlam ve ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda yüzlerce, binlerce yıllık bir tarihi geçmişe sahip olan kültürel değerlerimizin farkına varabilmek ve bunları modern çağın anlayış, algılayış ve olanaklarıyla sentezleyerek yeniden iş, sanat ve ticaret alanına yansıtılabilmek, taklidi ve transferi son derece güç olan rekabet üstünlüklerinin kurulabilmesi anlamında büyük bir fırsat, önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Dolayısıyla basitçe ifade edilemeyen ya da yazıya aktarılamayan bilgi ve beceri türü olarak tanımlanan ve kültürel bir miras olarak örneklerine Anadolu'nun her bir köşesinde sıkça rastladığımız örtülü bilgi ve örtülü bilgi kaynaklarını, hem sosyolojik hem de stratejik bir bakış açısıyla irdelemek bu anlamda büyük bir zorunluluk arz etmektedir.

1. Kültürel Bir Miras Olarak Örtülü Bilgi ve Özellikleri

En basit şekliyle örtülü bilgi söyleyebileceğinden daha fazlasını bilmek olarak tanımlanmaktadır (Ropo ve Parvainen, 2001: 3). Daha geniş bir tanımla ise ifade ya da sembolize edilmesi güç, faaliyet merkezli olup deneyimle öğrenilebilen, bireye özgü olmasıyla birlikte sonuçları kalite, güvenilirlik, süreklilik ve üretim maliyeti gibi değişik kriterler açısından test ve kontrol edilebilen bilgi türü olarak ifade edilmektedir (Koskinen, 2000: 41-42; Boiral, 2002: 296; Schulz ve Jobe, 2001: 142). Buna göre bir dergiden okuyarak ya da bir radyodan dinleyerek öğrendiğimiz ve diğer bireylere kolayca aktarabildiğimiz bilgiler açık bilgi olarak nitelendirilirken, daha çok yaşarak ve deneyerek öğrendiğimiz ve bir türlü kelimelere dökemediğimiz bilgiler ise örtülü bilgi olarak isimlendirilmektedir (Malone, 2002: 116; Schulz ve Jobe, 2001: 142; Johannessen vd, 1999: 128-129). Bu anlamda bir ülkedeki seçim ya da maç sonucu, ya da bir işletmenin yıllık satış hacmi açık bilgi türüne girerken, bir çini

ustasının kelimelere ya da matematiksel formlere yansıtılamayan el becerisi örtülü bilgiye örnek oluşturmaktadır. Dolayısıyla açık bilgi bir buzdağına benzetilen bireysel bilgi potansiyelinin su üstünde kalan kısmını oluştururken, örtülü bilgi su altında kalan diğer kesiti oluşturmaktadır (Johannessen vd, 2001: 9). Bir başka deyişle örtülü bilgi kelime ve sembollere kolayca yansıtılabilen açık bilgilerin de dayanak noktasını ve temelini oluşturmaktadır. Açık bilginin yanı sıra son derece soyut ancak bir o kadar da stratejik bir kültürün varlığına işaret etmekte olan bu özellikler ise şu şekilde sıralanabilmektedir:

İfade Edilme Güçlüğü: Örtülü bilgiye ilişkin en çarpıcı özelliklerin başında anlatım ve dışavurumunda yaşanan güçlük gelmektedir (Ropo ve Parvainen, 2001: 3). Bu özelliği ona sadece örtülü sıfatını değil aynı zamanda anlatılmaz, yaşanır ifadesini doğrular tarzda bir içerik kazandırmaktadır. Bu yönüyle örtülü bilgi, dilbilim kurallarına ya da matematiksel ifadelere kafa tutmakla kalmamakta, ayrıca canlı ve enerjik bir kültürün yine ancak yaşayarak ve yaşatarak ayakta kalabileceği ve diğer nesillere aktarılabilceğinin de habercisi olmaktadır.

Faaliyet Merkezlilik: Deneyime Dayalı Olma: Örtülü bilgi “ne”yi değil “nasıl”ı (knowing-how) bilme olarak ifade edilmektedir (Johannessen vd, 1999: 130-131). Bu açıdan bir şarap ya da yağ eksperinin tecrübesini karakterize etmektedir. Verilen karar ya da ulaşılan sonuç doküman üzerinde ifade edilen ilke ya da prensiplerden değil, eksperin damak zevkine yansıyan birikiminden şekillenmektedir. Öyle ki bu deneyim milyonlarca dolarlık bir pazarda kaliteye gidişin adresi, test ve kontrolün şifresi olabilmektedir. McDonald’s’ın dünyadaki turşucusu olarak bilinen Fersan işletmesinin ürettiği şalgam sularının eksperini, bir başka deyişle örtülü bilgi adresi Mersinli Saadet (Alter) Nine’dir. İşletme sahibinin çok geniş bir yöreyi dolaşması ve Saadet Nine’nin ün yapmış şalgam

suyuna rastlamasıyla başlayan bu süreç, şalgam suyunun bilim adamlarınca “kimya diline” çevrilmesi ve ürünlerin Saadet Nine’ye test ettirilmesiyle devam etmektedir (Sipahi, 2003: 10). Özetle hem örtülü bilginin algılanabilmesi, hem de sahip olduğumuz nice örtülü bilgi kaynaklarının keşfedilmesi ve uluslararası pazarlara yansıtılabilmesi açısından Fersan ve Saadet Nine güzel bir örnek, önemli bir rehber özelliği taşımaktadır.

Usta Çırac İlişkisiyle Yayılma: Örtülü bilginin kazanımında genel olarak usta çırac ilişkisinin egemen olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle sözle ya da yazıyla ifade edilemeyen bu tür bilgi ve becerilerin paylaşımı, eylem ve davranışları rehber alınacak bir önder ve bu öndere sabır ve sadakatle tabi olacak bireyler gerektirmektedir. Hattatlık, çinicilik, çömlekçilik, bakır ve ahşap işlemeciliği, dokumacılık, minyatür, halı, kilim ve deri işlemeciliği gibi tarihi geçmişi çok eskilere dayanan sayısız kültürel zenginliğe model oluşturan bu gelenek için önemini ve etkisini günümüz yönetim ve işletmecilik anlayışı içerisinde de devam ettirdiği rahatlıkla söylenebilir. Ancak burada asıl vurgulanması gereken nokta, iş ve sanat alanındaki birçok kültürel zenginliğin bu gelenekle, usta çırac ilişkisiyle bugünlere kadar aktarılabildiği, yaşatılabildiği gerçeğidir.

Rakiplerce Görülebilmek ve Taklit Edilme Güçlüğü: Örtülü bilgi bir bakıma ay ışığı gibidir. Sonuçlarını ve etkisini görebilmek olanaklı iken, ona sahip olabilmek ve yön verebilmek hiç de kolay olamamaktadır. Işık saçabilmek, etrafı aydınlatabilmek ve başkalarına rehber olabilmek için, uzun süreli bir deneyim ve sabır süreci içerisinde pişmek ve olgunlaşmak gerekmektedir. Hele bu örtülü bilgi, kökleri yüzlerce yıl ötelere giden bir birikim ise ne bunu özümseyebilmek ve hazmedebilmek, ne de bunu kolayca taklit edebilmek pek olanaklı görünmemektedir (Grant, 1991: 125-128). Bu olanaksızlık ve güçlük *Zamanı*

Sıkıştırmanın Ekonomik Verimsizliği (Time Compression Diseconomies) ilkesiyle de paralellik arz etmektedir. Öyle ki bu ilke 6 yıllık bir tıp eğitimini 6 aya sıkıştırmak gibi belirli bir birikim ve uzun süreli bir çabanın sonucunun, çok daha kısa bir zaman dilimine sıkıştırılarak yakalanabilmesinin güçlüğü ve hatta olanaksızlığını vurgulamaktadır. *Varlıkların Kitlese Verimliliği (Asset Mass Efficiencies)* ilkesi de bu tezi destekler yönde bir içerik taşımaktadır. Buna göre, örtülü bilgi gibi bir birikim stoğuna dayalı rekabet avantajı elde edebilmek ya da buna yeni değerler ilave edebilmek, bu stoğun üst düzey değerlerine sahip olmakla daha da kolaylaşabilmektedir (Dierickx ve Cool, 1989: 1507-1509). “Başarı başarıyı getirir” söylemine uygun olarak başlangıçta üst düzey bir bilgi ve beceri birikimine sahip olmak, ileride daha da üst düzey bir birikimin yaratımını kolaylaştırabilmektedir. Özetle taklit ve transfer edilme güçlüğü, örtülü bilginin tarihsel bir derinlik ve içerik kazanmasıyla rakipler için çok daha büyük bir güçlüğün oluşumu anlamına gelmektedir.

Birey Merkezilik: Örtülü bilginin doğum ve gelişim merkezinde daima birey bulunmaktadır. Birey çevresinden almış olduğu girdileri kendi beceri ve düşünce dünyasında yeniden şekillendirmekte (internalization) ve adeta ruh ve düşünce deryasından çevresine zenginlikler (externalization) sunmaktadır. Örtülü bilginin hayat bulduğu bu derya, aldığı girdi nehirleri ve çevresine sunduğu nimetler arttıkça daha da zenginleşmekte ve daha da derinleşmektedir. Dolayısıyla birey ve örgütlere düşen görev, bu deryaya olabildiğince katkılar yapabilmek ve bunların dışı vurumuna olanak sağlayacak yapıyı oluşturmak olmalıdır (Boiral, 2002: 305-307; Hall ve Andriani, 2003: 146-147).

Yenilik ve Rekabet Avantajına Temel Oluşturma: Yaratıcılığın özü olarak bilinen bilgi özellikle transferi ve taklidindeki güçlükle birlikte işletmeler için rekabet avantajı yaratımının temel kaynağı konumundadır (Hall ve Andriani,

2003: 149-150). Bu özellikleri ve öneminden ötürü de geçmişten günümüze sayısız teori ya da ampirik çalışmanın en önemli konu başlıklarından biri olmuştur. Kaynak-tabanlı yaklaşım, görünmez varlıklar ya da değer zinciri yaklaşımının temel bileşeni olan bilgi, özellikle bilgi teknolojilerinin gelişimiyle birlikte bugün tüm tarafların ortak paydası haline gelmiştir (Conner, 1991: 121-154; Barney, 1986: 657; Grant, 1991: 114-115).

Edinim Sürecinin Tersine Kullanımının Objektif Test ve Kontrollere Olanak Sağlaması: Örtülü bilginin kazanım sürecini bilimsel analiz ve testlerle ölçümleyebilmek ya da kıyaslayabilmek pek olanaklı değilken, kullanımıyla ortaya çıkan sonuçları farklı kriterler açısından test edebilmek mümkündür (Johannessen vd, 1999: 127). Örneğin iki marangozun ortaya koyduğu oturma grupları estetik, dayanıklılık ve kullanım kolaylığı gibi değişik kriterler açısından kıyaslanabilir. Benzer şekilde, yemekler de tat ya da görünüm kriterleri açısından örtülü bilginin test ve kıyaslanmasına aracılık edebilir. Birçok insanın hep aynı marangozu ya da motor ustasını tercih etmesindeki önemli etkenlerden biri de budur.

2. Örtülü Bilgiyi Uluslararası Rekabette Öne Çıkaran Unsurlar

Küreselleşme: İnsanlar ya da toplumlar ne kadar benzer düşünseler ne kadar benzer yaşasalar da sır dolu inceliklerin, mutlulukların ve başarıların farklılıklarda, farklı olabilmede ve farklı olanı sunabilmede yattığı bilinen bir gerçektir. Bu farklılık kimi zaman binlerce, milyonlarca insanı bir bölgeye, bir yöreye çeken kültürel bir mirasın taş izleri, kimi zaman damakları süsleyen bir lezzet ayrıcalığı, kimi zaman da bir hattatın el yazısı olarak öne çıkmaktadır. Hangi şekilde ve hangi kimlikte olursa olsun örtülü bilgi gibi temelinde deneyim, emek ve sabır bulunan bireye ve topluma özgü bilgi ve beceri

birikimleri benzerlikler ve taklitler arttıkça daha çok değer kazanmaktadır. Hiçbir gelişme ne Antep yöresinin baklavalarını, ne Kayseri mantısını ne de Erzincan bakır işlemeciliğini daha az değerli kılacaktır. Ancak kilit unsur bu örtülü bilgi değerlerini rekabet arenasına yansıtabilme ve tanıtabilme becerisidir.

Homojen Pazar Yapısı/Bireysel İstek ve Tercihler: Küreselleşme sürecinin genel olarak dünyada homojen bir pazar yapısının oluşumunu tetiklediği söylenebilir. Verimlilik, etkinlik ve etkililik bağlamında kitlesel üretimin artışıyla birlikte bu sürecin daha da ivme kazandığı ve bireye özgü istek ve beklentilerin genel anlamda geri plana itildiği bu anlamda doğrudur. Ne var ki monotonlaşan ve giderek daha da yoğunlaşan iş ve yaşam koşullarıyla birlikte, artık günümüzde zamanı daha verimli kullanmak isteyen ve kendi bireysel özelliklerinin farkına varılmasını bekleyen yeni bir müşteri profilinin doğduğu da bir başka gerçektir. Bu profildeki müşteri istek ve beklentilerin kendini kimi zaman bireye özgü bir asa, bir bıçak ya da bir bisiklet siparişiyle göstermesi olanaklıdır. Daha heterojen bir pazar yapısının oluşumu anlamına gelen bu eğilim, aynı zamanda zengin ve köklü bir örtülü bilgi potansiyelinin gereğine ve önemine de dikkat çekmektedir.

Artan Rekabet Ortamı: Her geçen gün daha da şiddetlenen ve keskinleşen rekabet ortamı kendisini her alanda iyiden iyiye hissettirmektedir. Öyle ki birçok örgüt bırakınız liderliği, gelecekte sadece ayakta kalabilmek adına bile yoğun bir çaba harcamaktadır. Değişim rüzgarlarının sürekli kol gezdiği bu ortamda ise başarı, yenilik ve yaratıcılığa temel oluşturacak unsurları keşfedebilme ve bunları en etkin şekilde örgüt hedeflerine yansıtabilme becerisinde yatmaktadır. Günümüzde her üretilenin günler, hatta saatler içerisinde taklit edilebildiği göz önüne alındığında, örtülü bilginin değişim ve yeniliği yakalama adına büyük bir potansiyel oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir.

Teknolojik/İletişimdeki Gelişmeler: Son yıllarda her alanda yaşanan sınırsız ve sonu gelmez değişimlerle birlikte dünyamızdaki toplam bilgi potansiyelinin sürekli arttığı, diğer yandan da iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, bilgi erişim ve paylaşımının herkes için oldukça kolaylaştığı bir gerçektir. Özellikle açık bilginin toplanması, işlenmesi, üretilmesi, depolanması ve ağlar içinde bir yerden başka bir yere iletilmesine olanak sağlamasıyla bilgi teknolojilerinin, günümüzde tüm birey ve örgütler için vazgeçilmez bir araç konumunda olduğu söylenebilir. Açık bilginin erişim ve paylaşımını son derece kolaylaştıran bu teknolojik gelişmelerin diğer yandan ifadesi, taklidi ve transferi oldukça güç olan örtülü bilgi ve örtülü bilgi kaynaklarını, rekabet avantajı yaratımında stratejik bir potansiyel olarak ön plana çıkardığı da asla göz ardı edilmemelidir. Rekabet arenasındaki üstünlüklerin patent alınabilen fiziksel unsurlardan öte, temelde patenti söz konusu olmayan takım çalışması, ün, güven, dostluk, bağlılık ve örgüt kültürü gibi sosyal açıdan oldukça karmaşık olan bilgi ve beceri türlerine dayandığı göz önüne alındığında bunun ne derece doğru bir tespit olduğu rahatlıkla algılanabilecektir.

Dünyadaki Kirlenmeler ve Geçmişe Özlem: Sayısız keşif ve buluşlarla birlikte insan hayatının çok kolaylaştığı ve refah düzeyinin bu anlamda çarpıcı düzeyde sürekli arttığı bir gerçektir. Ancak bu gelişmelerin kimi zaman birçok olumsuzluğu da beraberinde getirebildiği bir başka gerçektir. Başta hava, su ve toprak kirliliği olmak üzere, hızla azalan yer üstü ve yar altı kaynakları insanlık geleceğini büyük ölçüde tehdit etmektedir. Daha çok kazanma ve daha çok üretebilme adına adeta geleceğini kendi elleriyle tehlikeye atan insanoğlu bugün geçmişe, geçmişin sağlıklı koşullarına yeniden dönebilmenin arayışı içindedir. Organik tarım olarak ifade edilen üretim şekli bir anlamda bu geçmişin ve bu

arayışın bir sonucudur. Bu bağlamda binlerce yıllık bir birikimin ürünü olan örtülü bilgi geçmişte olduğu gibi bugün de, gelecekte de sürekli parlayan bir değer olacaktır. Ancak önemli olan bu değeri günümüz teknolojiyle yoğunlaştırabilmek ve bütünleştirebilmektir.

3. Örtülü Bilginin Uluslararası Pazarlara Yansıtılma Stratejileri

Örtülü bilginin uluslararası pazarlara yansıtılması bağlamındaki stratejileri sırasıyla ulusal (devlet), örgüt ve birey bazında izlenecek stratejiler olarak üç ana başlık altında toplamak olanaklıdır.

3.1. Ulusal (Devlet) Düzeyinde İzlenecek Stratejiler

Ulusal/Bölgesel/Yöresel Örtülü Bilgi Haritalarının Oluşturulması: Ülke yönetimince ulusal örtülü bilgi kaynaklarının net olarak belirlenmesi ve ortaya konması önemlidir. Her bir bölge ya da yörenin yüzlerce, binlerce yıllık geçmişi olan kendine özgü bilgi ve beceri potansiyelinin somut bir şekilde haritalanması yöre, bölge ve aynı zamanda ülke bağlamında stratejik farklılık ve üstünlüklerin uluslararası pazarlara yansıtılabilmesi açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Bu tarz bir çalışma, ulusal ve uluslararası arenada takip edilecek doğru ve tutarlı stratejilerin oluşturulabilmesi kadar, en azından örtülü bilgi kaynaklarının yaşatılması ve kültürel bir miras olarak gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından da ulusal bir görev ve sorumluluk anlamını taşımaktadır.

Örtülü Bilgi Merkezlerinin Geliştirilmesi ve Desteklenmesi: Ülke yönetiminin örtülü bilgi kaynaklarının gelişimine destek vermesi zorunludur. Bu destek yöresel ya da bölgesel örtülü bilgi kaynaklarının teşviki ve tanıtımı şeklinde olabileceği gibi, eğitim ve araştırma geliştirme faaliyetleriyle, rehberlik etme şeklinde de etkili olabilir. Yeterli destek verildiği takdirde ülkemizde

uluslararası pazarlarda yer edinebilecek çok sayıda örtülü bilgi türünün olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun bir örneği Osmanlı minyatür sanatının yaşayan son temsilcisi olan Günseli Kato'nun modern resim ile bu geleneksel sanatı birleştirerek tüm dünyaya tanıtabilmesidir. Kato'nun 30 yılını verdiği minyatürle modern resmi sentezleyerek değeri 5 ila 30 bin euro arasında değişen eserleriyle Paris, Tokyo, Almanya ve New York gibi birçok yerde açtığı sergiler ve yine Tokyo'da açtığı kendine ait bir okul ile uluslararası arenada kazandığı ün (Yücebiyık, 2004: 2) dikkatleri bir kez daha sahip olduğumuz örtülü bilgi kaynaklarına çekmeye yetecektir.

Kobi'lerin Desteklenmesi: Örtülü bilginin gelişimi ve uluslararası rekabette hak ettiği konuma gelebilmesinde Kobi'lerin rolü büyük olacaktır. Örtülü bilginin yaşam ve gelişim kaynağı olabilecek Kobi'ler, bölge ve yöre ekonomisinin lokomotifleri olarak ülke kalkınmasında ve bölgesel gelişmişlik farklarının en aza indirgenmesinde kilit unsur konumunda olabilecektir. Bu anlamda ara eleman yetiştirilecek eğitim ve öğretim birimlerinin oluşturulmasından ucuz girdi teminine, ürün tanıtımından ihracat ve satış sonrası hizmetlere kadar geniş çapta bir desteğin olabildiğince Kobi'lere sunulması, örtülü bilgi ve dolayısıyla da ülke geleceği açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir.

3.2. Örgütsel Düzeyde İzlenecek Stratejiler

Yüz Yüze Etkileşim: Örtülü bilgi gibi ifadesi ve yazıya geçirilmesi son derece güç hatta olanaksız olan bir potansiyelin gelişimi ve paylaşımı açısından bireyler arasındaki iletişimin teşviki kaçınılmazdır. Çoğunlukla eylemlerde ve deneyimlerde gizli olan bu potansiyelin paylaşımı için özellikle yüz yüze etkileşim en etkin metot olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüz yüze etkileşim sayesinde hem fiziksel unsurları, hem de psiko-duygusal tepkileri bir arada

görebilmek olanaklıdır (Koskinen ve Vanharanta, 2002: 60). Bu bağlamda örgüt içinde yüz yüze etkileşime olanak sağlayacak başta takım çalışması olmak üzere toplantı, seminer, konferans, piknik ve gezi gibi organizasyonlara sıkça yer vermek örtülü bilginin gelişim ve paylaşımı açısından kaçınılmazdır.

İşbirliği ve Paylaşım: Örtülü bilgi bağlamında en kritik unsurlardan bir tanesini de örgüt içerisinde ne düzeyde bir işbirliği ve paylaşım kültürünün oluşup oluşmadığı konusudur. Bu kültürün yeterince oluşmadığı örgütlerde, günümüzde en önemli güçlerden biri olarak kabul edilen bilgiyi tek elinde tutmaya yönelik eğilimlerin görülebilmesi olasılık dahilindedir. Hele örtülü bilgi gibi son derece soyut ve paylaşımı tamamen sahibinin rızası ve arzusuna kalmış bir bilgi türünün gelişimi açısından bu kültürün önemi örgütler için bir kat daha artmaktadır.

Sevgi, Saygı ve Güven Ortamı Yaratma: Örgüt içerisinde sağlam ve köklü bir işbirliği ve paylaşım kültürünün varlığı temelde bireyler arasındaki saygı, sevgi ve güven ortamına dayanmaktadır (Nonaka vd, 2000: 17-19). Bir anlamda çalışanlar arasındaki sevgi, saygı ve güvene dayalı ilişkiler işbirliği ve paylaşım kültürünün temel harcını oluşturmaktadır. Bu harç aynı zamanda örtülü bilginin paylaşım ve gelişimine giden yolun da anahtarı konumunda bulunmaktadır.

İşgören Sadakati Yaratma: Örtülü bilgi engin bir derya gibidir. Eylem ve davranışlarımızın altında hep örtülü bilgi yatmaktadır. Açık bilgilerimiz de davranışlarımız da adeta bu deryadan sızan birer somut bilgi damlacıklarıdır. Ancak önemli olan enginliğini ve derinliğini kestirmenin olanaksız olduğu bu bilgi deryasını, örgüt hedefleri doğrultusunda olabildiğince ateşleyebilmek ve

harekete geçirebilmektir. Bunun tetikleyicisi ve güvencesi ise her zaman yüksek bir işgören sadakatinin oluşumu olacaktır (Mascitelli, 2000: 184-186).

Özerklik/Personel Güçlendirme: Örtülü bilgi deryasını tetikleyebilmenin etkin bir yolu da bireye işiyle ilgili olarak yeterince özgür ve özerk bir ortam sunabilmektir. Unutmamak gerekir ki bağımsız kararlar alabilme ve inisiyatif kullanabilme, bireydeki yaratıcı ruh ve birikimin ateşleyicisi olabilmektedir. Risk ve sorumluluk kavramlarıyla karşı karşıya gelme örtülü bilgi deryasındaki dalgalanmanın da habercisi anlamındadır.

Suni Kaos Yaratma/Senaryo Planlama: Çarpıcı hedefler ve büyük vizyonlar ortaya koyarak suni kaoslar yaratmak, örgüt elemanlarının kısmi bir şok dalgasıyla kendilerine gelmelerini sağlayacaktır. Başta çevre olmak üzere tüm koşulları yeniden değerlendirecek olan bireyler, problemin teşhisi ve çözümü için hem bilgilerini hem de hayallerini yeterince zorlamak durumunda kalacaklardır. Rutin metotların, alışkanlıkların ve düşünsel kalıpların değişim süzgecinden geçmesi anlamına gelen bu kaos ve senaryolar, yeni bilgi ve becerilerin doğuşuna da zemin hazırlayabilecektir.

İş Başında Eğitim/İş Rotasyonu: Yaparak ve deneyerek öğrenmek örtülü bilginin temel taşı konumundadır (Boiral, 2002: 308). Okuyarak ya da dinleyerek bir çini ustası olunamayacağı gibi, sadece izlemekle de bir hattat ya da çömlek ustası olabilmek olanaklı değildir. Bu anlamda örtülü bilgi eylem ve deneyimlerin aktif keşif noktasında bulunmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla hem mevcut bilgi ve beceri birikimlerini eyleme geçirebilmek, hem de bunlara yenilerini ekleyebilmek için farklı deneyim noktalarında aktif olarak yer almak büyük bir önem arz etmektedir.

Esneklik ve Yalınlık: Bulduğumuz yüzyılda değişimi yakalayabilmenin en önemli yolu esneklik ve yalınlıktan geçmektedir. Değişen teknoloji ve pazar koşullarına adapte olabilmek, yenilik ve yaratıcılıkta önder olabilmek, gerek düşünce, gerekse örgüt bazında yeter düzeyde bir esnekliği zorunlu kılmaktadır (Koçel, 1999: 333). Düşünce bazında vurgulanmaya çalışılan esneklik yeni bilgi ve beceri birikimlerinin doğuşuna, örgüt yapısına ilişkin esneklik ise etkin ve etkili bir paylaşım ve yüz yüze etkileşim ortamının oluşumuna zemin hazırlayabilmektedir.

3.3. Bireysel Düzeyde İzlenecek Stratejiler

Sorumluluk ve Risk Alabilme: Sorumluluk ve risk alabilme bireyin bilgi deryasına atılan en önemli adımdır. Sorumluluk sahibi bireyler görevlerini en iyi şekilde yerine getirme ve yeni bilgi ve beceriler edinme yönünde kendilerinde büyük bir istek ve baskı hissetmektedirler. Özellikle risk alabilme becerisiyle birleştiğinde bu sorumluluk duygusu, birçok yeni bilgi ve beceri türünün gelişim ve paylaşım habercisi olabilmektedir.

Sorgulama ve Araştırma: Örtülü bilgi sadece kendisinden istenilenleri yapmakla yetinen değil, aksine var olanı ve verileni sorgulayan, her zaman daha iyisinin nasıl yapılabileceğini araştıran bireylerin varlığını gerektirir. Bu tarz bir sorgulama yeni bilgi ve becerilerin keşfi doğrultusunda bireyin hem kendi iç dünyasına, hem de bir araştırmacı titizliğiyle bulunduğu çevreye ışık tutmasına olanak sağlayabilecektir. Çevresinden aldıklarını kendi iç dünyasındakilerle yeniden yoğurması anlamına gelen bu süreç, daha farklı ve daha zengin örtülü bilgi deryalarının doğuşuna da olanak sağlayabilecektir.

Rehber Edinebilme ve Rehber Olabilme: Örtülü bilgiyi edinmek ve paylaşmak genelde daima bir rehberi gerektirir. Çıraklık yapmadan ne bir çini

ustası, ne de bir bakır ustası olunabilir. Doğaldır ki örtülü bilginin kazanımında usta kadar ona çıraklık yapan bireyin bilgi, beceri ve sadakatının de önemi çok büyüktür. Çoğu zaman kumaşın kalitesi ona verilecek emeği belirlediğine göre usta olmak da, çırak olmak da ayrı zorluk ve beceriler gerektirecektir. Dolayısıyla çırak olduğunda hırs, sadakat ve kararlılıkla rehber tabi olmak, usta olduğunda ise ilim, irfan, hoşgörü ve sabırla bireye önder olmak gerekecektir.

Takım Çalışmasına Yatkın Olma: Hiç kimse tek başına bir ada değildir. Birey diğer insanlarla iç içe olduğu sürece hem değer kazanmakta, hem de yenilik ve yaratıcılık bağlamında ortaya yeni değerler koyabilmektedir. Bu ise sosyal bir varlık olarak diğer bireylerle iletişim kurabilme ve gerektiğinde bir takım elemanı olarak çalışma ve özveride bulunmayı gerektirmektedir. İşte takımı gruptan ayıran ve ona takım olma özelliğini ve ruhunu kazandıran da üyeleri arasındaki bu yardımlaşma, özveri, inanç ve güven duygusudur. Bu duygu takım olabilmenin temel amaçlarından biri ve hatta en önemlisi olan sinerji yaratımının da ana kaynağı konumundadır. Öyle ki Paul Getty bu sinerjinin önemini “bir kişinin yüzde yüz çabasındansa, yüz kişinin yüzde bir çabasını tercih ederim” ifadesiyle vurgulamaktadır (İzgören, 2000: 181). Sayıca bu denli fazla bireyin çok az bir çabasından doğacak sinerjiye bu derece önem verildiği düşünülürse, bunların var güçlerini ortaya koyarak yaratabilecekleri sinerjinin boyutunu hayal bile edebilmek çok zor görünmektedir. Örtülü bilginin soyut, ancak yüz yüze iletişim, deneme ve bir rehber eşliğinde paylaşılabilirdiği göz önüne alındığında ise, takım çalışmasına yatkın olmanın önemi en az bir kat daha artmaktadır.

Sonuç

Günümüz koşullarında rakipler hakkında bilgiler edinebilmek ve hatta sahip oldukları tüm fiziksel olanakları görebilmek artık sıradan bir olay haline

gelmektedir. En yeni ürünün bile çok kısa zamanda bir taklidiyle karşılaşılabılırken, gelişen iletişim ve bilgi teknolojileri sayesinde artık açık (yazılı, sözlü) bilgiye ulaşmak son derece kolaylaşmaktadır. Ne var ki tüm bu gelişmeler rekabet avantajı yaratımında dikkatleri fiziksel unsurlardan öte, asıl bunların arkasındaki bilgi ve beceri potansiyeli üzerine çekmektedir. Bu bilgi ve beceri potansiyelinin başında ise sözle ya da yazıyla ifade edilememe, taklit ve transfer edilme güçlüğü ile deneyerek öğrenilebilme gibi özellikleriyle örtülü bilgi gelmektedir. Bu bilgi yüzlerce, binlerce yıllık bir kültürel miras olarak bugünlere aktarılabildiğinde ise çok daha stratejik bir önem arz eder hale gelmektedir. Ancak burada asıl önem kazanan unsur sahip olduğumuz örtülü bilgi kaynaklarımızın tam anlamıyla farkına varabilmek ve gerek ulus, gerek örgüt, gerekse birey olarak bu potansiyelin uluslararası arenada bir rekabet avantajı olarak lehimize dönüşebilmesi için üzerimize düşeni en iyi şekilde yapabilmemizdir.

KAYNAKÇA

BARNEY, Jay B. (1986), "Organizational Culture: Can It Be a Source of Sustained Competitive Advantage?", *Academy of Management Review*, Vol. 11, No. 3: 656-665.

BOIRAL, Olivier (2002), "Tacit Knowledge and Environmental Management", *Long Range Planning*, Vol, 35: 291-317.

CONNER, Kathleen R. (1991), "A Historical Comparison of Resource-Based Theory and Five Schools of Thought Within Industrial Organization Economics: Do We Have a New Theory of The Firm?", *Journal of Management*, Vol 17, No. 1: 121-154.

- DIERICKX, Ingemar and COOL, Karel (1989), "Asset Stock Accumulation and Sustainability of Competitive Advantage", *Management Science*, Vol. 35, No. 12: 1504-1513.
- GRANT, Robert M. (1991), "The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation" *California Management Review* (Spring): 114-135.
- HALL, Richard and ANDRIANI, Pierpalo (2003), "Managing Knowledge Associated with Innovation", *Journal of Business Research*, Vol. 56: 145-152.
- İZGÖREN, Ahmet Şerif (2000), *İş Yaşamında 100 Kanguru: Sistem Liderliği*, Academyplus Ya., Ankara.
- JOHANNESSEN, Jon A.-OLSEN, Bjorn and OLAISEN, Johan (1999), "Aspects of Innovation Theory Based on Knowledge Management", *International Journal of Information Management*, Vol. 19: 121-139.
- JOHANNESSEN, Jon A.-OLSEN, Bjorn and OLAISEN, Johan (2001), "Mismanagement of Tacit Knowledge: The Impotence of Tacit Knowledge, The Danger of Information Technology and What to Do About It", *International Journal of Information Management*, Vol 21: 3-20.
- KOÇEL, Tamer, *İşletme Yöneticiliği*, Beta Ya. (İstanbul: 1999).
- KOSKINEN, Kaj U. (2000), "Tacit Knowledge as a Promoter of Project Success", *European Journal of Purchasing And Supply Management*, Vol. 6: 41-47.
- KOSKINEN, Kaj U. And VANHARANTA, Hannu (2002), "The Role of Tacit Knowledge In Innovation Process of Small Technology Companies", *Int. J. Production Economics*, Vol. 80: 57-64.
- MALONE, David (2002), "Knowledge Management: A Model for Organizational Learning", *International Journal of Accounting Information Systems*, Vol. 3: 111-123.

MASCITELLI, Ronald (2000), "From Experience: Harnessing Tacit Knowledge to Achieve Breakthrough Innovation", *J. Prod. Innovation Management*, Vol. 17.

NONAKA, Ikujiro-TOYAMA, Ryoko and KONNO, Noboru (2000), "SECI, Ba and Leadership: A Unified Model of Dynamic Knowledge Creation", *Long Range Planning*, Vol. 33: 5-34.

ROPO, Arja and PARVAINEN, Jaana (2001), "Leadership and Bodily Knowledge in Expert Organizations: Epistemological Rethinking", *Scandinavian Journal of Management*, Vol. 17: 1-18.

SALTER, Ammon and GANN, David (2003), "Sources of Ideas for Innovation in Engineering Design", *Research Policy*, Vol. 1591: 1-16.

SCHULZ, Martin and JOBE, Lloyd A. (2001), "Codification and Tacitness as Knowledge Management Studies: An Empirical Exploration", *Journal of High Technology Management Research*, Vol. 12: 139-165.

SİPAHİ, Deniz (2003), *Milliyet Business*, S. 16, 2 Kasım.

YÜCEBİYİK, Şule (2004), *Milliyet Business*, S. 37, 28 Mart.

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ ÖRTÜLÜ BİLGİ İÇİN BİR FIRSAT MI, TEHDİT Mİ?: BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN ÖRTÜLÜ BİLGİ BAĞLAMLI KULLANIM STRATEJİLERİ

*Hulusi DOĞAN

ÖZET

Bu makale örtülü bilginin kavramsal bir analiziyle birlikte örtülü bilgi ile bilgi teknolojileri arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Makalenin amacını bilgi teknolojilerinin örtülü bilgi için bir fırsat mı, yoksa bir tehdit mi oluşturduğunun irdelenmesi ile bilgi teknolojilerinin örtülü bilgi doğrultusunda etkin kullanım yollarının ortaya konması oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örtülü Bilgi, Bilgi Teknolojileri.

INFORMATION TECHNOLOGIES A THREAT OR AN OPPORTUNITY FOR TACIT KNOWLEDGE?: USAGE STRATEGIES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE FAVOUR OF TACIT KNOWLEDGE

ABSTRACT

This paper reports on a conceptual analysis of tacit knowledge and examines the relationships between tacit knowledge and IT (Information Technologies). The objective of this paper is to evaluate whether IT is a threat or an opportunity for tacit knowledge and demonstrate the efficient usage ways of IT in the favour of tacit knowledge.

Key Words: Tacit Knowledge, Information Technologies.

---

* Gazi Üniversitesi, SMYO (Öğr. Gör. Dr.)

GİRİŞ

Günümüzde bilgi herkes ve her kesim için en değer taşıyan unsur konumundadır. Öyle ki bilgi sürekli üretilebilmesi, artış göstermesi, iletişim ağları içinde taşınabilir, bölünebilir ve paylaşılabilir olması ile emek, sermaye ve toprağı ikame edebilmektedir. Özellikle birikmiş bilginin sinerjik etkisi, verimliliğı ve üretkenliğı artırmaktadır (Erkan, 1994: 96-97). Ancak her alanda yaşanan sınırsız ve sonu gelmez değışimlerle birlikte dünyamızdaki toplam bilgi potansiyelinin sürekli arttığı, diğeryandan da iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, bilgi erişim ve paylaşımının herkes için oldukça kolaylaştığı bir gerçektir. Bu anlamda sözlü ifadesi ya da yazı aktarımı son derece kolay olan açık bilginin toplanması, işlenmesi, üretilmesi, depolanması ve ağlar içinde bir yerden başka bir yere iletilmesi açısından bilgi teknolojilerinin tüm birey ve örgütler için oldukça önemli bir fırsat, vazgeçilmez bir araç olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ancak açık bilgiyi kolayca paylaşılabilir, ortak ve hatta küresel bir değer haline getiren bilgi teknolojilerinin, sembolize ya da formüle edilebilmesi son derece güç olan örtülü bilgi üzerinde nasıl bir etki ya da nasıl bir anlam taşıdığını söylemek aynı derece de kolay görünmemektedir. Bilgi teknolojilerinin açık bilgiyi ön plana çıkararak, taklit ve transferi son derece güç olan örtülü bilgiyi rekabet avantajı yaratımında tam anlamıyla stratejik bir potansiyel haline mi getirdiğı, yoksa açık bilgiyi hızla yüksek getiriler sağlayacak ekonomik ürünlere dönüştürebilmesi (Sarıtaş ve Aygören, 2002: 123) özelliğıyle örtülü bilgiyi baskıladığı ya da geri plana itip itmediğı konuları bu bağlamda tartışmaya açıktır. Kısaca bilgi teknolojilerinin örtülü bilgi için bir fırsat mı yoksa bir tehdit mi oluşturduğu ya da bilgi teknolojilerinin örtülü bilginin paylaşımı ve gelişimi doğrultusunda nasıl kullanılabileceğı veya ne tür

çözüm yollarına başvurulabileceği öncelikle cevap bulması gereken soru ya da sorular olarak önümüzde durmaktadır.

1. ÖRTÜLÜ BİLGİ VE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KAVRAMI

Ropo ve Parvainen'in (2001: 3) çok basitçe "söyleyebileceğinden daha fazlasını bilmek" olarak tanımladıkları örtülü bilgi geniş bir tanımla ifade ya da sembolize edilmesi güç, faaliyet merkezli olup deneyimle öğrenilebilen, bireye özgü olmasıyla birlikte sonuçları kalite, güvenilirlik, süreklilik ve üretim maliyeti gibi değişik kriterler açısından test ve kontrol edilebilen bilgi türü olarak açıklanabilir (Boiral, 2002: 296; Koskinen, 2000: 41-42; Schulz ve Jobe, 2001: 142). Bu bağlamda bir gazete, dergi ya da kitaptan okuduğumuz ya da bir radyodan dinlediğimiz açık bilgiyi öğrenmek ve iletmek ne kadar kolaysa örtülü bilgiyi şifrelemek, kelimelerle ifade edebilmek ya da formüle edebilmek de o denli güçtür. Çünkü örtülü bilgi eylem ve deneyim merkezlidir (Johannessen, 2001: 7-9), bir başka deyişle bireye özgü bir birikim ve tecrübenin ürünüdür (Bloodgood ve Salisbury, 2001: 58; Dawson, 1997: 390-391). Bir anlamda altında güçlü bir irade ile kemikleşmiş bir beceri ustalığı yatmaktadır.

Örtülü bilgi kimi zaman damakları kamaştıran bir lezzet ustalığı olarak sofraları, kimi zaman bir hattatın el becerisinde hayat bulan yıldızlar gibi duvarları, kimi zaman da ruhları keşfetmek üzere bir müzisyenin gönül deryasından çıkan nameler olarak kulakları süslemektedir. Müzisyenin ilham kaynağını, ahçının ya da hattatın el becerisini sembolize edememek ya da şifreleyememek, ne ortaya çıkan eserleri ne de bu eserleri yaratan ustaların deneyim ve becerilerini gölgeler. Aksine bu uzun yıllara dayanan bir birikimin, tek bir şekil ya da kaba sığdırılmayacak enginliğine işaret eder. İşte bu enginlik ve derinliktir ki örtülü bilgiyi adeta anlatılmaz, yaşanır ifadesini doğrular şekilde dilbilim kurallarına ve matematiksel ifadelere kafa tutar hele getirmektedir. Bir

türlü kelimelere aksettirilemeyen, cümlelere sığdırılmayan yine bu enginliktir ki başındaki örtülü sıfatıyla onu rekabet avantajı yaratımında taklidi ve transferi son derece güç stratejik bir unsur, gizemli bir potansiyel haline büründürmektedir.

Açık bilgiyi günümüzde kolayca erişilebilir ve paylaşılabilir bir hale getirmesiyle bu gizemlilikte dolaylı da olsa önemli bir katkısı bulunan bilgi teknolojileri ise bilginin toplanmasında, işlenmesinde, üretilmesinde, depolanmasında, ağlar aracılığı ile bir yerden bir yere iletilmesinde ve kullanıcıların hizmetine sunulmasında yararlanan her tür iletişim ve bilgisayar teknolojilerini ifade etmektedir (Sarı, 2002: 120). Donanım, veritabanı, yazılım programı ve ağ başlıkları altında toplanabilen bilgi teknolojileri (Turban vd, 1999: 216-218), sadece bireysel ve örgütsel düzeyde bilgi erişimini ve öğrenme sürecini hızlandırmakla kalmayıp işletmelere iletişimde hızlilik ve etkinlik, müşteri istek ve ihtiyaçlarını daha etkin ve yakından takip edebilme, üretim, reklam, satış, dağıtım, hizmet ve destek sunumunda faaliyet verimliliği ile zaman ve mekan kısıtlarını aşarak daha geniş müşteri kitlelerine ulaşabilme gibi sayısız avantajlar sağlayabilmektedir. Bilgi teknolojilerindeki hızlı ve çarpıcı gelişmeler, tıptan mühendisliğe, üretimden pazarlamaya, siyasetten eğitime her alanı etkisi altına almakta ve günden güne de kendine hızla yeni uygulama alanları bulmaktadır.

2. ÖRTÜLÜ BİLGİNİN ÖZELLİKLERİ VE BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN ÖRTÜLÜ BİLGİ BAĞLAMLI KULLANIM STRATEJİLERİ

Kıvılcım Yaratma/Çomak Sokma: Örtülü bilginin temel özelliklerinin başında anlatım ve dışavurumundaki güçlük ya da bir başka deyişle dilbilim kurallarına ya da matematiksel ifadelerle kolayca yansıtılmaması (Bloodgood ve

Salisbury, 2001: 58; Ropo ve Parvainen, 2001: 3-4; Koskinen, 2000: 42) gelmesi, onun açık bilgiyle ve dolayısıyla da bilgi teknolojileriyle hiçbir bağlantısı olmadığı anlamına gelmez. Aksine açık bilgi ve örtülü bilgi bireysel bilgi toplamının iki bileşeni konumundadır. Bireysel bilgi toplamını bir buz dağına benzetecek olursak bu iki bileşenden açık bilgi adeta buz dağının su üstünde kalan kısmını, örtülü bilgi ise su altında kalan diğer kısmını oluşturmaktadır (Johannessen vd, 2001: 9). Birbirlerinin tamamlayıcısı konumunda bulunan bu iki unsur bir anlamda birbirlerinin yaşam ve gelişim sigortası rolünü görmektedir. Açık bilgi örtülü bilgiden sadece destek ve güç almakla kalmamakta aynı zamanda onun gelişim kısılcımı ve ateşleyici unsuru olarak dikkat çekmektedir.

Benzer şekilde açık bilgi de genelde engin ve sakin olan örtülü bilgi deryasının dalgalanmasıyla gün ışığına yansıyan somut bilgi damlacıklarını oluşturmaktadır. Sınırlı da olsa herkeste var olarak kabul edilen bireysel örtülü bilgi deryasını ateşleyecek, harekete geçirecek olan kıvılcım bireyin sahip olduğundan çok, çevresinden edindiği ya da aldığı açık bilgi toplamı olabilmektedir. Öyle ki birey dış çevresinden almış olduğu girdileri kendi iç dünyasında yeniden yoğurmakta, yeniden şekillendirmekte (internalization) ve bu girdileri tekrar çevresine bilgi ya da eylem şeklindeki çıktılar (externalization) olarak sunmaktadır. Bir başka deyişle her tür bilgi bireyin ruh ve düşünce dünyasındaki sorgulama ve değerlendirme süzgecinden geçerek buzdağının örtülü ya da açık kesitindeki yerini almaktadır. Çevreden alınan her tür bilgi ya da işaretin bireyin dikkat ya da ilgi alanına ne derece girdiği ya da bireyin bu bilgi ya da konuya ne derece odaklandığı ya da istekli olduğu noktaları da göz ardı edilmeksizin genel olarak bilgi teknolojilerinin bireysel bilgi deryasını ateşleyebilecek çok önemli birer araç olduğu söylenebilir. Ancak burada özellikle vurgulanması gereken konu bilgi teknolojilerinin gerek içerik,

gerek şekil, gerekse yöntem olarak ne derece belirlenen amaç ya da amaçlar doğrultusunda kullanıldığı ya da kullanılabilir olduğu gerçeğidir. Öğrenme ve eyleme dönüşüm açısından bireysel istek ve motivasyonu sağlamaktan uzak olan bir içerik ya da kullanım şekli beklenen sonuçları vermekte yetersiz kalabilecektir. Bu anlamda bir baskı ya da zorunluluktan öte bireyin performans ve başarısına katkı olarak sunulan ve bu şekilde algılanan içerikler hedeflenen sonuçlara ulaşmak açısından çok daha önemli yararlar sağlayabilmektedir (Alder, 2004: 159, 164-165). Aynı şekilde hem örtülü bilgi deryasına hareket getirecek açık bilgilerin ediniminde hem de bu bilgilerin eyleme yansıyan sonuçlarını görebilmeye bireylere yeteri derecede esnek ve özerk bir ortamın sunulması oldukça önemlidir.

Etkileşim ve Dışavurum: Örtülü bilginin bir diğer çarpıcı özelliği ise tamamen bireye özgü olmasıdır. Bir başka deyişle örtülü bilginin doğum ve gelişim merkezinde daima insan unsuru yer almaktadır (Johannessen vd, 2001: 7-8; Malone, 2002: 116-117). Bunun içindir ki günümüzde birçok işletme örtülü bilginin bireysel boyuttan çıkarılarak somut bir organizasyon değerine dönüştürülmesine yönelik yoğun çabalar harcamaktadır (Boiral, 2002: 305-307; Hall ve Andriani, 2003: 146-147). İfade edilmesi son derece güç olan bu bilgi türünün dışavurumunda özellikle bireysel istek ve paylaşım duygusunun belirleyici olması bu bağlamda dikkatleri işbirliği ve paylaşım kültürüne odaklı bir örgüt yapısının oluşturulması üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bilgi teknolojilerinin özellikle açık bilginin depolanması, iletilmesi ve paylaşımı açısından tüm birey ve örgütlere inanılmaz fırsat ve olanaklar sağladığı kolaylıkla söylenebilir. Ancak aynı şeyleri örtülü bilgi için söylemek pek de olanaklı görünmemektedir. Örtülü bilginin söz ya da yazıdan öte davranış ve eylemlerle dışa yansması üst düzey bir işbirliği ve paylaşım kültürünün de oluşması bağlamında yüz yüze ilişkilere olanak sağlayan etkin bir

iletişim ve etkileşim ortamını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda yüz yüze etkileşim örtülü bilgi gibi sembolize ya da formüle edilmesi son derece güç olan bireye özgü köklü birikimlerin paylaşımında belirleyici olan, fiziksel duyularla psiko-duygusal tepkileri görebilme ve özümseyebilme adına oldukça etkili ve etkin bir çözüm yolu olarak öne çıkmaktadır.

Aynı duygu, düşünce ya da heyecanları hissedebilmenin yanı sıra el becerisi, ses tonu ve yüz ifadesi gibi hassas ve kilit detayları görebilme adına yüz yüze etkileşim çok önemli bir fırsat, çok önemli bir araç olma özelliğine sahiptir. Ne var ki bilgi teknolojileri birçok kurum ya da kuruluşta adeta televizyon gibi sosyal ilişkileri zayıflatan ya da zedeleyen bir unsur olarak öne çıkabilmektedir. Her tür bilgi ya da çözümü tamamen bilgi teknolojilerinde arama veya bu yöndeki inanışlar ya da günlük yaşam içerisinde bilgi teknolojilerine çok aşırı yoğunlaşmalar örgüt ya da örgütler içerisindeki yüz yüze iletişim ve paylaşım ortamını oldukça zayıflatabilmektedir. Birey ya da örgüt başarısında bilgi teknolojilerinin rolünü göz ardı etmemekle birlikte hem bilgi teknolojilerinin gelişiminde hem de örgütlerin geleceğinde daima insan unsurunun bulunduğu gerçeği asla unutulmamalıdır. Bu gerçeğin farkında ve bilincinde olan örgütler özellikle son yıllarda yüz yüze etkileşime olanak sağlayan organizasyon ve faaliyetlere daha çok ağırlık vermektedirler. Başta takım çalışması olmak üzere yüz yüze etkileşime olanak sağlayan toplantı, seminer, konferans, gezi ve piknik gibi resmi ya da resmi olmayan her tür organizasyon ve faaliyetler örgüt yönetimlerinde desteklenmekte ve teşvik edilmektedir. Ancak tüm bu açıklamalar yüz yüze etkileşim kriteri açısından bilgi teknolojilerinin örtülü bilgi için doğrudan bir tehdit oluşturduğu anlamına gelmemelidir. Burada bilgi teknolojilerini örtülü bilgi için tehdit ya da fırsata dönüştürecek unsur örgüt içerisindeki tercih ve uygulamalar olacaktır.

Örneğin Seven-Eleven tüm mağaza birimleri ve yöneticileriyle doğrudan bilgi teknolojileriyle iletişim kurabilmektedir. Tüm sipariş, işlem ya da faaliyetler bilgi teknolojileri aracılığıyla rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu, işletme başarısı ve geleceği açısından tepe yönetimince yeterli görülebilir. Ne var ki yüz yüze etkileşimin bilgi paylaşımı, yenilik ve yaratıcılık açısından kilit rolünün farkında olan işletme yönetimi alan danışmanlarıyla kendisi ve yerel mağaza müdürleri arasında sürekli bir iletişim olanağı sağlamaktadır. Düzenli olarak mağaza müdürlerini ziyaret eden alan danışmanları bölge müdürlerine bilgiler sunmakta, bölge müdürleri de her hafta Tokyo’da bir araya gelerek birbirleriyle ve tepe yönetimiyle yüz yüze iletişim kurma olanağı bulmaktadır. Sadece bu toplantıların Seven-Eleven’a olan yıllık maliyeti 18 milyon doları bulmaktadır (Nonaka vd, 2000: 17-19). Benzer şekilde işletme yönetimi yerel mağaza müdürleri ve çalışanlarının da müşterilerle diyalog kurmalarını sürekli teşvik etmektedir. Bu anlamda bilgi teknolojilerinin her alanda tek başına tamamen yeterli olabileceği ya da yüz yüze etkileşimin yerini alacağı ya da buna gerek kalmayacağını söylemek olanaklı değildir. Bilgi teknolojilerinin veri tabanı, hız ve bilgi aktarımı gibi özellikleriyle yüz yüze etkileşimi destekleyici bir unsur olarak kullanılması gerektiğini söylemek çok daha doğru olacaktır.

Gerçeğe Geçiş/Gerçeğe Hazırlama: Örtülü bilginin bir diğer özelliği ise faaliyet merkezli olması kısaca deneyimlere bağlı olarak gelişmesidir. Bu özelliğinden dolayı örtülü bilgi genelde “ne” yi (knowing-what) değil, “nasıl”ı bilme (knowing-how) olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda bir şarap ya da yağ eksperinin tecrübesi ya da bir motor veya çini ustasının tecrübesi, kolayca ifade edilememesi ancak uzun yıllara dayalı bir birikimin ürünü olarak eylemlere yansımaları açısından birer örtülü bilgi özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla yağ eksperinin ya da çini ustasının verdiği karar ya da ulaştığı sonuç yazılı ya da sözlü ilke ve prensiplerden değil, damak zevkine yansıyan birikim ile uzun

yıllara dayanan sezgi ve el becerilerinden hayat bulmaktadır. Bu nedendir ki örtülü bilgiye “tecrübeden doğan güç” denildiğine de sıkça rastlanmaktadır (Johannessen vd, 1999: 130-131).

Deneyim, uygulama ve el becerisi açısından bakıldığında ilk anda bilgi teknolojilerinin bu unsurlarla pek bağlantılı olmadığı ya da bunlar için doğrudan bir fırsat özelliği taşımadığı düşünülebilir. Ancak derinlemesine irdelendiğinde her alanda olmasa da bilgi teknolojilerinin özellikle teknoloji ağırlıklı alanlarda deneyim, uygulama ve hatta el becerisi açısından önemli yararlar sağlayabildiği görülebilmektedir. Savaş pilotlarının ya da otomobil yarışçılarının simulatörlerle eğitilmesi bu bağlamda oldukça önemli birer örnek oluşturmaktadır. Öyle ki son birkaç yıldır Türk Hava Yolları da bırakınız pilotları, kabin memurlarını bile bu simulatörlerde eğitmektedir. Kabin memurları simule edilmiş yolcu kabinlerinde gökyüzünde, denize ya da karaya zorunlu inişte yaşanabilecek her tehlikede yolcuların kurtarılmasını gerçekçi sahnelerle yaşamaktadır. Filodaki uçaklara uygun olarak yapılan ve mock-up olarak isimlendirilen bu simulatörlerle uçağın kalkış, iniş, çarpma veya zorunlu inişlerdeki hareketleri kabin memurlarına fiziki olarak hissettirilmektedir. Kabin içindeki kazalar, zorunlu iniş sırasında yaşanan yolcuların bağırması, çarpma anındaki gibi tüm sesler, duman ve sıcaklık bilgisayar yardımıyla simule edilerek gerçekçilik sağlanmaktadır. Uçakta karşılaşılabilecek yangın, tazyik boşalması, zorunlu iniş, iniş takımlarının açılmaması ya da kırılması gibi her türlü acil durum bu mock-up’larda yaşanabilmektedir. Hatta herhangi bir acil durumda denize zorunlu iniş sonrası yapılacak işlemler mock-up’ın yanındaki havuzda yaşanarak öğrenilmektedir. Bu eğitim sürecinin tüm aşamaları bilgi teknolojileriyle kaydedilmekte ve kursiyerlere hataları yine bilgi teknolojileri sayesinde izlettirebilmektedir (Cebeci, 1998: 1). Özetle bilgi teknolojilerinin her alanda ve her koşulda olmasa

da kimi durumlarda bireylere uygulama ve deneyim olanağı sağlayarak örtülü bilginin gelişimine destek sağlayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Dengeli Uyarım: Örtülü bilginin oldukça çarpıcı ve bir o kadar da önemli olan bir başka özelliği ise yenilik ve rekabet avantajına temel oluşturabilmesidir. Bunda sembolize edilememesinin yanı sıra, taklit ve transferinin de oldukça güç olmasının etkisi büyüktür. Örgüte verimlilik, etkinlik, karlılık ve karar destek sistemi oluşturma gibi çok kritik unsurlar açısından oldukça büyük katkıları olabilen bilgi teknolojilerinin yenilik ve yaratıcılığa olan etkisi de göz ardı edilemeyecek derecede önemlidir. Ancak yenilik ve yaratıcılık açısından da bilgi teknolojilerinin kullanım şekli, zamanı ve yerinin oldukça etkili ve belirleyici olduğu asla unutulmamalıdır. Öyle ki doğru zamanda ve doğru içerikle kullanılmadığında çok somut özelliklere ve içeriklere sahip olan bir iletişim aracı olarak örtülü bilgi ve yaratıcılık gibi son derece soyut özellikler taşıyan unsurlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Yapılan araştırmalar da bunu doğrular yönde sonuçlar içermektedir. Örneğin sözlü, yazılı metin ve video aracılığı ile çocuklara bir bitiş eklemeleri için verilen eksik hikaye bilgileri deneyinde, videonun diğerlerine oranla yaratıcılığı en az tetikleyen iletişim aracı olduğu görülmüştür. Öyle görünmektedir ki televizyon ve video gibi iletişim araçları çok somuttur ve çok fazla duyuşal ayrıntı içermektedir. Halbuki yaratıcılık bilgi boşluklarını doldurmayı gerektirir. Gerçek dünyada bize birkaç dakikalık hazır bilgi sunulmaz, tersine tam olarak içselleştirilemeyecek kadar kapsamlı olan çoklu-duyuşal uyaranlarla çevriliyizdir. Dolayısıyla bireyin kendine özgü becerisi, bu bilgiyi denemek ve varolan deneyimler veritabanıyla uyumlu bir şekilde bilgiden anlam çıkarmaktır (Alder, 2004: 202). İşte bu nedenle son yıllarda yenilik ve

yaratıcılık gerektiren konularda bireylerin hem birbirlerinden hem de bilgi teknolojilerindeki verilerden etkilenmemeleri için gündemi belirtilmeyen toplantı ya da tartışma oturumlarına örgütlerde çok daha fazla yer verilmektedir.

Örnekleme: Örtülü bilginin paylaşımında genelde usta çırak ilişkisinin egemen olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle örtülü bilginin kazanımında becerileri ve davranışları gözlemlenecek, önerileri dinlenecek bir modele, bir rehber ihtiyacı vardır. Bu da yetmemekte ayrıca deneyim kazanabilmek ve pişmek için yeterince uygulama olanağına gerek duyulmaktadır. Bu bağlamda bilgi teknolojilerinin bireylere gözlem yapma ve dinleme olanağı sağladığı söylenebilir. Örneğin bir çini ustasının bir vazo süslemesi baştan sona görüntülü olarak bireylere izlettirilebilir. Ya da bir bakır ustasının bir siniye aksettirdiği şekil ya da resim görüntülü ve sesli olarak bireylere sunulabilir. Ancak önemli katkıları olabileceği göz ardı edilmemekle birlikte deneyim ve uygulama fırsatı olmaksızın sadece bu görüntüleri izlemekle bir çini ya da bakır ustası olunamayacağı da açıktır. Dolayısıyla örtülü bilginin aktarımı ya da kazanımı gerçek üretim faaliyetlerinin, bir başka deyişle katma değer işlemlerinin gerçekleştiği noktalarda bulunmayı gerektirir. Bilgiyle eylemin aktif kesişim noktası olan bu alanlar sürekli gelişim ve deneyimin ana kaynağı konumundadır. Bu bağlamda bilgi teknolojileri örtülü bilginin paylaşımında çok önemli bir yardımcı ve destekleyici araç rolü görebilir. Özellikle bireylerin hem farklı örnekleri hem de kendi hatalarını görebilmeleri açısından bilgi teknolojileri önemli bir fırsat oluşturabilmektedir.

Doğal Seyirden Kazanımlar Çıkarma: Bilgi teknolojilerinin gelişimiyle birlikte günümüzde bilgiye, özellikle de açık bilgiye ulaşabilmenin oldukça kolaylaştığı somut bir gerçektir. Aynı zamanda dünya üzerindeki fiziksel unsurlara ulaşabilmek de gelişen ulaşım ve iletişim teknolojisiyle son derece

kolay hale gelmiştir. Örneğin rakip işletmenin sahip olduğu bina ya da fabrikaları görebilmek, ürettikleri ürün ya da hizmetlere erişebilmek bir avantaj ya da sıra dışı bir iş olmaktan çoktan çıkmış durumdadır. Bu gelişmeler ise rakip ürün ya da hizmetlerden öte, asıl onlara rekabet gücünü veren geri plandaki bilgi ve beceri birikimlerinin öne çıkmasını ve daha çok bunların tartışılıp irdelenmesini gündeme getirmektedir. Başta teknoloji ve rekabetteki çarpıcı ivmeler olmak üzere her alanda yaşanan sınırsız değişimler tüm birey ve örgütlere sembolize, taklit ve transfer edilememesi gibi özellikleriyle yenilik ve yaratıcılığın temel adayı olarak örtülü bilgiyi işaret etmektedir. Örtülü bilginin rekabet arenasında bu derece öne çıkmasında ve öneminin hızla kavranmasında bilgi teknolojileri etkin rol oynamakta ve bu bağlamda örtülü bilginin gelişimine de dolaylı olarak katkı sağlamış olmaktadır.

Sonuca Yönelme/ Farkı Fark Edebilme: Örtülü bilginin son bir özelliği de kazanımının (bireyin örtülü bilgiyi öğrenme süreci) tersine kullanımıyla ortaya çıkan sonuçların farklı kriterler ekseninde bilimsel analiz ve testlerle ölçülebilmesi ve kıyaslanabilmesidir (Johannessen vd, 1999: 127). Örneğin iki marangozun bireysel becerilerini nasıl kazandıklarını bilimsel metodlarla ölçebilmek son derece güç ve hatta olanaksız iken, bu marangozların becerilerini ortaya koydukları oturma gruplarının estetik, dayanıklılık ve kullanım kolaylığı gibi değişik kriterler açısından kıyaslamak olanaklıdır. Dolayısıyla bilgi teknolojilerinin örtülü bilginin kullanımıyla ortaya çıkan sonuçların özellikle objektiflik ve güvenilirlik bağlamında bilimsel olarak analiz ve test edilmesinde kullanılabilecek çok önemli bir araç olduğu unutulmamalıdır.

SONUÇ

Dünyamızdaki birçok yenilik ya da gelişimin farklı alanlara da olumlu ya da olumsuz etkileri olabildiği ve hatta çok kısa zamanda kendine yeni uygulama

alanları bulabildiği görülmektedir. Hemen hemen her alanda kendisini kabul ettiren ve gün geçtikçe de ağırlığını iyice hissettiren bu tür yenilik ve gelişimlerin en başında ise bilgi teknolojileri gelmektedir. E-devlet, e-ticaret, e-eğitim gibi yeni kavramlarla üretimden eğitime, pazarlamadan yönetime günlük yaşantımıza her geçen gün biraz daha giren bilgi teknolojilerinin sayısız avantajlarla birlikte, örtülü bilgi gibi bireye özgü, deneyimle öğrenilebilen, ifade edilebilmesinin yanı sıra, taklit ve transferinin son derece güç olduğu bilgi ve beceri türlerine nasıl etkisi olduğu konuları ise zamanla tartışma gündemine oturmaktadır.

Bu anlamda özellikle sözlü ifadesi ve yazıya aktarımı son derece kolay olan açık bilginin toplanması, işlenmesi, üretilmesi ve depolanarak bir yerden başka bir yere iletilmesine olan sınırsız katkısıyla bilgi teknolojilerinin, bir yerde örtülü bilginin hem gündeme, hem de rekabet avantajı yaratımında stratejik bir unsur olarak ön plana çıkmasında etkili rol oynadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu gerçekten hareketle bilgi teknolojilerinin örtülü bilgi için bir fırsat ya da tehdit oluşturup oluşturmadığından öte, öncelikle hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen bu unsurun, örtülü bilginin gelişimi ve paylaşımı doğrultusunda nasıl etkili kullanılabileceğine ilişkin yol ya da yöntemlerin irdelenerek geliştirilmeye çalışılması, daha rasyonel bir bakış açısı ve aynı zamanda daha gerçekçi ve tutarlı bir tercih seçeneği olarak ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak bilgi teknolojilerinin örtülü bilgi için bir fırsat ya da tehdit oluşturup oluşturmadığının cevabı, bilgi teknolojilerini örtülü bilgi için ne derece yararlı ve destekleyici bir unsur olarak kullanıp, kullanmadığımız gerçeğinde yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alder, Harry (2004), **Yaratıcı Zeka**, Hayat Ya., İstanbul.
- Bloodgood, James M. and Salisbury, David (2001), “Understanding The Influence of Organizational Change Strategies On Information Technology And Knowledge Management Strategies”, **Decision Support Systems**, Vol. 31: 55-69.
- Boiral, Olivier (2002), “Tacit Knowledge and Environmental Management”, **Long Range Planning**, Vol. 35: 291-317.
- Cebeci, Uğur (1998), “Mock-up’ ta Gerçekler”, <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/tatilpazar/turk/98/10/04/yazarlar/55yaz.htm>.
- Dawson, Patrick (1997), “In At The Deep End: Conducting Processual Research On Organisational Change”, **Scandinavian Journal Management**, Vol. 13, No. 4: 389-405.
- Erkan, Hüsnü (1994), **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Türkiye İş Bankası Ya., İzmir.
- Hall, Richard and Andriani, Pierpalo (2003), “Managing Knowledge Associated with Innovation”, **Journal of Business Research**, Vol. 56: 145-152.
- Johannessen, Jon A.–Olsen, Bjorn and Olaisen, Johan (1999), “Aspects of Innovation Theory Based on Knowledge Management”, **International Journal of Information Management**, Vol. 19: 121-139.
- Johannessen, Jon A–Olsen, Bjorn and Olaisen, Johan (2001), “Mismanagement of Tacit Knowledge: The Impotance of Tacit Knowledge, The Danger of Information Technology and What to Do About It”, **International Journal of Information Management**, Vol 21: 3-20.
- Koskinen, Kaj U. (2000), “Tacit Knowledge as a Promoter of Project Success”, **European Journal of Purchasing And Supply Management**, Vol. 6: 41-47.

- Malone, David (2002), “Knowledge Management: A Model for Organizational Learning”, **International Journal of Accounting Information Systems**, Vol. 3: 111-123.
- Nonaka, Ikujiro-Toyama, Ryoko and Konno, Noboru (2000), “SECI, Ba and Leadership: A Unified Model of Dynamic Knowledge Creation”, **Long Range Planning**, Vol. 33:, 5-34.
- Ropo, Arja and Parvainen, Jaana (2001), “Leadership and Bodily Knowledge in Expert Organizations: Epistemological Rethinking”, **Scandinavian Journal of Management**, Vol. 17: 1-18.
- Sarı, Sadettin (2002), “Sanat Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinden Yararlanma”, **Bilgi Teknolojileri Kongresi Bildiri Özetleri**, Pamukkale Üniversitesi, 06-08 Mayıs: 120-122.
- Sarıtaş, Hakan ve Aygören, Hakan (2002), “Bilgi Teknolojilerine Yatırım Yapan İşletmeler İçin Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları Uygun Finansman Aracı mıdır?”, **Bilgi Teknolojileri Kongresi Bildiri Özetleri**, Pamukkale Üniversitesi, 06-08 Mayıs: 123-128.
- Schulz, Martin and Jobe, Lloyd (2001), “Codification and Tacitness as Knowledge Management Studies: An Emprical Exploration”, **Journal of High Technology Management Research**, Vol. 12: 139-165.
- Turban, Efraim-Mclean, Ephraim and Wetherbe, James (1999), **Information Technology for Management**, Wiley-Sons Inc., New York.

**TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ÖĞRETMENLİK PROGRAMLARININ
ÖĞRENCİ BEKLENTİLERİ VE ALGILAMALARI AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI
(1998-1999 ve 2003-2004 ÖĞRETİM YILLARI)**

Kurban ÜNLÜÖNEN*

ÖZET

Türkiye'deki turizm eğitim sistemi içerisinde, turizm işletmeciliği öğretmenlik programları önemli bir yer tutmaktadır.

Bu araştırmada, Türkiye'de ilk ve halen tek olan Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi turizm işletmeciliği öğretmenlik programları, öğrenci beklentileri ve algılamaları açısından incelenmiştir.

Bu amaçla söz konusu programlarda okumakta olan öğrencilere 1998-1999 öğretim yılında uygulanan anket, 2003-2004 öğretim yılında tekrar uygulanmış ve ortaya konulan araştırma hipotezi istatistiksel olarak test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm işletmeciliği eğitimi, turizm öğretmenliği, eğitim kalitesi, öğrencilerin beklentileri.

**COMPARISON OF TOURISM MANAGEMENT TEACHER PROGRAMS BY
THE STUDENT EXPECTATIONS AND PERCEPTIONS**

(For the academic years of 1998 – 1999 and 2003 – 2004)

ABSTRACT

Tourism management teacher programs have an important place in tourism education system in Turkey.

In this research tourism management teacher programs of the Faculty of Commerce and Tourism Education at Gazi University, which is

---

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi (Doç. Dr.)

first and only faculty in this field, has been analyzed from the point of view of student expectations and perceptions.

For this purposes, a questionnaire has been developed and applied to students who are attending these programs at the faculty for the academic years of 1998 – 1999 and 2003 – 2004, the obtained data has been statistically analyzed to test the research hypothesis.

Key words: Tourism management education, tourism teacher, quality of education, student expectations.

GİRİŞ

İş yaşamının istek ve ihtiyaçlarına duyarlı bir mesleki ve teknik öğretim sisteminin kurulması, tüm gelişmiş ülkelerin en önemli önceliklerinden birisidir. Bunun sebebi, mesleki ve teknik eğitimin, istihdam oluşturma ve işsizlikle mücadele etmede kullanılan en önemli ve etkin araçlardan birisi olmasıdır. Bir eğitim sisteminin etkinliği ve kalitesi, eğittiği kişilerin iş gücü piyasasındaki yer ve konumlarıyla ölçülmektedir. İşgücü piyasasının ihtiyaçlarına duyarlı bir eğitim sisteminin oluşturulması veya mevcut sistemin bu yönde geliştirilmesi bakımından, eğitim ve istihdama ilişkin bilgilerin sürekli ve güvenilir bir biçimde toplanması büyük önem taşımaktadır. İşgücü piyasası ve insan kaynaklarına ilişkin plan ve stratejilerin belirlenmesinde doğru ve güvenilir verilerin önemi büyüktür. Aksi takdirde hazırlanan plan ve stratejilerin isabet derecesi ve uygulama şansı sınırlı olacaktır (AEV, 2002:iii).

Türkiye’de mevcut eğitim sisteminin iş yaşamının isteklerine yeterince duyarlı olmaması, iş hayatının ihtiyaçlarına beklenen hızda ve çeşitlilikte cevap verememesi eğitimin etkinliğini azaltan en önemli unsurdur. Meslek eğitiminin işgücü piyasasının taleplerine uygun nitelik ve nicelikte işgücü yetiştirememesi ve eğitim sonucu verilen belgelerin geçerliliklerinin tatmin edici ölçülere dayanmaması, çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir (Demirezen, 2002:214).

Sektörler ayrımındaki yeri bakımından hizmetler sektörü içerisinde yer alan turizm sektörü, değişik kesimlerin birbirinden farklı hizmet ve faaliyetlerini bünyesinde toplayan son derece yaygın bir sektördür. Kâr amacı gütmeyen organizasyonlar, pazarlama hizmetleri, konaklama faaliyetleri, ulaştırma hizmetleri, yiyecek ve içecek faaliyetleri, perakende satış mağazaları, diğer çeşitli etkinlikler turizmle ilgilidir. Buna ilaveten; turizm sektörünün sanayi ve tarım sektörleriyle doğrudan ilgili olduğu da bir gerçektir.

Turizm, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra hızla gelişmiş ve en önemli endüstrilerden birisi haline gelmiştir. Bu endüstri; oluşturduğu katma değer, istihdam ve yatırımlar bakımından dünya hizmet endüstrisi içerisinde en büyük paya sahiptir (Theobald, 1994:4). Bir çok ülke, hızla gelişen turizm endüstrisinin dünya ekonomisinde oluşturduğu pastadan pay alabilmek için bu endüstriyi desteklemiştir. Turizm endüstrisi, özellikle sanayileşmekte güçlük çeken gelişmekte olan ülkeler için alternatif bir endüstri olarak gösterilmektedir (Dieke, 1988; 41). Bunun sebepleri ise, turizmin ödemeler dengesine yaptığı olumlu etkiler ve emek-yoğun olma özelliğinden kaynaklanan işsizlik probleminin çözümüne katkıda bulunması gösterilebilir.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre turizm; ülkelerin % 83'ünde ilk beş ihracat kalemi arasında yer alırken, ülkelerin % 38'inde de en önde gelen döviz kaynağıdır (WTO, 2000:15).

Turizm bir çok gelişmiş ülkede ekonomik ve sanayi hamleleri ile birlikte önemli bir yer tutmaktadır. İleri ülkelerin gelişmişlik düzeyine ulaşabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin ekonomi, sanayi ve tarım politikalarının yanı sıra turizme ve turizm alanındaki her türlü yatırıma önem vermesi gerekmektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin de ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için turizm eğitimine ve kamuoyunun bu konuda bilinçlenmesine büyük önem vermesi bir zorunluluktur (Avcıkurt ve Köroğlu, 2002:3).

Bir çok ülke, turizm faaliyetlerine etkinlik kazandırabilmek ve bu sayede turizm piyasasında daha güçlü olmak için turizm eğitimine önem vermektedir. Bunun en önemli göstergeleri ise, ülkelerin turizm eğitimi veren kurumlar açmasıdır.

Eğitilmiş insan gücü; turizm faaliyetlerinde yer alan fiziki elemanlara etkinlik ve anlam kazandıran bir unsurdur. Eğitilmiş insan unsurunun yeterliliği, turistin beklediği düzeyde hizmet almasını sağlamaktadır. Diğer taraftan turizmde uluslararası düzeyde bir kalite savaşı yaşanmaktadır. Rekabetin yoğun olarak yaşandığı dünya turizm piyasalarına standarda uygun ve kaliteli turistik mal ve hizmetle girebilmek için hem genel olarak toplumun turizmin önemini kavraması, hem de yeterli sayıda nitelikli personel gereklidir. Nitelikli personelin yetiştirilebilmesi ise ancak kaliteli turizm eğitimi ile mümkündür (Olalı, 1983:211).

Eğitim, bireyin davranışlarında geliştirici bir değişme meydana getirme sürecini ifade etmektedir (Ertürk, 1972:12). Bu yönüyle eğitim; işgücüne nitelik kazandırır, üretimde emek faktörünün verimliliğini artırır (Ünlüönen, 2000:219).

Eğitimin bir türü olarak mesleki eğitim; çalışanların ihtiyaç duyduğu genel ve mesleki bilgileri kapsayan, bilgi, beceri, yeterlik, anlayış, tavır ve iş alışkanlığı geliştirmek için düzenlenmiş eğitimidir (Ercan, 1988:1 ve Çelikdoğan, 1988:1).

Turizm eğitimi; toplumda turizm ve turizm kaynaklarını koruma bilincini geliştirmek, turiste hizmet edenlere; ekonomik, ırk, din, dil, statü, ahlak, namus ve siyasal ayırım yapmadan hizmet etme ahlakını ve terbiyesini vermek, turizmin sağladığı uzun vadeli çıkarlar üzerine dikkati çekerek saygıya ve konukseverliğe dayalı bir davranış düzeni yerleştirmektir (Bayer, 1998:145).

Mesleki turizm eğitimi ise turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu mesleki yenilikleri ve becerileri, turizm sektöründe çalışan ve çalışacak olan kişilere kazandırmayı hedefleyen bir eğitim türüdür (Hacıoğlu, 1992; 92).

Türkiye’de mesleki turizm eğitimi; örgün ve yaygın olmak üzere 2 şekilde gerçekleştirilmektedir. Örgün turizm eğitimi veren öğretim kurumları, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde mesleki turizm eğitimi veren okullardan oluşmaktadır. Yaygın turizm eğitimi ise; gerek resmi gerekse özel kurumlar tarafından verilen kısa süreli mesleki kurslar niteliğinde bir görünüm arz etmektedir.

Orta öğretimde mesleki turizm eğitimi Anadolu otelcilik ve turizm meslek liseleri, Anadolu ticaret meslek liseleri ve Anadolu meslek liselerinde açılan programlarla yürütölmektedir.

Yüksek öğretimde turizm eğitim ve öğretimi ise, ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde gerçekleştirilmektedir.

Ön lisans düzeyinde turizm eğitim ve öğretimi, iki yıllık meslek yüksek okullarında açılan programlarla; lisansüstü düzeydeki turizm eğitim ve öğretimi ise genel olarak sosyal bilimler enstitülerinde yapılmaktadır.

Lisans düzeyindeki eğitim, turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulları ve değişik faköltelerde açılan turizm işletmeciliği bölümleri ile yürütölmektedir. Bu bölümler turizm işletmecisi yetiştirmeye yönelik müfredat uygulamaktadır.

Buna karşılık Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Faköltesi, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Bölümü’nde, turizm işletmeciliği eğitimi veren orta öğretim kurumlarının öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak, turizm işletmeciliği öğretmenlik programları yürütölmektedir. Bu fakölte, kendi alanında Türkiye’deki tek eğitim kurumu durumundadır.

Araştırma konusunu teşkil eden bu programların gelişimini kısaca incelemek yararlı olacaktır.

Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, 16 Ocak 1956'da "Milli Eğitim Bakanlığı Sekreterlik Öğretmeni Yetiştirme Merkezi" olarak faaliyete başlamış ve aynı sene, 3 yıllık eğitim veren Ticaret Öğretmen Okulu'na dönüştürülmüştür (Arıkan; 1998, 8). 1965 yılında, turizmin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini de gören MEB, okula turizm bölümü de ilave ederek, adını Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu şeklinde değiştirmiş ve öğrenim süresini de 4 yıla çıkarmıştır (Çil; 1995, 3). Okul özellikle, orta dereceli ticaret ve turizm meslek liselerine meslek dersleri öğretmeni yetiştirmek amacına yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür.

20.7.1982 tarihinde, sonradan 2809 sayılı Kanunla 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi kurularak Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu bu fakültenin bünyesine alınmış, turizm bölümü de turizm işletmeciliği ve otelcilik eğitimi bölümüne dönüştürülmüştür (Ünlüöner; 1993, 508).

11.7.1992 tarihinde 3837 sayılı Kanunla 2809 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle Mesleki Eğitim Fakültesi üçe bölünerek Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi kurulmuştur. Bölümün ismi bu düzenlemede "turizm eğitimi bölümü" iken, 1997'de "turizm işletmeciliği eğitimi bölümü" haline getirilmiştir. Bölüm bünyesinde bulunan dört anabilim dalından konaklama işletmeciliği öğretmenliği ve seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği öğretmenliği anabilim dallarında öğretmenlik programları devam etmektedir. Turizm ekonomisi eğitimi ile pazarlama ve tanıtma anabilim dallarında ise halen eğitim verilmemektedir.

Turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarının kalite ve yeterliliğinin, çeşitli açılardan ele alınması ve kalitenin artırılmasına yönelik teklifler ortaya konulması gereklidir. Bu konuda yapılabileceklerden biri de programların, öğrenci beklentileri ve algılamaları açısından değerlendirilmesidir.

Bu araştırmada turizm işletmeciliği օęretmenlik programları, օęrenci beklentileri ve algılamaları açısından ele alınmıştır. Bu amaçla, 1998-1999 ve 2003-2004 օęretim yıllarında sօz konusu programlarda օęrenim gօren օęrencilere anket uygulanmış, ortaya çıkan veriler yardımıyla bazı sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlardan hareketle çeşitli օneriler ortaya konulmuştur.

1. ARAşTIRMA PROBLEMİ

Turizm, esas olarak bir hizmet sektօrüdür. Bir turistin temel gereksinimlerinin karşılanması (ağırlama) sırasında karşılaştığı ve güvendiği insanların çoğu turistik tesis ve yօrenin başarisında kritik օneme sahiptir. Turizm hizmetini sunan işçilerin, bu sektօrn başarısı için çok օnemli olduğunu bilen hkmetler, rekabetin giderek arttığı dünyada sektօrn gereksinimlerini karşılayan beceri standartları ve istihdam politikalarının belirlenmesine, sektօr temsilcileri ile birlikte aktif olarak katılmaktadırlar (WTO, 1997:341). Bu doğrultuda her ülke, kendi turizm piyasasında çalışacak nitelikli elemanları yetiştirebilmek için turizm eğitim kurumları ama yoluna gitmektedir.

Türkiye'de turizm eğitim ve օęretim faaliyetlerinin օrgn ve yaygın düzeyde gerçekleştiği, օrgn turizm eğitiminin de ortaօęretim, օnlisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde yürütüldüğü dikkate alındığında; çok sayıda turizm işletmecisinin nitelikli eleman bulamamaktan şikayet etmesinin bir problem olarak ortaya çıktığı gօrlmektedir. Zira 2003-2004 eğitim օęretim yılı itibariyle; orta օęretim düzeyinde 78 Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinde, 16 Anadolu Meslek Lisesinde ve 7 Anadolu Ticaret Meslek Lisesinde turizm eğitimi verilmektedir. Yine devlet ve vakıf niversiteleri bünyesinde 121 օnlisans, 33 lisans düzeyinde turizm programı bulunmaktadır (Boylu, 2004:164).

Türk turizm endüstrisindeki nitelikli eleman yetersizliği sorunu; sadece turizm օęretimi yapan kurumların, turizm endüstrisinin hızla artan personel ihtiyacını karşılayacak sayıda kişi yetiştirecek kapasitede

olmamasından değil, bu kurumların turizm endüstrisinin istediği nitelikte personel yetiştirememesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de ortaöğretim kurumu mezunlarının 5-10 yıl gibi sürelerle izlenmesine ilişkin çalışmaların mevcut olmaması ya da oldukça sınırlı olmasıyla birlikte Devlet İstatistik Enstitüsü’nden alınan işsizlik oranları, ortaöğretim mezunlarının istihdamında büyük sıkıntılar yaşandığını göstermektedir.

Yine Türkiye’de ortaöğretim kademesinde okuldan iş hayatına geçişte sağlam bir köprü kurulamamıştır. Eğitim sisteminin niteliğini gösteren en iyi göstergelerden birisinin okuldan iş hayatına geçiş oranları olduğu düşünüldüğünde; Türkiye’de genel eğitime devam edenlerin herhangi bir mesleki formasyonlarının olmaması, teknik bilgi ve beceri kazanmamış olmaları büyük sorun olarak görülürken; mesleki eğitim alanlarda da işe giriş oranlarının oldukça düşük olması düşündürücüdür.

Yıllardır Türkiye’nin turizmde yaşadığı sorunların en önemlileri arasında gösterilen nitelikli personel sıkıntısı, ülkede turizm eğitimi veren yüzlerce okula rağmen giderilememiş durumdadır. Oysa mevcut okullardan her yıl mezun olan binlerce öğrenciye bakıldığında bu durumun ortaya çıkmaması beklenirdi.

Sektörde son yıllarda yaşanan gelişmeler, turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarını bitiren öğrencilere, önceki dönemlere oranla sektörde daha fazla istihdam imkanı sağlamıştır. Bu dönemde ülke genelinde de turizm işletmeciliği, gittikçe daha fazla tercih edilen bir meslek haline gelmiştir. Öğrenciler, sektörle ilgili farklı bakış açıları ve beklentiler nedeniyle, turizmle ilgili programları daha çok tercih etmeye başlamışlardır.

Bu farklı bakış açıları ve beklentilerin, turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarına yönelik talep ve tercih yapısını da etkilediği gözlenmiştir. Bir meslek tercih etme aşamasındaki gençlerin, sektörün Türkiye’deki ayrıcalıklı ve dinamik konumundan etkilenerek, artık sadece turizm

öğretmeni olabilmek için değil, aynı zamanda -başta turizm işletmeciliği olmak üzere- başka amaçlarla da bu programı tercih etmeye başladıkları gözlemlenmektedir.

Bu araştırmanın hareket noktasını; farklı öğretim yıllarında turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarında okuyan öğrencilerin söz konusu programlarla ilgili memnuniyet düzeylerinin değişime uğrayıp uğramadığı, öğretim yıllarının öğrencilerin beklenti, algılama ve değerlendirmelerini etkileyip etkilemediği ve yine algılama ve beklentiler üzerinde etkisinin olup olmadığı konularındaki bilgi eksikliği oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın temel amacı bu alandaki yetersizliği giderebilmeye bir katkı sağlamaktır. Bu nedenle öğretim yılları itibariyle;

öğrencilerin halen devam ettikleri programla ilgili memnuniyet düzeyleri,

öğrencilerin, programda yer alan derslerin, program amacına uygunluğu ile ilgili değerlendirmeleri,

öğrencilerin programda yer alan mesleki stajlarla ilgili değerlendirmeleri,

öğrencilerin öğretim elemanlarının nitelikleri ile ilgili değerlendirmeleri,

öğrencilerin eğitim ortamları ile ilgili değerlendirmeleri,

öğrencilerin, fakültenin kendilerine sunduğu sosyal ve kültürel etkinlikleri değerlendirmeleri,

öğrencilerin fakülte yönetimi hakkındaki değerlendirmeleri,

hakkında bilimsel veriler elde etmek amaçlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Öğretim yıllarına göre; öğrencilerin halen devam ettikleri programla ilgili memnuniyet durumlarının karşılaştırılması yoluyla, mevcut

programların öğrenci beklentilerini karşılaması konusunda geri bildirim sağlanabilecektir.

Öğretim yıllarına göre; öğrencilerin, programda yer alan derslerin, program amacına uygunluğu hakkındaki değerlendirmelerinin karşılaştırılması yardımıyla, derslerin program amacına uygun olup olmadığı ortaya konacaktır.

Öğretim yıllarına göre; öğrencilerin programda yer alan mesleki stajlar hakkındaki değerlendirmelerinin karşılaştırılması yardımıyla, staj uygulamalarıyla ilgili doğru kararlar alınabilecektir.

Öğretim yıllarına göre; öğrencilerin öğretim elemanlarının nitelikleri hakkındaki değerlendirmelerinin karşılaştırılması yardımıyla, öğretim elemanlarına yönelik uygun yönetim ve eğitim politikasının benimsemesi mümkün olabilecektir. Bu değerlendirmeler, aynı zamanda öğretim elemanlarına da kendilerini geliştirmeye yönelik bazı ipuçları sağlayabilecektir.

Öğretim yıllarına göre; öğrencilerin eğitim ortamlarını, sosyal ve kültürel etkinlikleri ve fakülte yönetimini değerlendirmelerinin karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar, fakülte yönetiminin bu konulardaki girişimlerine yardımcı olabilecektir.

Turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarında, 1998-1999 öğretim yılında yapılmış olan araştırmanın 2003-2004 öğretim yılında yenilenmesi yoluyla, programlardaki gelişme ve değişimlerin öğrenciler açısından ne yönde farklılaştığı da ortaya konulabilecektir.

Araştırma, literatürün bu konulardaki eksikliğini giderilmesine önemli bir katkı yapabilecektir.

Geri bildirim sağlayabilecek bu tür bir tanımlayıcı araştırma ile, aynı zamanda uygulama sonuçları izlenecek ve programa yönelik alınan kararların isabet oranı artırılabilir. Bu sayede, öğrenci ve öğretim elemanlarının, uygulanan programdan ve verilen hizmetten sağladıkları

tatminin düzeyi ve buna bağlı olarak da verilen eğitimin kalitesi yükseltilebilecektir.

4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Araştırmanın hipotezi, öğrencilerin okumakta oldukları öğretim yılları bağımsız değişken olarak alınmış ve buna göre kurulmuştur.

H₁: Öğrencilerin okumakta oldukları öğretim yılları ile fakülte/programla ilgili öncelik, beklenti ve değerlendirmeleri arasında ilişki vardır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Turizm İŞletmeciliği Eğitimi Bölümüne 1998-1999 öğretim yılında kayıtlı olan 654 öğrenci ve 2003-2004 öğretim yılında kayıtlı olan 669 öğrencidir. Her iki öğretim yılında yapılan araŐtırmalarda tam sayım hedeflenmiş ancak çeşitli nedenlerle 1998-1999 öğretim yılında 394, 2003-2004 öğretim yılında da 574 öğrenciye anket uygulanabilmiştir. Bu sayıların evreni temsil edebileceği düşünölmektedir.

5.2. Verilerin Toplanması

Hazırlanan anket formunun teknik olarak araştırma amacına uygunluğunu test etmek için 1998-1999 öğretim yılında 84 öğrenciyi kapsayan bir pilot uygulama yapılmıştır. Bu uygulamadaki gözlemler sonucunda bazı düzeltme ve değişiklikler yapılarak anket formuna son Şekli verilmiştir. Söz konusu anket formu; hem 1998-1999 öğretim yılında hem de 2003-2004 öğretim yılında kullanılmıştır.

Anket formunda toplam 49 soru yer almıştır. Öğrencilerin fakölteyi çeşitli yönlerden değerlendirmelerinin istendiği 25 ila 48. sorularda beşli Likert ölçeği kullanılmıştır. Öğretim yılları arasındaki karşılaştırma ise, 21-48. soru aralığında gerçekteŐtirilmiştir.

Araştırma verileri, fakülte idaresinin bilgisi dahilinde, öğretim elemanlarının yardımıyla uygulanan anketlerle elde edilmiştir.

5.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında, anket yoluyla elde edilen veriler bilgisayara yüklenerek veri tabanı oluşturulmuş, bu veriler üzerinde SPSS(The Statistical Program for Social Science) paket programı aracılığıyla istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen rakamsal bulgular yoruma tabi tutulmuştur.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLARI

6.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerle İlgili Tanıtıcı Bilgiler

Araştırmaya katılan öğrencilerle ilgili genel bilgiler Tablo:1 ve Tablo:2'de verilmiştir.

Tablo: 1

Öğretim Yılları İtibariyle Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okudukları Sınıflara Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıfı				Toplam
	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	IV.Sınıf	
1998-1999 Öğretim Yılı	102 25,9%	75 19,0%	88 22,3%	129 32,7%	394 100,0%
2003-2004 Öğretim Yılı	146 25,4%	121 21,1%	153 26,7%	154 26,8%	574 100,0%
Toplam	248 25,6%	196 20,2%	241 24,9%	283 29,2%	968 100,0%

1998-1999 öğretim yılında araştırmaya katılanların % 25.9'u birinci sınıf, % 19'u ikinci sınıf, % 22.3'ü üçüncü sınıf ve % 32.7'si de dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. 2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılanların ise % 25.4'ü birinci sınıf, % 21.1'i ikinci sınıf, % 26.7'si üçüncü sınıf ve % 26.8'i de dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tablo: 2

Öğretim Yılları İtibariyle Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okumakta Oldukları Programlara Göre Dağılımı

	Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okumakta Oldukları Program		Toplam
	Konaklama İşletmeciliği Öğretmenliği	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Öğretmenliği	
1998-1999 Öğretim Yılı	201 51,0%	193 49,0%	394 100,0%
2003-2004 Öğretim Yılı	289 50,3%	285 49,7%	574 100,0%
Toplam	490 50,6%	478 49,4%	968 100,0%

1998-1999 öğretim yılında araştırmaya katılanların % 51'ini konaklama işletmeciliği öğretmenliği, % 49'unu ise seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği öğretmenliği öğrencileri oluştururken; 2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılanların % 50.3'ü konaklama işletmeciliği öğretmenliği, % 49.7'si de seyahat işletmeciliği ve turizm rehberliği öğretmenliği programında öğrenim gören öğrencilerden oluşmuştur.

6.2. Hipotez Testi

Öğretim yılları itibariyle; öğrencilerin okumakta oldukları programla ilgili öncelik, beklenti ve değerlendirmeleri arasında bir ilişki (H_1) olup olmadığını aramak amacıyla uygulanan t testlerinin sonuçları Tablo:3 ve Tablo:4'de verilmiştir.

Tablo:3

Öğrencilerin Okudukları Program Değişik Açılardan Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması

	Araştırmanın Yapıldığı Öğretim Yılı	n	Arit. Ort.	t değeri	p
Öğrencilerin Bu Programda Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm İşletmecisi Olunabileceğine İnanıp İnanmadıkları	1998-1999 Öğretim Yılı	392	2,18	-11,826	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	568	2,98		
Öğrencilerin Bu Programda Verilen Eğitimle Turizm Öğretmeni Olunabileceğine İnanıp İnanmadıkları	1998-1999 Öğretim Yılı	390	2,84	-13,287	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	572	3,69		
Öğrencilerin Bu Programda Verilen Eğitimle Turizm Araştırmacısı Olunabileceğine İnanıp İnanmadıkları	1998-1999 Öğretim Yılı	392	2,31	-13,474	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	571	3,13		
Öğrencilerin Bu Programı Tercih Ettikleri İçin Memnun Olup Olmadıkları	1998-1999 Öğretim Yılı	393	3,16	,613	,540
	2003-2004 Öğretim Yılı	570	3,12		

Öğrencilerin okumakta oldukları öğretim yılları ile okumakta oldukları programla ilgili öncelik, beklenti ve değerlendirmeleri arasında ilişki (H_1) olup olmadığını araştırmak için yirmi sekiz alt hipotez kurulmuş ve bunlar $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Bu testler sonucunda yirmi altı bağımlı değişkenin değerlendirilmesinde öğretim yılı bağımsız değişkeninin önemli bir faktör olduğu görülmüş ve H_0 hipotezi reddedilmiştir. Diğer iki değişkenin (yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarının niteliği ve programın tercih edilmesinden duyulan memnuniyet düzeyi) değerlendirilmesinde öğretim yılının önemli bir faktör olmadığı anlaşılmış ve H_0 hipotezi reddedilememiştir. Öğrencilerin okumakta oldukları programla ilgili öncelik, beklenti ve algılamaları konusundaki değerlendirmelerinde öğretim yılı faktörünün önemli bir değişken olduğu söylenebilir. H_0 'ın reddedildiği yirmi altı alt hipotezle ilgili olarak şu tespitler yapılabilir:

Öğrencilerin verilen eğitimin turizm öğretmeni, turizm araştırmacısı ve turizm işletmecisi olabilmek için yeterli olup olmadığına inanmaları ile ilgili olarak, 1998-1999 öğretim yılındaki olumsuz görüşler 2003-2004 öğretim yılına gelindiğinde önemli derecede azalmıştır. Bu durum, turizm işletmeciliği eğitimi bölümünde verilen öğretmenlik formasyon derslerinin ve turizm meslek derslerinin sayısal olarak artması ve içerik yönünden daha spesifik hale getirilmiş olmasıyla; öğrencilerin almış oldukları derslerin zaman içerisinde araştırma-incelemeye yönelik olarak değişim göstermiş olmasıyla açıklanabilir.

Öğrencilerin, okudukları programdaki öğretim elemanı sayısını değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar karşılaştırıldığında, 2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin, 1998-1999 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilere göre daha olumlu değerlendirme yaptıkları görülmüştür. Bu durum, söz konusu öğretim yılları arasında programdaki öğretim elemanı sayısında meydana gelen artışla açıklanabilir.

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin, okudukları programda kültür dersi, uygulamalı meslek dersi, teorik meslek dersi ve eğitim dersi veren öğretim elemanlarını nitelik yönünden değerlendirmeleri; araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılmış olan öğrencilere oranla daha olumludur. Buna karşın yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarının nitelikleri, 2003-2004 öğretim yılında 1998-1999 öğretim yılına oranla önemli bir değişim göstermemiştir. Öğrenciler yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarını nitelik yönünden her iki öğretim yılında da genel olarak vasat şeklinde değerlendirmişlerdir.

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin, okudukları programda bulunan, kültür derslerini, uygulamalı meslek derslerini, teorik meslek derslerini, eğitim derslerini ve yabancı dil derslerini program amacına uygunluk yönünden değerlendirmeleri; araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılmış olan öğrencilere göre daha olumludur.

Tablo: 4

Öğrencilerin Okudukları Fakülte/Programı Çeşitli Açılardan Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması

	Araştırmanın Yapıldığı Öğretim Yılı	n	Arit. Ort.	t değeri	p
Eğitim Araç ve Gereçleri	1998-1999 Öğretim Yılı	390	1,66	-25,482	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	567	3,22		
Öğretim Elemanlarının Sayısı	1998-1999 Öğretim Yılı	390	3,03	-12,800	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	567	3,83		
Kültür Dersleri Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	1998-1999 Öğretim Yılı	387	2,56	-11,462	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	569	3,36		
Uygulamalı Meslek Dersleri Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	1998-1999 Öğretim Yılı	387	2,44	-14,365	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	565	3,48		
Teorik Meslek Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	1998-1999 Öğretim Yılı	392	3,04	-7,714	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	569	3,54		
Eğitim Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	1998-1999 Öğretim Yılı	391	2,98	-10,907	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	569	3,74		
Yabancı Dil Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	1998-1999 Öğretim Yılı	390	2,99	,823	,411
	2003-2004 Öğretim Yılı	568	2,92		
Kültür Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	1998-1999 Öğretim Yılı	388	2,38	-12,952	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	565	3,25		
Uygulamalı Meslek Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	1998-1999 Öğretim Yılı	387	2,20	-14,100	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	559	3,26		
Teorik Meslek Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	1998-1999 Öğretim Yılı	390	2,72	-10,158	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	559	3,40		
Eğitim Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	1998-1999 Öğretim Yılı	392	2,87	-12,250	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	561	3,71		
Yabancı Dil Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	1998-1999 Öğretim Yılı	384	2,57	-3,020	,003
	2003-2004 Öğretim Yılı	567	2,83		
Sektör Stajı	1998-1999 Öğretim Yılı	379	2,29	-6,563	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	536	2,82		
Öğretmenlik Stajı	1998-1999 Öğretim Yılı	373	3,14	-3,250	,001
	2003-2004 Öğretim Yılı	557	3,40		
Derslere Ait Kitap vb. Kaynaklar	1998-1999 Öğretim Yılı	389	2,61	-10,826	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	566	3,39		
Derslik ve Laboratuvarlar	1998-1999 Öğretim Yılı	393	1,68	-28,008	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	566	3,59		
Kütüphane İmkanları	1998-1999 Öğretim Yılı	389	1,98	-8,341	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	567	2,64		
Panel, Konferans, Sempozyum ve Seminer Gibi Faaliyetler	1998-1999 Öğretim Yılı	391	1,96	-13,537	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	566	2,92		
Fakültedeki İdari Hizmetler	1998-1999 Öğretim Yılı	389	2,03	-10,020	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	568	2,79		
Öğrenci İşleri	1998-1999 Öğretim Yılı	393	1,74	-13,285	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	569	2,75		
Danışmanlık Hizmetleri	1998-1999 Öğretim Yılı	392	1,89	-17,049	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	569	3,24		
Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	1998-1999 Öğretim Yılı	393	1,60	-15,952	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	568	2,69		
Sosyal Alanlar	1998-1999 Öğretim Yılı	392	1,50	-13,164	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	569	2,37		
Mezuniyet Sonrası İş İmkanları	1998-1999 Öğretim Yılı	393	4,02	24,294	,000
	2003-2004 Öğretim Yılı	558	2,30		

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin, okudukları programda uygulanan sektör ve öğretmenlik stajı ile ilgili değerlendirmeleri; araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılmış olan öğrencilere oranla daha olumludur.

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin, okudukları fakülteyi idari hizmetler, öğrenci işleri ve danışmanlık hizmetleri yönünden değerlendirmeleri; araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılmış olan öğrencilere oranla daha olumludur.

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin, okudukları fakülteyi eğitim araç ve gereçleri, derslere ait kitap vb. kaynaklar, derslik atölye laboratuvarlar, kütüphane imkanları, panel, konferans, sempozyum ve seminer gibi faaliyetler ile sosyal alanlar açılarından değerlendirmeleri; araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılmış olan öğrencilere oranla daha olumludur.

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrenciler, okudukları programı mezuniyet sonrası iş imkanları açısından araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılmış olan öğrencilere oranla çok daha olumsuz değerlendirmişlerdir.

6.3. Öğrencilerin Okumakta Oldukları Programı Mesleki Yeterlilik Açısından Değerlendirmeleri

Öğretim yılları itibariyle; öğrencilerin, mesleki yeterlilik kazandırması açısından okumakta oldukları programı değerlendirmelerine ait frekans yüzdeleri ve aritmetik ortalamaları Tablo:5 ve Tablo: 6'da verilmiştir. Söz konusu tablolar gerek frekans yüzdeleri ve gerekse aritmetik ortalamalar açısından karşılaştırıldığında, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılan öğrencilerin, araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılan öğrencilere oranla daha iyimser bir tutum içerisinde oldukları ve mesleki yeterlilik kazandırması açısından okumakta oldukları programı daha olumlu değerlendirdikleri görülmektedir.

Araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılan öğrencilerden, okudukları programda verilen eğitimi iyi bir turizm öğretmeni olabilmek için yeterli görenlerin oranı % 29.7 iken; bu oran, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılan öğrencilerde % 64.9'dur. Söz konusu bu olumlu

değişim, her iki öğretim yılına ait aritmetik ortalamalarda da açık bir şekilde görülmektedir. Öğrencilerin okudukları programda verilen eğitimle iyi bir turizm öğretmeni olup olunamayacağına ilişkin değerlendirmelerin aritmetik ortalaması, araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılanlarda (2.84) iken, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılanlarda (3.69)'dur.

Tablo: 5
Öğrencilerin Mesleki Yeterlilik Kazandırması Açısından Okumakta Oldukları Programı Değerlendirmelerine Ait Frekans Yüzdeleri ve Aritmetik Ortalamaları (1998-1999)

Değerlendirme Konuları	Kesinlikle Hayır	Hayır	Belki	Evet	Kesinlikle Evet	Aritmetik ortalama
Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm Öğretmeni Olunabilir mi?	10,5	27,4	32,3	26,9	2,8	2,84
Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm Araştırmacısı Olunabilir mi?	18,9	42,6	27,3	11,0	0,3	2,31
Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm İşletmecisi Olunabilir mi?	28,8	33,9	27,8	9,2	0,3	2,18

Tablo: 6
Öğrencilerin Mesleki Yeterlilik Kazandırması Açısından Okumakta Oldukları Programı Değerlendirmelerine Ait Frekans Yüzdeleri ve Aritmetik Ortalamaları (2003-2004)

Değerlendirme Konuları	Kesinlikle Hayır	Hayır	Belki	Evet	Kesinlikle Evet	Aritmetik ortalama
Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm Öğretmeni Olunabilir mi?	1,9	7,5	25,7	49,3	15,6	3,69
Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm Araştırmacısı Olunabilir mi?	5,4	17,3	40,8	31,2	5,3	3,13
Verilen Eğitimle İyi Bir Turizm İşletmecisi Olunabilir mi?	10,4	22,7	30,1	31,9	4,9	2,98

Araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılan öğrencilerden, okudukları programda verilen eğitimi iyi bir turizm araştırmacısı olabilmek için yeterli görenlerin oranı % 11.3 iken; bu oran, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılan öğrencilerde % 36.5'dir. Söz konusu bu olumlu değişim, her iki öğretim yılına ait aritmetik ortalamalarda da görülmektedir. Öğrencilerin okudukları programda verilen eğitimle iyi bir turizm araştırmacısı olup olunamayacağına ilişkin değerlendirmelerin aritmetik ortalaması, araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılanlarda (2.31) iken, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılanlarda (3.13)'dür.

Araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılan öğrencilerden, okudukları programda verilen eğitimi iyi bir turizm işletmecisi olabilmek

için yeterli görenlerin oranı % 9.5 iken; bu oran, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılan öğrencilerde % 36.8'dir. Söz konusu bu olumlu değişim, her iki öğretim yılına ait aritmetik ortalamalarda da görülmektedir. Öğrencilerin okudukları programda verilen eğitimle iyi bir turizm işletmecisi olup olunamayacağına ilişkin değerlendirmelerin aritmetik ortalaması, araştırmaya 1998-1999 öğretim yılında katılanlarda (2.18) iken, araştırmaya 2003-2004 öğretim yılında katılanlarda (2.98)'dir.

6.4. Öğrencilerin Okudukları Programdan Memnuniyetlerine İlişkin Değerlendirmeleri

Öğretim yılları itibariyle; öğrencilerin, okudukları programı tercih etmiş olmalarından dolayı memnun olup olmadıklarına ilişkin frekans yüzdeleri ve aritmetik ortalamaları Tablo: 7 ve Tablo: 8'de verilmiştir. Söz konusu tablolar aritmetik ortalamalar açısından karşılaştırıldığında, öğrencilerin okudukları programdan memnuniyet düzeylerinde öğretim yılları itibariyle önemli değişim olmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın ilgili tabloların frekans yüzdeleri açısından karşılaştırması yapıldığında; 1998-1999 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilere göre 2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerden okudukları programdan memnun olan ve olmayanların oranında artış görülmektedir. 1998-1999 öğretim yılında okudukları programı tercih ettikleri için pişman olmayanların oranı % 49.9 iken bu oran 2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerde % 38.4'dür.

Tablo: 7
Öğrencilerin Okudukları Programdan Memnun Olup Olmadıklarına Ait Frekans Yüzdeleri ve Aritmetik Ortalamaları (1998-1999 Öğretim Yılı)

Değerlendirme Konuları	Çok Pişman	Pişman	Pişman Değil	Memnun	Çok Memnun	Aritmetik ortalama
Öğrencilerin Programı Tercih Ettikleri İçin Memnun Olup Olmadıkları	4,6	13,7	49,9	25,2	6,6	3,16

Tablo: 8
Öğrencilerin Okudukları Programdan Memnun Olup Olmadıklarına Ait Frekans Yüzdeleri ve Aritmetik Ortalamaları (2003-2004 Öğretim Yılı)

Değerlendirme Konuları	Çok Pişman	Pişman	Pişman Değil	Memnun	Çok Memnun	Aritmetik ortalama
Öğrencilerin Programı Tercih Ettikleri İçin Memnun Olup Olmadıkları	7,9	15,3	38,4	34,0	4,4	3,12

6.5. Öğrencilerin Değişik Kriterler Açısından Okudukları Fakülteyle İlgili Değerlendirmeleri

Öğretim yılları itibariyle; araştırmaya katılan öğrencilerin değişik kriterler açısından okudukları fakülteyi değerlendirmelerine ait frekans yüzdeleri ve aritmetik ortalamaları Tablo: 9 ve Tablo 10'da kendi içlerinde gruplandırılarak sırasıyla verilmiştir. Öğrencilerden, yirmi dört değişik kriter yönünden fakülteyi değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo: 9
Öğrencilerin Değişik Kriterler Açısından Fakülteyi Değerlendirmelerine Ait Frekans Yüzdeleri ve Aritmetik Ortalamaları (1998-1999 Öğretim Yılı)

Değerlendirme Konuları	Çok kötü	Kötü	Vasat	İyi	Çok iyi	Aritmetik ortalama
Mezuniyet Sonrası İş İmkanları	2,3	5,9	19,8	31,3	40,7	4,02
Öğretim Elemanlarının Sayısı	6,7	21,0	41,3	24,9	6,2	3,03
Teorik Meslek Dersi Veren Öğretim Ele. Niteliği	9,2	16,8	40,3	28,6	5,1	3,04
Yabancı Dil Dersi Veren Öğretim Ele. Niteliği	18,5	17,2	24,4	27,2	12,8	2,99
Eğitim Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	10,5	21,0	36,3	24,8	7,4	2,98
Kültür Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	18,1	27,9	36,2	15,5	2,3	2,56
Uygulamalı Meslek Dersi Veren Öğr. Ele. Niteliği	24,0	30,0	26,6	17,1	2,3	2,44
Eğitim Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	12,8	21,4	38,0	21,7	6,1	2,87
Teorik Meslek Derslerinin Program Amacına Uyg.	13,6	26,9	36,9	19,0	3,6	2,72
Yabancı Dil Derslerinin Program Amacına Uyg.	29,9	19,8	23,2	17,4	9,6	2,57
Kültür Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	23,7	29,4	35,6	8,2	3,1	2,38
Uygulamalı Meslek Ders. Prog. Amacına Uygunluğu	36,2	26,9	21,7	10,9	4,4	2,20
Öğretmenlik Stajı	13,9	15,5	27,3	29,2	13,9	3,14
Sektör Stajı	33,5	26,9	20,6	15,3	3,7	2,29
Fakülte'deki İdari Hizmetler	41,1	25,4	24,4	7,5	1,5	2,03
Danışmanlık Hizmetleri	51,0	21,9	17,6	5,9	3,6	1,89
Öğrenci İşleri	57,5	21,1	13,5	5,6	2,3	1,74
Derslere Ait Kitap vb. Kaynaklar	20,8	22,4	35,5	18,0	3,3	2,61
Kütüphane İmkanları	46,5	23,7	17,2	10,8	1,8	1,98
Panel, Konferans, Sempozyum ve Sem. Faaliyetleri	38,6	34,8	19,7	5,6	1,5	1,96
Derslik ve Laboratuvarlar	55,2	27,2	13,0	3,6	1,0	1,68
Eğitim Araç Ve Gereçleri	52,6	32,3	12,1	2,3	0,8	1,66
Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	59,3	27,5	8,7	3,6	1,0	1,60
Sosyal Alanlar	65,3	24,0	7,1	2,3	1,3	1,50

1998-1999 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin değerlendirme notlarının ortalamasının beşli Likert ölçeği ortalaması olan

2,5'tan yüksek olduğu on bir adet değerlendirme konusu; mezuniyet sonrası iş imkanları (4,02), öğretmenlik stajı uygulaması (3,14), teorik meslek dersi veren öğretim elemanlarının nitelikleri (3,04), öğretim elemanlarının sayısı (3,03), yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarının nitelikleri (2,99), eğitim dersleri veren öğretim elemanlarının nitelikleri (2,98), eğitim derslerinin program amacına uygunluğu (2,87), teorik meslek derslerinin program amacına uygunluğu (2,72), derslere ait kitap ve benzeri kaynaklar (2,61), yabancı dil derslerinin program amacına uygunluğu (2,57), kültür dersi veren öğretim elemanlarının nitelikleri (2,56) olarak ortaya çıkmıştır.

Buna karşılık değerlendirme notları ortalamasının 2,5'tan düşük olduğu on üç adet değerlendirme konusu ise; uygulamalı meslek dersleri veren öğretim elemanlarının nitelikleri (2,44), kültür derslerinin program amacına uygunluğu (2,38), sektör stajı uygulaması (2,29), uygulamalı meslek derslerinin program amacına uygunluğu (2,20), fakülte'deki idari hizmetler (2,03), kütüphane imkanları (1,98), panel, konferans ve benzeri faaliyetler (1,96), danışmanlık hizmetleri (1,89), öğrenci işleri şefliğinin hizmetleri (1,74), derslik ve laboratuvarlar (1,68), eğitim araç ve gereçleri (1,66), sosyal ve kültürel faaliyetler (1,60) ve sosyal alanlar (1,50)dir.

1998-1999 öğretim yılında yapılan araştırmada, toplam yirmi dört konu ile ilgili değerlendirme notlarının ortalaması 2,41'dir.

2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrencilerin fakülteyle ilgili yaptıkları değerlendirmelerin ise en çarpıcı yönü, yirmi dört değişik değerlendirme konusunun yirmi ikisinin, beşli likert ölçeğinin ortalaması olan (2,5)'den yüksek olması, buna karşın 1998-1999 öğretim yılında en yüksek aritmetik ortalamaya sahip olan mezuniyet sonrası iş imkanlarının 2003-2004 öğretim yılında (2.30)'luk aritmetik ortalamayla yirmi dört değerlendirme konusu içinde en düşük değere gerilemiş olmasıdır. 2003-2004 öğretim yılında öğrencilerin mezuniyet sonrası iş imkanları yönünden fakülteyi değerlendirmeleri, 1998-1999 öğretim yılına göre

oldukça olumsuzdur. Bu durum; 2000 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığının, turizm meslek dersi öğretmen atamalarını sayısal olarak sınırlamış olması ile açıklanabilir.

2003-2004 öğretim yılında yapılan araştırmada, toplam yirmi dört konu ile ilgili değerlendirme notlarının ortalaması 3,14'dür.

Öğretim yılları itibariyle araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları fakülteyi değişik kriterler açısından değerlendirmelerine ilişkin genel durum şu şekilde özetlenebilir:

Mezuniyet sonrası iş imkanları 1998-1999 öğretim yılında en yüksek ortalama ile birinci sırada değerlendirilmiş, 2003-2004 öğretim yılında ise en düşük ortalama ile son sırada değerlendirilmiştir. Her iki öğretim yılında da sosyal alanlar düşük ortalamalara sahiptir ve bu yönüyle de son sıralarda yer almıştır. Ancak 2003-2004 öğretim yılında sosyal alanlarla ilgili değerlendirmelerin 1998-1999 öğretim yılına oranla daha olumlu olduğu söylenebilir.

1998-1999 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrenciler, nitelikleri bakımından teorik meslek dersi veren öğretim elemanlarını en yüksek ortalama ile ilk sırada değerlendirirken, uygulamalı meslek dersi veren öğretim elemanlarını en düşük ortalama ile son sırada değerlendirmişlerdir. Buna karşın 2003-2004 öğretim yılında araştırmaya katılan öğrenciler, nitelikleri bakımından eğitim dersi öğretim elemanlarını en yüksek ortalama ile ilk sırada değerlendirirken, yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarını en düşük ortalama ile son sırada değerlendirmişlerdir.

Derslerin program amacına uygunluğu açısından, her iki öğretim yılında da eğitim dersleri en yüksek ortalama ile ilk sırada yer almıştır. Buna karşın 1998-1999 öğretim yılında uygulamalı meslek dersleri en düşük ortalama ile son sırada yer alırken, 2003-2004 öğretim yılında program amacına uygunluk açısından yabancı dil dersleri en düşük ortalama ile son sırada yer almıştır.

Tablo: 10
Öğrencilerin Değişik Kriterler Açısından Fakülteyi Değerlendirmelerine Ait
Frekans Yüzdeleri ve Aritmetik Ortalamaları (2003-2004 Öğretim Yılı)

Değerlendirme Konuları	Çok kötü	Kötü	Vasat	İyi	Çok iyi	Aritmetik ortalama
Mezuniyet Sonrası İş İmkanları	33,2	23,7	27,1	12,7	3,4	2,30
Öğretim Elemanlarının Sayısı	1,8	5,8	24,5	43,7	24,2	3,83
Eğitim Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	4,2	7,9	22,5	40,4	25,0	3,74
Teorik Meslek Dersi Veren Öğretim Ele. Niteliği	3,5	9,7	31,3	40,6	14,9	3,54
Uygulamalı Meslek Dersi Veren Öğr. Ele. Niteliği	6,0	10,8	31,5	32,6	19,1	3,48
Kültür Dersi Veren Öğretim Elemanlarının Niteliği	6,2	13,0	34,1	32,5	14,2	3,36
Yabancı Dil Dersi Veren Öğretim Ele. Niteliği	20,4	18,5	24,5	22,4	14,3	2,92
Eğitim Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	3,9	6,8	25,7	41,9	21,7	3,71
Teorik Meslek Derslerinin Program Amacına Uyg.	5,0	10,7	34,9	38,5	10,9	3,40
Uygulamalı Meslek Ders. Prog. Amacına Uygunluğu	7,5	14,3	33,6	34,0	10,6	3,26
Kültür Derslerinin Program Amacına Uygunluğu	6,7	12,7	38,6	32,9	9,0	3,25
Yabancı Dil Derslerinin Program Amacına Uyg.	20,6	20,1	26,8	20,3	12,2	2,83
Öğretmenlik Stajı	8,4	12,4	28,0	33,4	17,8	3,40
Sektör Stajı	19,2	20,1	28,0	24,6	8,0	2,82
Danışmanlık Hizmetleri	14,6	14,2	25,1	24,8	21,3	3,24
Fakülte İdari Hizmetler	20,2	18,7	31,5	20,6	9,0	2,79
Öğrenci İşleri	24,3	18,3	26,9	19,2	11,4	2,75
Derslik ve Laboratuvarlar	7,6	11,7	21,3	33,2	26,3	3,59
Derslere Ait Kitap vb. Kaynaklar	7,8	10,4	31,1	36,4	14,3	3,39
Eğitim Araç Ve Gereçleri	6,3	14,8	41,8	25,0	12,0	3,22
Panel, Konferans, Sempozyum ve Sem. Faaliyetleri	15,7	21,6	28,4	23,3	11,1	2,92
Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	24,1	17,8	32,4	16,5	9,2	2,69
Kütüphane İmkanları	28,6	18,7	22,8	19,9	10,1	2,64
Sosyal Alanlar	33,0	20,2	28,8	13,0	4,9	2,37

Staj uygulaması bakımından her iki öğretim yılında da öğretmenlik stajı, sektör stajına nazaran daha olumlu değerlendirilmiştir.

Fakültenin öğrencilere yönelik idari hizmetleri grubunda, her iki öğretim yılında da öğrenci işleri bürosunun hizmetleri diğer idari hizmetlere nazaran daha olumsuz değerlendirilmiştir. 1998-1999 öğretim yılında en yüksek ortalama ile ilk sırada değerlendirilen fakülte İdari hizmetlerin yerini 2003-2004 öğretim yılında en yüksek ortalama ile danışmanlık hizmetleri almıştır.

Bilimsel, sosyal ve fiziki imkanlar yönünden her iki öğretim yılında da en olumsuz değerlendirme fakültenin sosyal alanlarına ilişkin olanıdır. Bu konuda en olumlu değerlendirme 1998-1999 öğretim yılında derslere ait kitap vb. kaynaklar iken 2003-2004 öğretim yılında derslik ve laboratuvarlardır. Bu durum, fakültenin 2003-2004 öğretim yılında yeni binasına taşınmış olmasıyla açıklanabilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. SONUÇLAR

Bu çalışmada, yeni düzenlemelere yön verebilecek verilerin elde edilebilmesi amacıyla; Türkiye’de, turizm işletmeciliği öğretmenlik programları uygulayan tek fakülte olan Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi’nin mevcut durumuna ilişkin olarak öğrencilerin değerlendirmeleri 1998-1999 ve 2003-2004 öğretim yılları itibariyle tespit edilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular ve yapılan test sonuçları aşağıda verilmiştir:

Yapılan testler sonucunda, öğrencilerin fakülte/programla ilgili öncelik, beklenti ve değerlendirmeleri ile araştırmanın yapıldığı öğretim yılı faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmak için kurulan 28 alt hipotezin 26’sında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında araştırmanın yapıldığı öğretim yılı değişkeninin önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

1998-1999 öğretim yılından 2003-2004 öğretim yılına gelindiğinde; fakültede öğrenim gören öğrencilerin okumakta oldukları programa ilişkin değerlendirmelerinde; mezuniyet sonrası iş imkanları ile ilgili değerlendirmeler olumsuz yönde değişim göstermiştir.

Öğrencilerin okumakta oldukları programdan duydukları memnuniyet düzeyi ile yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarının nitelikleri ile ilgili değerlendirmelerinde küçük bir olumsuzluk gözlenmekle birlikte bu olumsuzluk, istatistiksel açıdan önemli bir farklılık taşımamaktadır.

7.2. ÖNERİLER

Turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarının hedeflerine ulaşım ulaşmadığının tespit edilebilmesi için öğrencilerinin beklentileri, algılamaları ve değerlendirmelerinin ortaya konulabilmesi önemli bir kaynaktır. Ancak sadece bu kaynaktan elde edilen bilgiler sonuca ulaşmaya yeterli değildir.

Amaca tam olarak ulaşabilmek için;

Araştırma, turizm işletmeciliği öğretmenlik programlarından mezun olan öğretmen ve sektör çalışanlarına yönelik olarak genişletilmelidir.

Fakültenin akademik ve idari kadrolarında çalışan personel de araştırma kapsamına alınırsa, elde edilecek verilerle yeni boyutlar eklenebilir.

Öğrencilerin öğretim elemanları tarafından nasıl yönlendirildikleri hususu ayrı bir araştırma ile ortaya konularak bu çalışmaya desteklenmelidir.

Bütün derslerin içeriği, kaynakları, araç ve gereçleri ile öğretim elemanlarının nitelikleri açısından öğrencilerin ayrı ayrı değerlendirmelerini almaya yönelik araştırmalar da bu çalışmaya desteklemelidir.

1998-1999 öğretim yılına oranla 2003-2004 öğretim yılında öğrenciler, öğretim elemanlarının niteliklerini daha olumlu değerlendirmişlerdir. Ancak özellikle yabancı dil dersi veren öğretim elemanlarıyla ilgili değerlendirmeler genel olarak olumsuz yönde değişim göstermiştir. Sadece öğrencilerin değerlendirmelerinin öğretim elemanları hakkında bir görüş oluşturmaya yeterli olmayacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Bununla birlikte yapılacak diğer araştırmaların ortaya koyacağı sonuçların da yardımıyla öğretim elemanlarının niteliklerinin artırılmasına yönelik bazı çalışmalar yapılabilir.

Öğrencilerin fakülteye ulaşımına ilgili yaşadığı problemlerin süratle ortadan kaldırılması gerekmektedir. Fakülteye ulaşımında yaşanan sorunlar, öğrenciler tarafından şiddetle eleştirilmektedir.

Fakültenin idari hizmetleri, öğrenci işleri şefliğinin hizmetleri ve danışmanların verdiği hizmetlerde öğrencilerin memnuniyetsizliklerini azaltabilmek için, ilgili personelin subjektif yaklaşımlardan uzak tutulmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.

Fakülte'deki turizm işletmeciliği öğretmenlik programları için yabancı dil hazırlık sınıfı konulması uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- AEV, Avrupa Eğitim Vakfı (2002). **Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi Raporu-Türkiye 2001**, Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu, Baskı: Ziraat Matbaacılık A.Ş., Ankara.
- ARIKAN, Rauf (1998). "Ticaret ve Turizm Eğitiminin Türk Eğitimindeki Yeri ve Önemi", **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, Ankara, s.1-10.
- AVCIKURT, Cevdet ve A. Köroğlu (2002). "Turizmin Etkilerinin Algılanmasında Turizm Eğitiminin Rolü: Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Adnan Menderes Üniversitesi Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi**, Aydın, Sayı: 2, s. 1-10.
- BAYER, Ertuğrul (1998). "Türkiye'de Meslek Yüksek Okulları Turizm Eğitimi Kalitesinin Gerçekleştirilmesinde Sanal Yöntemlerin Rolü", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Isparta, s. 145-165.
- BOYLU, Yasin (2004). **Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okul Amacına Yönelik Beklentilerinin Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÇELİKDOĞAN, Sedat (1988). "Sektörel ve Teknolojik Açısından Eleman İhtiyacı", **Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu-88**, Ankara, s. 1-12.
- ÇİL, Burhan (1995). **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde Akademik Başarıyı Etkileyen Kimi Etkenler**, Ankara.
- DEMİREZEN, Mustafa (2002). "Piyasa Meslek Standartları", **Planlama Dergisi-Özel Sayı (DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı)**, Ankara, s. 213-218.

- DIEKE P.U.C. (1988). **The Development of Tourism in Kenya and The Gambia: A Comparative Analysis**, Unpublished PhD Thesis, Strathclyde University, The Scottish Hotel School, Glasgow, U.K.
- ERCAN, Fevzi (1988). "Mesleki ve Teknik Eğitimin Geliştirilmesinde Araştırma ve Geliştirme Merkezinin Rolü", **Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu-88**, Ankara, s. 1-12.
- ERTÜRK, Selahattin (1972). **Eğitimde Program Geliştirme**, H.Ü. Basımevi, Ankara.
- HACIOĞLU, Necdet (1992). "Yükseköğretimde Mesleki Turizm Eğitimi Geliştirme Perspektifleri", Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, **Turizm Eğitimi Konferans-Workshop, 9-11 Aralık 1992, Ankara**, s.91-100.
- OLALI,Hasan (1983). **Dış Tanıtım ve Turizm**, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, Ankara.
- THEOBALD, W. (1994). **Global Tourism The Next Decade**, Oxford, Butterwort-Heinemann Ltd.
- ÜNLÜÖNEN, Kurban (1993). "Türkiye'de Yüksek Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitim ve Öğretimi", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:6, Diyarbakır, s.497-521.
- ÜNLÜÖNEN, Kurban (2000). "Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri ve Algılamaları Açısından Değerlendirilmesi", **G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:3, Ankara, s.218-238.
- WTO, World Tourism Organisation (1997), **International Tourism: A Global Perspective**, Published By WTO, First Edition, October 1997, Madrid.
- WTO, World Tourism Organisation (2000), **Tourism Highlights 2000, Preliminary Results**, Published By WTO, First Edition, Madrid.

EKONOMİK YANSIMALARIYLA TÜRK TURİZMİNİN SEKSEN YILI

Kurban ÜNLÜÖNEN*

Arzu KILIÇLAR**

ÖZET

Günümüz dünyasında turizm, özellikle ülkelere sağladığı ekonomik faydalarla ilgi odağı durumundadır. Bu nedenle Turizm literatüründe yer alan çalışmaların önemli bir bölümünün turizmin ekonomik cephesiyle ilgili olduğu gözlenmektedir.

Çok geniş bir turizm potansiyeline sahip olan Türkiye, Atatürk liderliğindeki kadroların gerçekleştirdiği yapısal değişimlerle günümüzde bu potansiyelinin önemli bir bölümünü kullanır duruma gelmiştir.

Bu çalışmada, Türk turizminin cumhuriyet dönemi boyunca ülke ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmiştir. İnceleme kapsamında turizmin gelir, istihdam, altyapı ve yabancı sermaye girişi gibi temel ekonomik etkileri esas alınmıştır. Araştırmada planlı dönem ve planlı dönem öncesi periyotlar karşılaştırılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin turizm alanında yaptığı önemli atılım ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Turizm, Ekonomi,Türkiye.

ABSTRACT

Tourism is very important subject in today world because of its economic benefits on countries economy. For this reason, it is seen that important part of the studies in tourism literature are interested in economic aspect of tourism.

Turkey has an endless tourism potential. Nowadays Turkey has used the important part of this potential with structural changing activities which were done by Atatürk and his team.

In this study, it is investigated the effects of tourism on Turkey's economy throughout history of Republic of Turkey. In this context, it is handled basic economic effects of tourism such as revenue, employment, infrastructure and foreign investment. It is compared that planned and preplanned periods of Turkey's economy in this study and it is also shown substantial improvement of Turkey in tourism area.

Key words: Tourism, Economics, Turkey.

---

* G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi,(Doç. Dr)

** G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi,(Araş. Gör)

GİRİŞ

Ekonomik kalkınmada turizmin öneminden bahsetmek ve kalkınma ile turizm ilişkisini ortaya koymak teorik bir konudur. Bir ülkenin kalkınmasında turizmin öneminden ve sektörün payından söz edebilmek, turizmin ekonomik etkilerini ölçmekle mümkün olabilecektir. Turizm sektörünün ekonominin gelir, istihdam, yatırım, ihracat, ithalat veya buna benzer temel göstergeleri üzerindeki olumlu ve/veya olumsuz etkileri ancak; hesaplanabildiği ölçüde anlamlı olacaktır. Aksi takdirde teorinin ortaya koyduğu sonuçların gerçekleştiğine dair varsayımlar üzerinden konuşulacaktır. Dikkat edilecek olursa söz konusu teorik sonuçlar sektörün evrensel boyutu ile ilgilidir. Her ekonomik bünye diğerinden mutlaka önemli farklılıklar göstereceğinden, ülke ekonomileri bazında konuşabilmek, sektöre ait veri ve sonuçları kullanarak analizler yapmayı gerektirmektedir.

Türkiye’de turizm sektörünü değerlendirmeye ve yorumlamaya yönelik çalışmalar, plan hedefleri ile bu hedeflerin gerçekleşme düzeyleri , genellikle;

- turizm yatırımları
- gelen yabancı sayıları ve birtakım özelliklerine göre sınıflanması,
- yurtdışına giden vatandaş sayıları,
- turizm gelirleri ve ortalama yabancı başına harcama,
- turizm giderleri ve vatandaş başına ortalama harcama,
- turizm gelirlerinin G.S.M.H. içindeki payı,
- turizm gelirlerinin ihracat ve ithalat gelirleri ile mukayesesi,

gibi hususlar bakımından ele almaktadır. Bu durum Türkiye’ de ve dünyanın diğer ülkelerinde turizm sektörü ile ilgili kayıtların ne şekilde tutulduğu ve devletin konuya hangi bakış açısıyla yaklaştığı ile yakından ilgilidir. Bu yaklaşıma göre turizmin Türk ekonomisindeki yeri planlı dönem öncesinden başlanarak ele alınmış ve planlı dönem içerisindeki gelişimi de yukarıda bahsi geçen hususlar ışığında istatistiki verilerle incelenmeye çalışılmıştır.

1.Turizm Yatırımları ve Turizm Teşvik Politikaları

1.1.Planlı Dönem Öncesi

Planlı dönem öncesindeki yatırımları ve teşvikleri karakteri bakımından değerlendirmeye yarayacak rakamsal verilerin mevcut olmaması sebebiyle o dönem için rakamsal bir analiz yapmakta mümkün olmamaktadır. Ancak genel yapı hakkında bilgi vermek mümkündür.

Cumhuriyet Hükümetleri 1946 ve daha belirgin olarak 1948'den itibaren iktisadi altyapı yatırımlarına daha fazla önem vermeye ve daha fazla kaynak ayırmaya başlamıştır(Yaşa ve diğ., 1980:411).

1950'li yıllardan itibaren turizmin iktisadi öneminin daha fazla kavrandığı, bu faaliyet sahasının teşvik edildiği, turistik yatırımların ve turizmin gelişmesi için esas olan diğer yatırım türlerinin –özellikle ulaştırma alanında- hızla arttığı görülmektedir. Turizm yatırımlarını teşvik amacıyla turizm kredilerine ilk defa 24.03.1950 tarih ve 5647 sayılı Turizm Müesseselerini Teşvik kanunu ile yer verilmiştir.

27 Mayıs 1960 ihtilali ile Türkiye'de yeni gelişmeye başlamış olan turizm sektörü bütünüyle bir durgunluk içine girmiştir. İhtilali takip eden aylarda, devrilen iktidarın bu sahadaki faaliyet ve tasarrufları üzerine yoğun bir soruşturma ve kovuşturma hareketi başlatılmış, henüz bitirilmemiş olan yatırımların büyük bir çoğunluğu durdurulmuş yapımına başlanmamış olan projeler iptal edilmiş, krediler kesilmiştir. 1962 yılında, 1960'tan önce başlamış turistik yatırımları durduran uygulama gevşetilmiş ve bu yatırımların bir kısmı bitirilebilmiştir(tablo 1).

Tablo 1 :Planlı Dönem Öncesinde (1950-1962) Türkiye'de Turizm

Yıl	Turizme Uygun Yatak Sayısı	GelenYabancı Sayısı	Turist Olanlar	Çıkan Vatandaş Sayısı	Turizm Gelirleri (milyon\$)	Turizm Giderleri (milyon\$)	Gelir-Gider Dengesi
1950	3,300	28,625	28,625	-	6	23	-17
1951	-	31,377	31,377	-	15	16	-1
1952	6,219	38,837	38,837	-	7	29	-22
1953	-	91,114	70,055	80,134	8	34	-26
1954	-	111,619	95,818	50,431	7	37	-30
1955	9,00	107,348	76,569	34,043	3	10	-7
1956	-	157,680	93,605	41,976	3	11	-8
1957	-	159,148	100,803	44,368	3	14	-11
1958	-	153,476	114,744	42,947	2,6	12,8	-10,2
1959	12,326	165,803	126,690	49,357	5,4	12,6	-7,2
1960	14,200	124,228	94,077	28,211	6,0	8,3	-2,3
1961	-	144,356	129,104	34,794	7,1	12,3	-5,2
1962	22,050	198,228	172,867	47,535	8,3	18,0	-9,7

Kaynaklar:Şahin,1990:108;Akoğlu,1969:18-20;Yaşa ve diğ.,1980:417; Ünlüöner, 1990:257

1.2.Planlı Dönemde Turizm Yatırımları ve Teşvikleri

Türkiye'de turizm sektörü yatırım kavramı, yerli ve yabancı turistlerin konaklama, yeme-içme, eğlence, dinlenmeye yarayan tesisleri ve işletmeleri içine almaktadır.

Planlı dönemde cari fiyatlarla gerçekleşen turizm yatırımları ve turizm yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payları kamu ve özel sektör ayrımı yapılarak tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Planlı Dönemde Gerçekleşmelere Göre Turizm Yatırımları Ve Turizm Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı (Cari Fiyatlarla Milyon TL)

Turizm yatırımları			Toplam sabit sermaye yatırımları			Toplam sabit sermaye yatırımları içinde turizm yatırımlarının payı			
Yıllar	kamu	özel	toplam	kamu	özel	toplam	kamu	özel	toplam
1963	23,6	40,0	63,6	4,754,1	5,000,0	9,754,10	0,49	0,80	0,65
1964	32,2	60,0	92,2	5,421,2	4,850,0	10,277,2	0,59	1,23	0,89
1965	44,3	120,0	164,4	6,079,8	5,430,0	11,509,8	0,72	2,20	1,42
1966	66,3	180,0	246,3	7,854,9	6,859,0	14,713,9	0,84	2,62	1,07
1967	80,9	190,0	250,9	9,003,7	7,850,0	16,853,7	0,67	2,42	1,48
BBYKPT	227,3	590,0	817,3	33,119,7	29,989,0	63,108,7	0,68	1,96	1,29
Y. ort.	45,5	118,0	163,5	6,623,9	5,997,8	12,621,7	-	-	-
1968	161,0	300,0	461,0	11,156,4	9,100,0	20,256,4	1,44	3,29	2,27
1969	159,3	350,0	509,3	12,763,3	10,485,0	23,608,3	1,24	3,22	2,15
1970	181,9	385,0	566,9	14,442,2	12,900,0	27,342,2	1,26	2,98	2,07
1971	222,3	423,6	645,9	16,229,3	16,000,0	32,229,3	1,36	2,64	2,00
1972	192,8	443,0	635,8	20,200,7	20,372,1	40,572,8	0,95	2,17	1,57
İBYKPT	917,3	1,901,6	2,818,9	74,791,9	69,217,1	144,009,0	1,23	2,75	1,96
Y. ort.	183,5	380,3	563,8	14,958,4	13,843,4	28,801,8	-	-	-
1973	347,0	530,0	877,0	25,078,0	28,338,0	53,416,0	1,38	1,87	1,64
1974	324,0	557,0	881,0	35,039,0	37,926,0	72,965,0	0,92	1,50	1,21
1975	374,0	545,0	919,0	53,788,0	52,915,0	106,703,0	0,69	1,02	0,86
1976	554,0	610,0	1,164,0	75,227,0	70,739,0	145,966,0	0,74	0,86	0,80
1977	903,0	625,0	1,528,0	107,739,0	91,985,0	199,724,0	0,83	0,67	0,76
ÜBYKPT	2,502,0	2,867,0	5,369,0	296,871,0	281,903,0	578,774,0	0,84	1,02	0,93
Y. ort.	500,4	573,4	1,073,8	59,374,2	56,380,6	115,754,8	-	-	-
1978	1,171,0	1,260,0	2,431,0	134,961,0	126,100,0	261,061,0	0,86	0,99	0,93
1979	1,794,0	1,360,0	3,154,0	237,626,0	177,335,0	414,961,0	0,75	0,78	0,76
1980	2,319,0	2,335,0	4,654,0	482,451,0	379,085,0	861,536,0	0,48	0,61	0,54
1981	3,741,0	3,750,0	7,491,0	761,178,0	489,729,0	1,250,907,0	0,49	0,76	0,59
1982	4,167,0	5,500,0	9,667,0	1,005,513,0	641,440,0	1,646,953,0	0,41	0,86	0,59
1983	6,465,0	7,475,0	13,940,0	1,315,761,0	865,045,0	2,180,806,0	0,49	0,86	0,63
DBYKPT	18,486,0	20,420,0	38,906,0	3,802,529,0	2,552,634,0	6,335,163,0	0,49	0,80	0,61
Y. ort.	3,697,2	4,084,0	7,181,2	760,505,8	510,526,8	1,271,032,6	-	-	-
1984	14,400,0	15,700,0	30,100,0	2,021,800,0	1,384,100,0	3,369,900,0	0,71	1,16	0,89
1985	22,800,0	44,900,0	67,700,0	3,107,700,0	2,333,700,0	5,441,500,0	0,73	1,92	1,24
1986	131,800,0	115,000,0	246,800,0	5,299,400,0	3,821,200,0	9,120,600,0	2,52	3,00	2,71
1987	134,200,0	244,300,0	378,500,0	7,557,500,0	6,570,600,0	14,128,100,0	1,78	3,72	2,68
1988	249,500,0	600,700,0	850,200,0	12,053,400,0	12,917,300,0	24,970,700,0	2,07	4,65	3,40
Dört T.	538,300,0	1,004,900,0	1,543,200,0	28,018,000,0	25,642,800,0	53,660,900,0	1,92	3,92	2,88
1989	-	-	-	17,346,000,0	34,490,000,0	51,837,000,0	1,1	5,3	3,9
1990	-	-	-	27,684,000,0	62,208,000,0	89,892,000,0	1,2	5,0	3,8
Y.ort.	134,575,0	251,225,0	385,800,0	7,004,500,0	6,41,070,0	13,415,225,0	-	-	-

Kaynak: Ünlüöner, 1990:197; DPT, 1996:21-23

Birinci plan döneminde (1963-1967), bütünüyle turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı oldukça önemsiz kalmıştır. İkinci plan döneminde (1968-1972), turizm yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payının birinci plan döneminden daha iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Bu dönemde 1971 yılına kadar artarak gelen turizm yatırımları 12 Mart 1971 olayını takip eden iktidar değişikliğinin turizm yatırımlarının yavaşlaması neticesini doğurmuştur. Üçüncü plan döneminde (1973-1977), 1974 yılında cereyan eden Kıbrıs Harekatı ve doğurduğu şartlar, turizmle ilgili alt ve üst yapı yatırımlarının yapılmasını zorlaştırdığı gibi turizm faaliyetlerinin değişme hızını da yavaşlatmıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planının zamanında hazırlanamaması sebebiyle bir geçiş yılı teşkil eden 1978 yılında da turizm yatırımlarının toplam yatırımlara oranı % 0,93 olmuştur. bütün plan dönemleri içinde turizm yatırımlarındaki gerçekleşme oranı en düşük seviyede dördüncü plan döneminde (1979-1983) olmuştur. Beşinci beş yıllık kalkınma planının zamanın da hazırlanamaması sebebiyle 1984 yılı plan dahiline alınamamıştır. Ancak beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde turizm yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı giderek artış göstermiştir(tablo 2).

1991 yılından sonra turizmde sabit sermaye yatırımlarının özellikle toplam yatırımlar içerisindeki payının düştüğü tablo 3’de görülmektedir. Dolar bazında yatırım miktarının korunduğu yıllarda bile toplam yatırımlara oranı düşük kalmıştır. 1991 yılında toplam yatırımlar içerisindeki % 4,0’lık orana tekrar ancak 2000 yılında ulaşılabilmiştir.

Tablo 3:Turizmde sabit sermaye yatırımları

Yıllar	Turizm milyar \$	Toplam milyar \$	Turizm/Toplam %
1991	976	24555	4,0
1992	1082	37619	2,9
1993	1056	47834	2,2
1994	712	32060	2,2
1995	974	41182	2,4
1996	980	46314	2,1
1997	1050	51000	2,1
1998	1450	50120	2,8
1999	1625	41335	3,9
2000	1860	46940	4,0

Kaynak:www.türsab.org.tr

Tablo 4 : Planlı Dönemde Yıllık Programlarda Turizm Sektörü Politikalarının Gerçekleşebilmeleri İçin Alınan Tedbirler Ve Uygulama Durumları

Yıllar	Toplam Tedbir Sayısı	Uygulama Durumu			
		Yeterli Olanlar		Yetersiz Olanlar	
		Sayı	%	Sayı	%
1963	11	8	72	3	28
1964	16	6	38	10	62
1965	20	5	25	15	75
1966	31	8	25	23	75
1967	8	4	50	4	50
BBYKPT	86	31	36	55	64
1968	16	8	50	8	50
1969	24	14	58	10	42
1970	8	1	12	7	88
1971	11	6	55	5	45
1972	8	4	50	4	50
İBYKPT	67	33	49	34	51
1973	12	9	75	3	25
1974	7	2	29	5	71
1975	7	2	29	5	71
1976	7	3	42	4	58
1977	2	-	-	2	100
ÜBYKPT	35	16	46	19	54
1978	10	5	50	5	50
1979	18	5	28	13	72
1980	5	2	40	3	60
1981	10	4	40	6	60
1982	7	3	43	4	57
1983	4	2	50	2	50
DBYKPT	44	16	36	28	64
1984	4	2	50	2	50
1985	5	3	60	2	40
1986	6	4	67	2	33
1987	8	6	75	2	25
1988	10	9	90	1	10
Dört Y. Top.	29	22	76	7	24
Genel Toplam	275	125	45	150	55

Kaynak :DPT, İcra Planları Ve Uygulama Raporlarından faydalanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 4 planlı dönemde yıllık programlarda turizm sektörü politikalarının gerçekleşebilmeleri için alınan tedbirleri ve uygulama durumlarını göstermektedir. Planların başarı yüzdesinin çok yüksek olmadığı tabloda da görülmektedir. Özellikle 1977 yılında düşünülen iki tedbirin de yetersiz olması başarısızlık oranının % 100 olmasına yol açmıştır.

Tablo 5:Turizm Sektöründe Teşvik Belgesi Verilen Projeler İle Bu Projelerin Teşvik Edilen Toplam Projeler İçindeki Yeri(1968-1979)

Yıllar	Belge sayısı			Yatırım tutarı		
	Turizm	Toplam	Turizmin payı	Turizm (milyon TL.)	Toplam	Turizmin payı
1968	-	62	-	-	1,422,4	-
1969	-	93	-	-	3,947,0	-
1970	2	73	2,74	191,7	3,227,8	5,94
1971	12	73	16,44	346,8	2,862,0	12,12
1972	2	311	0,64	37,2	27,792,2	0,13
1973	7	512	1,37	433,0	44,713,2	0,97
1974	7	434	1,61	175,0	40,141,2	0,44
1975	4	630	0,63	79,8	45,523,8	0,18
1976(*)	258	941	27,42	9,964,0	66,095,0	15,08
1977(*)	157	1091	14,39	6,195,0	276,958,0	2,24
1978(*)	66	738	8,94	5,070,0	148,149,0	3,42
1979(*)	21	424	4,95	2,144,0	94,676,0	2,26

Kaynak :TOBB,1977:43-44;DPT,1981

(*) 1976-1979 yıllarına ait turizm sektörü rakamlarına ulaşamadığından, hizmetler toplamı olarak alınmıştır.

Tablo 6: T.C. Turizm Bankası Tarafından Verilen Kredilerin Yıllar İtibariyle Dağılımı (Milyon TL)

Yıllar	Toplam Tahsis Tutarı	Yapılan Ödeme	Ödeme Yüzdesi %
1972	24,6	4,4	17,8
1973	125,9	51,6	40,9
1974	108,6	105,5	97,1
1975	121,2	83,9	69,2
1976	304,7	175,8	57,6
1977	612,0	232,1	37,99
1978	333,6	269,2	80,6
1979	185,3	227,6	122,8
1980	998,7	425,6	42,6
1981	2,086,5	964,3	46,2
1982	7,566,3	2,771,0	36,6
1983	12,755,0	6,299,0	49,3
1984	18,554,1	9,485,1	51,1
1985	18,188,8	9,948,9	54,6
1986	80,300,0	28,400,2	35,3
1987	301,500,0	128,000,0	42,4
1988(*)	500,000,0	250,000,0	50,0

Kaynak :T.C. Turizm Bankası, 1982:30-34; DPT, 1989:294

Tablo 5 turizm sektöründe teşvik belgesi verilen projeler ile bu projelerin teşvik edilen toplam projeler içindeki yeri hakkında bilgi vermektedir. Turizm sektöründe teşvik belgesi verilen oranın toplam yatırımlar içindeki yerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir.1976 yılında ki oran yüksek görünmekle birlikte 1976 ve sonrası yıllarda yalnızca turizm sektörüyle ilgili rakamlara ulaşamadığı için hizmetler toplamı alınmış bu da daha yüksek oranların çıkmasına yol açmıştır.

Tablo 7:Turizm Yatırımları İçin Mevduat Bankaları İle Kalkınma Ve Yatırım Bankaları Tarafından Verilen Krediler Ve Bu Kredilerin Toplam Krediler İçindeki Payı

Yıllar	Mevduat Bankaları Kredileri		Kalkınma Ve Yatırım Bankaları Kredileri		Toplam Kredi Miktarı		Turizm Kredilerinin Payı (%)
	Turizm	Toplam	Turizm	Toplam	Turizm	Toplam	
1967	-	-	-	-	14	23,368	0,05
1968	-	-	-	-	121	27,575	0,4
1969	-	-	-	-	148	33,182	0,4
1970	-	-	-	-	167	37,005	0,5
1971	-	-	-	-	161	42,834	0,4
1972	-	-	-	-	174	55,993	0,3
1973	-	-	-	-	203	75,068	0,3
1974	-	-	-	-	563	95,749	0,6
1975	-	-	-	-	518	138,953	0,4
1976	346	192,059	533	70,074	879	262,133	0,3
1977	426	238,288	738	96,868	1,164	335,156	0,3
1978	557	296,340	963	114,558	1,520	410,898	0,4
1979	610	446,188	1,017	145,400	1,627	591,588	0,3
1980	1,175	789,515	1,361	176,942	2,536	966,457	0,3
1981	2,809	1,318,688	2,216	245,215	5,025	1,563,903	0,3
1982	2,563	1,805,561	4,955	345,384	7,518	2,150,945	0,3
1983	3,067	2,417,469	10,650	428,154	13,717	2,845,623	0,5
1984	5,164	3,149,251	18,858	535,003	24,022	3,684,254	0,7
1985	7,728	5,567,959	26,846	646,037	34,574	6,213,996	0,6
1986	11,565	10,052,781	50,207	1,047,370	61,772	11,100,151	0,6
1987	57,967	16,033,594	148,414	1,465,348	216,381	17,498,942	1,2
1988*	179,800	19,227,200	472,400	2,476,700	652,200	21,703,900	3,0

Kaynak :T.C. Merkez Bankası, Yıllık Faaliyet Raporlarından (1969-1988) faydalanılarak düzenlenmiştir.

(*) Kasım ayı sonu itibariyle

(**) 1975 ve öncesi yıllardaki kredi verilerinde mevduat, kalkınma ve yatırım bankası ayırımı yapılmadığından, bu yıllara ait krediler toplam olarak gösterilmiştir.

Tablo 8: Turizm Kredileri(Cari Fiyatlarla Bin TL)

Sabit sermaye yatirimini destekleyen krediler					
Yillar	İller Bankası Fonu	AID Fonu	Turizmi Teşvik Fonu	Krediler Toplamı	Kredi/Yatırım Oranı%
1963	3,621	30,000	-	33,621	52,4
1964	10,715	-	-	10,715	11,8
1965	10,828	50,000	-	60,828	37,1
1966	13,732	-	-	13,732	5,4
1967	11,941	510	-	12,451	4,9
BBYKPT	50,837	80,510	-	131,347	15,9
1968	4,486	26,461	27,174	58,121	12,7
1969	5,023	7,074	26,629	38,726	7,6
1970	4,814	-	350	5,164	0,9
1971	3,310	-	542(*)	3,852	0,6
4 Y. Toplam	17,633	33,535	54,695	105,863	4,8

Kaynak :TOBB,1972:245

(*) teşvik fonu kalkmış olmakla beraber, daha önce bu fondan tahsis vaadi almış olan tesislere selektif kredi fonundan ödenen meblağdır.

Tablo 6, 7 ve 8 de turizm sektörüne verilen kredilerle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Tablo 6’da turizm bankası tarafından, tablo 7’de mevduat bankaları ile yatırım ve kalkınma bankaları tarafından, tablo 8’de ise iller bankası, AID fonu ve turizmi teşvik fonundan verilen krediler ilgili bilgi yer almaktadır.

Tablo 9:Turizmde Yatırım Teşvik Belgeleri

Yillar	Yatırım belge adedi			Yatırım tutarı(milyon\$)		
	Turizm	Toplam	Turizm /toplam	Turizm	Toplam	Turizm /toplam
1991	146	1775	8,2	366	9155	4,0
1992	112	1554	7,2	257	7461	3,4
1993	150	3051	4,9	605	20867	2,9
1994	58	1393	4,2	227	7205	3,1
1995	137	4954	2,8	452	47851	0,9
1996	186	5023	3,7	501	24625	2,0
1997	284	5144	5,5	1025	21810	4,7
1998	244	4291	5,6	780	15467	5,0
1999	199	2967	6,7	715	11164	6,4
2000	153	3521	4,3	520	14050	3,7

Kaynak:www.türsab.org.tr

Sektörde 1991'den bu yana yatırım teşvik belgeleri açısından düzenli bir gelişme görülmemiştir. 1991'de 146 olan yatırım teşvik belgesi sayısı, 1994'te 58'e düşmüş, her ne kadar teşvik belgesi sayısı 1997'de 284'e çıktıysa da sonraki yıllarda tekrar düşme trendi başlamış ve halen 1997'de ki sayıya ulaşamamıştır. Ayrıca bazı yıllarda yatırım belgesi sayısı ile yatırım tutarı arasında da korelasyon yoktur. Örneğin 1994 yılında 58 adet yatırım belgesi alınmasına rağmen toplam yatırımlar içerisindeki oranı 3,1'dir oysa 1995 yılında yaklaşık 2,5'lik bir artışla 137 belge alınmasına rağmen toplam yatırım tutarı içerisindeki payı 0,9 da kalmıştır (tablo 9).

1.3.Yabancı sermaye turizm yatırımları

Türkiye, 1954 yılında 6224 sayılı Kanun ile yabancı sermayeye açılmıştır. Yabancı sermayenin ülkeye turizm için girmesinde ve yatırımların bu kaynakla gerçekleştirilmesinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nca belirlenen en önemli faydalar şunlardır:

- Yabancı sermayenin sektör riskinin paylaşması,
- Sektöre batı kültürünün eğitim ve görgü imkanlarını getirmesi
- İşletmecilik faktörünü getirmesi,
- Pazarlama imkanlarını bünyesinde taşıması.

6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan yararlanan turizm firmalarının yıllar itibariyle dağılımı, sermaye miktarları ve toplam yabancı sermaye içindeki payları tablo 10'da görülmektedir. 1975 yılında 109 yabancı sermayeli firmanın 7'si turizm sektöründe yatırım yaparken, 1981 yılında 170 firmanın 11'i, 1985 yılında 421 firmanın 20'si ve 1988 yılında ise 1109 firmanın 84'ü turizm sektöründe yatırım yapmıştır. Aslında mutlak rakam olarak turizm sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı artarken, nispi olarak artışın küçük olduğu görülmektedir.

Turizm sektöründe yabancı sermayeye verilen izinler ve izin verilen yabancı sermayenin tutarı açısından da 1991 yılından bugüne kayda değer bir gelişme ortaya konamamıştır. Sektöre verilen teşvik izni oranı 1991'de 12,4 iken, 1994'te 6,7'ye kadar düşmüştür. 1996 ve 1997 yıllarında ufak bir yükselme olsa da ne 1991 yılındaki seviyeye ulaşılabilmiş ne de daha sonraki yıllarda yükseliş trendi korunabilmiştir. 2000 yılındaki oran ise % 8,7 ile sınırlı kalmıştır. Doğal olarak izin verilen yabancı sermayenin tutarı da tatmin edici bir seviyeye ulaşamamıştır (tablo 11).

Tablo 10: 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan Yararlanan Turizm Firmalarının Yıllar İtibariyle Dağılımı Ve Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payları (Milyon TL)

Yıllar	Firma sayısı		Mevcut yabancı sermaye miktarı		Toplam yabancı sermaye içindeki payı(%)	Toplam sermaye		Toplam sermaye içindeki yabancı sermaye payı	
	Turizm	Toplam	Turizm	Toplam		Turizm	Toplam	Turizm	Toplam
1975	7	109	213,1	2,177,5	9,78	372,8	5,148,0	57,16	40,19
1976	7	106	213,1	2,317,8	9,19	390,0	5,771,6	54,62	40,16
1977	6	99	210,4	2,480,4	8,48	447,2	6,325,7	47,04	39,21
1978	7	97	384,4	2,817,7	13,64	679,2	7,994,6	56,59	35,54
1979	7	91	384,7	2,518,5	15,28	679,2	8,480,2	56,64	29,70
1980	7	100	385,0	9,642,0	3,99	679,0	28,390,0	56,60	34,00
1981	7	127	1,034,0	19,012,0	5,43	1,374,0	47,400,0	75,23	40,10
1982	11	170	1,899,0	43,646,0	4,34	2,558,0	100,196,0	74,24	43,56
1983	13	185	2,889,0	61,352,0	4,70	5,623,0	147,109,0	51,38	41,70
1984	14	267	3,997,0	117,902,0	3,39	7,428,0	254,775,0	53,81	46,27
1985	20	421	9,943,0	207,854,0	4,78	19,960,0	464,981,0	49,81	44,70
1986	41	610	19,530,0	302,909,0	6,44	44,692,0	707,164,0	43,69	42,83
1987	80	839	28,016,0	435,568,0	6,43	54,192,0	960,035,0	51,70	45,37
1988	84	1109	95,995,0	784,715,0	12,23	170,037,0	1,597,103,0	56,46	49,13

Kaynak : DPT,1983; DPT,1987

Tablo 11: Turizmde yabancı sermaye izinleri

Yıllar	Teşvik İzni Adedi			İzin Verilen Yabancı Sermaye Milyon \$		
	Turizm	Toplam	Turizmin payı %	Turizm	Toplam	Turizmin payı %
1991	117	940	12,4	240	1967	12,2
1992	138	1081	12,8	108	1820	5,9
1993	121	1120	10,8	107	2271	4,7
1994	73	1089	6,7	57	1485	3,8
1995	84	1225	6,9	175	2938	6,0
1996	127	1178	10,8	129	3837	3,4
1997	142	1340	10,6	240	1678	14,3
1998	111	1224	9,0	52,1	1645	3,1
1999	80	1019	7,9	40	1700	2,4
2000	94	1082	8,7	50	3060	1,6

Kaynak: www.türsab.org.tr

2.Türkiye'nin Dış Turizm Gelirleri

Planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılı itibariyle turizmle ilgili istatistikler daha düzenli tutulmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Turizm gelirleri 1963'ten bugüne kadar istisnai bazı yılları haricinde artan bir trend göstermiştir. Düşüşlerin yaşandığı bu yıllar ise 1991 körfez krizinde olduğu gibi turistlerin kararlarını oldukça etkileyen sektör dışı etkenler sebebiyle ortaya çıkmıştır. 1983 yılında 411 milyon \$ olan turizm geliri 1984 yılında 840 milyon \$'a çıkmış ve ikiye katlanmış gibi görünse de bu büyük artış turizm gelirlerinin hesaplanma biçiminin değiştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu yılların dışında turizm gelirlerinde düzenli bir artış dikkati çekmektedir. Örneğin 1963'te 7.659.000 \$ olan gelir 1970'de 51.597.000 \$'a, 1980'de 326.654.000 \$'a ,1990'da 3.225.000.000 ve 2001'de 8.932.000.000 \$'a yükselmiştir.

Benzer bir yükseliş gelen turist sayısında da ortaya çıkmaktadır. 1963'te 198,841 kişi olan turist sayısı, 1970'de 724,784'e, 1980'de 1,288,060'a,1990'da 5,389,308'e ve 2001 yılında da 11,618,969'a çıkmıştır.

Yabancı başına ortalama harcama da yükseliş trendi gösteren diğer bir kalemdir. 1963'te 38,5 dolar olan yabancı başına ortalama harcama miktarı 1970'te yaklaşık iki kat artarak 71,2 dolara, 1980'de 253,6 dolara, 1990'da 621,3 dolara ve 2001 yılında da 717,5 dolara yükselmiştir (tablo 12).

Yurt dışına çıkan vatandaş başına ortalama harcama 1963'ten 1984'e kadar genellikle düşüş eğilimindeyken bu yıldan sonra çok hızlı olmasa da artmaya başlamıştır. 1984'te 133,6 dolar olan vatandaş başına ortalama harcama miktarı 1990'da 178,3'e ve 2001'de de 357,9 dolara yükselmiştir. 1963'te 41,883 kişi yurt dışına çıkarken 1970'de bu sayı 515,992'ye, 1980'de 1,794,808'e,1990'da 2,917,118'e ve 2001 yılında da 4,856,143 kişiye yükselmiştir.

1970 yılına kadar eksi bakiye veren turizm gelir-gider dengesi bu yıldan itibaren (1976-77 hariç) artı bakiye vermeye başlamıştır. 1970 yılında +3,859.000 \$ olan gelir-gider dengesi,1980'de +211,916.000 \$'a,1990'da +2,705,000,000 \$'a 2001 yılında da +6,352,000,000 \$'a yükselmiştir.

Tablo 12: TURİZM GELİR - GİDER DENGESİ VE ORTALAMA HARCAMA							
YILLAR	GELİR (1.000 \$)	GELEN YABANCI SAYISI	YABANCI BAŞINA ORTALAMA HARCAMA (\$)	GİDER (1.000 \$)	ÇIKAN VATANDAŞ SAYISI	VATANDAŞ BAŞINA ORTALAMA HARCAMA (\$)	DENGE (1.000 \$)
1963	7 659	198 841	38,5	20 511	41 833	490,3	- 12 852
1964	8 317	229 347	36,3	21 807	113 083	192,8	- 13 490
1965	13 758	361 758	38,0	24 310	186 520	130,3	- 10 552
1966	12 134	440 534	27,5	26 329	155 293	169,5	- 14 195
1967	13 219	574 055	23,0	26 813	130 140	206,0	- 13 594
1968	24 082	602 996	39,9	33 409	186 449	179,2	- 9 327
1969	36 573	694 229	52,7	42 231	270 417	156,2	- 5 658
1970	51 597	724 784	71,2	47 738	515 992	92,5	3 859
1971	62 857	926 019	67,9	42 192	719 668	58,6	20 665
1972	103 731	1 034 955	100,2	59 320	904 605	65,6	44 411
1973	171 477	1 341 527	127,8	93 013	1 004 821	92,6	78 464
1974	193 684	1 110 298	174,4	151 797	1 186 228	128,0	41 887
1975	200 861	1 540 904	130,4	154 954	1 397 425	110,9	45 907
1976	180 456	1 675 846	107,7	207 893	1 412 391	147,2	- 27 437
1977	204 877	1 661 416	123,3	268 528	1 545 801	173,7	- 63 651
1978	230 398	1 644 177	140,1	102 476	1 498 345	68,4	127 922
1979	280 727	1 523 658	184,2	95 070	1 534 872	61,9	185 657
1980	326 654	1 288 060	253,6	114 738	1 794 808	63,9	211 916
1981	381 268	1 405 311	271,3	103 313	1 783 891	57,9	277 955
1982	370 320	1 391 717	266,1	108 919	1 899 377	57,3	261 401
1983	411 088	1 625 099	253,0	127 337	1 998 162	63,7	283 751
1984	840 000	2 117 094	396,8	276 806	2 071 189	133,6	563 194
1985	1 482 000	2 614 924	566,7	323 600	1 806 163	179,2	1 158 400
1986	1 215 000	2 391 085	508,1	313 570	1 622 237	193,3	901 430
1987	1 721 117	2 855 546	562,7	447 739	1 921 681	233,0	1 273 378
1988	2 355 295	4 172 727	567,5	357 966	2 114 780	169,3	1 997 329
1989	2 556 529	4 459 151	570,3	565 000	2 464 318	229,3	1 991 529
1990	3 225 000	5 389 308	621,3	520 000	2 917 118	178,3	2 705 000
1991	2 654 000	5 517 897	519,7	592 000	2 770 758	213,7	2 062 000
1992	3 639 000	7 076 096	533,0	776 000	2 997 318	258,9	2 863 000
1993	3 959 000	6 500 638	668,1	934 000	3 311 313	282,1	3 025 000
1994	4 321 000	6 670 618	674,0	866 000	3 446 618	251,3	3 455 000
1995	4 957 000	7 726 886	684,0	912 000	3 981 391	229,1	4 045 000
1996	5 962 100	8 614 085	748,0	1 265 000	4 260 701	296,9	4 697 100
1997	8 088 549	9 689 004	876,0	1 716 000	4 632 876	370,4	6 372 549
1998	7 808 940	9 752 697	879,5	1 753 900	4 601 349	381,2	6 055 040
1999	5 203 000	7 487 285	736,0	1 471 000	4 758 211	309,1	3 732 000
2000	7 636 000	10 428 153	764,3	1 711 000	5 284 336	323,8	5 925 000
2001	8 932 012	11 618 969	717,5	1 738 000	4 856 143	357,9	6 352 000

Kaynak:www.turizm.gov.tr

Tablo13 : Türkiye'nin Dış Turizm Gelirleri Bakımından Dünya Turizmindeki Payı(Milyon TL)

Yıllar	Dünya Dış Turizm Gelirleri	Türkiye'nin Dış Turizm Gelirleri	Türkiye'nin Payı
1963	8,887	7,7	0,09
1964	10,073	8,3	0,08
1965	11,604	13,8	0,12
1966	13,340	12,1	0,09
1967	14,458	13,2	0,09
1968	14,990	24,1	0,16
1969	16,800	36,6	0,22
1970	17,900	51,6	0,29
1971	20,850	62,9	0,30
1972	24,621	103,7	0,42
1973	31,054	171,5	0,55
1974	33,822	193,7	0,57
1975	40,702	200,9	0,49
1976	44,436	180,5	0,41
1977	55,631	204,9	0,37
1978	68,837	230,4	0,33
1979	83,332	280,7	0,34
1980	102,363	326,7	0,32
1981	104,296	381,3	0,37
1982	98,616	370,3	0,38
1983	98,475	411,1	0,42
1984	102,521	840,0	0,82
1985	108,091	1,482,0	1,37
1986	130,109	1,215,0	0,93
1987	158,714	1,721,1	1,08
1988	195,000	2,355,3	1,20
1989	221,000	2,556,5	1,15
1990	269,000	3,225,0	1,19
1991	277,000	2,654,0	0,09
1992	314,000	3,639,0	1,15
1993	321,000	3,959,0	1,23
1994	353,000	4,321,0	1,22
1995	406,200	4,959,0	1,22
1996	434,000	5,962,1	1,37
1997	443,000	8,088,5	1,82
1998	442,400	7,808,9	1,76
1999	455,100	5,203,0	1,14
2000	477,300	7,636,0	1,59

Kaynak : WTO, 1989:1; Turizm Bakanlığı, 1988:79

Planlı dönemde Türkiye'nin dış turizm gelirleri açısından dünya turizmi içindeki yeri tablo 13 'de verilmiştir. 1963'te Türkiye'nin payı % 0,09 iken sonraki yıllarda artmaya başlamış ve 2000'li yıllarda Türkiye dünya turizm gelirin'in yaklaşık % 1,6'larını almaya başlamıştır.

2.1.Dış Turizm Gelirlerinin G.S.M.H İçerisindeki Payı

Dış turizm gelirlerinin gayri safi milli hasıla içerisindeki payı da turizmin Türk ekonomisindeki yerini incelerken üzerinde durulması gereken konulardan biridir. 1963 yılında turizm gelirlerinin G.S.M.H. içerisinde ki payı % 0,1 iken bu oran 1970'de 0,5'e, 1980'de 0,6'ya, 1990'da 2,1'e ve 2001 yılında da 6,0'a yükselmiştir (tablo 14). İç turizm dolayısıyla ortaya çıkan turistik harcamalarda dikkate alındığında bu oranın daha yüksek olacağı açıktır. Ayrıca turistik çarpan etkisinin de dikkate alındığı ekonomik yapıda turizmin milli gelir içindeki payı da oldukça yüksek bir orana çıkmış olacaktır.

Benzer şekilde değerlendirilmesi gereken bir diğer konuda turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine ve turizm giderlerinin ithalat giderlerine oranıdır. Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı tablo 15'de de görüldüğü üzere büyük bir artış göstermiştir ki bu durum sektör açısından oldukça ümit vericidir. 1963 yılında turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı % 2,1 iken bu oran 1970'de 8,8'e, 1980'de 11,2'ye, 1990'da 24,9'a ve 2001 yılında ise 28,8'e yükselmiştir.

Turizm giderlerinin ithalat giderlerine oranının ise düzenli bir seyir izlediği söylenemez. 1963'te % 3,0 olan turizm giderlerinin ithalat giderlerine oranı 1970'de 5,0'a çıkmış, 1980'de tekrar 1,5'e düşmüş, 1990'da 2,3'e ve 2001'de de 4,2'ye yükselmiştir.

Tablo14: DIŞ TURİZM GELİRLERİNİN GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA İÇİNDEKİ PAYI (CARİ ALICI FİYATLARI İLE) 1963-2001				
YILLAR	GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA		DIŞ TURİZM GELİRİ MİLYONŐ	DIŞ TURİZM GELİRLERİNİN G.S.M.H. İÇİNDEKİ PAYI (%)
	MİLYON TL.	MİLYONŐ		
1963	66 801,4	7 422,4	7,7	0,1
1964	71 312,8	7 923,6	8,3	0,1
1965	76 726,3	8 525,1	13,8	0,2
1966	91 419,0	10 157,7	12,1	0,1
1967	101 480,6	11 275,6	13,2	0,1
1968	163 892,7	12 499,3	24,1	0,2
1969	183 356,2	13 877,0	36,6	0,3
1970	207 814,8	9 951,3	51,6	0,5
1971	261 072,6	12 969,9	62,9	0,5
1972	314 139,6	17 200,7	103,7	0,6
1973	399 088,6	22 130,7	171,5	0,8
1974	537 677,6	30 507,0	193,7	0,6
1975	690 900,8	37 598,0	200,9	0,5
1976	868 065,8	41 283,5	180,5	0,4
1977	1 108 270,7	49 177,1	204,9	0,4
1978	1 645 968,5	53 690,7	230,4	0,4
1979	2 876 522,9	52 962,2	280,7	0,5
1980	5 303 010,2	57 198,3	326,7	0,6
1981	8 022 745,3	46 087,2	381,3	0,8
1982	10 611 859,2	52 853,0	370,3	0,7
1983	13 933 008,1	50 153,5	411,1	0,8
1984	22 167 739,9	48 986,5	840,0	1,7
1985	35 350 318,4	52 597,6	1 482,0	2,8
1986	51 184 759,3	75 173,0	1 215,0	1,6
1987	75 019 388,1	85 979,0	1 721,1	2,0
1988	129 175 103,7	90 460,0	2 355,3	2,6
1989	230 369 937,1	107 544,0	2 556,5	2,4
1990	397 177 547,4	150 758,0	3 225,0	2,1
1991	634 392 841,0	150 168,0	2 654,0	1,8
1992	1 103 604 909,0	158 122,0	3 639,0	2,3
1993	1 997 322 597,4	178 715,0	3 959,0	2,2
1994	3 887 902 917,0	132 302,0	4 321,0	3,3
1995	7 854 887 167,0	170 081,0	4 957,0	2,9
1996	14 978 067 283,0	183 601,0	5 962,1	3,2
1997	29 393 262 147,0	192 383,0	8 088,5	4,2
1998	53 518 331 580,0	206 552,0	7 808,9	3,8
1999	78 282 966 809,0	185 267,0	5 203,0	2,8
2000	125 970 544 468,0	201 217,0	7 636,0	3,8
2001	179 480 078 000,0	148 166,0	8 932,0	6,0

Kaynak:www.turizm.gov.tr

Tablo 15: TURİZM GELİRLERİNİN İHRACAT GELİRLERİ VE TURİZM GİDERLERİNİN İTHALAT GİDERLERİNE ORANI (1963 - 2001)						
YILLAR	İHRACAT (*)	TURİZM GELİRLERİ	TURİZM GELİRLERİNİN İHRACAT GELİRLERİNE ORANI (%)	İTHALAT (*)	TURİZM GİDERLERİ	(1 000 000 \$)
						TURİZM GİDERLERİNİN İTHALAT GİDERLERİNE ORANI (%)
1963	368,0	7,7	2,1	688,0	20,5	3,0
1964	411,0	8,3	2,0	537,0	21,8	4,1
1965	464,0	13,8	3,0	572,0	24,3	4,2
1966	490,0	12,1	2,5	718,0	26,3	3,7
1967	523,0	13,2	2,5	685,0	26,8	3,9
1968	496,0	24,1	4,9	764,0	33,4	4,4
1969	537,0	36,6	6,8	801,0	42,2	5,3
1970	588,0	51,6	8,8	948,0	47,7	5,0
1971	677,0	62,9	9,3	1 171,0	42,2	3,6
1972	835,0	103,7	12,4	1 563,0	59,3	3,8
1973	1 317,1	171,5	13,0	2 086,0	93,0	4,5
1974	1 532,2	193,7	12,6	3 777,6	151,8	4,0
1975	1 401,1	200,9	14,3	4 738,7	155,0	3,3
1976	1 960,0	180,5	9,2	5 128,0	207,9	4,1
1977	1 753,0	204,9	11,7	5 796,3	268,5	4,6
1978	2 288,0	230,4	10,1	4 599,0	102,5	2,2
1979	2 261,2	280,7	12,4	5 069,4	95,1	1,9
1980	2 910,1	326,7	11,2	7 909,4	114,7	1,5
1981	4 702,9	381,3	8,1	8 933,4	103,3	1,2
1982	5 746,0	370,3	6,4	8 842,7	108,9	1,2
1983	5 727,8	411,1	7,2	9 235,0	127,3	1,4
1984	7 133,6	840,0	11,8	10 756,9	276,8	2,6
1985	7 958,0	1 482,0	18,6	11 343,4	323,6	2,9
1986	7 456,7	1 215,0	16,3	11 104,8	313,6	2,8
1987	10 190,0	1 721,1	16,9	14 158,0	447,7	3,2
1988	11 662,1	2 355,3	20,2	14 335,0	358,0	2,5
1989	11 625,0	2 556,5	22,0	15 792,0	565,0	3,6
1990	12 960,0	3 225,0	24,9	22 302,0	520,0	2,3
1991	13 593,0	2 654,0	19,5	21 047,0	592,0	2,8
1992	14 715,0	3 639,0	24,7	22 871,0	776,0	3,4
1993	15 345,0	3 959,0	25,8	29 428,0	934,0	3,2
1994	18 106,0	4 321,0	23,9	23 270,0	866,0	3,7
1995	21 636,0	4 957,0	22,9	35 709,0	912,0	2,6
1996	23 225,0	5 962,1	25,7	43 627,0	1 265,0	2,9
1997	26 261,0	8 088,5	30,8	48 559,0	1 716,0	3,5
1998	26 974,0	7 808,9	28,9	45 921,4	1 753,9	3,8
1999	26 587,2	5 203,0	19,6	40 686,7	1 471,0	3,6
2000	27 324,4	7 636,0	27,9	54 502,8	1 711,0	3,1
2001	31 000,0	8 932,0	28,8	41 500,0	1 738,0	4,2

Kaynak :www.turizm.gov.tr

(*) : T.C. BAŞBAKANLIK, DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

3. Türkiye Turizminde İstihdam

Turizmin ülke ekonomisi açısından bir diğer önemli etkisi istihdam konusunda ortaya çıkmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin çoğunda temel amaç, sanayileşerek kalkınmalarını gerçekleştirmektir. Ancak özellikle son yıllarda dikkati çeken en temel sorunlardan biri de sanayileşmenin, gelişmekte olan ülkelerde birçok durumda istihdam sorununu çözmeye yeterli olmayışıdır.

Yeni istihdam imkanları oluşturmak sanıldığı kadar kolay olmamakta, özellikle giderek işgücünden daha çok tasarruf eden sermaye yoğun teknolojinin kullanılmasında yaygınlaşma eğilimi görülmesi, bunların insanın kol gücünü ikame etmesi, diğer taraftan, bilgisayar gibi insanın beyin gücüne yardımcı araçların üretilip kullanılması da Türkiye’ de birçok sahada olumlu sonuçlara yol açmakta, ancak, istihdam konusunda yeni sorunlar oluşturabilmektedir. Teknolojideki gelişme ve değişimler işgücüne olan talebi azaltacağından, tedbirlerin bugünden düşünülmesi mecburiyeti kendini göstermektedir. Konu işsizliği önleme şeklindeki yaklaşımla ele alındığı takdirde, Türkiye’de yeni istihdam sahalarının açılmasında büyük ölçüde emek-yoğun teknolojiye dayalı olan turizm, önemli bir istihdam olanağı meydana getirecektir.

Turizm sektörünün emek yoğun olması sebebiyle istihdam açısından büyük fırsatlar sunması literatürde yoğun olarak işlenen bir konudur. Ancak özellikle Türkiye’de istatistiksel verilerin ancak son yıllarda tatmin edici bir düzeye gelmeye başladığı bilinen bir gerçektir. Turizm sektörünün yapısından dolayı istihdamın genellikle mevsimlik olması da istatistiki verilerin toplanmasını güçleştirmektedir. Bu sebeplerden dolayı istihdam ile ilgili veriler ancak son yılları içermektedir. 1980-1988 yılları arasında teşvik belgesi verilen projelerin istihdam kapasiteleri tablo16’da verilmiştir.

Turizm sektöründe teşvik belgesi verilen projelerin istihdam olanakları açısından önemli bir yere sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İlerleyen yıllarla birlikte turizmin hem yatırım tutarı hem de istihdam kapasitesi artmıştır. Özellikle 1987 yılında turizmin istihdam oranı % 13,66’ya kadar yükselmiştir.

Tablo16: Turizm Sektöründe Teşvik Belgesi Verilen Projelerin Teşvik Edilen Toplam Projeler İçindeki Yeri Ve İstihdam Kapasiteleri(1980-1988)(Cari Fiyatlarla Milyon TL.)

Yıllar	Belge Sayısı			Yatırım Tutarı			İstihdam Kapasitesi		
	Turizm	Toplam	Turizmin Payı	Turizm	Toplam	Turizmin Payı	Turizm	Toplam	Turizmin Payı
1980	-	573	-	2,582	207,026	1,24	752	69,820	1,07
1981	16	3264	0,49	3,571	1,046,024	0,34	1,260	129,042	0,97
1982	17	1469	1,15	8,659	513,298	1,68	1,428	65,570	2,17
1983	57	1031	5,52	25,413	571,216	4,44	3,684	51,738	7,12
1984	61	1176	5,18	85,334	1,105,224	7,72	4,222	58,897	7,16
1985	91	1821	4,99	122,477	3,531,418	3,46	7,883	106,604	7,39
1986	193	2459	7,84	307,561	5,129,453	5,99	13,310	157,309	8,34
1987	294	2810	10,46	830,026	6,830,377	12,15	22,061	161,400	13,66
1988	468	2742	17,06	1,956,702	11,653,387	16,79	27,597	268,297	10,28

Kaynak:DPT, Teşvik Uygulama Başkanlığı Faaliyet Raporlarından(1983-1988) faydalanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 17 konaklama sektöründe 1992-1997 yılları arasında istihdamla ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Sektörde en büyük istihdam olanağını oteller ve tatil köylerinin sağladığı görülmektedir.

Tablo 17:Konaklama Sektöründe İstihdam

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Lokantalı Oteller	43,687	48,882	52,147	53,306	56,586	91,167
Lokantalı Moteller	1,745	2,416	2,019	1,985	2,117	2,309
Apart Otel	457	754	1,191	1,072	1,426	1,350
Pansiyonlar	3,688	3,166	4,789	4,445	5,284	5,778
Kampingle	204	286	272	223	262	327
Tatil Köyleri	5,122	6,703	7,389	9,860	11,818	15,468
Dağ Evleri	-	128	140	150	108	161
Lokantasız Oteller	12,744	16,932	15,592	17,882	18,597	22,861
Lokantasız Moteller	235	597	632	706	706	698
Toplam	67,882	79,864	84,171	89,629	96,904	140,119

Kaynak:die.gov.tr

Tablo 18 restoran, bar ve lokanta sektöründe istihdam ile ilgili bilgi vermektedir. Tabloya göre meyhaneler dışındaki hemen tüm işletmelerde 1992'den 1997'ye kadar geçen süre içinde istihdam oranının ikiye katlandığı görülmektedir.

Tablo 18 :Restoran, Lokanta ve Bar Sektöründe İstihdam

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
İçkili ve içkisiz lokantalar	92,637	93,559	95,620	10,490	103,169	169,169
Köfteci ve kebabçılar	25,158	29,088	33,553	35,883	36,738	43,745
Pizzacı ve hamburgerciler	3,250	7,529	5,500	6,130	6,119	6,197
Meyhane ve birahaneler	7,188	8,091	9,245	7,445	7,800	8,448
Barlar	1,482	1,656	1,821	2,696	3,571	3,670
Gece klübü ve tavernalar	1,727	2,054	2,044	2,365	2,247	2,079
Çay bahçeleri	2,284	2,257	2,809	4,844	6,244	6,929
Toplam	133,726	144,234	150,592	69,853	165,888	240,237

Kaynak:die.gov.tr

Ulaştırma ve seyahat acenteleri sektöründe istihdam edilen kişi sayısı ile ilgili bilgi tablo 19’da sunulmuştur. Buna göre en yüksek istihdam 392,985 kişi ile tarifersiz karayolu taşımacılığındadır. Seyahat acentalarında 21,151 kişi istihdam edilirken toplam sayı 631,096’ya ulaşmaktadır.

Tablo 19 : Ulaştırma Ve Seyahat Acenteleri Sektöründe İstihdam

	1993	1994	1995	1996	1997
Tarifeli Karayolu Taşımacılığı	141,546	132,003	150,272	149,623	164,711
Tarifersiz Karayolu Taşımacılığı	308,731	355,189	363,444	363,506	392,985
Deniz Ve Kıyı Taşımacılığı	24,996	30,557	29,693	29,896	28,259
Tarifeli Havayolu Taşımacılığı	11,495	11,122	12,293	12,840	12,849
Tarifersiz Havayolu Taşımacılığı	352	456	686	1,403	2,172
Destekleyici Ulaştırma Faaliyetleri	4,183	2,988	3,770	5,200	4,868
Seyahat Acenteleri Ve Tur İşletmecileri	-	16,096	14,307	17,903	21,151
Diğer Ulaştırma Acenteleri	3,797	3,599	4,001	3,697	4,101
Toplam	495,100	552,010	578,466	581,068	631,096

Kaynak:die.gov.tr

4.Türkiye'nin Turizm Arzı Ve Dünya Turizmindeki Yeri

Türkiye hem doğal arz kaynakları hem de alt ve üst yapı olanakları açısından turizm sektöründe yeterince zengin bir ülkedir. 1984 ve sonrası yıllarda verilen büyük miktarda ki teşvik ve kredilerle tesis,yatak kapasitesi ve diğer alt ve üst yapı olanaklarını büyük oranda artırmıştır. 1966 yılında 16151 işletme belgeli, 23807 tana de yatırım belgeli yatak kapasitesine sahipken 2002 yılında bu rakam işletme belgeliler için 396148’e ve yatırım belgeli olanlar için ise 222876’ya ulaşmıştır(tablo 20). Ancak yalnızca yatak kapasitesinin artması istenen hedeflere ulaşmak için yeterli olmayacaktır. Destinasyonun doğal yapısını bozmayan ve çevreye uyumlu tesisler yapılarak hem sürdürülebilir turizm ilkelerine dikkat edilmeli hem de bu tesislerin doluluk oranlarını yükseltecek pazarlama stratejileri belirlenmelidir. Turizmin çeşitlendirilmesi

ve mevsimlere yayılması bu açıdan oldukça önemlidir. Bu yapılamadığı sürece turizm tesisleri yılın yalnızca birkaç ayı yoğun çalışmakta diğer dönemlerdeyse atıl kalmaktadırlar. Bu durumda yıl bazında incelendiğinde doluluk oranlarının büyük oranda düştüğü gözlenmektedir.

Tablo 20: Türkiye'nin Konaklama Tesisleri Ve Yatak Sayısı

Yıllar	Turizm İşletme Belgeli Tesisler			Turizm Yatırım Belgeli Tesisler		
	Tesis	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
1966	165	*	16151	291	*	23807
1967	196	*	18158	371	*	29859
1968	225	*	21643	350	*	26803
1969	249	*	24907	340	*	29048
1970	292	*	28354	301	*	25872
1971	337	*	32114	259	*	25619
1972	363	*	34628	157	*	19874
1973	388	*	38528	180	*	24605
1974	400	*	40895	185	*	25739
1975	421	23860	44957	202	12846	25956
1976	439	24983	47307	227	12802	26068
1977	446	26496	50379	261	14359	28230
1978	473	27233	52385	261	13127	26190
1979	494	28013	53956	265	12803	25727
1980	511	28992	56044	267	13019	26288
1981	529	30050	58242	278	15159	30291
1982	569	32011	62372	339	18172	36332
1983	611	33694	65934	376	21410	43425
1984	642	34666	68266	412	26372	53615
1985	689	41351	85995	501	34251	71521
1986	731	44342	92129	638	48615	101383
1987	834	51040	106214	892	73537	153786
1988	957	58914	122306	1268	105736	218445
1989	1102	70603	140086	1662	139497	288896
1990	1260	83953	173227	1921	156702	325515
1991	1404	97260	200678	1987	158372	331711
1992	1498	105476	219940	1938	148017	309139
1993	1581	113995	235238	1788	132395	276037
1994	1729	128065	265136	1578	114913	240392
1995	1793	135436	286463	1334	96517	202483
1996	1866	145943	301524	1309	96592	202631
1997	1933	151055	313298	1402	110866	236632
1998	1954	151397	314215	1365	116286	249125
1999	1907	153749	319313	1311	114840	245543
2000	1300	113452	243794	1824	156367	325168
2001	1240	107262	230248	1980	175499	364779
2002	2124	190327	396148	1138	102972	222876

Kaynak : tursab.org.tr

Tablo 21: Türkiye'ye Gelen Yabancılar Bakımından Türkiye'nin Dünya Turizmindeki Payı(Bin Kişi)

Yıllar	Dünya Turizm Hark. Katılan Turist Sayısı	Türkiye'ye Gelen Yabancı Sayısı	Türkiye'nin Payı
1963	89,999	198,8	0,22
1964	104,506	229,3	0,22
1965	112,729	361,8	0,32
1966	119,797	440,5	0,37
1967	129,529	574,1	0,44
1968	130,899	603,0	0,46
1969	143,140	694,2	0,50
1970	159,690	724,8	0,45
1971	172,239	926,0	0,54
1972	181,851	1,035,0	0,57
1973	190,622	1,341,5	0,70
1974	197,117	1,110,3	0,56
1975	214,357	1,540,0	0,72
1976	220,719	1,675,8	0,76
1977	239,122	1,661,4	0,69
1978	257,366	1,644,2	0,64
1979	273,990	1,523,7	0,56
1980	284,841	1,288,1	0,45
1981	288,849	1,405,3	0,49
1982	286,780	1,391,7	0,49
1983	284,433	1,625,1	0,57
1984	311,167	2,117,1	0,68
1985	325,725	2,614,9	0,80
1986	332,924	2,391,1	0,72
1987	358,659	2,855,5	0,80
1988	390,000	4,172,7	1,07
1989	426,000	4,459,0	1,04
1990	458,000	5,389,0	1,17
1991	463,000	5,517,9	1,2
1992	502,000	7,076,1	1,4
1993	518,000	6,500,6	1,3
1994	550,000	6,670,6	1,2
1995	550,300	7,726,9	1,4
1996	595,000	8,614,1	1,4
1997	613,000	9,689,0	1,6
1998	626,700	9,752,7	1,6
1999	650,200	7,487,3	1,2
2000	697,600	10,428,2	1,5
2001	-	11,618,900	-

Kaynak : WTO,1989:1; T.C. Turizm Bakanlığı,1988:79;Yağcı,2003:219

Tablo 22 : En Çok Turist Çeken Ülkeler (milyon kişi)

Ülkeler	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Fransa	52,5	60,1	62,4	66,8	70	71,4	75,5
ABD	39,4	43,3	46,3	48,9	46,3	46,9	50,9
İspanya	34,1	39,3	40,5	43,4	47,7	51,9	48,2
İtalya	26,7	31	32,8	34	34,8	35,8	41,2
Çin	10,5	23,3	22,7	23,7	25	27	31,2
İngiltere	18	24	25,2	26	25,7	25,7	24,9
Rus. Fed.	*	9,2	14,5	10,5	15,8	16,4	21,2
Meksika	17,2	20	21,4	22,7	19,8	20,2	20,6
Kanada	15,2	16,8	17,3	17,5	18,8	19,5	20,4
Almanya	17	14,8	15,2	15,8	16,5	17	19
Polonya	3,4	19,2	19,4	19,5	11,9	11,6	18
Avusturya	19	17,1	17	16,5	17,3	17,6	18
Macaristan	20,5	20	20,7	19,4	15	12,9	15,6
HongKong	6,5	10,2	11,7	10,5	9,5	10,4	13,1
Yunanistan	8,8	10,1	9,2	10,1	10,9	11,4	12,5
Portekiz	8	9,7	9,7	10,1	11,2	11,6	12
İsviçre	13,2	11,5	10,6	11	10,9	10,8	11,4
Hollanda	*	6,5	6,5	7,8	9,3	9,8	10,2
Malezya	7,4	7,4	7,7	7,2	5,5	6	10
Türkiye	5,3	6,6	8,6	9,7	9,7	7,5	9,6

Kaynak: .world-tourism.org

En çok turist çeken ülkeler sıralamasında Fransa, ABD,İspanya ve İtalya'nın hep ilk sıralarda olduğu görülmektedir. Türkiye ile karşılaştırma yapılması açısından en uygun olan ülke aynı çanakta olması sebebiyle İspanya'dır ve İspanya Türkiye'ye göre yaşam seyri açısından daha eski bir destinasyon olmasına karşılık yaklaşık beş kat fazla turist çekmektedir. Yunanistan ise nerdeyse nüfusundan fazla turist ağırlar duruma gelmiştir ki mutfakları da dahil olmak üzere Türkiye'ye benzeyen bir çok kültürel öğeyle başarmaktadır bu işi. Dolayısıyla Türk turizminin yeterli arz kaynaklarının da ötesinde bir pazarlanamama sorunu olduğu burada da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 23 turizmde en çok kazanan ülkelerle ilgili olarak 1990 yılından günümüze kadar ayrıntılı bilgi vermektedir. En çok turist çeken ülkeler sıralamasında olduğu gibi ABD, İspanya ve Fransa burada da ilk sıralardadır. 2000 yılında ABD 85.5, İspanya 32.4 ve Fransa 31.5 milyar dolar dış turizm geliri elde etmiştir. Türkiye ise 7.6 milyar dolarla listenin ancak sonlarında yer alabilmektedir.

Tablo 23: Turizmde En Çok Kazanan Ülkeler

Ülkeler	Milyar dolar						
	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ABD	43	61,1	64,4	75	71,2	73	85,2
İspanya	18,5	25,3	28,4	27,1	29,7	25,1	32,4
Fransa	20,1	27,5	28,2	27,9	29,9	24,6	31,5
Avustralya	20	27,4	27,3	30	29,8	31	27,4
İngiltere	14,9	19,1	20,4	20,5	20,9	20,9	19,3
Almanya	11,4	12,8	13,2	16,4	16,4	9,5	16,7
Çin	2,2	8,7	10,5	12	12,6	14	16,2
Avusturya	13,4	14,6	15,1	12,3	11,1	11,2	11,4
Kanada	6,3	8	8,7	8,9	9,3	10,2	10,8
Yunanistan	*	4,1	3,7	3,7	5,1	5,4	9,3
Avustralya	4	7,1	8,2	9,3	7,3	7,5	8,4
Meksika	5,4	6,1	6,8	7,5	7,8	7,8	8,3
Hongkong	5	9,6	11,2	*	7	7	7,9
Türkiye	2,7	4,9	5,9	7	7,1	5	7,6
Tayland	4,3	7,6	8,6	8,7	5,9	6,6	7,5

Kaynak : world-tourism.org

Sonuçlar

Cumhuriyet döneminde turizmle ilgili gelişmeler ve oluşturulan politikalar, ilk olarak 1923 yılında Reşit Saffet Atabinen ve arkadaşları tarafından kurulan ve daha sonra adı Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu olacak olan Türk Seyyahin Cemiyeti tarafından yönlendirilmiştir. Daha sonraları 1934 yılında devletin resmi kuruluşları içinde küçük bir büro olarak kurulmuş olan Türk Ofisi tarafından yönlendirilmeye başlanmış ve planlı döneme kadar kurulan değişik büro ve müdürlüklerce organize edilmiştir. Düzenli ve daha ciddi bir şekilde 1953 yılında çıkarılan 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile Türkiye'nin turizm politikası çizilmeye başlanmıştır.

Planlı dönemle birlikte 1963 yılında 265 sayılı Kanunla Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmuş ve turizm politikaları bu bakanlık tarafından (belli dönemlerde bakanlık adı ve yapısı değiştirilse bile) ve Kalkınma Planları çerçevesinde oluşturulmaya başlanmıştır.

1963 yılından bu tarafa yapılan yatırımlar, planlar, teşvikler ve krediler sonucunda Türkiye'nin turizm sektöründe çok yol aldığı göz ardı edilemeyecek bir gerçektir ancak hala Türkiye hem gelen yabancı turist sayısı açısından hem de gelen turistlerin profilleri(egitim, kültür, gelir vb.) açısından istenen noktaya ulaşamamıştır. Bu durum aynı zamanda turizmin ekonomik etkilerinden yeterince faydalanamamayı da beraberinde getirmektedir. Her ne kadar gelen yabancı turist sayısı rakamsal olarak artış gösterse de kişi başına harcama miktarı düşmekte böylece de dış turizm gelirleri büyük oranda artmamaktadır.

Turizm sektörünün kontrol altına alınamayan bir çok dış etkenden etkilenen politik ve siyasi istikrarsızlıklara son derece duyarlı bir sektör olması ülkenin jeopolitik konumu gereği Türk turizmcisinin ve politikacıların işini daha da güçleştirmektedir. Bu sebepten dolayı turizm planlamacılarının politikaları belirlerken daha dikkatli olması ve kriz ortamlarından en az etkilenmeyle çıkacak şekilde çalışmalarını yürütmeleri gerekmektedir. Ayrıca iç turizmin kriz ortamlarından çıkışta önemli bir destek olabileceği unutulmamalıdır.

Türkiye Akdeniz çanağındaki ülkeler arasında doğal arz kaynakları açısından en büyük potansiyele sahip ülkelerden biridir. Bu zenginlik doğru plan ve programlamayla birleştirildiğinde daha çok turist ve daha yüksek dış turizm gelirine ulaşmak çok daha kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKOĞLU, Tunay (1969) Turizm Eğitimi Ve Öğretimi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayını.
Devlet Planlama Teşkilatı (1976-1988), İcra Planı Uygulama Raporları.
Devlet Planlama Teşkilatı (1963-1988), İcra Planı.
Devlet Planlama Teşkilatı (1996), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995)
Devlet Planlama Teşkilatı (1983-1988), Teşvik Uygulama Başkanlığı Faaliyet Raporları.
Devlet Planlama Teşkilatı (1983), 6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye de Yabancı Sermaye.
Devlet Planlama Teşkilatı (1987), Yabancı Sermaye Raporu (1983-1986), Nisan, Ankara.
Devlet Planlama Teşkilatı (1989), 1989 Yılı Programı, Ankara.
Devlet Planlama Teşkilatı (1981), 1981 Yılı Programı, Ankara.
ŞAHİN, Adem (1990), İktisadi Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara
T.C. Merkez Bankası Yıllık Faaliyet Raporları (1969-1988)
T.C. Turizm Bankası A.Ş. (1982), 21. Hesap Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
T.C. Turizm Bankası A.Ş. (1988), 1987 Faaliyet Raporu, Ankara.
Türkiye Odalar Borsalar Birliği (1977), İktisadi Rapor (1977), Ankara.
Türkiye Odalar Borsalar Birliği (1972), İktisadi Rapor (1972), Ankara.
ÜNLÜÖNEN, Kurban (1990), Turizmin İktisadi Kalkınmaya Etkileri ve Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Turizm Politikaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
World Tourism Organization (1989), Yearbook of Tourism Statistics, Vol.1.
World Tourism Organization (1999), Tourism Highligts.
www.die.gov.tr

www.world-tourism.org

www.turizm.gov.tr

www.türsab.org.tr

YAŞA, Memduh ve diğ.(1980), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, İstanbul :

Akbank Kültür Yayını.

YAĞCI, Özcan (2003), Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık, Ankara.

**TÜRKİYE’NİN İHRACATININ MEKANSAL
YAYILIMININ ANALİZİ: LORENZ EĞRİSİ
YAKLAŞIMI**

**AN ANALYSIS OF SPATIAL DISTRIBUTION OF THE
TURKISH EXPORTS: LORRENZ CURVE APPROACH**

Murat KARAÖZ*

Bekir GÖVDERE**

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’nin ihracatının iller itibariyle mekansal dağılımı incelenmekte ve yayılımının dengeli olup olmadığı Lorenz eğrisi ve Gini katsayıları yardımıyla analiz edilmektedir. Yapılan analizlerden 1990-2002 dönemi içerisinde bölgesel dengesizliklerde ihracat açısından belli bir iyileşme olduğu saptanmış ve bu iyileşmenin devam edeceği tahmin edilmiştir. Daha sonra, elde edilen bulgular, gelişmiş bir ülkeyle kıyaslama yapmak amacı çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri’nin ilgili değerleri kullanılmıştır. Yapılan karşılaştırma, Türkiye’nin ihracatla ilgili mekansal eşitsizlik açısından ABD’nin oldukça gerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada, Türkiye’de bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik olarak ilgili kamu kuruluşlarınca yapılan ekonomi politikalarından kısaca söz edilmekte ve önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İhracat, Lorenz Eğrisi, Mekansal Analiz, İller.

---

* S.D.Ü., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, (Yrd. Doç. Dr)

** S.D.Ü., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, (Yrd. Doç. Dr)

ABSTRACT

In this paper, the provincial level spatial distribution of the Turkey's exports has been analyzed by using the Lorenz curve and Gini coefficient approaches. The analyses covers 1990-2002 period and it has shown that some improvements on the elimination of the regional disparities in terms of the provincial exports has been achieved and expected to continue to improve in the near future. Then, to judge against a developed economy, the findings have been compared with the United States' relevant figures. The comparisons have shown that the Turkish economy is well behind the American economy in terms of export related spatial disparities. Finally, the significance of the economic policies that have been carried out by the Turkish government authorities towards the elimination of regional disparities has been underlined.

Key words: Export, Lorenz Curve, Spatial Analysis, Provinces.

Giriş

Birçok ülkenin ortak sorunlarından bir tanesi de, bölgesel dengesizliklerdir. 20-30 yıl öncesine kadar, söz konusu dengesizlikler, bu denli tartışılmıyordu. 1970'li yıllardan itibaren pek çok ülkede liberalleşme hareketleri başlamış ve ihracata dönük büyüme stratejisi benimsenmiştir. Türkiye de, bu sürece 24 Ocak 1980 kararları ile katılmıştır. Söz konusu dışa açılma, bölgesel dengesizlikleri belirginleştirmiş ve dengesizlikleri giderme politikalarının daha çok önem kazanmasına zemin hazırlamıştır. Böylece, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte de bölgesel gelişmenin, kalkınma ve planlama içindeki ağırlığı artmış, bölge planlarının yapılması gerektiği ve yapılacağı açıkça belirtilmiştir (DPT, 2000:29). DPT'nin Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda Türkiye için küreselleşme, bölgeselleşme (Avrupa Birliği ile bütünleşme) dış dinamiklerinin ve hızlı yapısal değişimlerin etkisi altında bölgesel gelişme stratejilerinin yeniden belirlenmesine ihtiyacı olduğu

ifade edilmektedir (DPT, 2000:23). Aynı raporda, "...bu kararlar (24 Ocak kararları) rekabet ve girişimcilik gibi değerleri ön plana çıkarırken, rekabet ve girişimcilik yeteneği yüksek küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler) ve orta boy kentler, yaşanan değişime uyum sağlayabilmiş ve yerel kaynaklar temelinde belirli sektörlerde uzmanlaşarak dünya pazarlarına açılmaya başlamışlardır" (DPT, 2000:178) ifadesine yer verilmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi, bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkmasında ya da giderilmesinde bölgesel ihracatın belirgin bir yeri bulunmaktadır.

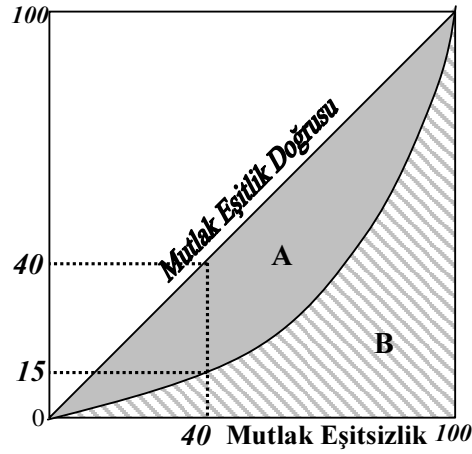
Türkiye, izlediği dışa açık büyüme stratejisi çerçevesinde uyguladığı politikalar sayesinde, ihracat açısından önemli başarılar yakalamıştır. 1980 yılında sadece 2.5 milyar dolar olan ihracat rakamı 1995 yılına gelindiğinde 21.6 milyar dolar ve 2002 yılında 35.8 milyar dolara çıkmıştır. Aynı dönemde ithalat rakamları ise sırasıyla; 7.9, 35.7 ve 51.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2000:181).

1980 yılında uygulamaya koyulan dışa dönük kalkınma stratejisi, hem makro ekonomik hem de mikro ekonomik etkileri bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Günümüzde geleneksel ve yeni sanayi odakları olarak nitelenen iller başta olmak üzere pek çok il, dünya pazarlarına hızla açılırken, diğer bazı iller bu sürece başarılı bir şekilde katılamamışlardır. (DPT, 2003; Temel ve Diğerleri, 2002:58-65).

Bu çalışmada, Türkiye'nin ihracatının mekansal yayılımı incelenmekte ve yayılımın dengeli olup olmadığı Lorenz eğrisi ve Gini katsayıları yardımıyla analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular, gelişmiş bir ülkeyle kıyaslama yapmak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ilgili değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Çalışmada, ilk olarak Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı hakkında bilgi verilmekte ve ardından da Türkiye'ye ve ABD'ye ilişkin analizler ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

I. LORENZ EĞRİSİ VE GİNİ KATSAYISI

Lorenz eğrisi, belirli bir konuda, bir bütünün parçaları arasındaki dengesizlikleri, parçaların oransal dağılım içindeki paylarını kullanarak analiz eden grafiksel bir gösterimdir. Bu analiz başta nüfus, gelir dağılımı ve diğer bazı ekonomik dengesizlikleri incelemek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Hansen ve Formby, 1998; Lovell, 1998; Selya, 1993). Bir bütünlüğe ilişkin Lorenz eğrisini elde edebilmek için önce bütünü oluşturan parçaların bütün içindeki oransal payları bulunur. Daha sonra bu oransal paylar en düşükten en yükseğe doğru sıralanır. Elde edilen bu sıralı veriler birikimli olarak tekrar hesaplanır. Birikimli serinin en çok %100 olması beklenir. Daha sonra bu birikimli seri yardımıyla Şekil 1'deki gibi bir Lorenz eğrisi elde edilir (Hayter, 1997).

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Şekil 1'de yatay ve düşey eksen 0 ile 100 arasında değerler almaktadır. Yatay eksen bütünün parçalarının birikimli olarak %'sini verirken, düşey eksen ise yatay eksendeki yüzdeler kesimin bütünden aldığı payı göstermektedir.

Teorik olarak bir bütünün parçaları arasında mutlak eşitlik yada mutlak adaletsizlik söz konusu olabilir. Bu iki uç durum da grafik üzerinde gösterilmektedir. Buna göre mutlak eşitlik durumunda Lorenz eğrisinin 45 derecelik bir açı ile orijinden geçen bir doğru olması beklenirken, mutlak eşitsizlik durumunda eğrinin yatay eksenini takip etmesi beklenir. Genellikle gerçek hayatta eşitsizlikler bu iki uç durum arasında bir yerde bulunmaktadır. Bu nedenle Lorenz eğrisi de, bu iki uç arasında bir konuma yerleşmektedir. Bu durum ayrıca grafik üzerinde gösterilmektedir.

Eğrinin yorumlanmasının daha açık olarak anlaşılması için şekildedeki Lorenz eğrisi üzerinde işaretlenmiş olan örnek değerlerinden yararlanmak mümkündür: Örneğin Şekil 1'deki verilerin bir ülkedeki nüfus ve gayri safi milli hasıla (GSMH) ilişkisini gösterdiğini varsayalım. Bu durumda, şekildedeki rakamlara göre, nüfusun %40'lık kısmı hali hazırda GSMH'nin %15'lik kısmına sahiptir. Ancak, eğer nüfusla GSMH arasında mutlak eşitlik ilişkisi var olsaydı, nüfusun %40'lık kısmının GSMH'nin %40'lık kısmına sahip olması durumu ortaya çıkardı.

Diğer taraftan Lorenz eğrisi yardımıyla Gini katsayısı hesaplanmaktadır. Bu katsayı şekilde gösterilmekte olan A ve B alanları yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$Gini\ Katsayısı = A / (A + B)$$

Mutlak eşitlik durumunda Gini katsayısı 0 değerini alırken, mutlak eşitsizlik durumunda ise 1 değerini almaktadır (Colander, 2001:435).

II. TÜRKİYE'NİN İHRACATININ MEKANSAL DAĞILIMININ ANALİZİ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amaçları:

- Türkiye’de ihracatın iller itibariyle mekansal yayılımını ölçmek ve eşitsizliği görebilmek.
- Bu eşitsizlikte zaman içerisinde bir iyileşme olup olmadığını görebilmek.
- Eşitsizliğin büyüklüğünü görmek amacıyla, gelişmiş bir batı ülkesi olan ABD’ye ilişkin mekansal verilerle kıyaslamak. Kıyaslamayı daha net bir şekilde görebilmek için Türkiye ABD arasındaki mekansal eşitsizlik farkının ne kadar sürede giderilebileceğini görmektir.

Bu amaçlara ulaşabilmek için 1990-2002 dönemine (13 yıl) ait il ihracat verileri ve 1998 yılı ABD eyalet ihracat verileri, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı yöntemleriyle değerlendirilmektedir.

Türkiye’ye ilişkin il düzeyinde ihracat verileri Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan (DTM) temin edilmiştir. Eldeki bu veriler farklı yıllarda yeni ortaya çıkan illeri de içermektedir. Çalışmada, daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek amacıyla, bu yeni illerin ihracat rakamları, eskiden bağlı oldukları illerin ihracatı içinde değerlendirilmiştir. Diğer taraftan bu veriler içerisinde bir de “çıkış yeri bilinmeyen ihracat verileri” bulunmaktadır. Bu veriler herhangi bir ilin verilerine dahil edilmemiştir. Bunun yerine ayrı bir ilmiş gibi analize dahil edilmiştir. Böylece, ihracatın yayılımı 67+1 il olarak hesaplanmıştır.

ABD’ye ilişkin veriler ise Coughlin ve Pollard’ın kaleme aldığı (Coughlin and Pollard, 2001:25-39) eyaletlerin imalat sanayi ihracatlarının analizine ilişkin bir çalışmadan alınmıştır. Bu veriler yardımıyla ABD’ye ilişkin Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı hesaplanmıştır.

Bu analizde mekansal eşitsizliğin karşılaştırılmasında ABD’nin tercih edilmesinin temel nedeni hiç şüphesiz, gelişmiş bir ülkeyle Türkiye arasındaki farkı daha iyi görebilmektir. ABD’de mekansal bölünmüşlük açısından eyalet sistemini kullanmaktadır. Bu yönüyle Türkiye’nin il sistemine tam benzemese

de yapılan analiz açısından bunun bir öneminin olmadığı söylenebilir. Çünkü bu analizde önemli olan mekansal ayrımların varlığı ve bunların karşılaştırılabilirliğidir. Diğer taraftan Avrupa Birliği (AB) verileri de hiç şüphesiz, böyle bir kıyaslama için tercih edilebilir. Ancak, bilindiği gibi, AB büyük bir dönüşüm ve genişleme süreci geçirmektedir (Tekeli ve İlhan, 2000:555). Bu nedenle ABD yerine, AB'ye ilişkin bölgesel verilerin Türkiye ile karşılaştırma için kullanılmasının sağlıklı olmayabileceği düşünülebilir. Zaten, burada önemli olan Türkiye'nin batı ülkelerine kıyasla konumunu yaklaşık olarak görebilmektir.

1.2. Türkiye'de İhracatın Mekansal Dağılımı

Bu bölümde, kısaca, Türkiye'nin ihracatının iller itibariyle yayılımı incelenmektedir. Türkiye'nin ihracatının mekansal yayılımına ilişkin veriler incelendiğinde, bazı illerin diğerlerine göre üstün bir performansa ulaştıkları, bazı illerin ise performanslarının daha önceki yıllara göre gerilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 1: 2002 Rakamlarına Göre İhracatta En Başarılı Altı İl

		1990	1990	2002	2002
	İL ADI	DOLAR	%	DOLAR	%
1	İstanbul	7.687.177.387	59.3	20.653.616.362	57.8
2	Ankara	239.538.832	1.8	2.468.484.960	6.9
3	İzmir	2.058.271.644	15.9	2.222.667.075	6.2
4	Bursa	335.698.058	2.6	2.126.007.588	6.0
5	Adana	531.436.165	4.1	1.469.813.380	4.1
6	Amasya	4.773.296	0.0	827.202.509	2.3
	Diğer İller	2.086.708.541	16	5.812.752.445	17
	Toplam	12.959.290.657	100	35.761.981.307	100

İlk olarak Tablo'1 de, 2002 yılı verilerine göre, ihracat performansı açısından en başarılı 6 ile ait ihracat rakamları ve Türkiye içerisindeki yüzde

payları sunulmaktadır. Tabloya göre, tüm Türkiye’de ihracat açısından en başarılı il olarak karşımıza İstanbul çıkmaktadır. İstanbul ilinin 2002 yılı toplam ihracatı 20.6 milyar dolar olarak gerçekleşirken, Türkiye içerisinde ihracattan aldığı pay %57.8 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılı verileri dikkate alındığında bu il dışında ihracat içerisindeki payı %7’nin üzerinde bulunan başka bir il bulunmamaktadır. İstanbul ilini, sırasıyla, geleneksel sanayi odakları arasında yer alan Ankara (%6.9), İzmir (6.2), Bursa (6.0) ve Adana (%4.1) illeri takip etmektedir. Daha sonra ise %2.3’lük payı ile Amasya ili yer almaktadır.

Tablo 1’de ayrıca, 1990 ve 2002 yılları için, diğer tüm illerin toplam ihracatları ve yüzde payları “toplulaştırılmış” olarak yer almaktadır. En son satırda ise yine aynı yıllara ilişkin Türkiye’nin toplam ihracat rakamları sunulmuştur. Türkiye’nin toplam ihracatı 1990 yılında 12.96 milyar dolar iken, yaklaşık olarak 2.76 kat artarak, 2002 yılında 35.76 milyara yükselmiştir.

Tablo 2: 1990 ve 2002 Yıllarında Türkiye İhracatı İçerisinde % Payı En Çok Artanlar ve Azalanlar

<i>Sıra</i>	<i>İl adı</i>	<i>1990 (%)</i>	<i>2002 (%)</i>	<i>Artış (%)</i>
1	Ankara	1.8	6.9	5.1
2	Bursa	2.6	6.0	3.4
3	Amasya	0.0	2.3	2.3
4	Sakarya	0.0	1.1	1.1
5	Denizli	0.6	1.4	0.8
<i>Sıra</i>	<i>İl adı</i>	<i>1990 (%)</i>	<i>2002 (%)</i>	<i>Azalış (%)</i>
5	Hatay	1.6	0.8	-0.8
4	Kocaeli	2.2	1.3	-0.9
3	İçel	2.2	0.7	-1.5
2	İstanbul	59.3	57.8	-1.6
1	İzmir	15.9	6.2	-9.7

Tablo 2’de ise, 1990 ve 2002 yılları değerlendirilerek, Türkiye ihracatı içerisinde yüzde payları en fazla artan ve en fazla azalan ilk beş il gösterilmektedir. Türkiye ihracatı içerisinde payı artan ilk beş il sırasıyla;

Ankara, Bursa, Amasya, Sakarya ve Denizli olarak gözükmektedir. Örneğin, Ankara ilinin Türkiye ihracatı içerisindeki payı 1990 yılında % 1.8 iken 2002 yılında %6.9'a yükselmiştir. Böylece, Ankara ilinin Türkiye ihracatı içerisindeki payı 1990'dan 2002 yılına %5.1 artmıştır. Bu iller içerisinde Ankara, Bursa ve Sakarya illeri geleneksel sanayi odağı veya komşu ilidir. Denizli ili ise yeni sanayi odağı olarak payını en hızlı arttıran il konumunda gözükmektedir. Amasya ili ise, ne bir yeni sanayi odağı ne de geleneksel sanayi odağıdır. Buna rağmen, Türkiye ihracatı içerisindeki payını hızla artırarak, bu listeye girmeyi başarması dikkat çekmektedir.

1.3. Türkiye'nin İhracatının Frekans Dağılımı ve ABD ile Karşılaştırılması

İhracatın, Türkiye'de illere göre ve ABD'de eyaletlere göre frekans dağılımları Tablo 3'te sunulmuştur. Türkiye'nin frekans dağılımları, 1990, 1996 ve 2002 yılları, ABD'nin frekans dağılımı ise 1998 yılı için verilmiştir. Tablo 3'ün ilk sütunu, toplam ülke ihracatının yüzdeler dilimlerini göstermektedir. Buna göre, örneğin, 0-1 yüzdeler dilimi, ülkeden yapılan ihracatın % 0 ile 1 arasında paya sahip olan tüm il (Türkiye için) ya da eyaletleri (ABD için) göstermektedir. Örneğin, Tabloya göre, 1990 yılında Türkiye'deki illerden 52 tanesi bu özelliği taşımakta, yani her birinin ülke ihracatı içindeki payı % 0 ila 1 arasında bir değer almaktadır. Diğerleri de benzer şekilde yorumlanabilir. İkinci, üçüncü ve dördüncü çiftli sütunların her birisi, birinci sütuna uygun olarak Türkiye'nin ihracatının illere göre frekans dağılımını ve yüzdeler dilimlerini göstermektedir. Sonucu çiftli sütun ise, ABD'nin 1998 yılı ihracatının eyaletlere göre frekans dağılımını ve yüzdeler dilimlerini göstermektedir. Örneğin, ABD'deki eyaletlerin 13 tanesinin her birisi ülke ihracatının %1-2'lik kısmını yapmaktadır ve bu 13 eyaletin toplam eyaletler içindeki payı %25.5'tir.

Tablo 3'te açıkça görülmekte olduğu gibi, her ne kadar hem Türkiye hem de ABD'nin frekans dağılımları ilk üç yüzdeler diliminde (0-1, 1-2 ve 2-3)

kümelenmekte ise de, Türkiye'deki kümelenmenin çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, Tablodaki 2002 yılı rakamları ve diğer veriler yardımıyla yapılan hesaplamalara göre, Türkiye'de illerin ilk %91.7'lik (75.0 + 16.2 +1.5) kısmı toplam ihracatın %19.3'ünü yapmış iken, ABD'de %40.3'ünü gerçekleştirmiştir. Ayrıca, tablodaki 2002 yılı verilerine göre, Türkiye'deki illerin toplam yüzde 91.7'lik bir kısmı bu ilk üç dilime girmekte iken, ABD'de ilk üç dilime giren eyalet yüzdesi ise 76.5'tir. Yine ABD'de eyaletlerin geriye kalanının yüzde 19.5'luk kısmı 3-6 aralığındaki üç yüzdilik dilime (3-4, 4-5 ve 5-6) girmektedir. ABD'de son %4'lük dilim 13-17 aralığına tekabül etmektedir. Yani, hiçbir eyalet tek başına toplam ülke ihracatının %17'sinin üstünde bir paya sahip değildir. Diğer taraftan, 58-59 yüzdilik dilimi, Türkiye ile ilgili ilginç bir gerçeği ortaya koymaktadır. Buna göre, sadece bir il (Tablo 2'ye göre: İstanbul) toplam Türkiye ihracatının yaklaşık %60'mı gerçekleştirmektedir. Tablo 2 ve 3'e göre, bu realite 1990 yılından 2002 yılına kadar çok fazla değişmiş gözükmemektedir. Bütün bunlar, ihracatın iller itibariyle dağılımında Türkiye'de büyük dengesizliklerin olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3: İhracatın, Türkiye'de İllere Göre ve ABD'de Eyaletlere Göre Frekans Dağılımları (Türkiye: 1990, 1996 ve 2002 yılları; ABD: 1998 yılı)

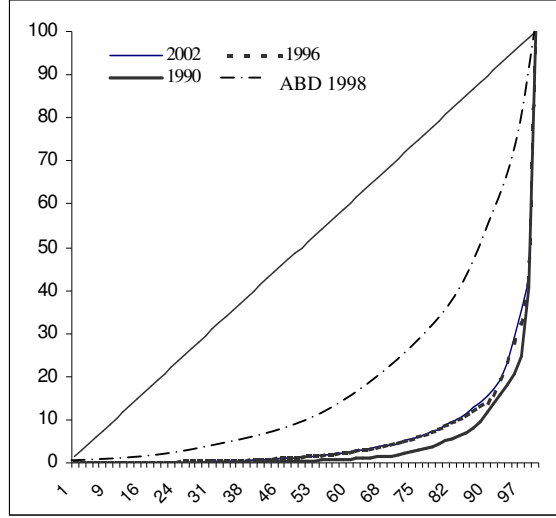
Aralıklar: Ülke ihracatı içinde İlin aldığı pay (%)	TÜRKİYE						ABD	
	1990		1996		2002		1998	
	Aralıktaki il sayısı	Aralıktaki il sayısı (%)	Aralıktaki il sayısı	Aralıktaki il sayısı (%)	Aralıktaki il sayısı	Aralıktaki il sayısı (%)	Aralıktaki Eyalet sayısı	Aralıktaki Eyalet sayısı (%)
0-1	52	76.5	51	75.0	51	75.0	19	37.3
1-2	7	10.3	11	16.2	11	16.2	13	25.5
2-3	5	7.4			1	1.5	7	13.7
3-4	1	1.5					4	7.8
4-5	1	1.5	4	5.9	1	1.5	2	3.9
5-6							2	3.9
6-7					2	2.9	2	3.9

7-8					1	1.5		
10-11			1	1.5				
13-14							1	2.0
16-17	1	1.5					1	2.0
58-59			1	1.5	1	1.5		
59-60	1	1.5						
TOPLAM	68 (*)	100	68	100	68	100	51(**)	100
(*) Bu hesaplamalarda, bütünlüğü bozmamak için Türkiye il sayısı orijinal idari ayrıma göre 67 olarak alınmıştır. Ayrıca DTM'den gelen verilerde ili belli olmayan ihracatlar için "bilinmeyenler" kategorisi bulunmaktadır. Bu nedenle toplam il sayısı 68 görülmektedir. (**) ABD'deki Eyalet sayısı.								

1.4. Türkiye'nin İhracatının Mekansal Yayılımının Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı İle Analizi

Türkiye'nin ihracatının mekansal yayılımı, 1990, 1996 ve 2002 yılları verileri kullanılarak Lorenz eğrisi analizi yardımıyla hesaplanmıştır. Analiz hesaplamaları neticesinde ortaya çıkan Lorenz eğrileri aynı koordinat düzlemi üzerinde Şekil 2'de gösterilmiştir. Şekil 2, Türkiye'ye ilişkin üç farklı yıla ait Lorenz eğrilerinin yanı sıra ABD'nin 1998 yılı ihracatının mekansal yayılımını gösteren bir Lorenz eğrisini de içermektedir.

Şekil 2'deki 45°'lik doğru mutlak eşitlik doğrusunu göstermektedir. Şekil 2'den de izlenebileceği gibi, Türkiye'nin ihracat verilerine ilişkin Lorenz eğrileri mutlak eşitlik doğrusunun oldukça uzağında kalmaktadır. Bu, ihracatın iller itibarıyla dağılımında büyük dengesizliklerin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Buna rağmen, 1996 ve 2002 yıllarına ilişkin Lorenz eğrileri, 1990 yılına kıyaslandığında mutlak eşitlik doğrusuna biraz daha yaklaşmış gözükmeğe olup, mekansal dengesizlikte az da olsa bir iyileşmenin devam ettiğine işaret etmektedir. Ancak, Şekilde de görüldüğü gibi, bu yaklaşma 1990'dan 1996'ya çok fazla belirgin değil iken, 2002 yılına gelindiğinde daha net görülebilmektedir.

Şekil 2: Türkiye ve ABD'nin ihracata ilişkin karşılaştırmalı Lorenz Eğrileri
(ABD:1998 ve Türkiye 1990-1996-2001 yılları)

Ancak, şekilde yer alan Türkiye'ye ilişkin Lorenz eğrileri, yine aynı şekilde yer alan ABD'nin Lorenz eğrisi ile kıyaslandığında, Türkiye'deki bölgesel eşitsizliğin boyutu hakkında fikir edinmek mümkün olmaktadır. Şekil 2, Türkiye'de bölgesel dengesizliklerin giderilmesi konusunda önemli ilerlemeler gerçekleştirmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye ve ABD'ye ilişkin Gini katsayıları hesaplanmış ve Tablo 4'te sunulmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi, Türkiye'ye ilişkin Gini katsayıları yıllık olarak 1990-2002 (13 yıllık) dönemi için hesaplanmıştır. ABD'ye ilişkin katsayı sadece 1998 yılı için hesaplanmıştır. Bilindiği gibi, Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer almakta olup sifıra yaklaştıkça bölgesel eşitsizliklerin daha da azaldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Türkiye'nin Gini katsayısı, her ne kadar, 1998 ve 2000 yıllarında geçici olarak yükselmiş olsa da, 1990 yılından 2002 yılına kadar geçen zaman içerisinde, 0.906'dan 0.876'ya düşmüştür. Sonuçlardan bu düşüşün daha da devam edeceğini tahmin etmek

mümkündür. Ancak, Türkiye, açıkça görüldüğü gibi, ABD'nin 1998 yılı Gini katsayısı değeri olan 0.618'den hala oldukça uzakta gözükmektedir.

“Sanayi açısından en gelişmiş ülke, sanayileşme merdiveninde peşinden gelenlere sadece kendi geleceğinin bir imgesini sunar” (Hirschman, 2001:27). ABD'nin Gini katsayısı bu açıdan yorumlandığında, Türkiye açısından geleceğe ilişkin bir imge sunmaktadır. ABD ve Türkiye arasındaki bu farkın derin olmasına karşın, giderilebilirliğini sorgulamak önem taşımaktadır. İşte bu noktada, Türkiye'nin, kendisinin gelecekteki bu imgesine ne kadar süre sonra erişebileceği sorusu akla gelmektedir.

Tablo 4: Türkiye'nin İhracat Verilerine İlişkin Gini Katsayılarının Yıllar İçerisinde Değişimi ve ABD'nin 1998 Yılı İtibarıyla Durumu İle Karşılaştırması

	<i>Yıllar</i>	<i>Gini Katsayısı</i>
TÜRKİYE	1990	0.906
	1991	0.903
	1992	0.902
	1993	0.900
	1994	0.892
	1995	0.891
	1996	0.879
	1997	0.875
	1998	0.880
	1999	0.879
	2000	0.882
	2001	0.876
	2002	0.874
ABD	1998	0.618

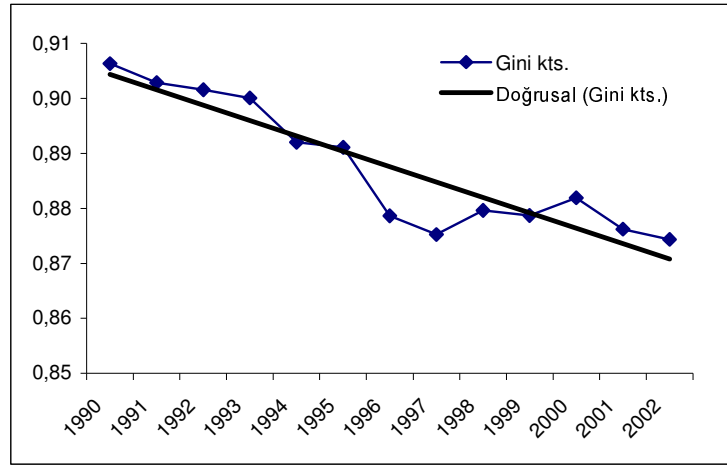
Bu soruya cevap bulabilmek amacıyla, Tablo 2'de yer alan 1990-2002 yılları arasındaki Gini katsayıları yardımıyla gelecek yılları görebilmeye yönelik bir tahmin yapılmıştır. Bu amaçla Şekil 3'deki Gini katsayısına ilişkin grafikten de yararlanarak Gini katsayısının zamanın doğrusal bir fonksiyonu olduğu

varsayılmıştır. Tablo 2'deki veriler en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

$$G_t = 6.469 - 0.0028 t \quad R^2 = 91.94$$

(8.99)   (-7.76)

$G_t = t$ yılındaki Gini katsayısı ve $t = \text{yıl}$

Şekil 3: Türkiye'nin İhracatının Mekansal Yayılımına İlişkin Gini Katsayıları ve Trendi: 1990-2002

Doğrusal model tahmini sonucunda elde edilen model yardımıyla Türkiye'nin geleceğe yönelik Gini katsayısı projeksiyonları yapılmıştır. Bu yapılan projeksiyonlar 2002 yılında 0.874 olan Gini katsayısının ABD'nin 1998 yılı Gini katsayısı olan 0.618'i yakalayabilmesi için yaklaşık 88 yıl geçmesi gerektiğini göstermiştir. Bu çıkarılamayı yaparken ABD'nin 1998'deki Gini katsayısı değerinin geçen yıllar içerisinde sabit kalacağı gibi basitleştirici bir varsayım da yapılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'nin ihracatının illere göre dağılımının dengeli olup olmadığı sorgulanmıştır. Ayrıca, elde edilen bulgular gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olan ABD'nin mekansal ihracat değerleri ile karşılaştırılmıştır. 1990-2002 dönemine ait il ihracat verileri ve 1998 yılı ABD eyalet ihracat verileri, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı yöntemleriyle değerlendirilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İller itibarıyla var olan istatistikler, değerlendirme yapılan dönem içerisinde, illerin ihracat değerleri arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle İstanbul ilinin tek başına toplam ülke ihracatının yaklaşık % 60'ını gerçekleştirmesi dikkat çekicidir. Diğer iller arasında da dengesizlikler söz konusudur.

Eldeki bulgular, Lorenz eğrisi ve Gini katsayıları, Türkiye'deki bölgesel eşitsizliğin az da olsa zaman içerisinde azalma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Ancak, Türkiye'nin mekansal eşitsizlik açısından gelişmiş bir ülke olan ABD'nin oldukça gerisinde olduğu görülmüştür. Türkiye'nin 1990-2002 dönemine ilişkin Gini katsayıları da, ihracatın mekansal dengesizliğinde zaman içerisinde bir düzelme eğiliminde olduğunu teyit etmiştir.

Yukarıda da değinildiği gibi, genel olarak iller arası ekonomik dengesizlikleri gidermeye yönelik çabalar, Türkiye ekonomisi için büyük bir önem taşımakta olup, bu alanda önemli mesafeler katedilmiştir. Son zamanlarda bu politikaların büyük bir ivme kazandığı yapılan çalışmalardan ve ortaya konulan çabalardan gözlenmekte olup, bu çabaların yakın bir gelecekte etkilerinin görüleceği beklenmektedir. Ancak dengesizliklerin giderilmesi süreci zaman alacağından politikaların kararlıkla devam ettirilmesinin önemi hiç şüphesiz bilinen bir gerçekliktir. Zaten, modern ve gelişmiş bir ülkenin, sosyal

devlet ilkesi çerçevesinde, aynı zamanda mekansal ekonomik dengesizliklerini de azami ölçüde gidermiş bir ülke olduğu gerçeği karşımızda durmaktadır.

KAYNAKLAR

COLANDER, David, (2001), **Microeconomics**, Fourth Edition, McGraw-Hill Irwin.

COUGLIN, Cletus C., POLLARD Patricia S, (2001), “Comparing Manufacturing Export Growth Across States: What Accounts For The Differences?”, **Federal Reserve Bank of St. Louis Review**, Vol.83, Number 1, January/February.

DPT, (2003), **Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak)**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

DPT, (2000), **VIII. BYKP, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara.

HANSEN, Julia L., FORMBY, John P., (1998), “Estimating the Income Elasticity of Demand for Housing: A Comparison of Traditional and Lorenz-Concentration Curve Methodologies”, **Journal of Housing Economics** 7, ss. 328–342.

HAYTER, Roger, (1997), **The Dynamics of Industrial Location- The Factory, The Firm and The Production System.**

HIRSCHMAN, Albert O., (2001) “Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi”, **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi**, Haz. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul.

- LOVELL, Michael C., (1998), "Inequality within and among nations", **Journal of Income Distribution**, Vol. 8 (1), ss. 5-44.
- SELYA, Roger M., (1993), "Economic Restructuring and Spatial Changes in Manufacturing in Taiwan, 1971-1986", **Geoforum**, Vol. 24, No. 12, ss. 115-126.
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim, (2000), **Türkiye ve Avrupa Birliği – Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı-**, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- TEMEL Adil, ÖZEREN, Suat, USLU, Rahmi ve BOYAR, Ercan, (2002), **Denizli ve Gaziantep İlleri İmalat Sanayiinin Yapısı**, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, DPT Yayın No: 2650, Ankara.

ÖĞRENCİ BAŞARILARININ SINIFLANDIRILMASINDA LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ ve SİNİR AĞLARI YAKLAŞIMI

Nuray GÜNERİ *
Ayşen APAYDIN **

ÖZET

Bu çalışma öğrenci başarısızlıklarının nedenlerini tanımlamak ve böylece gelecekte karşılaşılabilecek başarısızlıkları kestirmek için sinir ağları ile lojistik regresyon yöntemini karşılaştırmayı hedeflemektedir. Lojistik regresyon ve sinir ağları yöntemleri bireylerin doğru sınıflandırılma oranlarına göre karşılaştırılmıştır. Yöntemler, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nden alınan veriler üzerine uygulanmış ve sinir ağları yönteminden elde edilen oranın, lojistik regresyon yönteminden elde edilen orana eşit olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Sinir ağları, geri besleme, lojistik regresyon

LOGISTIC REGRESSION ANALYSIS and NEURAL NETWORKS APPROACH in THE CLASSIFICATION of STUDENTS' ACHIEVEMENT

ABSTRACT

This study aimed to compare neural networks with logistic regression method to identify causes of student failures and therefore predicting future failures. Logistic regression and neural networks methods have been compared with respect to their correct classification probabilities of individuals. These methods have been applied to a data set taken from Gazi University, Faculty of Commerce and Tourism Education and it is observed that the correct classification probability obtained from neural networks is equals to the correct classification probability obtained from logistic regression.

Key Words: Neural network, backpropagation, logistic regression

---

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi (Arş. Gör.)

** Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi (Prof. Dr.)

GİRİŞ

Öğrenci başarısızlıklarının nedenlerini tanımlamak ve böylece gelecekte karşılaşılabilecek başarısızlıkları kestirerek öğrencilerinin başarı olasılıklarını en büyükmek herhangi bir akademik bölümün en önemli amaçlarından biridir. Bu amaçla bir tahmin modeli kurabilmek için çalışmalar yapılmaktadır. Lojistik regresyon analizi, bağımlı değişkenin tahminini olasılık olarak hesaplayarak çok değişkenli istatistiksel verilerin sınıflandırılmasında kullanılan bir yöntemdir. Regresyon modellerinin çözüm yöntemlerinden biri de son yıllarda kullanılmaya başlanan sinir ağları yaklaşımıdır. Sinir ağları yaklaşımının kullanılması ile, lojistik regresyon analizinde olduğu gibi verilerin sınıflandırılması mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada, öğrencilerin başarılarına göre sınıflandırılmasında sinir ağları analizi ile lojistik regresyon analizi kullanılacak ve bulunan sonuçlar karşılaştırılacaktır.

Sinir ağları insan beyninin çalışmasından esinlenerek, biyolojik sinir sistemi gibi hareket edecek ağ modellerinin kurulabilmesi için geliştirilen bir yöntemdir. Yapay sinir ağları farklı uygulamalarda kesin hesaplamaları yerine getirmek için günümüzdeki mevcut en hızlı bilgisayarlardan daha hızlıdır. Karmaşık ya da belirsiz olan verilerden anlam çıkarabilir. Bu özelliklerinden dolayı bilgi sınıflama ve bilgi yorumlamanın da içinde bulunduğu çok değişik problemlerin çözümünde kullanılmasının yanı sıra, iş hayatı, finans, endüstri ve eğitimde var olan yöntemlerin yerine veya doğrusal olmayan sistemlerde başarıyla uygulanmaktadır. Geri beslemeli ağ yapıları kullanılarak, regresyon çözümlemesinde olduğu gibi bağımlı değişken için uygun bir tahmin modeli kurulabilmektedir.

Sinir Ağları'nın başlangıcı 1940'lara dayanmaktadır. İlk olarak 1943 yılında bir sinir hekimi olan Warren McCulloch ile bir matematikçi olan Walter Pitts beynin hesaplama gücünün kaynağını araştırıp sinir sistemini inceleyerek, sinir sisteminde çok sayıda basit sinirin oluşturduğu bir birlik olduğunu bulmuşlar ve elektrik devreleriyle ilk sinir ağı modelini oluşturmuşlardır. 1949 yılında ise Hebb "Organization of Behavior" isimli kitabında öğrenme ile ilgili temel teoriyi ele almıştır. Hebb, öğrenebilen ve uyum sağlayabilen sinirler ve sinirlerin aralarındaki bağlantılar için öğrenme kuralını geliştirmiştir. Bunlar Hebb Kuralı olarak bilinmekte ve günümüzde kullanılan sinir ağları modellerinin temelini oluşturmaktadır (Fausset 1994:22, Elmas 2003:27). Fakat bundan sonra yaklaşık yirmi yıllık bir periyotta sinir ağları üzerinde yapılan çalışmalar önemli ölçüde azalmıştır. 1970'li yıllarda yapılan çalışmaların en önemlisi çok tabakalı ağlar için eğitim modelinin bulunması olmuştur. Geri besleme ağı olarak adlandırılan

yeni bir öğrenme algoritması geliştirilmiştir. Geri besleme yöntemi ile doğrusal ayrılabilir olmayan problemler çözülebilmektedir (Warner ve Mısra 1996:285).

1980'li yılların sonunda sinir ağlarının istatistikte kullanımı ile ilgili yoğun çalışmalar yapılmış ve 1990'lı yıllarda çalışmalar yeniden hız kazanmıştır. White (1989), sinir modelleri ile istatistiksel yaklaşım arasındaki ilişkiyi tanımlamıştır. Dutta ve Shekhar (1988) sinir ağlarının çoklu regresyon üzerinde parametre tahmininde bulunabildiğini göstermiş; Denton, Hung ve Osyk (1990), sinir ağlarının diskriminant analizinden daha iyi sonuç verdiğini bulmuş; Tang, Almeida ve Fishwish (1991) ve Sharda ve Patil (1990), zaman serileri ile sinir ağlarının çalışmalarını karşılaştırmışlardır (Collins ve Clark 1993:504, Adıgüzel 1999:16-17). Warner ve Mısra (1996), yayınladıkları çalışmalarında sinir ağlarını regresyon modelleriyle karşılaştırmışlardır. Stergiou ve Siganos (1996), yapay sinir ağlarının farklı çeşitleri ve uygulama alanlarını araştırmışlar ve matematiksel modellemesi üzerinde çalışmışlardır.

Öğrenci başarısızlıklarının tahmininde sinir ağlarının kullanımı ile ilgili çalışmalar ilk kez 1994 yılında yapılmıştır. Gorr, Nagin ve Szczypula (1994), öğrencilerin ağırlıklı not ortalamasının tahmininde istatistik metotlarından çoklu lineer regresyon ve stepwise lineer regresyon analizleri ile sinir ağlarını karşılaştırmış; Hardgrave, Wilson ve Walstrom (1994), öğrencilerin akademik başarılarının tahmininde beş farklı modeli (en küçük kareler, stepwise, diskriminant analizi, lojistik regresyon analizi, sinir ağları) inceleyerek, karşılaştırmalar yapmıştır. Flitman (1997) da, öğrencilerin akademik ortalamaları üzerinde yaptığı çalışmada, sinir ağları ile diskriminant analizi ve lojistik regresyon analizini karşılaştırmış, sonuçta sinir ağları ile yapılan tahminlerin daha iyi olduklarını göstermiştir.

Bu çalışmanın Birinci Bölümünde, yapay sinir ağları, yapay sinir ağı modelleri ve regresyon çözümlemesinde kullanılan geri beslemeli ağ sistemleri konuları incelenecektir.

İkinci Bölümünde lojistik regresyon modeli tanımlanacaktır.

Üçüncü Bölümünde öğrencileri başarılarına göre sınıflandırmak için lojistik regresyon ve sinir ağları yönteminin gerçek veriler üzerinde uygulaması yapılacaktır.

Sonuç bölümünde ise iki yöntemden elde edilen sonuçlar karşılaştırılacak ve yorumlanacaktır.

1. YAPAY SİNİR AĞLARI

Yapay sinir ağları, insan beyninin özelliklerinden olan öğrenme yolu ile yeni bilgiler türetebilme, yeni bilgiler oluşturabilme ve keşfedebilme gibi yetenekleri herhangi bir yardım almadan otomatik olarak gerçekleştirmek amacı ile geliştirilen bilgisayar sistemleridir. İnsan beynine benzer şekilde öğrenme,

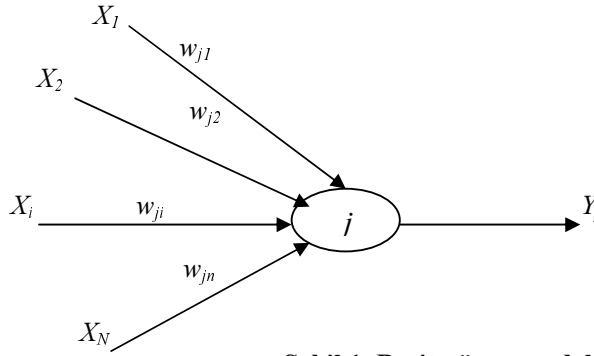
ilişkilendirme, sınıflandırma, genelleme, özellik belirleme ve optimizasyon gibi konularda uygulanmaktadır. Sinirler, örneklerden elde ettikleri bilgiler ile kendi deneyimlerini oluşturur ve daha sonra benzer kararları verirler (Öztemel 2003:29).

Yapay sinir ağları, birbirleriyle bağlantılı çok sayıda basit sinirin oluşturduğu, merkezi sinir sisteminin basitleştirilmiş modelleridir. Bu model bir bilgi süreci sistemi gibi düşünülebilir. Ağ oluşturularak sinirler, girdi sinyallerine tepki verme ve çevreye adaptasyonu öğrenme yeteneğine sahiptir ve beynin yapısını taklit ederek matematiksel hesaplamalar yapabilmektedir. Bu hesaplamalar sistemin en temel elemanı olan nöronlar (sinirler) ve nöronların birbirleriyle olan bağlantıları yardımıyla gerçekleşmektedir. Sinir ağları birbirleriyle yüksek bağlantıya sahip bu nöronlardan oluşmaktadır. Nöronların sayısı ağın yapısını belirler. Sayı büyük olduğunda bağlantılar karışabilmektedir.

Basit bir nöron modeli Şekil 1.' de görülmektedir. Burada, X_i girdileri ($i=1,2,\dots,N$), w_{ji} ağırlık katsayılarını ($i=1,2,\dots,N; j=1,2,\dots,M$), Y_k çıktıları ($k=1,2,\dots,Z$) göstermektedir.

Şekil 1.' de oklar bağlantıların ve akış sinyalinin yönünü gösterirler. Sinyaller sadece oklarla gösterilen yön boyunca iletilirler. İki nöron arasındaki bağlantı, girdi nöronlarının çıktı nöronları üzerindeki etkisini gösteren sayısal değerlere sahiptir. Bu değerlere ağırlık denir (Hwang ve Ding 1997:748).

Her bir nörondan çıkan sinyaller, nöronların arasındaki bağlantıların ağırlık değerleriyle modüle edilirler. Ağırlıklar girdi sinyallerinin yoğunluğunu gösteren adaptasyon katsayıları olarak da tanımlanabilir (Warner ve Mısra 1996:287).

Şekil 1. Basit nöron modeli

Bir sinir ağı modeli için, t zamanında, ağ içerisindeki bir nörona gelen net girdi sinyallerinin toplamı,

$$net_j(t) = \sum_{i=1}^N w_{ji}(t) x_i(t) \quad (1.1)$$

eşitliği ile tanımlanır. Eşitlik (1.1)' de

$net_j(t)$: ağındaki j . nöronuna gelen net girdi sinyali

$w_{ji}(t)$: i . nöron ile j . nöron arasındaki bağlantının ağırlığı

$x_i(t)$: i . nöronun j . nörona giden çıktıları

N : j . nöron ile bağlantıya sahip diğer birimlerin sayısıdır.

Her bir nörondaki hesaplama bir dönüşüm sürecidir. Bu süreç aktivasyon fonksiyonu adı verilen bir transfer fonksiyonu yardımıyla gerçekleşmektedir (Veaux vd. 1998:274). Ağlarda yer alan sinir gövdeleri yardımıyla karşılaştırma yapılmaktadır. Herhangi iki nöronun arasından geçen sinyal, hem aktivasyon fonksiyonuna hem de bağlantının ağırlığına bağlıdır (Flitman 1997:368). Modelde yer alan bir nöronun girdilerinin ağırlıklandırılmış toplamı yani net girdi değeri bir aktivasyon fonksiyonundan geçer. Bu fonksiyondan elde edilen sonuç değeri, bu nöronun çıktı değeridir. Sonuçta elde edilen çıktılar matematiksel olarak,

$$Y_j(t) = g_j(net_j(t)) \quad (1.2)$$

eşitliği ile hesaplanır. Eşitlik (1.2)' de

$g_j(.)$: aktivasyon fonksiyonunu,

$Y_j(t)$: j . nöronun çıkışını

göstermektedir.

Bir modelde kullanılan aktivasyon fonksiyonunun belirlenmesi bazı faktörlere bağlıdır. En çok kullanılan aktivasyon fonksiyonu tipleri katı sınırlayıcı, doğrusal, rampa, adım, eşik, sigmoid, hiperbolik tanjant fonksiyonlarıdır (Flitman 1997:368).

1.1. Yapay Sinir Ağı Modelleri

Bir yapay sinir ağı modeli birbirleriyle bağlantılı sinirlerin yer aldığı tabakalardan oluşmaktadır. Girdi tabakası, çıktı tabakası ve gizli tabaka olmak üzere temelde üç tabaka bulunmaktadır.

Girdi tabakası ilk tabakadır ve istatistikte bağımsız değişkenlere karşılık gelen girdi değişkenlerinden meydana gelir. Son tabaka çıktı tabakası olarak adlandırılır ve istatistikte bağımlı değişkenlere karşılık gelen çıktı değişkenlerinden meydana gelir. Modeldeki diğer tabakalar ise girdi tabakası ile çıktı tabakası arasında yer alır ve gizli tabaka olarak adlandırılır. Gizli tabakada bulunan sinirlerin dış ortamla bağlantıları yoktur. Yalnızca girdi tabakasından gelen sinyalleri alırlar ve çıktı tabakasına sinyal gönderirler (Warner ve Mısra 1996:287).

Yapay sinir ağları işleyiş şekillerine göre ileri beslemeli ve geri beslemeli yapay sinir ağları olmak üzere iki şekilde incelenir. İleri beslemeli yapay sinir ağlarında sinyaller sadece tek bir yönde, girdi tabakasından çıktı tabakasına doğru yönelir. Bir tabakadan elde edilen çıktı değeri, aynı tabakadaki sinirleri etkilemez. İleri beslemeli ağlarda, sinirler yalnızca bir sonraki tabakada bulunan sinirlerle bağlantıya sahiptir. Geri beslemeli yapay sinir ağlarında, sinyalin yönü girdi tabakasından çıktı tabakasına doğrudur. Fakat aynı zamanda, bir tabaka üzerinde yer alan sinirler, kendisinden, tabakadaki diğer sinirlerden veya diğer tabakalardaki sinirlerden sinyal alabilmektedir. Bu nedenle geri beslemeli ağlarda bir sinirin çıkışı, sinirin o andaki girdileri ve ağırlık değerleriyle belirlenmesinin yanında bazı sinirlerin bir önceki süredeki çıkış değerlerinden de etkilenir. Bu tür ağlar çok güçlü ve karmaşıktır. Geri beslemeli yapay sinir ağları genellikle en iyileme problemlerinin çözümünde kullanılır (Stergio ve Siganos 1996:16).

Yapay sinir ağlarında bilgi, ağdaki bağlantıların ağırlıklarında depolanır. İstenen bir işlevi yerine getirecek şekilde ağırlıkların ayarlanması süreci yapay sinir ağlarında “Öğrenme ya da Eğitim Süreci” olarak adlandırılır. Bu süreç, ağ iyi bir performans elde edinceye kadar devam eder. Sinir ağları modelinde önce açıklayıcı değişkenler belirlenir. Daha sonra meydana gelen çıktı ile arzu edilen çıktı değerleri karşılaştırılır. Karşılaştırmanın sonucuna göre ağ, tabakaların arasındaki ağırlıkların değerlerini değiştirerek ayarlama yapar. Böylece öğrenme gerçekleşir.

1950’li yıllardan bu yana birçok araştırmacı Hebb’in kurallarını temel alarak öğrenmenin nasıl daha iyi olacağı konusunda araştırmalarını sürdürmüşler ve yeni öğrenme yöntemleri geliştirmeye çalışmışlardır. Temelde bu öğrenme yöntemleri, gözetimli ve gözetimsiz öğrenme olarak iki gruba ayrılır. Gözetimli öğrenme, eğitimli öğrenme olarak da adlandırılır. Sistemde yer alan her bir girdi değişkeni ile ilişkide olan hedef çıktı değerleri bilindiği zaman, gözetimli öğrenmeye ihtiyaç duyulur. Başka bir deyişle sistemdeki girdilere karşılık üretilmesi arzu edilen çıktılar belirtilir. Bu girdi değişkenlerini ve bunlara karşılık üretilmesi istenen çıktı değerlerini içeren veri seti, eğitim seti olarak adlandırılır. Gözetimli öğrenme sürecinde, ağın oluşturduğu çıktılar ile arzu edilen çıktı değerleri karşılaştırılır ve aralarındaki fark hesaplanır. Bu fark ağın

eğitiminde kullanılır. Fark en küçük olacak şekilde bağlantı ağırlıkları düzenlenir. Gözetimli öğrenmeyi kullanan sinir ağları için bir çok farklı algoritma vardır. Geri besleme algoritması, bunlar içinde en yaygın olanıdır. Gözetimsiz öğrenme, eğitimsiz öğrenme olarak da adlandırılır. Burada girdi değişkenlerine karşılık arzu edilen çıktılar belirtilmez. Ağ yalnızca girdi modelini öğrenir. Öğrenme süreci üzerindeki ileri dönüşün kaynağı belli değildir. Tabakalar arasındaki ağırlıkların ayarlanması ağ tarafından kendiliğinden gerçekleştirilir (Warner ve Mısra 1996:288, Elmas 2003:36).

1.2. Regresyon Problemlerine Sinir Ağları Yaklaşımı

Bilindiği gibi istatistikte en çok kullanılan tekniklerden biri de regresyon analizi tekniğidir. Çoğu bilim adamı sinir ağlarını daha iyi anlatabilmek için, sinir ağları ile regresyon modelleri arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Yapılan çalışmalarda sinir ağları doğrusal, doğrusal olmayan, basit, çoklu, parametrik, parametrik olmayan, lojistik, vb. gibi çok sayıda regresyon modeli ile karşılaştırılmıştır.

Tek tabakalı bir ağ yapısında, girdi değişkenleri ile çıktı değişkenleri verilir. Ağın eğitim modelinde gözetimli öğrenme kullanılır. Verilen girdiler ve çıktılar kullanılarak aradaki ilişkinin fonksiyonu tahmin edilmeye çalışılır. Sinir ağlarında kullanılan hata fonksiyonu hesaplanırken,

$$E = \frac{1}{2} \sum_{p=1}^n \sum_{k=1}^Z (y_{pk} - \hat{y}_{pk})^2 \quad (1.3)$$

eşitliği ile tanımlanan hata kareler ortalaması ölçüt olarak kullanılır (Bishop 1995:194, Warner ve Mısra 1996:288). Burada ,

p : gözlem sayısını ($p=1, \dots, n$),

k : çıktı sayısını ($k=1, \dots, Z$),

y : gözlenen çıktıları,

$\hat{y}$: tahmini çıktıları,

göstermektedir.

Yapay sinir ağında, ileri doğru ilk bilgi geçişi gerçekleştikten sonra geri besleme süreci başlamış olur. Sürecin başlaması için önce girdi tabakasında yer alacak girdi değişkenleri tanımlanmalıdır. Girdi nöronlarının bilgiler üzerinde işlem yapabilme yetenekleri yoktur. Yalnızca bilgilerin bir sonraki tabaka olan gizli tabakaya geçişlerini sağlar. Bilgi geçişi gerçekleştikten sonra girdi tabakasından j . gizli nörona gelen girdi sinyallerinin toplamı,

$$h_{pj} = \sum_{i=1}^N w_{ji} x_{pi} \quad (1.4)$$

eşitliği ile hesaplanır. Burada,

N : girdi nöronlarının sayısı,

w_{ji} : i . girdi nöronu ile j . gizli tabaka nöronu arasındaki ağırlık,

x_{pi} : p modeli için i . girdinin değeri,

olarak tanımlanır. Eşitlik (1.4) ile tanımlanan girdi sinyallerinin toplamı hesaplandıktan sonra j . gizli nöron, net girdilere ve çıktılara aktivasyon fonksiyonunu uygular. Tahmin problemlerinde aktivasyon fonksiyonu olarak, genellikle hatayı minimum yapan sigmoid fonksiyonu seçilir (Hwang ve Ding 1997:748). j . gizli nörona gelen net girdilere aktivasyon fonksiyonu uygulanarak

$$v_{pj} = g(h_{pj}) = \frac{1}{1 + e^{-h_{pj}}} \quad (1.5)$$

eşitliği elde edilir. Benzer şekilde k . çıktı nöronu için net girdi toplamı

$$f_{pk} = \sum_{j=1}^M W_{kj} v_{pj} \quad (1.6)$$

eşitliği ile hesaplanır. Burada,

M : gizli nöronların sayısı,

W_{kj} : j . gizli nöron ile k . çıktı nöronu arasındaki ağırlık,
dır.

Sonuç olarak,

$$\hat{y}_{pk} = g(f_{pk}) = \frac{1}{1 + e^{-f_{pk}}} \quad (1.7)$$

eşitliği ile genel çıktı hesaplanır. (1.4) - (1.7) arasındaki eşitlikler, (1.3) de yerine yazılırsa

$$E = \frac{1}{2} \sum_{p=1}^n \sum_{k=1}^Z \left(y_{pk} - g \left(\sum_{j=1}^M W_{kj} g \left(\sum_{i=1}^N w_{ji} x_{pi} \right) \right) \right)^2 \quad (1.8)$$

eşitliği ile hata fonksiyonu elde edilir (Warner ve Mısra 1996:288).

Geri besleme süreci başlamadan önce çıktı tabakasında yer alacak nöronların sayısı verilmelidir. Çünkü gizli tabakadaki her bir nöron, çıktı tabakasındaki bütün nöronlarla bağlantıya sahiptir (Warner ve Mısra 1996:289).

2. LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ

Çok değişkenli istatistiksel verilerin sınıflandırılması, bu verilere uygulanabilecek çeşitli istatistiksel yöntemler için gerekli bir ön analiz olmasının yanı sıra pratikte başlı başına bir analiz olarak da sıkça kullanılmaktadır. Lojistik regresyon analizi de sınıflandırma ve atama işlemlerini yapmak için kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntem normal dağılım varsayımı veya süreklilik varsayımı gibi ön koşul gerektiren yöntemlere bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Lojistik model, bağımlı değişkenin 0, 1 gibi ikili ya da ikiden çok düzey içeren kesikli değişken olması durumunda normallik varsayımı kısıtı olmaması nedeniyle kullanım rahatlığı sağlamaktadır (Tatlıdil 1996:289, Özdamar 1997:461). Lojistik regresyon, bağımlı değişkenin tahminini olasılık olarak hesaplayarak olasılık kurallarına uygun sınıflama işlemi yapma imkanı vermektedir. Değişik gösterim biçimleri olan genel doğrusal regresyon modeli, koşullu beklenen değer biçiminde,

$$E(y_i/x_{i1}, \dots, x_{im}) = \beta_0 + \sum_{j=1}^m \beta_j x_{ij} \quad ; \quad i = 1, \dots, n \text{ için} \quad (2.1)$$

olarak tanımlanabilir. Bu modelde bağımsız değişkenler üzerinde herhangi bir koşul yoktur. Ancak, y bağımlı değişkeninin sürekli değişken olması gerekir. i . gözlem için,

$$y_i = \beta_0 + \sum_{j=1}^m \beta_j x_{ij} + \varepsilon_i \quad (2.2)$$

biçiminde ifade edilen modelde, bağımsız değişkenler için herhangi bir koşul olmadığından dolayı y_i bağımlı değişkeninin sonuç değeri $-\infty$ ile $+\infty$ arasında tüm değerleri alabilmektedir. Bağımlı değişkenin 0, 1 gibi değerler aldığı durumlarda bu kural bozulmaktadır. Bu durumda çeşitli deformasyon dönüşümleri yardımıyla y_i değerleri belli bir aralıkta sürekli hale getirilebilir.

Koşullu beklenen değer biçiminde yazılan doğrusal regresyon modelinde y_i değişken değerlerinin sadece 0 ve 1 gibi değerler aldığı durumda, $P(y_i = 1)$, i . gözlemin 1 değerini alma olasılığı olmak üzere beklenen değer,

$$E(y_i) = 1 \times P(y_i = 1) + 0 \times P(y_i = 0) = P(y_i = 1) \quad (2.3)$$

olmaktadır. Bu sonuç regresyon denklemi olarak yazılırsa,

$$E(y_i) = P(y_i = 1) = \beta_0 + \sum_{j=1}^m \beta_j x_{ij} \quad (2.4)$$

eşitliği elde edilir. Sol tarafı 0-1 arasında olasılık değerleri alan (2.4) eşitliğine “doğrusal olasılık modeli” adı verilmektedir (Tatlidil 1996:290, Gürcan 1998).

Eşitlik (2.4) ile verilen doğrusal olasılık modelinin sol tarafı [0,1] aralığında değerler alırken açıklayıcı değişkenler üzerinde bir kısıtlama olmadığından sağ taraf bütün reel sayıları alabilmektedir. Bu nedenle eşitlik her zaman sağlanamamaktadır. Böylesi bir durumla karşılaşıldığında eşitliğin sağlanabilmesi için sürekli deformasyon dönüşümleri yardımıyla ya $P(y_i=1)$ olasılık değerlerinin $\mathbb{R}^+$ ye genişletilmesi ya da reel sayıların [0,1] kapalı aralığında bir değer alması sağlanır. Bu nedenle geliştirilen dönüşümlerden yaygın olarak kullanılanlar, lojit (logit) ve probit (probability unit) dönüşümlerdir. Bu dönüşümler birbirine yakın sonuçlar vermektedir.

Lojit $p = \log(p/(1-p))$ dönüşümünün bazı özellikleri şöyledir:

- i. p arttıkça lojit(p) de artar,
- ii. $p \in [0,1]$ iken lojit(p) tüm reel değerleri alır,
- iii. Eğer $p < 0.5$ ise lojit(p) < 0 ve eğer $p > 0.5$ ise lojit(p) > 0 'dır. Bu özellik gözlemlerin sınıflara atanmasında kullanıldığı için çok önemlidir (Aldrich ve Nelson 1984).

Lojistik modelde yer alan parametre tahmin değerleri, en çok olabilirlik, yeniden ağırlıklandırılmış en küçük kareler ve minimum lojit khi-kare yöntemleri ile hesaplanabilir (Aldrich ve Nelson 1984:68, Gürcan 1998).

3. UYGULAMA

Herhangi bir eğitim kurumu öğrenci seçerken, seçeceği öğrencinin başarı olasılığı en yüksek öğrenci olmasını ister. Bu durum yükseköğretim programlarına daha başarılı ve uygun öğrencilerin alınması açısından da önem taşır. Öğrenci başarısızlıklarının nedenlerini tanımlamak ve gelecekte karşılaşılabilecek başarısızlıkları önceden tahmin etmek amacıyla yapılan çalışmalarda, öğrenci başarısızlıkları analiz edilerek, öğrenciler başarılarına göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kullanılan çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri sınıflandırma ve atama işlemlerini yapmak için kullanılan lojistik regresyon analizidir. Lojistik regresyon analizi ile öğrencilerin başarısını etkilediği düşünülen değişkenler bilindiğinde, gelecekteki başarı durumlarının tahmini, olasılık kurallarına uygun olarak hesaplanarak, öğrenciler “başarılı” veya “başarısız” olarak sınıflandırılır.

Lojistik regresyon analizinde olduğu gibi öğrencileri başarı durumlarına göre sınıflandırmak amacı ile kullanılabilen bir diğer yöntem ise sinir ağları

yaklaşımıdır. Bu çalışmada sinir ağıları yaklaşımı, lojistik regresyon analizi ile karşılaştırılacaktır.

Uygulamada, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nden alınan gerçek veriler kullanılmıştır. Çözüm sürecinde, lojistik regresyon analizi için SPSS, sinir ağıları analizi için ise Neural Connection paket programlarından yararlanılmıştır.

Araştırmanın kitlesi Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde kayıtlı bütün öğrencilerdir. Fakültede eğitim-öğretim yapan Muhasebe, Büro, Turizm-Seyahat ve Turizm-Konaklama adı altında 4 program bulunmaktadır. 2003-2004 öğretim yılında 3.sınıfa kayıtlı 352 öğrenci örnek olarak seçilmiştir. Araştırma içerisindeki verileri, 2003-2004 öğretim yılı güz yarıyılı sonu itibariyle Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde 3.sınıfa kayıtlı öğrencilerin dosyalarındaki bazı bilgiler ve her bir öğrencinin 3 sene süresince almış olduğu notların ortalaması oluşturmaktadır.

Bağımlı değişken, akademik başarıdır. Akademik başarıyı etkilediği düşünülen pek çok etken vardır. Bunlardan; üniversitede kayıtlı olduğu program, cinsiyet, lise türü, lise ortalaması, Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) puanı, ailenin yaşadığı şehir ve yaş etkenleri üzerinde durulmuş, bu etkenler bağımsız değişkenler olarak kabul edilmiştir.

Tanımlanan bu bağımsız değişkenler,

- x_1 : programlar (Muhasebe Programı ise 1, Büro Programı ise 2, Turizm-Seyahat Programı ise 3, Turizm-Konaklama Programı ise 4 değerli),
- x_2 : cinsiyet (erkek ise 1, kız ise 2 değerli),
- x_3 : lise ortalaması,
- x_4 : ÖSS puanı,
- x_5 : ailenin yaşadığı şehir (Ankara ise 1, Ankara dışı ise 2 değerli),
- x_6 : mezun olduğu lise türü (Ticaret Meslek Lisesi ise 1, Anadolu Ticaret Meslek Lisesi ise 2, Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi ise 3, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi ise 4 değerli) ve
- x_7 : yaş

olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin üç sene sonundaki not ortalamaları olan y bağımlı değişkeni, not ortalaması 0-1.99 arasında olan öğrenciler için 0 (başarısız) olarak, 2.00-4.00 arasında olan öğrenciler için ise 1 (başarılı) olarak alınmıştır.

3.1. Lojistik Regresyon Analizi

Lojistik regresyon yöntemi ile yapılan analiz sonucunda, bulunan lojistik model yardımı ile bireylerin başarı olasılıkları hesaplanmaktadır. Hesaplanan olasılık değeri 0.5'ten küçük olan bireyler "başarısız"; hesaplanan olasılık değeri 0.5'ten büyük olan bireyler ise "başarılı" sınıfına atanmaktadır. Gözlemler sınıflandırılarak atandıktan sonra gerçek durumlarıyla karşılaştırılarak doğru sınıflandırılma oranları hesaplanmaktadır. Bulunan sonuçlar Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1. Lojistik regresyon uygulamasına göre sınıflandırma tablosu

		Tahmin			Doğruluk%
		0	1	Toplam	
Gerçek	0	1	17	18	5.55
	1	0	334	334	100
	Toplam	1	351	352	95.17

Tablo 1 incelendiğinde, gerçekte başarısız (0) olan öğrencilerden, lojistik regresyon uygulamasına göre başarısız sınıfına atanmış olanların sayısının 1, başarılı sınıfına atanmış olanların sayısının ise 17 olduğu görülmektedir. Gerçekte başarılı (1) olan öğrencilerden ise, lojistik regresyon uygulamasına göre başarısız sınıfına atanmış olanların sayısı 0, başarılı sınıfına atanmış olanların sayısı ise 334' dir.Doğru sınıflandırılma oranları,

$$\text{başarısızlık durumu için} : \frac{1}{18} = \%5.55$$

$$\text{başarı durumu için} : \frac{334}{334} = \%100$$

biçiminde hesaplanmıştır.Lojistik regresyon analizi sonucu elde edilen genel doğruluk yüzdesi ise,

$$\frac{1+334}{352} = \%95.17$$

olarak bulunmuştur. Modele eklenecek yeni bir öğrencinin gelecekteki başarı tahmin edilmek istendiğinde, kurulan lojistik model kullanıldığı zaman tahminin doğru olma olasılığı %95.17 olacaktır.

3.2. Sinir Ağları Yaklaşımı

Sinir ağları uygulamasında çoklu ağ tabakalarından yararlanılmıştır. Sinir ağı modeli girdi tabakası, gizli tabaka ve çıktı tabakasından olmak üzere toplam üç tabakadan oluşmaktadır. Uygulamada 7 bağımsız değişken olduğu için girdi tabakasından 7 sinir bulunmaktadır. Çıktı değişkeni ise 3 yılın sonundaki başarı ortalaması olduğu için çıktı tabakasından da 1 sinir bulunmaktadır.

Ağ modelinde, sınırlar arasındaki bağlantıların ağırlık değerleri, uygulamanın başında SPSS' de rasgele olarak üretilir. Ağ, bu ağırlık değerleri kullanılarak test edilmektedir.

Veri setinde yer alan veriler rasgele olarak; eğitim, geçerlilik ve test seti olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır. Eğitim seti, verilerin ağırlıklarına uygun olan öğrenme için kullanılmaktadır. Geçerlilik seti, bir sınıflandırıcının ağırlıklarına uygun olarak kullanılır. Örneğin, sinir ağındaki gizli ünite sayısını seçmek için geçerlilik seti kullanılır. Test seti ise tamamen belirli bir sınıflandırıcının performansını değerlendirmekte kullanılır. Eğitim seti, ağına eğitime yönelik olarak, test seti ise eğitimin uygulanmasının performansını ölçmede kullanılır. Veri setinin %80'ini eğitim seti, %10'unu geçerlilik seti, %10'unu da test seti oluşturmaktadır.

Veriler karar ya da önerilere eşit katkıda bulunduğundan, ölçü birimi etkisinden arındırılmak için standartlaştırılır. Kullanılan paket program ilk aşamada verileri standartlaştırır. Daha sonra aktivasyon fonksiyonu seçilir. Bu çalışmada aktivasyon fonksiyonu sigmoid fonksiyon olarak seçilmiştir.

Eğitim işlemleri ağ üzerindeki ağırlıkların rasgele olarak hesaplanmasıyla başlar. Eğitim modeli, girdi değişkenlerinin uygulanması ve 1. gizli tabakadaki aktivasyonların hesaplanmasıyla oluşur. Aktivasyon fonksiyonu aracılığıyla bu sınırlar tarafından üretilen çıktılar takip eden tabakadaki sınırlara uygulanır. İleri doğru işleyen bu süreç çıktı tabakasından bir çıktı sinyali gelinceye kadar devam eder. Gerçek çıktı değerleri ile arzu edilen çıktı değerleri arasındaki farklılık ölçülür ve sonuca göre ağ modelinin bağlantı ağırlıkları değişir. Bağlantı ağırlıkları sonucu oluşan geri dönüş geçişi, çıktı tabakalarının bağlantıları ile başlayan ve girdi tabakalarının bağlantıları ile sona eren ağına üretilmesiyle gerçekleşir.

Öğrenme kuralı basittir. Ağ tarafından üretilen çıktı, arzu edilen çıktı değeriyle karşılaştırılır ve çıktı sınırlarından bütün girdi sınırlarına doğru olan bağlantılar değişmektedir. Eğer ağdan elde edilen çıktı değeri, arzu edilen çıktı değerinden büyükse o zaman çıktı sınırları ile tüm girdi sınırları arasındaki bağlantıların ağırlık değerleri azalır. Eğer çıktılar arzu edilenden küçükse o zaman da bağlantıların ağırlık değerleri artar. Öğrenme süreci hakkında belirtilmesi gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. İlki; algoritma, ilk bağlantı ağırlık değerlerinin herhangi bir düzenlenmesinden doğan hata kareler

ortalamasındaki en yakın yerel minimum dereceyi bulan eğitim iniş sürecini kullanır. Bir çok minimum nokta vardır. Bağlantıların başka düzenlemelerini karşılaştıran daha iyi bir minimum nokta bulunabilir. İyi bir optimum nokta bulabilmek için birçok farklı başlangıç değerinden algoritmaya doğru gitmek gerekli olabilir. İkinci nokta; öğrenme oranı ve momentum katsayısı kullanıcı tarafından sürecin başında seçilir.

Eğitim iniş metodu her bir iterasyondan sonra hata yüzeyinin eğimini ölçer ve iniş eğiminin yönü üzerindeki ağırlıkları değiştirir. Minimize ulaşıldığında yeni bir eğitim ölçülür ve ağırlıklar yeni yön üzerinde değişir. Momentum katsayısı ve öğrenme oranı olarak bilinen iki parametre değişebilmektedir. Öğrenme oranının değişimi bağlantı ağırlıklarındaki değişimdir. Eğer öğrenme oranı çok yüksekse öğrenme algoritması minimumu aşacak, eğer çok düşükse algoritma minimuma çok uzun bir yolda ulaşacaktır. Momentum katsayısı, ortalama eğitim yönündeki bağlantılarda meydana gelen değişimleri düzenler. Eğitim iniş metodu her geçişten sonraki hata yüzeyinin eğimini ölçmekte eğimin yönü ile bir önceki değişimin yönü arasında bir karşılaştırma yaparak sinir girişlerinin ağırlıklarını düzenlemektedir (Neural Connection Version2.0 1997).

Bir tabakadaki sinir sayısı ağlar tarafından otomatik olarak seçilebilir ya da bağlantılı olarak düzenlenebilir. Bir çok durumda sinirlerin sayısını artırmak eğitim verileri üzerindeki çoklu tabaka ağlarının performansını geliştirir. Ancak bu geçerlilik verilerinde gerekli değildir.

Bir problemdeki gizli tabakaların sayısının etkisini değerlendirmek için geçerlilik verilerinin performansına bakılır. Ağ yapısının performansını ölçmek için mutlak hata ortalaması (M.H.O.) ve hata kareler ortalaması (H.K.O.) kullanılmaktadır.

Problemin modeli 7 girdi tabakasından ve 1 çıktı tabakasından oluşmaktadır. Gizli tabaka sayısını belirlemek için uygulamada, önce gizli tabaka sayısı 1 alınarak 7-1-1 modeli için hatalar hesaplanmıştır. Daha sonra gizli tabakaların sayısı artırılmış ve geçerlilik verilerine ilişkin hatalar hesaplanmıştır. Bu sonuçlar Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Gizli tabaka sayısının belirlenmesinde oluşturulan modellerin sonuçları

Model	M.H.O.	H.K.O.
7-1-1	0.088193	0.206884
7-2-1	0.099415	0.217241
7-3-1	0.098259	0.217449
7-4-1	0.098065	0.218129
7-5-1	0.098759	0.217929

Tablo 2 incelendiğinde, 1 gizli tabakalı modelin (7-1-1 modeli) 0.088193 mutlak hata ortalaması ve 0.206884 hata kareler ortalaması ile en küçük hataya sahip olduğu görülmektedir. Gizli tabaka sayısı artırıldığında hata değerlerinin artmaya başladığı görülmüştür. Gizli tabakaların sayısı artırıldığında, her bir yeni gizli tabaka, veri setindeki özelliklerden birini daha göstermeye başlayacağından geçerlilik setindeki ağ performansı da artmaktadır. Çok sayıda tabaka eklendiğinde performansta bir azalma görülebilir. Bunun nedeni genel güçteki kayıptır ve bu durumda ağ, verilerden gürültü öğrenmeye başlar. Geçerlilik seti üzerinde hata ölçümleri yapılarak aşırı öğrenmenin tehlikesi azaltılmış olur (Neural Connection Version2.0 1997). 1 gizli tabakalı model (7-1-1 modeli) en küçük hata değerlerine sahip olduğundan uygulamada model olarak seçilmiştir.

Ağın eğitimi için 10000 iterasyon gerçekleştirilmiştir. Sinir ağı analizi sonucunda, her bir set için ayrı sınıflandırma tabloları elde edilmiştir. Her setten elde edilen doğruluk yüzdeleri farklıdır. Genel doğruluk yüzdesi hesaplanırken üç setten elde edilen sonuçlar birleştirilmektedir.

Eğitim seti için doğru sınıflandırma yüzdesi %95.01 olarak bulunmuştur. Mutlak hata ortalaması 0.089281, hata kareler ortalaması 0.210847' dir. Sınıflandırma tablosu Tablo 3' de görülmektedir.

Tablo 3. Eğitim seti için sınıflandırma

		Tahmin			
		0	1	Toplam	Doğruluk%
Gerçek	0	0	0	0	0
	1	14	267	281	95.01
	Toplam	14	267	281	95.01

Geçerlilik seti için doğru sınıflandırma yüzdesi %94.44 olarak bulunmuştur. Mutlak hata ortalaması 0.088193, hata kareler ortalaması 0.0206884' dir. Sınıflandırma tablosu Tablo 4' de görülmektedir.

Tablo 4. Geçerlilik seti için sınıflandırma

		Tahmin			
		0	1	Toplam	Doğruluk%
Gerçek	0	0	0	0	0
	1	2	34	36	94.44
	Toplam	2	34	36	94.44

Test seti için doğru sınıflandırma yüzdesi %97.14 olarak bulunmuştur. Mutlak hata ortalaması 0.085973, hata kareler ortalaması 0.179409' dir. Sınıflandırma tablosu Tablo 5' de görülmektedir.

Tablo 5. Test seti için sınıflandırma

		Tahmin			Doğruluk%
		0	1	Toplam	
Gerçek	0	0	0	0	0
	1	1	34	35	97.14
	Toplam	1	34	35	97.14

Sinir ağları uygulamasına göre sınıflandırma tablosunu elde etmek için eğitim, geçerlilik ve test setleri birleştirilmiştir. Birleştirme işlemi yapılırken, aynı hücrelerde yer alan atama değerleri toplanmaktadır. Elde edilen tablo Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Sinir ağları uygulamasına göre sınıflandırma

		Tahmin			Doğruluk%
		0	1	Toplam	
Gerçek	0	0	0	0	0
	1	17	335	352	95.17
	Toplam	17	335	352	95.17

Sinir ağları analizi sonucu elde edilen genel doğruluk yüzdesi,

$$\frac{0+335}{352} = \%95.17$$

olarak bulunmuştur. Modele eklenecek yeni bir öğrencinin gelecekteki başarısı tahmin edilmek istendiğinde, sinir ağları kullanıldığı zaman tahminin doğru olma olasılığı %95.17 olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin akademik başarılarını tahmin etmek için kullanılan bir çok istatistiksel yöntem vardır. Son yıllarda pek çok alanda kullanılan sinir ağı yaklaşımı bu çalışmada lojistik regresyona alternatif bir yöntem olarak incelenmiştir. İki yöntem kullanılarak öğrenci başarısızlıkları analiz edilmiş, sinir ağı yaklaşımının sınıflandırma işlemleri için geçerliliği sorgulanmıştır. Uygulamada Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nden alınan gerçek veriler önce lojistik regresyon analizi daha sonra da sinir ağı yaklaşımı kullanılarak sınıflandırılmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen değerler Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo 7. Başarı sınıflandırmasında lojistik regresyon ve sinir ağı yaklaşımı sonucunda elde edilen doğru sınıflandırma oranları

Model	Başarı durumu		Genel%
	Başarısız (0)	Başarılı (1)	
	Doğruluk%	Doğruluk%	
Lojistik regresyon	5.55	100	95.17
Sinir Ağları	0	95.17	95.17

Tablo 7' den de görüleceği gibi verilerin doğru sınıflandırma olasılıkları lojistik regresyon uygulaması ve sinir ağı yaklaşımı için %95.17 olarak bulunmuştur. İki yöntemin aynı sonucu vermiş olması sinir ağlarının atama problemlerinde kullanılabilirliğini göstermektedir.

Örnek olarak; muhasebe bölümünde kayıtlı, erkek, lise ortalaması 3.00, ÖSS puanı 185, ailesi Ankara dışında yaşayan, Ticaret Meslek Lisesi Mezunu, 18 yaşındaki bir öğrencinin gelecekte başarılı olup olamayacağını tahmin etmek için sinir ağı yaklaşımı kullanıldığında; değişken değerleri veri setine eklenerek yapılan analiz sonucunda bu öğrencinin “başarısız” sınıfına atandığı görülmüştür. Bu tahminin doğru olma olasılığı %95.17'dir. Başarısız olacağı tahmin edilen bu öğrencinin başarısını artırılabilmesi için farklı öğretim teknikleri kullanılabilir. Böylece herhangi bir akademik bölüm, öğrencilerinin başarılarını yükselterek en önemli amaçlarından birini gerçekleştirmiş olur.

Sonuç olarak, başarıyı etkileyen değişkenler bilindiğinde, modele yeni katılan öğrencilerin gelecekteki başarı durumlarını tahmin etmek için sinir ağı yaklaşımı, lojistik regresyon analizine alternatif bir yöntem olarak kullanılabilir. Böylece öğrencilerin gelecekte karşılaşılabilecekleri başarısızlıklar tahmin edilerek bu öğrencilerin başarısını artırabilmesi için gerekli önlemler alınabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, F. (1999). **Neural Networks as a Statistical Tool**. Master thesis (unpublished), Middle East Technical University, 100 p. , Ankara.
- Aldrich, J.H. and Nelson, F.D. (1984), **Linear Probability, Logit and Probit Models**, Sage Publications, Inc., 95 p. , London.
- Bishop, M.C. (1995), **Neural Networks for Pattern Recognition**, Oxford University Press, 482 p. ,New York.
- Collins, J.M. and Clark, M.R. (1993), *An Application of The Theory of Neural Computation to The Prediction of Workplace Behavior: An Illustration and Assesment of Network Analysis*, **Personnel Psychology**, 46; 503-524.
- Elmas, Ç. (2003), **Yapay Sinir Ağları**, Seçkin Yayıncılık. 192s. , Ankara.
- Fausset, L. (1994), **Fundamentals of neural networks**, Prentice Hall. Englewood Cliffs, 461 p. , New Jersey.
- Flitman, A.M. (1997), *Towards Analysing Student Failures: Neural Networks Compared with Regression Analysis and Multiple Discriminant Analysis*, **Computers Ops. Res.**, 24(4); 367-377
- Gorr, W.L. , Nagin, D. and Szcypula, J. (1994), *Comparative Study of Artificial Neural Network and Statistical Models for Predicting Student Grade Point Averages*, **International Journal of Forecasting**, 10; 17-34.
- Gürcan, M. (1998), **Lojistik Regresyon Analizi ve Bir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 63 s. , Samsun.
- Hardgrave, B.C. , Wilson, R.L. and Walstrom, K.A. (1994), *Predicting Graduate Student success: A Comparison of Neural Networks and Traditional Techniques*, **Computers Ops. Res.**, 21(3); 249-263.

- Hwang, G.J.T. and Ding, A.A. (1997), *Prediction Intervals for Artificial Neural Networks*, **Journal of the American Statistical Association** 92(438); 748-757.
- Neural Connection Version2.0 Copyright 1995-97. Recognition Systems Ltd.
- Özdamar, K. (1997). **Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 512 s. , Eskişehir.
- Öztemel, E. (2003), **Yapay Sinir Ağları**, Papatya Yayıncılık, 232s. , İstanbul.
- Stergiou, C. and Siganos, D. (1996), **Neural Networks**, <http://www-dse.doc.ic.ac.uk/~nd/surprise> .
- Tatlıdil, H. (1996), **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Cem Web Ofset Ltd. Şti. , 424 s. , Ankara.
- Veaux, D.R. , Schumi, J. , Schweinsberg, J. and Ungar, H.L. (1998), *Prediction Intervals for Neural Networks via Nonlinear Regression*, **Technometrics**, 40(4); 273-282.
- Warner, B. and Misra, M. (1996), *Understanding Neural Networks as Statistical Tools*, **The American Statistician**, 50(4); 284-293.

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN SEKSEN YILINDA ULAŞTIRMA, 1923 - 2003

R. Pars ŞAHBAZ*

ÖZET

Ulaştırma modellerinin ortaya çıkışları ve gelişim süreçleri farklı şekillerde olmuştur. Bugün , tüm ulaştırma modellerinin hızlı, güvenli, uygun fiyatlı yük ve yolcu taşımacılığı gerçekleştirilmesi temel amaçtır. Çalışmada, farklı ulaştırma modelleri için söz konusu olan gelişim süreçlerinden bahsedilmiştir. Daha sonra, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bugüne kadar geçen süre içinde, ulaştırma sektörü hakkında bilgi verilmiş, mevcut yapıdan bahsedilmiş ve son olarak yapılması gerekenler vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Ulaştırma

TRANSPORT IN TURKISH REPUBLIC DURING 80 YEARS, 1923 - 2003

ABSTRACT

Arising and development process of Transport Models are different from each other. Today the basic aim is to ensure fast, confident, reasonable freight and passenger transportation for all transport models. In this study first, development process for different transport models is mentioned. Then, from foundation of Turkish Republic to these days, it is given information about transport sector, present structure is discussed and lastly the things that must be done is pointed.

Key Words: Republic of Turkey, Transport

GİRİŞ

Ulaştırma büyük boyutlu bir sistemdir. Kara ulaştırması araçları (otomobiller, otobüsler, trenler), havayolu ulaştırmasında kullanılan araçlar (uçaklar) ve su ulaştırmasında kullanılan araçlar (gemi, feribot, hovercraft vb.) bu sistemin unsurlarıdır. Seyahat edenler, farklı ulaştırma modellerini tercih edebilmektedirler.

Ülkeler arası ekonomik, siyasi, kültürel ilişkilerin gelişmesinde, turizm gibi çok sayıda insanın bir yerden bir yere seyahati neticesinde ortaya çıkan büyük boyutlu bir sektörün doğmasında ve bugünkü boyutlarına ulaşmasında ulaştırma imkanlarının etkisi büyüktür.

Konu, Türkiye açısından ele alındığında, ülkemizin her alanda Dünyaya açılabilmesi, dünya ile bütünleşebilmesi, ülkenin sahip olduğu ulaştırma imkanlarının gelişmişlik düzeyi ile yakından ilgilidir. Türkiye'nin ihracat

---

* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi (Yrd. Doç. Dr.)

gelirlerinin yaklaşık üçte birinin turizm sektöründen elde edildiği ve turizm sektörü için ulaştırma imkanlarının önemi göz önünde bulundurulduğunda elverişli bir ulaştırma sisteminin ülkede mevcut olmasının önemi daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Çalışma bu temel düşüncelerden hareketle, ulaştırma sisteminin ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili genel bilgiler verilmesini, Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar geçen süre zarfında farklı ulaştırma modelleri için söz konusu olan olumlu veya olumsuz gelişmeleri aktarmayı amaçlamaktadır.

1. ULAŞTIRMA SİSTEMİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Ulaştırma sisteminin gelişimi hakkında bilgi vermeden, başlangıç noktasında vurgulamak gerekir ki, ulaştırma sistemi içinde şu temel sınıflandırma yapılmaktadır: 1) belirli bir zemin üzerinde gerçekleşen ulaştırma; kara ulaştırması, su ulaştırması gibi. 2) havayolu ulaştırması (Cook vd.,2002: 98)

Ulaştırma modelleri 19.yüzyıl’a kadar yavaş bir gelişim trendi içinde olmuşlardır. Bu dönemde Avrupa ve Kuzey Amerika’da ulaşım, ağırlıklı olarak demiryolları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu dönemin sonunda, karayolu ile ulaşım daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Yine bu dönemde buharlı gemiler, önemli ticari rotalarda (daha çok göllerde ve nehirlerde) ulaştırma hizmeti verirken havayolu ile ulaşım olanakları ikinci dünya savaşından sonra önem kazanmaya başlamıştır.

Tablo 1: Ulaştırma Modelleri ve Dünya Seyahati (Devri-i Alem)

Yıl	Metot	Zaman
Dünya Çevresinde		#Gün, * Saat
1872	Jules Verne – Hayal	#80. 00
1889	Yelkenli Tekne – Nellie Bly	#72. 00
1924	U. S. Army Aircraft	#35. 00
1929	Graf Zeplin	#30. 00
1947	Pan American Havayolları	#4. 00
1981	Uzay Mekiği Columbia	*0. 06
Atlantik Geçişleri		
New York – Londra		
1905	Yelkenli Gemi-Atlantik	#12. 00
1938	Buharlı Gemi – Queen Mary	#4. 00
1981	Uçak – Concorde	*0. 15

Kaynak: Roy, A. Cook, J. Margua, Joseph ve J. Yale, Laura. (2002), **Tourism: The Business of Travel**, Prentice Hall, U.S.A, s 98.

Ulaştırma sisteminin gelişim sürecini Tablo 1’de görmek mümkündür.

2. ULAŞTIRMA MODELİ ELEMANLARI

Bir ulaştırma modelinde dört temel eleman tanımlanabilir (Holloway, 1998: 275): Yol, terminal, taşıyıcı ünite ve harekete geçirici güç. Bu elemanlar her ulaştırma modeli ve buna bağlı olarak aracı için farklı öneme sahiptir. Söz konusu elemanlar hakkında kısa bilgi vermenin yararlı olacağı söylenebilir.

2. 1. Yol

Yol, seyahatin gerçekleştiği ortamdır ve ulaştırma modeli tarafından kullanılmaktadır. Yol, karayolu, demiryolu gibi bütünüyle sonradan inşa edilmiş (suni) olabilir veya göl, nehir, hava ve deniz gibi doğal ortamlardan oluşabilir. Zaman içerisinde gerçekleştirilen bir takım düzenlemelerle, yollardaki hareket özgürlüğü belirli kurallara bağlanmış, özgürlükler sınırlandırılmıştır.

2. 2. Terminal

Terminal, bir ulaştırma modelinin diğer önemli elemanıdır. Terminal, çoğu zaman seyahatin başlangıç noktasıdır. Terminaller aynı zamanda, farklı ulaştırma modelleri arasında geçiş yapılan mekanlardır. En basit terminaller park yerleri iken, en kompleks terminal olarak havaalanları ifade edilebilir. Terminaller, iki taşıyıcı arasında ya da hava ulaştırması ve kara ulaştırması gibi farklı ulaştırma modelleri arasında geçiş yapılan mekanlardır. Terminallerin dizaynı, kimlere, hangi ulaştırma modellerine, ulaştırma modelleri dahilinde hangi ulaştırma araçlarına hizmet edeceklerine göre farklılık gösterir. İdeal terminaller, seyahat edenlerin bütün ihtiyaçlarının karşılandığı, entegre hizmetlerin verildiği terminallerdir.

2. 3. Taşıyıcı Ünite

Taşıyıcı birim, ulaştırma aracıdır. Araç, hareketi, seyahati kolaylaştırır. Kullanılan yol ulaştırma aracını belirlemektedir. Seyahat talebi, teknoloji ve harekete geçirici güç gibi çok sayıda faktör ulaştırma aracının yapısını, özelliklerini belirlemektedir. Taşıyıcılar artan bir şekilde hızlı, esnek ve ulaşılabilir (fiyat bakımından) olmak durumundadırlar (Holloway, 1998: 276)

2. 4. Harekete Geçirici Güç

Harekete geçirici gücün, gelişen ulaştırma hizmetleri içerisinde çok önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, buharlı motorların kullanılmaya başlanması, demiryolu ve denizyolu taşımacılığında devrim niteliğinde bir gelişme olarak ifade edilebilir. Yine bu kapsamda değerlendirildiğinde, jet motorlarının

kullanılmaya başlanması havayolu ulaştırması için fiyat ve hız bakımından avantaj sağlamıştır. Harekete geçirici g taşıyıcı birimin kapasitesini, hızını ve menzilini yakından etkilemektedir (Holloway, 1998:276).

3. ULAŞTIRMA MODELLERİ

İki temel ulaştırma modelinden söz edilebilir; Belirli bir zemin üzerinde gerçekleşen ulaştırma ve havayolu ulaştırması.

3. 1. Belirli Bir Zemin Üzerinde Gerçekleşen Ulaştırma

Belirli bir zemin üzerinde gerçekleşen ulaştırma; kara ulaştırması ve su ulaştırması adıyla iki ana grupta toplanabilir. Kara ulaştırmasında karayolu ulaştırması, demiryolu ulaştırması önemli iken su ulaştırmasında denizyolu ulaştırması önem kazanmıştır.

Coğrafi özellikler, hükümet politikaları ve maddi destekler değişik ülke ve bölgelerde ulaştırma alternatiflerini ortaya çıkarmıştır. Hangi ulaştırma modelinin seçileceği, seyahat edenlerin nereye gittiklerine, bütçelerine ve beklentilerinin derecesine bağlıdır.

Gemi ile gerçekleştirilen seyahatler, Atlantik geçişlerindeki ilk popüler ulaştırma hizmeti olmuş ancak uçakların kullanımının artmasıyla beraber bu ulaştırma hizmetine olan talep azalmıştır. Bununla beraber tren, otobüs ve otomobillerle seyahat edenlere hizmet veren feribot ulaştırması hala dünyanın pek çok bölgesinde çok önemlidir.

Kara ulaştırması, karayollarındaki otomobiller ve otobüsler etrafında gelişmiştir. Avrupa orijinli olan Demiryolu ile yolcu taşımacılığı hizmeti ise etkinliğini artırmaya devam etmektedir.

3. 1. 1. Karayolu Ulaştırması

Karayolu ulaştırmasının yapısındaki yeniliklere İngilizler öncülük etmiş, daha sonra bu yenilikler Dünyaya yayılmıştır. Karayollarının yapısındaki ilerleme devam etmekte ve karayolları, tüm gelişmiş ülkelerde ulaştırma sistemleri içerisinde merkezi bir rol oynamaktadır. İlk çok şeritli yollar (otobanlar) Almanya’da 1930’ lar da inşa edilmiştir ve bu yollar hala Almanya’nın ulaştırma sisteminde çok önemli bir role sahiptir (Cook, 2001:105)

Yol yapım teknolojisi, Roma döneminden 19. yüzyılın sonuna kadar durağan kalmış ve bu durum, asfalt yolların yapımına kadar sürmüştür. Henry Ford’un T modeli, mobilitenin (hareketliliğin) sağlanması başlı başına bir devrim sayılmaktadır. Özellikle motor ve taşıt teknolojisindeki yenilikler, karayolu taşımacılığını geliştirmiştir (Prideaux, 2001: 101-102).

3. 1. 2. Demiryolu Ulaştırması

Bir ulaştırma modelinin gelişmişlik düzeyi ve seyahat edenler tarafından kullanılma oranı, tarih, devletin ilgisi ve desteği, finansman, topografya ve coğrafi koşullara bağlıdır. Bu faktörler demiryolu ulaştırmasını diğer ulaştırma modellerine göre daha fazla etkilemektedir. Demiryolları ile diğer ulaştırma modelleri arasındaki temel rekabet unsurları, mesafe ve buna bağlı olarak ortaya çıkan zamandır (Holloway, 1998: 273 - 274).

Demiryolu ile seyahatin tercih edilmesinin nedenleri; güvenlik, seyahat sırasında güzergahı rahatça görebilme, kişisel konfor, terminallerin şehir merkezlerinde bulunması, kalabalık olmayan güzergahlar, çevreyle dost olması.

Özellikle 1973 yılındaki petrol krizinde demiryolu taşımacılığına olan talep artmış, özel arabaları ile seyahat edenler yakıt fiyatlarında meydana gelen artış nedeni ile demiryollarına yönelmişlerdir (Holloway, 1998:121). Avustralya, Kore, Polonya, Macaristan, Rusya ve Türkiye’de de yüksek hızlı trenlerin hizmet vermesi planlanmaktadır. Yakın gelecekte, maglev (magnetik levitation) teknolojisinin mevcut elektrik gücünün yerini almasıyla, çok daha hızlı trenlerin devreye gireceği ve bu trenlerin, özellikle kısa mesafeli rotalarda karayolu ve havayolu ulaştırmasının yerini alabileceği ifade edilmektedir (Prideaux, 2001: 103).

Demiryolu ile yolcu taşımacılığı Avrupa orijinlidir. Avrupa’da ilk demiryolu taşımacılığı hizmeti 17 Eylül 1825’de resmen başlamıştır. Bu tarihte İngiltere’de Stockton ve Darlington arasında ki demiryolu hattında düzenli, tarifeli demiryolu taşımacılığı hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Demiryolu ile yolcu taşımacılığı hizmeti Amerika’da 1829 yılında başlamış, bu tarihte Güney Carolina Demiryolu İşletmesi ve Kanal Demiryolu İşletmesi, Charleston Güney Carolina ve Hamburg Georgia arasında buharlı lokomotiflerle yolcu taşımacılığına başlamıştır. Kıtayı kat eden seyahatlerin ilki Birleşik Devletler de 1869, Kanada da ise 1885 yılında gerçekleştirilmiştir (Cook vd., 2001: 102).

Uzun mesafeli demiryolu ulaştırma hizmetleri, Birleşik Devletler de George Pullman’ın, Pullman taşıyıcıyı geliştirmesiyle büyük gelişme kaydetmiştir. Böylelikle gece yolculuklarında dinlenme imkanı sağlanmıştır. Hizmet standartlarında meydana gelen ilerlemeler, demiryolu ulaştırmasına olan talebi artırmıştır.

Şehirlerin büyümesi, yeni havaalanlarının şehir merkezlerinden çok daha uzak yerlerde inşa edilmeleri, demiryolu ulaştırma hizmetlerinin önemini artırmıştır. Tren istasyonlarının şehir merkezlerinde inşa edilmeye başlanmasından beri, pek çok durumda, bu istasyonlardan kalabalık güzergahlara daha hızlı ve

kolay ulaşım sağlanmaktadır. Aslında bazı şehirler arasında demiryolu ile ulaşım, havayolu ile ulaşımdan daha az zaman almaktadır

Tablo 2: ABD’de Bazı Merkezler Arasında Demiryolu ve Havayolu İle Ulaşımın Aldığı Zaman

	Tren	Uçak
San Diego – Los Angeles	2 sa. 30 dk.	2sa. 30dk.
Chicago – Millwaukee	1sa. 30 dk.	2sa. 30dk.
New York – Albany	2sa. 30dk.	3sa. 30dk.
Charlotto – Raleigh	3sa. 30 dk.	3sa. 15dk.

Kaynak :Cook vd, 2001: 102

Not: Yukarıdaki süreler check-in ve terminallere ulaşım zamanları göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır.

Demiryolu ile seyahat Kanada ve Birleşik Devletler de gerilerken Avrupa ve Asya’da şehirler arası ulaştırmada kullanılan, önemli bir ulaştırma türü olma özelliğini devam ettirmektedir. Halen Japonya, Rusya ve Hindistan, trenin tercih edildiği ülkelerdir. Nüfus yoğunluğunun artması ve yataklı vagonların devreye girmesi, yüksek hızda hizmet veren demiryolu sistemlerinin gelişmesine yardımcı olan etkenlerdir.

Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Almanya, İsveç, Kore ve İspanya gibi ülkelerde insanlar demiryolu ile saatte ortalama 180 mil hızla yolculuk yapabilmektedirler. Demiryolu taşımacılığında daha hızlı olmayı sağlayacak teknolojik gelişmeler devam etmektedir, saatte 250 mil hızla giden trenlerin dizayn ve test çalışmaları sürmektedir (Cook vd, 2001: 104).

Avrupa’da, Demiryolu ile ulaştırmada en dikkati çeken gelişme Londra – Paris arasında, yüksek hızda taşımacılık yapan Eurostar’ın devreye girmesidir. Bu trenle seyahat, yaklaşık 3 saat sürmektedir.

Yüksek hızlı trenlerin, turizm endüstrisi açısından önemlerini gelecekte de koruyacakları ifade edilmektedir. Almanya ve Japonya Magnetic Levitation (MAGLEV) trenlerini geliştirmişler ve 1997 yılında da Japonya da MLX-01 hız rekorunu kırmıştır (280. 3mph). Birleşik Devletler de Cybertrain adında, yüksek hızlı tren ile hafif raylı sistem arasında bir araç olarak ifade edilen trenin testleri sürmektedir.

3. 1. 3. Denizyolu Taşımacılığı

Rüzgarın yardımıyla hareket eden gemilerle yolculuk, binlerce millik yolu iş ve iyi zaman geçirmek amacıyla seyahat edenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber bu gemiler rüzgara bağımlıydılar, rüzgar olmadığı zamanlarda ise yolcular ve mürettebat, rüzgarın yeniden esmesini beklemekten başka bir şey yapamıyorlardı (Cook vd, 2001: 101).

Buhar gücünün kullanılmaya başlanmasıyla belirli rotalarda düzenli, tarifeli yolcu taşımacılığı hizmeti verilmeye başlanmıştır. Buhar gücüyle çalışan gemilerdeki ilk teknolojik ilerlemeler Avrupa orijinlidir. 1838'de iki yolcu gemisi (Sirus ve Great Western) Atlantik'te, İrlanda ve Büyük Britanya arasında yolcu taşımacılığı gerçekleştirmiştir. Bugünün standartlarıyla karşılaştırıldıklarında oldukça yavaş olan bu gemiler, yolcuların güven duyduğu tarifeli hizmetlere öncülük etmişlerdir.

Transatlantik olarak adlandırılan gemilerle yapılan yolcu taşımacılığı 1957 yılına kadar hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde, jet motoruyla hareket eden uçakların devreye girmesi okyanus seferlerini neredeyse sona erdirmiştir. Bununla beraber, Cunard Lines günümüzde hala Southampton - New York City rotasında sefer düzenlemektedir ve bazı cruise gemileri bu seferlerde kullanılmaktadır ancak yine de okyanus geçişleri sınırlıdır.

Denizlerde, nehirlerde ve göllerde, özellikle feribotlarla verilen ulaştırma hizmetleri, ulaştırma sisteminin toplamı içerisinde hala önemli bir paya sahiptir. Bazı feribotlarda yolculara uyuma kabinleri, yiyecek-içecek hizmetleri, oyun salonları, alış-veriş imkanları ve çocuk oyun- bakım hizmetleri sunulmaktadır.

Denizyolu taşımacılığı teknolojisindeki ilerlemeler ve talepteki değişimler neticesinde daha büyük ve hızlı gemiler sefere başlamıştır. Yeterli talebin oluşması ve daha büyük gemilerin sefere konulmasıyla optimum kârlılık sağlanmış, önce 2600 yolcu daha sonrada 4000 yolcu taşıyabilen gemiler inşa edilmiştir (Cook vd, 2001: 101).

3.2. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

Havayolu ile seyahat yirminci yüzyılın belki de en önemli yeniliğidir. Avrupa'da havayolu ile ilk tarifeli yolcu taşımacılığı 25 Ağustos 1919 da Londra – Paris arasında gerçekleştirilmiştir. Jet motorlu uçaklar tarafından yolcu taşımacılığı ise ilk kez, 2 Mayıs 1952'de Londra ve Johannesburg (G. Afrika) arasında gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) istatistiklerine göre 1999 yılında 1, 5 milyar kişi havayolu ile seyahat etmiştir (WTO, 2000:22). Uçuşları engelleyen uluslararası sınırlamalar azalmaya başlamıştır. Havayolu ile yolcu taşımacılığı trafiği, 1950 lerin sonundan 1990 ların başına kadar, her yıl yaklaşık % 5 oranında güçlü ve istikrarlı bir gelişme göstermiştir (Cooper, 2001: 112).

Havayolları tarafından sağlanan hizmetler üç kategoride ele alınabilir;

- ⇒ Tarifeli hizmetler,
- ⇒ Charter hizmetleri,
- ⇒ Hava taksi hizmetleri.

Havayolu ile seyahat güvenli, konforlu, hızlı ve uygun fiyatlara sahiptir. Bunu iki nedene bağlayabiliriz (Holloway,1998:80):

1) Özellikle İkinci Dünya savaşından sonra jet uçakları devreye girmiştir. 1950 yılında ticari amaçlı ilk jetin uçuşundan bugüne kadar geçen süre zarfında havayolu ulaştırmasında maliyetler, diğer ulaştırma modelleri ile karşılaştırıldığında daha büyük oranda gerilemiştir.

2) 1973 ve 1974 yıllarında yaşanan büyük petrol krizinden sonra petrol fiyatlarında büyük artışlar gerçekleşmiş ve bu dönemin ardından, yakıt ekonomisinin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yoğunlaşmış ve bunun sonucu olarak yeni nesil uçaklarda yakıt maliyetlerinde düşüşler sağlanabilmiştir. Yakıt olarak, petrol yerine hidrojenin kullanılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Uçakların kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürmektedir (super jumbo). Bu uçakların, 600 - 800 yolcu kapasitesine sahip olması ve Los Angeles - Tokyo ya da Londra - Sydney gibi uzak mesafeli rotalarda hizmet vermesi planlanmaktadır. Gürültü kirliliğinin kontrol altına alındığı ülkelerde, bu durumu sürdürecektir motorlar üretilmektedir. Havayolu ile gerçekleşen kitle seyahatlerinde görülen gelişmenin diğer nedeni, ulaştırma işletmeleri tarafından turizm sektöründe gerçekleştirilen konaklama ve tarifersiz taşımacılık yatırımlardır.(Holloway, 1998:80).

Halen NASA ve Lockheed Martin, X – 33 adı verilen bir taşıt üzerinde çalışmaktadırlar. Uzay, önce askeri amaçlarla fethedilmeye çalışılmış, daha sonra ticari amaçlı seyahatler söz konusu olmuş ve nihayet turizm amaçlı seyahatler gündeme gelmiştir. Yakın gelecekte uzay seyahatlerinin, seyahat acentalarının

broşürlerinde yer aldığını görmek mümkün olabilecektir (Prideaux, 2001 : 105-106).

Havayolu taşımacılığı endüstrisi, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen terörist saldırılardan sonra önemli ölçüde gerilemiştir. Hem Amerika içerisinde hem Amerika bağlantılı uçuşlarda hem de dünyanın diğer bölgelerinde, uçuş sayısında ciddi düşüşlerle karşılaşmıştır. Dünya çapında, 240 dan fazla üyesi olan IATA Eylül ayında, bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında uluslararası tarifeli taşımacılık da % 17 düşüş olduğunu ifade etmiştir. Kuzey Amerika havayolu işletmeleri tarafından taşınan yük ve yolcu miktarında ise % 30 dan fazla düşüş olmuştur . (Travel and Tourism Analyst, 2001: 16). Olumsuz gelişmelerden etkilenen bazı havayolu işletmeleri iflas etmişlerdir. Örnek; Sabena ve Swissair. Havayolu firmalarının içerisinde düştükleri zor durum uçak imalatçısı şirketleri de zor durumda bırakmıştır.

Avrupa’da ise, terör olaylarının etkisi daha az olmuştur. Avrupa içerisindeki hava trafiğinin bu olaylardan daha az etkilenmesinin bazı nedenleri vardır; terör olaylarının Avrupa’dan oldukça uzak bir yerde gerçekleşmesi, Avrupa’da uçak kaçırma ve havaalanlarında gerçekleştirilen terörist eylemlerle daha önce de karşılaşılması, 11 Eylül öncesi güvenlik önlemlerinin daha sıkı olması, vb.

4.CUMHURİYETİN SEKSEN YILINDA TÜRKİYE’DE ULAŞTIRMA HİZMETLERİ

Cumhuriyet ’in ilanı ile kazanılan ivme ile ülke ekonomisi ve gelişmesine yönelik adımların, ulaştırma sektöründe de aynı duyarlılık ve kararlılıkla atılması, özellikle demiryolu taşımacılığının Türkiye’nin kendi kaynaklarının kullanılmasıyla geliştirilebileceği gerçeğinin de dikkate alınmasıyla, 1930-1950 yılları arasında ulaştırma hizmetlerinde büyük aşamalar kaydedilmiştir (Tubitak, 2003:14).

Cumhuriyetimizin kurucularının çizdiği hedefler doğrultusunda, 21. yüzyılda Ulaştırma ve Haberleşme alanında kendi öz kaynaklarımızı da dikkate alacak politikalar izlenmek, kültürel, sosyal ve ekonomik ülke ihtiyaçları gözetilmek zorundadır. Her şeyden önce, ulaştırma ve haberleşme, tüm alt sistemlerin en ekonomik, en uygun ve birbirlerini tamamlayacak biçimde kullanıldığı bir sistem olarak görülmelidir. Daha önce bu anlayışla yapılmış değişik kapsam ve ölçekte birçok ulaştırma planı, uygulanmamış birer belge olarak devletin arşivlerini doldurmuştur. Ulaştırma yatırımlarına karar verenler, yapılan planları uygulamamış, bu planlarda belirlenen ilkeler ve hedeflere tümüyle ters düşen

kararlar almışlardır. Devlet, sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi içinde doğru ulaştırma politika ve planlarını yaşama geçirmek ve uygulanma aşamasında karar vericiler üzerinde kamuoyu baskısını sağlayacak bir toplumsal bilinci yerleştirmek durumundadır (T.C. Ulaştırma Bakanlığı, 1998: 143-144)

Cumhuriyetin kuruluşundan bu güne kadar geçen süre zarfında, ulaştırma alt sistemlerinde meydana gelen gelişmelerden bahsetmek kuşkusuz yararlı olacaktır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da, demiryolu ulaştırması ve denizyolu ulaştırmasında da maalesef gelişmiş,ş ülkelerin çok ama çok gerisinde kaldığıdır.

4.1. Türkiye'de Havayolu Ulaştırma Sektörü

Ülkemizde havayolu ulaştırması Türk Havayolları Anonim Ortaklığının kurulmasıyla başlamıştır. THY uzun yıllar hem yurt içinde hem de yurt dışında gerçekleştirilen havayolu ulaştırma hizmetlerinin tek sağlayıcısı durumunda olmuştur.

Tablo 3: THY Tarihçesi

20.05.1933	Milli savunma bakanlığına bağlı hava yolları devlet işletmesi kuruldu. <i>İlk filo</i> :2 King Bird (5 koltuklu), 2 Junkers F-13 (4 koltuklu)1 ATH-(10koltuklu)
1935	Bayındırlık Bakanlığı'na bağlandı
1938	"Devlet Hava Yolları Umum Müdürlüğü" adı ile ulaştırma bakanlığı'na bağlandı
1945	DC-3 uçakları filoya girdi
1947	İlk dış sefer Ankara-İstanbul-Atina olarak yapıldı
01.03.1956	Türk Hava Yolları A.O. sermayesi 60 Milyon TL olarak kuruldu
1958-1960	F-27 ve VISCOUNT uçakları alındı
1967	İlk DC-9 uçağı ile jet çağı başladı
1971	B-707'ler kiralanarak filoya katıldı
1973	F-27 'ler F-28 ile değiştirildi, DC-10 'lar filoya katıldı
1974	B-727 'ler filoya katıldı
1984	Sermaye 60 Milyar TL oldu, kamu iktisadi kuruluşu statüsü'ne geçildi
1985	Airbus 310'lar filoya katıldı
1986	Haziran 'da Singapur hattının açılması ile uzakdoğu uçuşları başladı

Kaynak: www. thy. com. tr

Türkiye'nin bayrak taşıyıcısı olarak THY'nin misyonu, aşağıdaki amaçlarla hava taşımacılık hizmeti sunmaktır:

- Türkiye'nin dünyaya açılmasında öncülük etmek,
- Yurtiçinde yolcu potansiyeline sahip tüm noktalara hava ulaşım hizmetini götürmek,

c) Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar ve Orta Doğu ülkeleri ile Uzak Doğu, Amerika ve Avrupa ülkeleri arasında köprü vazifesi görmek,

d) Sektörün ihtiyaç duyduğu destek hizmetlerini sağlamak.
Bu gün gelinen noktada THY'nin filo yapısı ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: THY'nin Filo Yapısı , 2004

Uçak Tipi	Adet	Koltuk Kapasitesi	Toplam Kapasite
A-310-300	5	1 (208), 4 (210)	1048
A-340-300	7	271	1.897
B-737-400	14	150	2.100
B-737-500	2	117	234
B-737-800	26	26 (165)	4.290
RJ-70	3	79	237
RJ-100	8	99	792
TOPLAM	65		10. 598

Kaynak: www. thy.com.tr

1980 sonrası ülkemizde havayolu ulaştırma hizmetlerinde özel sektörün de faaliyette bulunmasına yönelik bazı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde faaliyete geçen özel sektör sivil havayolu işletmeleri çeşitli güçlüklerle karşılaşmışlar ve pek çok şirket bunları aşamamış ve faaliyetlerine son vermek durumunda kalmıştır.

Türkiye'de havayolu ulaştırması bu güne kadar istikrarlı bir yapıya kavuşamamıştır. Havayolu ulaştırma sektörünün aşırı hassas yapısı, ülkemizin içinde bulunduğu bölgede meydana gelen olumsuz gelişmeler, Türkiye ekonomisinin içine düştüğü ekonomik sıkıntılar istikrarsızlığın temel nedenleri olarak ifade edilebilir.

Tablo 5 : Türkiye Özel Havayolu Taşıyıcıları Uçak Filosu , 2004

Havayolu taşıyıcısı	Uçak Adedi	Koltuk Sayısı
Güneş Express Havayolları A.Ş.	8	1.490
Pegasus Hava Taşımacılığı	14	2..608
Inter Ekspres	5	702
Onur Havayolları A.Ş.	24	5.771
Air Anatolia	1	315
MNG Havayolları Taşımacılık A.Ş.	17	1.792
Hürkuş Hav. Tic. AŞ. AŞ.	6	1.020
Ski-Ay Hav. T.A.Ş.	5	863
Atlas Jet Uluslar arası Havacılık AŞ.	3	1.236
Fay Havayolları AŞ.	8	2.118
Dünyaya Bakış hava Taşımacılığı A.Ş.	2	482
Saga taşımacılık A.Ş.	1	298
Kıbrıs Türk Havayolları LTD.	8	1.645
Hava Aracı Sayısı	102	17..915

Kaynak: www..ubak.gov.tr

Tüm Dünyadaki havayolu işletmelerini çok olumsuz etkileyen, bazılarının iflas edip sektörden çekilmelerine neden olan ABD’de 11 Eylül terör saldırıları Türkiye havayolu taşımacılığı sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir.

Amerikanın Irak’ı işgal etmesi Türkiye Havayolu Ulaştırma sektörünün karşılaştığı son büyük krizdir. Türkiye Özel Sektör Havacılık İşletmeleri Derneği (TÖSHİD) savaşın başlamasıyla birlikte daha önce anlaşması imzalanan seferlerin iptal edildiğini ifade etmiştir. Sigorta şirketlerinin artan risk nedeniyle yükselttiği prim bedelleri, yükselen yakıt fiyatları, iptal edilen seferler nedeniyle boş kalan uçakların personel, yer hizmetleri ve diğer giderleri gibi hususlar havayolu şirketlerini zor durumda bırakmıştır (www.turizmdebusabah.com.tr). Ayrıca bazı sektör temsilcileri Türkiye’de sivil havacılık ile ilgili bir politika olmadığını iddia etmektedirler.

4.2. TÜRKİYE’DE DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI

Türkiye Cumhuriyetinin demiryolu tarihi, Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyetin ilanından sonra ki dönem olarak iki ana başlık altında incelenmektedir.

4.2.1.Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönemde inşa edilen Hicaz demiryolu hattı ve Aydın – İzmir demiryolu hattı inşa edildikleri dönemin koşullarına göre ilk modern güzergahlar olarak ifade edilebilir. Söz konusu demiryolu hatları yabancı ülkelerin

mali desteği ile gerçekleştirilmiş ve bu ülkeler mali destekleri karşılığında işletme haklarını elde etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerindeki ekonomik şartlar göz önünde bulundurulduğunda, imparatorluğun mali destek sağlayamamasını doğal karşılamak gerektiği ifade edilebilir (www.tcdd.gov.tr).

4.2.2.Cumhuriyet Sonrası Dönem

Türk demiryolları 1923- 1950 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. Bu yıllar arasında tüm olumsuz koşullara rağmen demiryolu yapım ve işletilmesi ulusal gle başarılmıştır. İkinci Dünya savaşına kadar büyük bir hızla sürdürülen demiryolu yapımı, savaş nedeni ile 1940 dan sonra yavaşlamıştır. 1923 – 1950 yılları arasında yapılan 3578 km lik demiryolunun 3208 km, si 1940 yılına kadar tamamlanmıştır.

Bu dönemin belirgin özelliği, 1932 ve 1936 yıllarında hazırlanan I. ve II. Beş yıllık Sanayileşme planlarında, demir- elik, kömür ve makine gibi temel sanayilere öncelik verilmiş olmasıdır. Bu tür kitlesel yüklerin en ucuz biçimde taşınabilmesi için demiryolu yatırımlarına ağırlık verilmiştir.

1950 sonrası dönem ise, demiryolu ulaştırmasının siyasi iktidarlar tarafından ihmalin de ötesinde yok sayıldığı bir dönemdir. Bugün Türkiye’de Demiryolu ulaştırması standartları, tam ye olmak için büyük çaba sarf ettiğimiz Avrupa Birliği ne ye ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça geri kalmış durumdadır.

Bu konudaki eksikliğin giderilmesi ile ilgili olarak şimdiye kadar gündeme gelmiş olan en ciddi proje Ankara – İstanbul Hızlı Tren Projesidir. Projenin temeli 2003 yılında atılmıştır ve çalışmalar halen devam etmektedir

Tablo 6: TCDD Verilerine Göre Türkiye’de Demiryollarının Mevcut

Durumu

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Toplam Demiryolu Uzunluğu	10,508 km	10,933 km	10,922 km	10.940	10.948	10.984
Toplam Yıllık Yolcu Kapasitesi (Yolcu-Km) (000)	109,774	98,931	85,343	76.322	73.088	76.993
Toplam Yıllık Yük Kapasitesi (Ton-Km) (000)	8,466,000	8,446,000	9,895,000	7.561	7. 224	8. 669

Kaynak: www.tcdd.gov.tr

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra demiryolu taşımacılığına gereken önem verilmiş ancak bu ilgi uzun sürmemiş ve bu gün gelinen noktada rahatlıkla

gözlemlenebildiği gibi modern demiryolu ulaştırmasının oldukça gerisinde kalmıştır.

4.3.KARAYOLU TAŞIMACILIĞI

Karayolu taşımacılığı, üretim noktasından tüketim noktasına aktarmasız ve hızlı taşıma yapılmasına uygun olması nedeniyle diğer taşıma türlerine göre daha fazla tercih edilmektedir. Ekonomik kalkınma ve toplum refahının gelişmesinde büyük önemi olan karayolu taşımacılığı, kendi bünyesinde başlı başına ekonomik bir faaliyet olduğu gibi diğer sektörlerle de çok yakın ilişkisi olan ve bu sektörleri olumlu veya olumsuz yönde etkileyen bir hizmet türü konumundadır. Karayolu ağırlıklı mevcut taşımacılık sistemleri sebep oldukları kirlenme, kazalar ve trafik tıkanıklığı ile ekonominin gelişmesinde hareketliliği sınırlamaktadır. Dünya yol istatistikleri incelendiğinde; diğer taşıma sistemleri çok gelişmiş ülkeler de dahil bir çok ülkede yolcu ve yük taşımacılığında karayoluna olan talebin sürekli artan bir eğilim gösterdiği izlenmektedir (Tübitak, 2003:9)

Tablo 7 : Karayolları Ağı Uzunluğu km

Yıllar	Otoyollar	Devlet Yolları	İl Yolları	Toplam
1950		24.306	22.774	47.080
1960		26.711	34.831	61.542
1970		35.016	24.437	59.453
1980	27	31.976	28.785	60.788
1990	281	31.149	27.979	59.406
2000	1.774	31.388	29.535	62.697
2001	1.851	31.397	29.693	62.941
2002	1.851	31.376	29.929	63.156
2003	1.892	31.358	30.133	63.383

Kaynak: TÜBİTAK (2003), **Vizyon 2023 Ulaştırma ve Turizm Paneli Ön Raporu**, Ankara. s 42.

Tablo 7’de görülebileceği gibi ülkeyi yönetenlerin karayolu ulaştırmasına ilgisi son yirmi yıllık dönem zarfında iyice artmış ve otoyol uzunluğu 27 km den 1.851 km’ye çıkmıştır.

4.4. DENİZYOLU ULAŞTIRMASI

Türkiye’de bugün kendi limanlarımız arasında modern anlamda yolcu taşımacılığı yapan tek bir gemimiz bulunmamaktadır. Bu durum karşısında ülkenin denizyolu ulaştırma hizmetleri hakkında bilgi vermenin ne derece anlamlı olacağı ciddi bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye zengin kaynaklarını kullanamamakta, fırsatları değerlendirememektedir. Pek çok alanda bu ifade geçerlidir. Denizyolu ulaştırması bunların başında gelmektedir. Komşumuz Yunanistan'ın denizleri, yük ve yolcu taşımacılığında nasıl başarılı şekilde kullandığını görmek, fakat aynı imkanlara sahip ülkemizin bu konudaki başarısızlığı üzücüdür.

5. TÜRKİYE'DE ULAŞTIRMA HİZMETLERİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Türkiye'de ulaştırma sisteminin sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için yapılması gerekenler, sistemi oluşturan elemanların, bilim adamlarının, bürokrasinin bir araya geldiği geniş katılımlı toplantılarda ortaya konmuştur. Yapılması gerekenler bu toplantılarda aşağıdaki başlıklar altında belirtilmiştir (T.C. Ulaştırma Bakanlığı, 1998: 146- 152).

5. 1. İdari, Örgütsel Yapı ve Koordinasyon Açısından

Ulaştırma alt sistemleri arasında koordinasyonu sağlayacak yeni bir yapılanmaya gidilmelidir. Ulaştırma sektörünün 21. yüzyılda alacağı şekil Ulaştırma Ana Planı ve Sektörel Master Plan çerçevesinde belirlenerek, devlet politikası haline getirilmelidir. Bunun için 25 yıl geleceğe göre çerçevesi çizilen 10 yıllık bir plan yapılmalı, bu plan her üç yılda bir revize edilmelidir.

Kent merkezlerinde otoyol, hız yolu ve zincirleme katlı kavşak düzenlemeleri yerine toplu taşıma güçlendirici, raylı sistemleri teşvik edici, yaya ve bisiklet gibi çevre dostu trafik oluşturmaya yönelik düzenlemeler ile park et-devam et (park and ride) sistemi alt yapısı oluşturulmalıdır.

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere ulaştırmanın çevresel etkilerine verilen önemin artması nedeniyle toplu taşımacılığa olan dönüş dikkatli değerlendirilmeli, yeni politikalar üretilmesinde bu ana eksen etrafında birleşmelidir. Bunun için, yatırımlarda öncelik sırası şöyle olmalıdır: Demiryolu, Denizyolu, Boru Hatları, Karayolu ve Havayolu. Ayrıca yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz:

- a) Sektörün özleştirilmesi ve özelleştirilmesi ana hedef olmalıdır
- b) Başta denizyolu- Demiryolu olmak üzere her türlü kombine (çok-modlu) taşımacılık desteklenmelidir.
- c) İhtiyaç duyulan teknisyen ve diğer kalifiye personelin karşılanması amacıyla üniversitelerde demiryolu bölümleri açılmalıdır.
- d) Birbirlerine alternatif olmaları kaçınılmaz olduğunda ulaşım sistemleri arasında eşit rekabet koşulları sağlanmalıdır.
- e) Sektör içerisinde parça parça yürütülen yeniden yapılanma çalışmaları Ulaştırma Bakanlığı gözetiminde koordinasyon sağlanarak desteklenmelidir.

f) Yurtiçi uçuş noktalarının sayısı artırılmalı, THY dışında tarifeli uçuş yapmak isteyen şirketlere imkan sağlanarak tarifeli sefer sayısı artırılmalıdır.

g) Ülkemizin ulaştırma sisteminin Avrupa Birliği Trans-Avrupa Şebekelerine katılımı olanakları üzerinde önemle durulmalı, bunu sağlayacak Pan Avrupa Koridorlarından 4. Koridora; tanımlanan transit güzergahlarımızın dahil edilmesini kolaylaştıracak politik ve teknik çalışmalara süratle başlanmalıdır.

5.2. Yasal Düzenlemeler Açısından

4046 sayılı yasada gerekli düzenlemeler yapılarak, alt sistemlerinde faaliyet gösteren kuruluşların özelleştirme konusundaki yetkileri artırılmalıdır. Yasal düzenlemeler açısından yapılacaklar şöyle sıralanabilir:

a) Karayoluyla yolcu ve eşya taşımacılığı sektörünün sorunlarının çözümünü ve gelişimini sağlayacak Karayolu Taşıma Kanunu Tasarısı, sektörün mutabakatı da alınarak yasalaştırılmalıdır.

b) Yürürlükteki yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılarak, sermaye potansiyeli yüksek, güçlü, mesleki bilgi ve deneyime sahip denetlenebilir karayolu yolcu ve eşya taşıma firmalarının oluşturulması teşvik edilmelidir.

c) Demiryolu sistemindeki finansal darboğazın aşılmasına, yeni örgütsel yapı ve işleyişe imkan tanıyan Demiryolu Kanunu çıkarılmalıdır.

d) Demiryolu güzergahının elverişli olduğu kesimlerde belirli bir tonajın üzerinde olan ve uzak mesafeye taşınacak yüklerin demiryollarına yönlendirilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

e) Denizcilik mevzuatı çağdaş düzeye getirilmelidir.

f) Ulaştırma sektörü dikkate alınarak Gümrük Mevzuatı basitleştirilmeli ve AB ve Uluslararası sözleşmelere uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

g)Uluslararası sivil havacılık kuruluşları ile ilgili faaliyetlerin düzenlenebilmesi için idari ve mali açıdan bağımsız sivil havacılık otoritesi kurulmalıdır.

h)Denizde can güvenliği ve asgari çalışma şartları ile ilgili ILO sözleşmeleri ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.

5.3. Finansman Açısından

Ulaştırma ve haberleşme sektörüne ucuz ve uzun vadeli uluslararası kredi kaynakları yaratılmalıdır.

Ülkemizde turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik finansal desteğin sağlanmasını temel fonksiyonlarından birisi olarak kabul eden Turizm Bankası (Turban) geçen zaman içerisinde bu fonksiyonunu ve ardından mevcudiyetini yitirmiştir. Benzer bir süreç Denizcilik Bankası içinde söz konusu olmuş,

özelleştirilmeyle sonuçlanan bu süreç sonunda, bugün bankacılık sisteminin parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Denizcilik Bankası ihtisas bankacılığı yapma özelliğini yitirmiştir.

5. 4. Yatırımlar Açısından

Ulaştırma sektöründe yatırımlar açısından yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz:

- a) Uluslararası standartlara uygun karayolu altyapısı oluşturulmalıdır.
- b) Gümrük Birliğinin doğal uzantısı olarak, Avrupa Birliği'nin Ortak Transit Sistemine dahil olmak konusunda gerekli girişimler kararlılıkla sürdürülmelidir.
- c) Mevcut demiryolu altyapısının rehabilitasyonu tamamlanmalı, sistemi işlevselleştirecek Kars –Tiflis, Polatlı-Afyon, Balışih-Yıldızeli, Ankara-İstanbul sürat hattı, Ankara-Konya, Bandırma-Bursa-Osmaneli, Nizip-Şanlıurfa, Çan-Bandırma, Isparta-Antalya, Trabzon-Erzincan-Diyarbakır, Adapazarı-K.Ereğli gibi yeni hatlar hızla hayata geçirilmelidir.
- d) Modern çok modlu limanların altyapısı inşa edilmelidir.
- e) Boğaz tüp geçişi projesi hayata geçirilmelidir.
- f) Ulaştırma alt yapı teknolojilerinde standartlar artık yerel pazarlar için değil dünya pazarı için üretildiğinden titizlikle takip edilmeli, AR-GE yatırımlarına önem verilmelidir.
- g)Özel sektörün ulaştırma-haberleşme alanlarına yatırım yapmaları özendirilmeli ve ulusal işletmelerin uluslararası pazarda etkinliği artırılmalıdır.
- h) Hava taşımacılığının, 21. yüzyıldaki yolcu kapasitesini karşılayacak şekilde uluslararası standartlara uygun geliştirilmesi ve iç hat uçuş noktalarının sayısının artırılması için yeni havaalanları inşa edilmelidir.

5. 5. İnsan Kaynakları Açısından

Sektörün ihtiyaç duyduğu donanıma sahip kadroların yetiştirilmesi doğrultusunda aşağıdaki çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

- a) Ulaşım Politikalarının taşıt (makine) öncelikli değil, yaya (insan) öncelikli olmalıdır.
- b) Yolculuk, iletişim ve kamu ulaşımı tüm insanlar için yapılabilir, erişilebilir ve güvenli olmalıdır,
- c) Yolcu taşımacılığında yüksek hızlı demiryolu taşımacılığı, yük taşımacılığında ise demiryolu ağırlıklı “çok modlu taşımacılık geliştirilmelidir.
- d) Ülkemizin kalkınması ve gelişmesi için yapısı itibarı ile uluslararası önem arz eden denizyolu ulaştırma sektörü geliştirilmeli ve teşvik edilmelidir. Tablo 8 ‘den görülebileceği üzere deniz yolunun yolcu taşımacılığında ağırlığı % 0,04 ‘dür.

e) Uçak Sanayiinin geliştirilmesi maksadı ile TAI ve TEI gibi ulusal kuruluşlara gereken destek ve önemin verilmeli, iç hat uçuş noktalarının sayıları artırılmalı ve bu uçuşlar yolcular açısından avantajlı hale getirilmelidir.

Tablo 8: Yolcu Taşımacılığının Ulaştırma Sistemlerine Göre Dağılımı ve % Payları

Yıl	Karayolu	%	Demiryolu	%	Denizyolu	%	Havayolu	%	Top.
1990	134.991	97.00	3.444	2.40	126	0.09	1.213	0.87	139.774
1991	131.029	97.00	3.139	2.30	92	0.07	846	0.63	135.106
1992	142.172	96.80	3.425	2.30	58	0.05	1.246	0.85	146.901
1993	146.029	96.20	4.030	2.60	52	0.07	1.721	1.13	151.832
1994	140.743	95.80	3.882	2.60	50	0.05	2.278	1.55	146.953
1995	155.202	96.00	3.661	2.30	61	0.04	2.692	1.66	161.616
1996	167.871	96.60	3.163	1.80	58	0.02	2.763	1.58	173.855
1997	180.967	96.40	3.562	1.90	53	0.08	3.033	1.62	187.615
1998	186.159	96.20	3.911	2.00	54	0.10	3.289	1.70	193.413
1999	189.882	96.10	4.199	2.10	34	0.04	3.480	1.76	197.595

Kaynak: TÜBİTAK (2003), **Vizyon 2023 Ulaştırma ve Turizm Paneli Ön Raporu**, Ankara. s 40.

SONUÇ

Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki güçlü ve kararlı bir başlangıca, bütün iyi niyete karşın, deniz, demir, kara ve havayolu ulaştırıcılığında, büyük olasılıkla finansman kaynaklarının yaratılamaması, bilimsellik ve planlılığın yeterince önemsenmemesi gibi sebeplerden ötürü zaman içinde amaçlanan gelişme sağlanamamıştır. Gerçek bir gereksinimi karşılamak üzere başlayan karayolu yapımı dönemi, diğer ulaştırma türlerini ihmal eden bir yaklaşımla sürdürülmüştür. Karayollarındaki atılım, planlı dönemde bir denge anlayışından uzak kalmış ; ulaştırma yatırımlarının yaklaşık dörtte üçü karayoluna yapılmış , demiryollarına ayrılan kaynaklar giderek azaltılmış, demiryollarını iyileştirici yönde bir çaba gösterilmemiştir. Ekonomik açıdan en gelişmiş ülkelerde bile ulaştırmada kitle taşımacılığının en ucuz ve güvenli yöntemi sayılan demiryolu taşımacılığına ağırlık verilirken, Türkiye’de karayolu taşımacılığı, ön planda tutularak kitle taşımacılığı ikinci plana itilmiştir. Örneğin, yurtiçi yolcu taşımacılığını sayısal temele oturtmak istediğimizde, karayolu taşımacılığına düşen pay yüzde 96, yük taşımacılığında düşen pay ise yüzde 94 gibi çarpıcı sayılarla gözler önüne serilmektedir (Tübitak, 2003:14)

Karayolu üzerindeki ağır taşıt oranının bu derece yüksek oluşu trafik güvenliğini azaltan en önemli hususlardan biridir. Bunun olumsuz sonuçları, hızın

düşmesi, araç kapasitelerindeki azalma, yollarda daha fazla tahribatın oluşması, alt yapının zamanından önce yıpranması, hatta kullanılamaz duruma gelmesi ve en önemlisi artan trafik kazaları olarak kendisini göstermektedir. Ülkemizdeki trafik kazaları ve neden olduğu ölümlerin sayısı gelişmiş ülkelere göre 3-10 kat daha fazladır (Tübitak, 2003:14)

Kitle ulaşım sorunu sadece şehirler arası ulaşımına özgü kalmamış ; kent içi trafik de bu olumsuzluktan payını almıştır. Kentlerimizde eğitim ve kültür düzeylerinde, gelir ve refah düzeylerinde artış, kent içi ulaşım taleplerinin kentsel nüfustan daha hızlı artmasına yol açmaktadır. Yüzyıla yakın bir süredir dünyanın büyük kentlerinde kitle taşımacılığında ağırlıklı olarak raylı sistemlerden yararlanılırken, ülkemizde sadece birkaç büyük metropolde kullanılan yetersiz kapasitedeki ve pilot proje modeli niteliğinin ötesine geçemeyen sistemlerle yetinilmek zorunda kalınmıştır (Tübitak, 2003:14)

Geçmiş seksen yılın gelişmelerinden söz ettikten sonra kuşkusuz yapılması gereken geleceğe yönelik hedeflerinde ortaya konulmasıdır.

“ Kişi hak ve gönencinden ödün verilmeyen, can güvenliğinin yüzde yüz sağlandığı, çağdaş teknolojiye ve uluslararası hukuk ve kurallara uyumlu, çevrenin en üst düzeyde korunduğu bir ortamda kentler arası ulaştırmanın en çok 1,5 saat, kent içi ulaştırmanın ise en çok 30 dakikada (yük taşımacılığında bu süreler iki katıdır) gerçekleştirilmesi” sağlanmalıdır” (Tübitak, 2003:5).

Geçmiş uygulamalar göstermektedir ki; bu güne kadar hiç bir ülke gelişimini ulaştırma sektörüne öncelik tanımadan gerçekleştirememiştir. Bundan sonra da gerçekleştiremeyecektir. Yirmi birinci yüzyıl tıpkı bundan önceki yüzyıllarda olduğu gibi ulaştırma ve haberleşme teknoloji ve uygulamaları ile anılacaktır.

Ulaştırma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde yaşayan her insanın sağlığına, mutluluğuna, bunun yanında ülke ekonomisine etki eden, çağdaşlığın göstergesi bir sistemdir. Bu yaşayan yapı sağlıklı tutulmalı, büyümesi ve gelişmesi için gereken özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- COOK, Roy A., MARGUA. Joseph J. ve J. YALE, Laura. (2002), **Tourism: The Business of Travel**, Prentice Hall, U.S.A.
- COOPER, Chris (1998) “ Transportation : As an Elementes of Tourism”, **TOURISM, Principles and Practice**, Second Edition, Rebecca Shephard (Ed.), Longman Limited, England. S. 270-288.
- HOLLOWAY, Christopher (1998) **The Business of Tourism**. Fifth Edition, Longman Publishing. New York.
- PRIDEAUX, Bruce (2001) ” Link Between Transport and Tourism. Past, Present, Future”, **Tourism in The 21st Century**, Bill FAULKNER, Gianna MOSCARDO AND Eric LAWS(Ed.), Continuum, London. s.91-110.
- TRAVEL AND TOURİSM ANALYST (2001) “European Airlines ”Travel and Tourism Inteeligence ,No: 6, s.16.
- T.C. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI (1998), **9. Ulaştırma Şurası: Komisyon Raporları, Raporların Değerlendirilmesi, Sorular ve Cevapları, Temenniler ve Öneriler, Sonuç Bildirgesi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.143-152
- TÜBİTAK (2003), **Vizyon 2023 Ulaştırma ve Turizm Paneli Ön Raporu**, Ankara.
- World Tourism Organization (2000) “International Tourism: Means of Transport”, **Tourism Market Trends: Americas-2000**. Published by WTO, Madrid. s.22.
- www.tcdd.gov.tr, 16/08/2004
- www.thy.com.tr, 16/08/2004
- www.turizmdebusabah.com.tr, 22/06/2004
- www.ubak.gov.tr, 16/08/2004